

Vlaanderen
is jeugd

Vrije tijd als handicapsituatie

De rol van het jeugdwerk binnen de vrijetijdsbesteding
van kinderen en jongeren met een handicap

Vrije tijd als handicapsituatie

De rol van het jeugdwerk binnen de vrijetijdsbesteding
van kinderen en jongeren met een handicap

*Onderzoek in opdracht van de Vlaamse overheid, afdeling Jeugd, Departement Cultuur, Jeugd,
Sport en Media (CJSM)*

Beno SCHRAEPEN

Onderzoeker Artesis Plantijn Hogeschool & Studiecentrum INCENA

Hilde MAELSTAF

Onderzoeker Artesis Plantijn Hogeschool & Sociaal Werk onderzoeksgroep Kronos

Marjan HALSBERGHE

Onderzoeker Artesis Plantijn Hogeschool

Dankwoord

Wij willen bij het afleveren van dit onderzoeksrapport heel wat mensen bedanken die hebben meegewerkt aan deze studie:

Lasse, Jaly, Julie, Thomas, Dries, Stijn, Sebbe, Alexander, Tijs, Yannick, Vincent, Lander, Ferre, Shelsey, Jens, Joey, Jana, Jan, Nette, Alexander, Laura, Mante, Aroa, Jan, Bunyamin, Keano, Yannick, Niels, Dylan, Jordi, Damiën, Katrein, Abelhak, Arne, Laura, Niels, Pelle, Younes, Jolan, Joke, Safia, Jalenka, Maxim, Aicha, Jan, Robin, Steven, Eyda, Lies, Sanne, Omer, Marie, Filip, Jenne, Mohammed, Jiry, Santiago, Jens, Merdi, Isam, Jachja, Asma, Asea, Alicia, Wout, Kelly, Elias, Seppe, Keano, Jadi, Kenzo, Aul, Junior, Silke, Nils, Tarek, Nathan, Kaoutar, Kime, Thais, Vincent, Shayenne, Kanisha, Daniel, Stany, Jordy, Erik, Tajar, Eminé, Abdel, Karim, Svetna, Mata, Alison, Celine, Jana en Laura, de leerlingen van Spermalie in Brugge en de jongeren van DVC St Jozef in Deurne en alle andere kinderen en jongeren met een beperking die deelnamen aan de groeps-gesprekken en de individuele interviews. Jullie waren absoluut fantastisch!

Vervolgens dank aan de ouders van kinderen en jongeren met een beperking die de tijd wilden nemen om onze vragenlijst in te vullen of hun kinderen bijstaan tijdens de individuele interviews.

We danken ook alle vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders die deelnamen aan de online bevraging. Voor de focusgroepen willen we graag onze dank betuigen aan de deelnemers van volgende organisaties: Oranje, OVI, Kazou, Yieha!, VDS, Mooss, Hannibal, Chiro, Jeugdinst Antwerpen, JES, Groep INTRO, Demos, Jeugdhuis Nootuitgang Edegem, Scouts Akabe Ommekaar Turnhout, Masterstudent van UA en AP-Hogeschool.

Tot slot danken we de klankbordgroep voor hun waardevolle feedback: Trees De Bruycker (Vlaamse overheid, Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media), Lieve Van Cutsem (Vlaamse overheid, afdeling Jeugd), Erik Tjampens (jeugddienst provincie Oost-Vlaanderen), Kris De Visscher (Demos), Jitske Verwimp (VVJ), Katrien Moons (VAPH), Sofie Willems (Ouders voor Inclusie), Reinhart Niesten (VFG), Hanne Vandenreyken (CM, Kazou).

Dank!

Onderzoeksteam:

Beno Schraepen, Hilde Maelstaf, Marjan Halsberghe, Lien Vanbrabant & Stijn Van den Broucke

INHOUD

Managementsamenvatting: vrije tijd als handicapsituatie	10
Onderzoeksmethode	10
Resultaten	11
Conclusies en aanbevelingen	12
Inleiding	13
Situering van het onderzoek	16
Vrije tijd	16
Beleid	17
Beleidsdomeinen	17
Het VN-verdrag als moreel gezag	21
Uit de beleidsplannen 2014-2019	22
Organisatie	24
Jeugdwerk	24
Vrijetijdszorg	26
Specifiek, doelgroepgericht, algemeen, regulier?	26
Inclusie, inclusieve vrijetijdsbesteding, inclusief jeugdwerk	29
Vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking	32
Handicap, beperking, handicapsituatie	32
Vrijetijdsparticipatie van kinderen / jongeren met een beperking	33
Vrijetijdsbesteding en -beleving van kinderen en jongeren met een beperking	34
Participeren of niet participeren? Dat is de vraag	35
Drempels, barrières en uitsluitingsmechanismen	37
Wat zeggen ze zelf?	39
Samenvattend: tussen jeugd en zorg	40
Methodologie	43
Doelstellingen en onderzoeksvragen	43
Onderzoeksdesign	43

Steekproef	44
Kinderen en jongeren met een beperking	44
Ouders van kinderen en jongeren met een beperking	45
Vrijtijds- en jeugdwerkbegeleiders	45
Dataverzameling	47
Deskresearch	48
Websurveys	48
Groepsgesprekken kinderen en jongeren met een beperking	50
Individuele interviews kinderen en jongeren met een beperking	51
Analyses	52
Terugkoppeling	53
Profiel van de respondenten	53
Kinderen en jongeren met een beperking	53
Ouders van kinderen en jongeren met een beperking	55
Vrijtijds- en jeugdwerkbegeleiders	57
Kinderen en jongeren met een beperking aan het woord	63
Interviews vrijetijdscontext	63
Groepsgesprekken vrijetijdscontext	70
Kinderen en jongeren vertellen	74
Samenvattend: dilemma's, drempels, zorgen en positieve belevingen	93
Ouders aan het woord	97
Wel of niet participeren aan vrijetijdsactiviteiten?	97
Welke vrijetijdsactiviteiten?	97
Hoe verkrijg je informatie over het vrijetijdsaanbod?	100
Welke drempels kom je tegen?	101
Wat verwacht je van een ideale vrijetijdsactiviteit?	103
Samenvattend: op maat, met focus op het kind niet op de beperking	104
Vrijtijds- en jeugdwerkbegeleiders aan het woord	106
Profiel van de jeugdwerkers en vrijetijdsbegeleiders	106

Over de missie, visie en werking i.f.v. kinderen en jongeren met een beperking	109
Overzicht	109
Verschillen en effecten	111
Samenvattend	116
Over hoe ik er zelf naar kijk en hoe ik denk dat anderen hier naar kijken	117
Overzicht	117
Verschillen en effecten	119
Samenvattend	121
Hulpbronnen en ondersteuning	122
Overzicht	122
Verschillen en effecten	124
Samenvattend	125
Wie kan er participeren en wie niet?	126
Overzicht	126
Verschillen en effecten	128
Samenvattend	129
Redenen om te weigeren	131
Overzicht	131
Rationalisaties en argumenten	131
Samenvattend	137
Samenwerking	138
Ik geef onze werking een score	140
Overzicht zelfscore	140
Profiel van de algemene werkingen met een hoge zelfscore	141
Samenvattend	143
Conclusies vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders	143
Algemene werkingen: Wat is het probleem? Er is geen probleem	143
Specifieke werkingen, maar niet voor iedereen	144
Conclusies: krachten en knelpunten	146
Het perspectief van kinderen en jongeren met een beperking en hun context	146
Krachten en verwachtingen	146

Drempels en knelpunten	147
De beleving van kinderen en jongeren die participeren aan het jeugdwerkeraanbod	150
Positieve beleving, ervaringen en verwachtingen	150
De handicaparchipel	151
De school als kracht en belemmering	152
Voorbij de opvangfunctie: eigen ruimte en burgerschap	153
De bruikbaarheid van het jeugdwerk binnen een divers vrijetijdsaanbod	154
Vrijetijdsparticipatie: velen doen weinig, weinigen doen veel	154
Krachten binnen het jeugdwerkeraanbod	155
Knelpunten binnen het jeugdwerkeraanbod	155
Beleidsaanbevelingen	158
Aan het algemene jeugdbeleid	158
Met betrekking tot het algemene vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod	160
Met betrekking tot het specifieke vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod	161
Aan het lokale jeugdbeleid	161
Aan het welzijnsbeleid en het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap	163
Met betrekking tot de vrijetijdzorg en het specifieke aanbod	164
Met betrekking tot ondersteuning van ouders van kinderen en jongeren met een beperking	164
Aan het onderwijs en het vrijetijdsaanbod binnen de scholen buitengewoon onderwijs	165
Referenties	166
Bijlagen	172
Bijlage 1 : Informed consent formulier	
Bijlage 2 : Vragenlijst ouders van kinderen en jongeren met een beperking	
Bijlage 3 : Vragenlijst vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders	
Bijlage 4: Gespreksleidraad	
Bijlage 5 : Visueel materiaal	
Lijst tabellen	173
Lijst Figuren	175

MANAGEMENTSAMENVATTING: VRIJE TIJD ALS HANDICAPSITUATIE

Beno Schraepen, Hilde Maelstaf, Marjan Halsberghe

Met dit onderzoek, in opdracht van de afdeling Jeugd, Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, Vlaamse overheid, is er een antwoord gezocht op de vraag naar de rol van het jeugdwerk in de vrijetijdsbesteding en –beleving van kinderen en jongeren met een beperking. Eerdere onderzoeken schetsen een drempelrijk vrijetijds- en jeugdwerkaanbod en een weinig verspreid specifiek aanbod dat rekening houdt met hun beperking en ondersteuningsbehoeften. Het lijkt er op dat deze kinderen en jongeren in onze samenleving niet dezelfde kansen hebben om tot een volwaardige vrijetijdsparticipatie te komen. Niet alleen is dat onwenselijk en onethisch, het is evenmin conform het Kinderrechtenverdrag en het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

Centraal staat de vraag naar het perspectief van kinderen en jongeren met een beperking over het bestaande jeugdwerkaanbod: waar doen ze aan mee, welke verwachtingen hebben ze en welke drempels ervaren ze? Ook het perspectief van de context rond het kind of de jongere (m.n. de ouders, het gezin en de begeleiders) is hierin belangrijk, omdat zij afhankelijk van de leeftijd, de aard en de ernst van de beperking een meer of minder bepalende rol spelen in de vrijetijdsparticipatie van die kinderen en jongeren. Belangrijke deelvragen daarbij zijn: “Wat betekent een kwalitatief aanbod voor deze jongeren?”, “Welke elementen dragen hiertoe bij?” en “Geven ze de voorkeur aan een specifiek of een inclusief aanbod?”. Dat brengt ons ook bij de vraag naar de bruikbaarheid van het huidige jeugdwerkaanbod: “Aan welke georganiseerde vrijetijdsactiviteiten participeren ze?” en “Welke plaats heeft het jeugdwerk voor hen binnen het ruime vrijetijdsaanbod?”.

In een vrijetijdscontext is een handicap het resultaat van de interactie tussen een kind of jongere met een beperking en zijn of haar vrijetijdsomgeving. Daarom vertrekken we niet van specifieke beperkingen of doelgroepen. We willen zo recht doen aan de diversiteit binnen de groep en het unieke van elk kind met een beperking. Om begripsverwarring te vermijden, wordt er consequent gesproken over een specifiek aanbod (expliciet bedoeld voor kinderen en jongeren met een beperking) en een algemeen aanbod (aanvankelijk bedoeld voor iedereen).

■ Onderzoeksmethode

Er werd gekozen voor een multimethodische werkwijze dat als doel had om binnen het tijdsbestek zowel kwantitatieve als kwalitatieve data te verzamelen en dit vanuit verschillende perspectieven. We onderscheiden vier fasen: (1) een deskresearch ter verkenning van de onderzoekscontext en het opstellen van een bruikbaar begrippenkader, (2) individuele interviews (n=39) en groepsgesprekken (n=88) met kinderen en jongeren tussen de 6 en 18 jaar, met aandacht voor de diversiteit aan beperkingen en de regionale spreiding, (3) een bevraging van de ouders van kinderen en jongeren met een beperking (online en telefonisch) (n=145) en (4) een websurvey bij jeugdwerk- en vrijetijdsbegeleiders (n=213) met aandacht voor diverse jeugdwerkvormen en focusgroepgesprekken met staf- en beleidsmedewerkers binnen diverse vrijetijds- en jeugdwerkingen (n=14).

Voor de gesprekken met de kinderen en jongeren werden foto's van vrijetijds- en jeugdwerksituaties gebruikt. Die werden aangepast in modaliteit (projectie, auditief, papier, tablet, e.d.) i.f.v. leeftijd en ernst van de beperking. De analyse van de gesprekken gebeurde a.d.h.v. een codeschema gebaseerd op een model

dat de beïnvloedende factoren beschrijft op de participatie van kinderen en jongeren met een beperking. De kwantitatieve data werden verwerkt via beschrijvende statistische technieken. Via focusgroepen werd een dieptebevraging en terugkoppeling gedaan met staf- en beleidsmedewerkers uit het jeugdwerk over de resultaten. De kwaliteit van het geheel werd opgevolgd door een klankbordgroep, samengesteld uit vertegenwoordigers uit het algemene en specifieke vrijetijds- en jeugdwerkaanbod, uit ouderverenigingen en beleidsmedewerkers.

■ Resultaten

Participatiedilemma's: velen doen weinig, weinigen doen veel

Sommige ouders doen heel wat inspanningen om tot een volwaardig vrijetijdsaanbod te komen voor hun zoon of dochter. Andere ouders geraken moedeloos of zien niet wat mogelijk is. Het wijd verspreide en nabije algemene jeugdwerkaanbod is weinig bekend bij de kinderen en jongeren en hun ouders. Weinigen nemen deel, sommigen proberen en haken af, een minderheid vindt aansluiting. Vooral jonge kinderen vinden gemakkelijk aansluiting bij het 'georganiseerd spelen' (speelplein, kampen, jeugdbeweging, etc.). Ouders hebben aanvankelijk weinig vertrouwen in het nochtans goed omkaderde algemene aanbod. Kinderen en jongeren zijn dan aangewezen op het specifieke aanbod. Dat is echter dun gezaaid, moeilijk bereikbaar, niet bekend of gewoon volzet. Het specifieke aanbod is bovendien niet bruikbaar voor alle kinderen en jongeren. Sommige kinderen en jongeren worden ook hier geweigerd.

Passieve toegankelijkheid van het jeugdwerk en de paradox van de laagdrempeligheid

Het algemene jeugdwerk- en vrijetijdsaanbod beschouwt zichzelf nochtans als toegankelijk. De bevroegde jeugd- en vrijetijdswerkers vinden dat iedereen welkom moet zijn en willen graag dat meer kinderen en jongeren met een beperking meedoen. Het ontbreekt hen echter aan actie: ze werven niet actief op plekken waar kinderen en jongeren met een beperking vertoeven en het is weinig zichtbaar in hun communicatie dat ze welkom zijn. Als ze dan toch meedoen, missen de begeleiders vaak de knowhow of kennen ze te weinig de ondersteuningsmogelijkheden binnen en buiten de werking. Toegankelijkheid leidt zo tot een passieve afwachterende houding, dat ver verwijderd staat van een inclusieve houding, waar actief en continu werk gemaakt wordt van de gelijkwaardige deelname van kinderen en jongeren met een beperking. Illustratief is dat, ondanks de laagdrempeligheid van het jeugdhuis, weinig of geen jongeren met een beperking een jeugdhuis kennen. Laat staan dat ze er gewoon binnen zouden stappen. Er is ook weinig doorstroming tussen de jeugdwerkvormen. Evenmin zijn ze zichtbaar in jeugd- of adviesraden en zelden zijn ze een directe gesprekspartner voor het beleid.

"Dat is toch niet voor ons": geïnternaliseerde afhankelijkheid en zelfuitsluiting

Kinderen en jongeren met een beperking herkennen zich weinig in het jeugdwerkaanbod. Om aan vrijetijdsbesteding te doen, zijn ze vaak afhankelijk van volwassenen (ouders, leerkrachten, zorgverstrekkers, netwerk e.d.). Die afhankelijkheid toont zich doorheen het gehele proces van vrijetijdsparticipatie: informatie krijgen, keuzes maken, vervoer en ondersteuning naar en tijdens de activiteit, Daarbij krijgen ze vaak met afwijzing te maken en zien ze samen met hun ouders er meer en meer tegen op om hier actie rond te ondernemen. Dit heeft onvermijdelijk een impact op het zelfvertrouwen en zelfbeeld. Uiteindelijk identificeren ze zich niet meer met de ruime en interessante vormen van jeugdwerk en blijven er weinig kansen over op het uitbouwen van relaties en sociale netwerken, die net ondersteunend kunnen zijn in hun vrijetijdsparticipatie of latere leven. Ze missen vrijetijdspartners en netwerken om zo autonoom mogelijk aan vrijetijdsbesteding te doen.

Succesvolle vrijetijdsparticipatie

Er zijn natuurlijk ook mooie verhalen. Afhankelijk van ernst van de beperking, proberen ook zij diverse activiteiten uit, sommigen hebben evengoed een volle agenda. Afhankelijk van de thuis- of woonsituatie participeren ze aan het specifiek aanbod (specifieke jeugdbewegingen, jeugdhuizen of kampen). Anderen gaan voluit in de aangepaste sporten (boccia, rolstoelhockey, e.d.) en enkelingen bloeien open in het lokale algemene of inclusieve jeugdwerkeraanbod. Gamen en sporten zijn de favoriete bezigheden. Autonomie en zelfbepaling werken (zeker bij jongeren) bevorderlijk voor een positieve vrijetijdsbeleving. Kinderen en jongeren met een beperking die deelnemen aan het jeugdwerkeraanbod waarderen vooral een zorgzame omgang en interesse van begeleiders en leeftijdsgenoten, eerder dan de structurele aanwezigheid van zorg.

■ Conclusies en aanbevelingen

Het jeugdwerk in Vlaanderen is divers en gediversifieerd, verspreid en goed omkaderd. Het draait op to-meloze inzet van enthousiaste vrijwillige jongeren. Er is de mogelijkheid tot kadervorming en waar nodig is er professionele omkadering. In het landschap is er voldoende expertise en knowhow om kinderen en jongeren met een beperking rechtmatig een volwaardige vrijetijdsparticipatie te garanderen. Alles is in huis, maar toch ...

Kinderen en jongeren met een beperking vallen in de eerste plaats onder de categorie jeugd. Het jeugd-beleid zou verantwoordelijk moeten zijn voor alle jeugdwerkinitiatieven, om zo de nodige hefboomen te creëren die participatie van kinderen en jongeren met een beperking aan alle jeugdwerkvormen mogelijk maken. Verschillende werkingen tonen nu al dat het mogelijk is.

Om vrijetijdsarmoede tegen te gaan, moeten kinderen en jongeren met een beperking van de handicapar-chipel gehaald worden. Door hun ondersteuningsnoden vertoeven ze van bij aanvang in zorgomgevingen, die enkel toeleiden naar een specifiek vrijetijdsaanbod. Zo lijkt hun leven (onderwijs, zorg, vakantie, vrije tijd, ...) zich af te spelen op een gesegregeerde eilandengroep waar alles draait om zorgen en beperkingen. Zorgverstrekkers, buitengewoon onderwijs, ouders en ouderverenigingen, moeten meegenomen worden in de actuele paradigmashift en de overtuiging dat ook het algemene jeugdwerkeraanbod heel wat te bie-den heeft.

Kinderen en jongeren met een beperking vragen om vanuit dezelfde interesses te kunnen deelnemen met leeftijdsgenoten zonder beperking. Ouders vragen activiteiten op maat, waarbij de focus ligt op het kind en niet op de beperking. Het algemene aanbod weet vaak niet hoe dit te organiseren. Om dat te ondersteu-nen, is structurele samenwerking nodig tussen algemeen en specifiek aanbod, tussen de zorg-, onderwijs- en vrijetijdsector. Ook in de kadervorming zou dit vaste prik moeten zijn.

De ervaringen van jongeren met een beperking die wel deelnamen aan het algemene jeugdwerkeraanbod, leerden ons dat zij hier de vrije ruimte vonden om te experimenteren, zich te emanciperen en te oefenen in democratische waarden. Dit zijn aspecten die heel wat jongeren in het specifieke aanbod missen. Opdat ook zij hun burgerschap kunnen opnemen, dienen ze actief en zichtbaar betrokken te worden bij jeugd- en adviesraden. Er is nood aan organisaties die werk maken van self-advocacy of het ondersteunen bij nodige redelijke aanpassingen.

INLEIDING

“Hoe beleven kinderen en jongeren met een beperking hun vrijetijdsbesteding?” en “Wat is de rol van het jeugdwerk hierin?” vormen, samengevat, de centrale as waarrond dit onderzoek, in opdracht van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, is opgebouwd. Het onderzoek vond plaats tegen een achtergrond van een beleid in transitie: zo zijn er de verschuiving van provinciale middelen voor jeugd-beleid naar een ander beleidsniveau, de aanloop naar het in voege treden van M-decreet, de evolutie naar vermaatschappelijking van zorg voor personen met een handicap en zijn er ook de verschuivingen binnen het departement CJSM zelf.

Het vrijetijds- en jeugdwerkaanbod in Vlaanderen is rijk en gediversifieerd, lokaal verspreid en ingebed. Het draait op de tomeloze inzet van jonge enthousiaste vrijwilligers. De mogelijkheid tot kadervorming is er op diverse niveaus en waar nodig bestaat er een professionele omkadering. Er is speel-, leer- en experimenteeruimte en ruimte voor talenten en zelfontplooiing, voor emancipatie en burgerschap. Er is een algemeen voor iedereen toegankelijk aanbod, een specifiek aanbod op maat van bepaalde doelgroepen en er zijn werkingen die zich inclusief noemen. Dan hebben we het nog niet over de sporten gehad Alles bij elkaar genomen, toch een aanbod waar elk kind of jongere in Vlaanderen, indien geïnteresseerd, zijn of haar goesting kan vinden, en dus waarschijnlijk ook kinderen en jongeren met een beperking.

Het is moeilijk om exacte cijfers te vinden over het aantal minderjarigen met beperkingen in Vlaanderen. Veel hangt af van de gehanteerde definitie, bron of gehanteerde parameter. Ongeveer 55.000 leerlingen lopen school in het buitengewoon lager en secundair onderwijs (Ministerie van Onderwijs, 2012). Dat betekent echter niet dat alle kinderen met een handicap naar het buitengewoon onderwijs gaan, of dat alle kinderen in het buitengewoon onderwijs in die zin een handicap heeft, dat het ook in de participatie aan vrijetijdsbesteding belemmert. Van de 15-24-jarigen in Vlaanderen geeft ongeveer 6% aan beperkt te zijn in mobiliteit en zich beperkt te voelen in het uitvoeren van dagelijkse activiteiten (WIV-ISP, 2014). De Centrale Registratie Zorgvragen maakt melding van 19.281 geregistreerde actieve vragen voor minderjarigen (VAPH, 2013). In het jaaroverzicht van de sociale zekerheid wordt melding gemaakt van 14.428 Nederlandstalige aanvragen, die hebben geleid tot een verhoogde kinderbijslag (FOD Sociale Zekerheid, 2013).

Het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) definieert handicap als *een participatieprobleem, ontstaan in de interactie of in het samenspel tussen enerzijds de functiestoornissen en persoonlijke kenmerken van een individu en anderzijds externe factoren, activiteiten en de omgeving*. Het maakt de afbakening van de groep minderjarigen met een beperking er niet makkelijker op, maar het vormde wel een belangrijk uitgangspunt voor dit onderzoek. Het is nl. in de interactie tussen een kind of jongere met een beperking en zijn of haar vrijetijdsomgeving of –activiteit waardoor een vrijetijdshandicap ontstaat, m.a.w. *de vrije tijd als handicapsituatie*.

Een verdere afbakening of opdeling van de groep kinderen en jongeren met een beperking naargelang van hun beperking, stoornis of type attest, wordt in dit onderzoek dan ook vermeden. Ook kinderen en jongeren met een beperking blinken uit in diversiteit en uniciteit. Het opdelen in doelgroepen sluit te veel aan bij het stoornismodel en gaat voorbij aan de individuele noden, interesses, motivatie en de unieke interactie van het kind of jongeren met een beperking en hun gezin of vrijetijdscontext. Verwacht dus in dit onderzoek geen behoefteanalyse volgens beperking, noch mogelijke suggesties om kinderen met die bepaalde of specifieke beperking te ondersteunen in hun vrijetijdsparticipatie.

Kinderen en jongeren met een beperking behoren maar tot één doelgroep en dat is die van de kinderen en jongeren. Het is ook vanuit deze visie dat het onderzoek werd opgezet en uitgevoerd. Het laat tevens toe dat de respondenten hun eigen perceptie en omschrijving kunnen hanteren. Vertrekpunten zijn “*Wat willen kinderen en jongeren willen doen in hun vrije tijd?*” en “*Op welke barrières of drempels ze botsen om volwaardig te kunnen participeren aan het georganiseerde gesubsidieerde, vrijetijdsaanbod en het jeugdwerk?*” Zo kunnen kinderen en jongeren met verschillende beperkingen dezelfde drempels ervaren (bv. fysieke toegankelijkheid, attitudes of bereikbaarheid) of dezelfde ondersteuningsnoden hebben, zoals assistentie, communicatie of structuur.

Toets. Uit de focusgroep staf – en beleidsmedewerkers

Uit de focusgroep blijkt dat voor het concept ‘beperking’ verschillende, eerder vage definities gehanteerd worden maar ook:

“Wij omschrijven bewust geen beperkingen.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Zo leggen ze de nadruk op het gemeenschappelijke van mensen met of zonder beperking en op de wijze waarop personen kunnen aansluiten, zonder een specifieke (extra) ondersteuning. Die organisaties maken een statement en hanteren geen enkel label: het niet definiëren als kracht, omdat definiëren als tegenstelling van ‘inclusie’ wordt beschouwd. Zonder het als zodanig te benoemen, is er wel het besef van de definitiemacht en het stigmatiserend effect (Verbruggen, et al, 2008). Het hebben van een beperking bestaat naast allerlei andere kenmerken en het is niet wenselijk dit specifiek te omschrijven bij inclusief werken.

Over de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een handicap werden al een beperkt aantal waardevolle onderzoeken gevoerd. Ze vertrokken vanuit een lokale benadering van de vrijetijdsbesteding en het jeugdwerk (Janssen, Van Puyenbroeck, & Smits, 2010), gingen in op de kenmerken van het specifieke aanbod en het aanzetten tot deelname aan het reguliere aanbod (Mokos & Van Meerbeeck, 2004) of verkenden de redenen waarom zo weinig kinderen en jongeren met een beperking deelnemen aan het jeugdwerk (Bracke, 2006). Het spreekt voor zich dat de zinvolle suggesties en inzichten daaruit als fundament dienden voor dit onderzoek.

Centraal in dit onderzoek staan de gesprekken met ruim honderd kinderen en jongeren met diverse beperkingen, die individueel thuis werden afgenomen of via groepsgesprekken in verschillende scholen. We spraken met kinderen die stellig wisten wat ze wilden in hun vrije tijd, met tieners die droomden en jongeren die berustten in hun situatie. Sommigen hadden een volle vrijetijdsagenda, anderen hadden niet eens het gevoel vrije tijd te hebben. Er waren er die honderduit vertelden over hun activiteiten, terwijl het voor sommigen een heuse fysieke en intellectuele opgave was om met ons in interactie te treden over hun vrije tijd. Bij weer andere jongeren was de inbreng van ouders of begeleiders als tussenpersoon of toek noodzakelijk. Het waren stuk voor stuk boeiende gesprekken, nu eens bevestigend, dan weer verrassend.

Vrijetijdsbesteding van *kinderen en jongeren* wordt, afhankelijk van de leeftijd en zorgvragen, sterk bepaald door de gezinscontext. Ouders of directe begeleiders gaan als eerste op zoek naar een gepast

aanbod. Ze hebben duidelijke verwachtingen, die voorbij de interesses van de kinderen gaan of zijn de primaire ondersteuners. De vrije tijd als derde pedagogische milieu wordt sterk bepaald door het eerste pedagogische milieu (thuis). Daarom werden ook de ouders van *kinderen en jongeren met een beperking* telefonisch of via een websurvey bevraagd over hun ervaringen met het georganiseerde vrijetijdsaanbod.

Het *jeugdwerk* vormt de derde pijler van dit onderzoek. Hier werd gekozen om in de eerste plaats de jeugd- en vrijetijdsbegeleiders te bevragen, die het dichtst bij de deelnemers staan. Hoe ervaren zij hun organisatie als iemand met een beperking wil meedoen? In hoeverre zien ze ondersteuning mogelijk? Wat zijn hun ervaringen en wat missen ze om meer kinderen en jongeren met een beperking te laten deelnemen? In een laatste fase werden enkele onderzoeksresultaten teruggekoppeld en in diepte verkend via twee focusgroepen met staf- of beleidsmedewerkers uit het jeugdwerk en vrijetijdsaanbod. De informatie uit deze focusgroepen wordt in de teksten verwerkt door bepaalde aspecten af te toetsen met fragmenten uit die focusgroep (zie ook hierboven).

De resultaten van de drie onderzoeksluiken, werden zo opgesteld dat ze ook afzonderlijk raadpleegbaar zijn. Er werd geprobeerd om de citaten levendig en het taalgebruik eenvoudig te houden. Het statistische jargon in de verwerking werd tot een minimum beperkt en waar nodig werd duiding gegeven. De resultaten van elk deelonderzoek worden telkens afgesloten met een samenvattend besluit.

Het rapport wordt ingeleid met een *situering van het onderzoek*. In dat eerste stuk komen de verschillende thema's binnen het onderzoek aan bod. Het aangereikte theoretisch kader en de gehanteerde terminologie vormen de leidraad voor de verdere rapportage en interpretatie van de onderzoeksresultaten. Dit wordt gevolgd door de beschrijving van de methodologie met een toelichting m.b.t. de gekozen multi-methodische aanpak, de bevragsinstrumenten en eventuele aanpassingen waarna er een profielschets wordt gegeven van de respondenten.

In de loop van het onderzoek werd er regelmatig teruggekoppeld met de opdrachtgever en op beslissende momenten in het onderzoeksproces, kon het onderzoeksteam terugvallen op een actieve en enthousiaste klankbordgroep. De inbreng, discussies en inzichten opgedaan tijdens die bijeenkomsten, hebben het onderzoek zeker meer diepgang en realiteitswaarde gegeven.

De conclusies op het einde van dit rapport worden samengevat in een reeks krachten en knelpunten, die uitmonden in een reeks aanbevelingen aan diverse beleidsdomeinen en actoren die betrokken zijn in, rond en op de vrijetijds- en jeugdwerkparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking.

We hopen dan ook ten stelligste met dit onderzoek en de daaruit voortvloeiende aanbevelingen een bijdrage te hebben geleverd aan een volwaardige vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking en dat *vrije tijd voor hen morgen minder een handicapsituatie is dan vandaag*.

SITUERING VAN HET ONDERZOEK

In het eerste deel van dit rapport situeren we het onderzoek. Daarbij bespreken we de bevindingen vanuit de deskresearch en duiden we het theoretische kader dat we doorheen het rapport, alsook bij de bespreking van de onderzoeksresultaten, hanteren.

■ Vrije tijd

Vrije tijd of het derde pedagogische milieu is een belangrijke socialisatiecontext. Het is de ruimte waar jongeren relaties en sociale netwerken uitbouwen: ze kunnen er experimenteren met verschillende omgangsstijlen, doen er succeservaringen op, leren sociale vaardigheden, krijgen kansen tot zelfexpressie, kunnen zich oriënteren op de hen omringende samenleving, etc. (Bouverne-De Bie, Coussée, & Claeys, 2002). Vrijetijdsparticipatie heeft ook een emanciperende functie. Het biedt kansen tot 'democratische burgerschapsvorming'. Wie tijdens zijn jeugd actief heeft deelgenomen aan het verenigingsleven, is veel beter ingeburgerd en toont een hogere graad van democratisch burgerschap. Participatie tijdens de jeugd draagt dan ook bij tot maatschappelijk vertrouwen, een gevoel van veiligheid en een positief toekomstbeeld (Elchardus e.a. in Pelleriaux, 2005).

Vanuit een maatschappijgericht perspectief wordt vrije tijd vooral omschreven door wat het niet is (Sinnaeve, Van Nuffel, & Schillemans, 2004). Ook in dit onderzoek zorgt dat voor een eerste afbakening: specifiek voor kinderen en jongeren met een beperking gaat het om de tijd die al dan niet wordt ingevuld buiten de schooltijd en dat niet de tijd is die in functie van het gezin, huishoudelijke taken of therapie wordt besteed. Kinderen en jongeren met een beperking beschikken dan ook over minder tijd, die daadwerkelijk door vrijetijdsbesteding kan worden ingevuld (Aitchison, 2003): therapie, extra zorg, mobiliteit, vervoer naar een school die vaak niet in de buurt ligt of verblijven in een specifieke voorziening. Het is maar een greep uit de specifieke elementen die een aanslag kunnen plegen op de tijd die aan vrijetijdsbesteding zou kunnen besteed worden. Ze maken dat er substantieel minder tijd overblijft voor vrijetijdsactiviteiten.

Dit onderzoek gaat vooral dieper in op het tijdsaspect waarin kinderen en jongeren zelf vorm geven aan hun activiteiten of die ze besteden aan activiteiten in huis of buiten, vrij of georganiseerd. Dat past eerder binnen het individugericht perspectief dat door Sinnaeve e.a. (2004) wordt begrepen als de eigen tijd, subjectief en positief ingevuld.

Er werd gekozen om de sociaal-actieve invulling van vrije tijd te bevragen en dus niet het aantal uren dat het kind of de jongere zich verveelt, de computer gebruikt, leest of op zichzelf bezig is. De non-formele vrijetijdsbesteding thuis of in de vorm van rondhangen op pleintjes of parkjes, werd meegenomen in de interviews, maar diende vooral ter introductie van het onderwerp. Meer specifiek focust het onderzoek zich op de deelname van kinderen en jongeren met een beperking aan het georganiseerde (formele, gestructureerde) vrijetijdsaanbod in de samenleving en de drempels die ze daarbij ervaren.

■ **Beleid**

De bevoegdheden m.b.t. de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een beperking zijn verspreid over verschillende Vlaamse en lokale beleidsdomeinen en actoren, wat het een complex gegeven maakt met inherente spanningen. Die complexiteit is te wijten aan het samengaan van volgende elementen:

- Er is het concept 'vrije tijd', dat voorwerp is van verschillende beleidsdomeinen (sport, cultuur, toerisme, recreatie, jeugdwerk, etc.) en specifiek voor deze groep kinderen en jongeren georganiseerd wordt of zich afspeelt binnen een onderwijs- of zorgcontext.
- Er is het integrale karakter van het jeugdbeleid, omdat het heel wat sectoren en beleidsdomeinen doorkruist en zich uitspreidt over verschillende overheidsniveaus.
- Er is de categoriale beleidsordening 'jeugd', die de verschillende beleidssectoren (onderwijs, woonbeleid, cultuur, welzijn, ruimtelijke ordening, etc.) doorkruist. Het vertrekt vanuit het oogpunt, de belangen, de ervaringen en de leefwereld van de categorie "jonge mensen". Dit aparte perspectief zorgt voor een specifieke invulling van de beleidsvoering.
- Er is het jeugdbeleid en jeugdwerkbeleid, dat op verschillende beleidsniveaus (plaatselijk, gemeentelijk, intergemeentelijk, provinciaal, bovenlokaal, etc.) vorm krijgt, andere accenten legt en een andere evolutie doormaakt.
- Er is de diversiteit wat het aanbod betreft, zowel binnen het jeugdwerk, georganiseerd door particuliere jeugdverenigingen of besturen, als in het commerciële circuit.

Specifiek voor de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking spelen nog volgende aspecten een rol:

- Er is de specifieke (zorg)context van kinderen en jongeren met een beperking, die een bepalende invloed heeft op hun vrijetijdsbesteding: ze verblijven in een internaat, lopen school in het buitengewoon onderwijs of wonen in een voorziening of instelling.
- Er zijn de specifieke vrijetijdsorganisaties die vanuit het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) erkend zijn binnen het kader van vrijetijdzorg. Voor specifieke ondersteuning (hulpmiddelen, PAB, e.d.) die de participatie op alle levensdomeinen kan bevorderen, zijn ze ook afhankelijk van het VAPH.
- Er is de toenemende (maatschappelijke) aandacht voor begrippen als 'toegankelijkheid' en 'inclusie', met het accent op achterstelling als gevolg van andere culturele of etnische achtergrond, sociaal economische situatie of beperkingen.
- Er is de druk van internationale verdragen en engagementen, die onze maatschappelijke structuren uitdagen op het recht op volwaardige participatie van elke burger binnen alle levensdomeinen.

BELEIDSDOMEINEN

Vertaald in beleidsdomeinen is dit thema vooral de verantwoordelijkheid voor het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media. Gezien de specifieke noden van deze kinderen en jongeren neemt ook het beleidsdomein Welzijn met het VAPH hierrond de nodige initiatieven. Het beleidsdomein Gelijke Kansen kan hier eveneens een belangrijke rol spelen.

We geven een beperkte opsomming weer van de verschillende beleidsdocumenten die van toepassing zijn:

- *Het decreet op het lokaal jeugdbeleid (2012)*, dat de lokale besturen meer vrijheid en verantwoordelijkheid geeft om een jeugdbeleid te voeren, met als prioriteiten:
 - * de ondersteuning van het jeugdwerk in algemene zin;
 - * de bevordering van de participatie aan het jeugdwerk van kinderen en jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties;
 - * het voeren van een beleid om de aandacht voor jeugdcultuur te verhogen.
- *Het decreet houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid (2012)* dat de erkenning en subsidiëring regelt van:
 - de **landelijk georganiseerde jeugdverenigingen** en het jeugdwerk, waarbij vertrokken wordt van het jeugdwerk als *“een sociaal-cultureel werk op basis van niet-commerciële doelen voor of door de jeugd van drie tot en met dertig jaar, in de vrije tijd, onder educatieve begeleiding en ter bevordering van de algemene en integrale ontwikkeling van de jeugd die daaraan deelneemt op vrijwillige basis”*;
 - de **cultuureducatieve verenigingen**, die als doel hebben de artistieke creativiteit van de jeugd te stimuleren en die hen de taal van de kunsten leren gebruiken en begrijpen;
 - de **verenigingen informatie en participatie**, die als doel hebben een kwaliteitsvol informatieaanbod voor de jeugd en over de rechten van het kind over te brengen, de participatieprocessen van de jeugd in het beleid en mediaproductie door en over de jeugd te begeleiden;
 - de **politieke jongerenbewegingen**, die jongeren moeten sensibiliseren met het oog op hun participatie in de politieke besluitvorming;
 - **experimentele projecten**, die inspelen op nieuwe ontwikkelingen en behoeften binnen de terreinen jeugdwerk, informatie aan of over de jeugd en beleidsparticipatie van de jeugd en cultuureducatie van de jeugd;
 - de toekenning van subsidies via het DAC-decreet (2013) aan jeugthuizen voor de uitvoering van **bovenlokale projecten** die zich richten op de bevordering van de artistieke expressie of het ondernemerschap bij jongeren.

Het *decreet van 6 juli 2012 houdende de ondersteuning en stimulering van het lokaal jeugdbeleid* stelt dat ‘de ondersteuning van het jeugdwerk in algemene zin’ één van de twee Vlaamse beleidsprioriteiten is, waarvoor gemeenten subsidies kunnen ontvangen van de Vlaamse Regering. Het uitvoeringsbesluit vraagt dat gemeenten hiervoor minstens:

- het particuliere jeugdwerk te ondersteunen;
- ontmoetingsplaatsen en –mogelijkheden voor jongeren te voorzien;
- een jeugdwerkaanbod voorzien, tenminste tijdens de zomervakantie.

Van de gemeentebesturen wordt verwacht dat ze binnen hun meerjarenplan actieplannen uitwerken in het kader van deze prioriteiten. De meeste jeugddiensten organiseren geen aanbod voor kinderen en jongeren met een beperking, met als argument dat die doelgroep eigen organisaties heeft.. (Schryvers, E., Van de Mosselaer, K. & Dehertogh, B., 2015).

Bovenstaande gaat over de erkenning en subsidiëring van de jeugdwerkorganisaties, die zich in eerste instantie richten op alle kinderen en jongeren en dus, vanuit een inclusief perspectief, ook op kinderen en jongeren met een beperking. Hoewel de regelgeving het voortdurend heeft over de participatie van *alle* jongeren, is er ook voortdurend specifieke aandacht voor de participatie van kansengroepen, meer bepaald maatschappelijk kwetsbare jongeren en kinderen in armoede. De aandacht voor de participatie

van kinderen en jongeren met een beperking komt hier maar sporadisch aan bod.

Er is ook het *Participatiedecreet (2008)*, dat via flankerende en stimulerende maatregelen de participatie van kansengroepen aan cultuur, jeugdwerk en sport aanmoedigt door middel van participatieprojecten en de ondersteuning van provinciale en gemeentelijke sportdiensten en het *decreet houdende de wijzigingen van diverse bepalingen van het decreet van 2008 (2014)*. Specifiek voor organisaties die de participatie van kinderen en jongeren met een beperking aan hun werking willen verhogen, kunnen volgende maatregelen van toepassing zijn:

- Onder hfdst IV *Subsidiëring van projecten ter bevordering van de participatie van kansengroepen in cultuur, jeugdwerk of sport*, worden in art 19 personen met een handicap specifiek vermeld als mogelijke kansengroep waar participatieprojecten zich op kunnen richten. Art 23 vermeldt een specifiek vormingsinitiatief voor blinden en slechtzienden.
- Subsidiëring van praktijkgerichte, laagdrempelige educatie voor kansengroepen.
- Bij hfdst VI *Tegemoetkoming in het organiseren van een bijzonder cultuuraanbod* worden bij artikel 29 specifiek de instellingen voor personen met een handicap vermeld als mogelijke focus van de gesubsidieerde gezelschappen.

De focus ligt in hoofdzaak op de participatie van kinderen en jongeren in armoede, met een andere culturele achtergrond of in een maatschappelijk kwetsbare situatie.

De invloed van het categoriale jeugdbeleid was vooral een goede zaak voor de WMKJ-sector. Ook het participatiedecreet met haar doelgroepgerichte en sector overschrijdende aanpak en proeftuinen, is volgens de jeugdexperts door de ondersteuning van Formaat vzw en PAJ vzw vooral ten goede gekomen van de zelforganisatie van allochtone jongeren en jongeren in armoede. (Schryvers et al., 2015).

Een gelijkaardige ondersteuning voor kinderen en jongeren met een beperking was voorheen de expliciete opdracht van de provincies. Via het provinciale jeugdbeleid ondersteunden de provincies het jeugdwerk, zowel wat betreft subsidies, infrastructuur, kadervorming als materieel. Dat heeft geleid tot verschillende initiatieven, zowel op het vlak van vorming en begeleiding als voor de ondersteuning van reguliere jeugdwerkinitiatieven. Een bijzondere kerntaak op dit vlak is de ondersteuning van jeugdwerk, dat in hoge mate gericht is op kinderen en jongeren met een handicap. Op basis van het decreet ontvingen de provinciebesturen subsidies van de Vlaamse overheid, waarvan 20% was voorbestemd voor de bijzondere inspanningen naar jeugdwerk voor kinderen en jongeren met een handicap (VVP, 2015). Maar ook het voeren van een inclusief beleid voor kinderen en jongeren die omwille van hun afkomst, hun thuissituatie, hun fysieke of mentale situatie of hun statuut een groter risico lopen op achterstelling of uitsluiting op één of meerdere levensdomeinen is een kerntaak voor de provincies die werden opgenomen in het decreet lokaal jeugdbeleid van 6 juli 2012 (artikel 8, 2).

We geven hier enkele voorbeelden van hoe dit provinciaal werd aangewend:

In Antwerpen werden deze 20% subsidies voor werking voor jongeren met een beperking gespreid over:

- de subsidiëring van provinciale jeugdwerkorganisaties voor de uitvoering van het beleidsplan met betrekking tot inclusief werken via impulssubsidies;
- aparte organisaties die werken met jongeren met een beperking;
- het project *Inclusieve Speelpleinwerking*: werken met jongeren met een beperking. Speelpleinen die intekenen op het project, kunnen drie jaar intensief begeleid en gecoacht worden door de Vlaamse Dienst Speelpleinwerk vzw, Yieha! vzw of Ludentia Vrije Tijd;
- *'Drempels in het jeugdwerk'*, een project dat drempels wegneemt en het jeugdwerk toegankelijk maakt voor alle kinderen en jongeren.

In Limburg gingen de subsidies naar de Regenboog, die vrijetijdsactiviteiten en opvang voor kinderen, jongeren en volwassenen met een handicap organiseren, zowel overdag, 's avonds en tijdens de schoolvakanties. Ze geven ook vorming en ondersteuning aan organisaties die hun werking toegankelijk willen maken voor personen met een beperking. Daarnaast werden er uitwisselingsubsidies voorzien voor toegankelijk jeugdwerk.

In Oost-Vlaanderen koos men voor o.a. werkings- en aanmoedigingssubsidies voor specifieke werkingen. De Jeugdprijs Jeugdwerk voor Allen, dat inzette op inclusief speelpleinwerk en kadervorming.

In West-Vlaanderen werd prioriteit gegeven aan ondersteuning voor kadervorming, aanpassingen aan jeugdverblijfscentra en specifieke organisaties die werken met kinderen en jongeren met een beperking (Oranje, VOC op stap, De Stroom, Tandem, Werkgroep Vorming & Actie).

In Vlaams-Brabant werden de subsidies verdeeld over de specifieke werkingen. Daarnaast werd met een afzonderlijk subsidiereglement de nodige aandacht gegeven aan netwerking tussen lokale of bovenlokale jeugdwerkinitiatieven. Verder waren er nog de subsidies voor regionaal eerstelijnsjeugdwerk en de mogelijkheid om projectsubsidies aan te vragen.

Het *Vlaams Actieplan Sport voor Allen 2012-2014*, dat voortbouwde op het Sport voor Allen-decreet (geldig

tot 2013) en de beleidsnota G-sport Vlaanderen, richten zich naar sporters met een beperking, hetzij dan vooral via aparte circuits.

Ten slotte zijn personen met een beperking ook een expliciete doelgroep binnen het gelijkheidsbeleid. Dat beleid neemt vooral een coördinerende rol op in de bescherming van de rechten van personen met een beperking. Zo ondersteunt het gelijkheidsbeleid het toegankelijker maken van de samenleving, ook voor personen met een beperking. De intenties van de huidige beleidsmakers inzake personen met een beperking, worden verder toegelicht in het tekstdeel over de beleidsplannen.

HET VN-VERDRAG ALS MOREEL GEZAG

De Belgische regeringen ratificeerden het VN-verdrag inzake gelijke rechten van personen met een handicap (VRPH) in 2009. Hiermee engageerde Vlaanderen zich om de rechten van personen in een handicapsituatie te beschermen, discriminatie uit te sluiten, om te strijden tegen vooroordelen en de bewustwording rond de mogelijkheden te stimuleren. Met het burgerschapspectief als uitgangspunt zijn het recht op redelijke aanpassingen en inclusie de centrale begrippen in het verdrag (Verenigde Naties, 2006).

Artikel 30 van het VRPH handelt specifiek over de deelname aan het culturele leven, recreatie, vrijetijdsbesteding en sport en vermeldt dat de overheden alle passende maatregelen nemen om:

1. (...) het recht van personen met een handicap te erkennen om op voet van gelijkheid met anderen deel te nemen aan het culturele leven en te waarborgen dat personen met een handicap:
 - a. toegang hebben tot cultuur in toegankelijke vorm;
 - b. toegang hebben tot televisieprogramma's, films, theater en andere culturele activiteiten in toegankelijke vorm;
 - c. toegang hebben tot plaatsen voor culturele activiteiten, zoals theaters, musea, bioscopen, bibliotheken en dienstverlening op het gebied van toerisme en zo veel als mogelijk toegang hebben tot monumenten en plaatsen van nationaal cultureel belang.
2. (...) personen met een handicap de kans te bieden hun creatieve, artistieke en intellectuele mogelijkheden te ontwikkelen en gebruiken, niet alleen te eigen bate, maar ook ter verrijking van de maatschappij.
3. (...) te waarborgen dat wetgeving ter bescherming van de intellectuele eigendom geen onredelijke of discriminatoire belemmering vormt voor de toegang van personen met een handicap tot cultuur.

Punt 4 van artikel 30 stelt dat personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen het recht hebben op erkenning en ondersteuning van hun specifieke culturele en taalkundige identiteit, met inbegrip van gebarentalen en dovencultuur (Verenigde Naties, 2006).

Punt 5 ten slotte verwijst specifiek naar de participatie van kinderen en jongeren. Er wordt gesteld dat overheden de personen met een handicap in staat dienen te stellen op voet van gelijkheid met anderen deel te nemen aan recreatie, vrijetijdsbesteding en sportactiviteiten, en passende maatregelen dienen te nemen om:

- a. te waarborgen dat kinderen met een handicap op voet van gelijkheid met andere kinderen kunnen deelnemen aan spel-, recreatie-, vrije tijds- en sportactiviteiten, met inbegrip van activiteiten in schoolverband;
- b. te waarborgen dat personen met een handicap toegang hebben tot diensten van degenen die betrokken zijn bij de organisatie van recreatie-, toeristische, vrijetijds- en sportactiviteiten.

Ondertussen heeft het VN-Comité zijn eerste evaluatierapport neergelegd en dat leest volgens GRIP¹ als een onvoldoende. Zo tilt het VN-Comité bijzonder zwaar aan de segregatie binnen het onderwijs, wonen en werken. Het VRPH schuift inclusie naar voor als principe op alle domeinen van het leven, dus ook vrije tijd en cultuurparticipatie. Personen met een beperking worden nog veel te vaak doorverwezen naar aparte circuits (collectieve woonvoorzieningen, buitengewoon onderwijs, beschutte werkplaatsen of specifieke organisaties). Verder stelt het Comité dat personen met een beperking weinig keuzemogelijkheden hebben voor onafhankelijk leven, gezien het tekort aan ondersteuning. Inclusief onderwijs is niet gegarandeerd en er is een algemeen gebrek aan toegankelijkheid dat onvoldoende als probleem wordt erkend (CRPH, 2014).

Specifiek wat de vrijetijdsparticipatie betreft, is er weinig te lezen in de evaluatie, maar het behoeft geen betoog dat een gesegregeerd onderwijs in combinatie met de cultuur van doorverwijzing naar aparte circuits en de beperkte aandacht voor toegankelijkheid, leiden naar gesegregeerde vrijetijdsactiviteiten of onvolwaardige (of non-)participatie aan het vrijetijdsaanbod. Hoe het huidige beleid hier in de toekomst zal op inspelen, kunnen we lezen in de beleidsplannen van de huidige regering.

UIT DE BELEIDSPLANNEN 2014–2019

Voor de organisatie, ondersteuning en subsidiëring van persoonsgebonden bevoegdheden 'het jeugdwerk en sport' stelt het Vlaamse Regeerakkoord 2014-2019 dat deze taken moeten overgeheveld worden naar het lokale of het Vlaamse niveau, met als doel de verdere uitbouw van een laagdrempelig vrijetijds- en sportaanbod voor personen met een handicap te garanderen. Drempels moeten verlaagd worden via diverse maatregelen, zoals onder meer kortingen voor jongeren met een handicap en kansarme deelnemers aan sportkampen en sportklassen (Gatz, 2014).

In de *Beleidsnota Jeugd 2014-2019* (Gatz, 2014) kunnen we lezen dat men prioritair wil inzetten op het jeugdverenigingsleven, met meer aandacht voor inclusie en superdiversiteit in het jeugdwerk. Onder impuls van o.a. het Comité voor de rechten van het kind wil Vlaanderen:

- het vrijetijdsaanbod voor kinderen met een handicap toegankelijker maken;
- de toegankelijkheid voor bijvoorbeeld rolstoelgebruikers waarborgen;
- het recht van alle kinderen op rust en ontspanning verzekeren, in het bijzonder voor kinderen in opvangcentra, kinderen met een handicap, gehospitaliseerde kinderen, kinderen onder psychiatrische begeleiding en kinderen uit armere gezinnen;
- hierbij rekening houden met de vraag of dit via het reguliere jeugdwerk moet gebeuren, dan wel via aangepaste werkingen;
- een uitgebreide strategie ontwikkelen ter bestrijding van discriminerende maatschappelijke houdingen, in het bijzonder tegenover kinderen die in armoede leven, kinderen met een handicap en kinderen van buitenlandse herkomst.

.....
1 GRIP vzw of Gelijke Rechten voor Iedere Persoon met een Handicap is een Vlaamse burgerrechtenorganisatie voor personen met een handicap, meer info www.gripvzw.be

De beleidsnota erkent dat bepaalde groepen kinderen en jongeren (met een handicap, in een instelling, etc.) nog te veel drempels ervaren om volwaardig deel te nemen aan alle levensdomeinen. Daarom stelt de beleidsnota dat onder meer via sensibiliserings- en informatiecampagnes de stereotiepe beeldvorming over gender, seksuele identiteit, handicap en herkomst doorbroken moet worden.

In navolging van het beleidsplan Jeugd lezen we in het JKP (Vlaams Jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan 2015-2019) de volgende specifieke doelstellingen m.b.t. vrijetijdsparticipatie:

- Onder het thema armoede zegt de operationele doelstelling dat “*elk kind en elke jongere kan kiezen voor een zinvolle vrijetijdsbesteding op eigen maat, met het oog op sociale ontplooiing en mentale ruimte*” (OD1.2). Een breed aanbod, diversiteit aan jeugdwerkvormen en bruggen slaan tussen verschillende sectoren.

Bijna alle geplande projecten en processen, gericht op kinderen in armoede of jongeren in een maatschappelijk kwetsbare situatie, kunnen even goed noodzakelijke acties zijn van toepassing op kinderen en jongeren met een beperking. Toch wordt deze groep hier niet in opgenomen.

- Het *Eigene van Jong zijn* wordt in het beleidsplan gevat in de strategische doelstelling dat Vlaanderen in 2019 ruimte en condities gecreëerd heeft om kinderen en jongeren, **zonder onderscheid**, volop jong te laten zijn, met respect voor ieders belang (SD 3). Projecten en processen die worden ondersteund zijn:
 - * inclusie van jongeren met fysieke beperkingen en/of bijzondere medische specificaties binnen de reguliere werking van de sportkampen (3.1.10).
 - * het verhogen van vaardigheden en kennis over doelgroepen i.f.v. sportkaderopleidingen (3.1.12).
- Onder OD 3.2 *‘De Vlaamse overheid zet de troeven van jong zijn voor de samenleving in de kijker.’* vinden we volgende acties en processen:
 - * De *Dag van de Diversiteit* (3.2.2) staat in het teken van diversiteit in het jeugdwerk en heeft als doel om enerzijds kinderen en jongeren die minder bereikt worden door het reguliere aanbod binnen het jeugdwerk, op een andere manier te benaderen. Anderzijds wil het jeugdverenigingen stimuleren om de stap te zetten naar kinderen en jongeren die zij over het algemeen niet bereiken.

Onder het hoofdstuk participatie zou je verwachten dat kinderen en jongeren in een handicapsituatie toch de nodige aandacht zouden krijgen, vooral omdat eerder onderzoek al veelvuldig heeft aangetoond dat net zij in hun participatie en inspraak belemmerd zijn.

Maar ook onder OD 7.2 *‘De Vlaamse overheid ontwikkelt, stimuleert en hanteert strategieën en voorziet in ruimte en middelen, opdat de beleidsparticipatie van groepen die nu moeilijk bereikt worden, verhoogt’* zien we enkel aandacht voor het versterken van de beleidsparticipatie van jongeren van buitenlandse herkomst. Al wordt er ergens tussen haakjes verwezen naar het buitengewoon onderwijs.

In het beleidsplan gaat veel aandacht naar de situatie van armoede en maatschappelijk kwetsbaarheid en naar de bemerkingen van het VN-Comité m.b.t. inclusief onderwijs voor kinderen en jongeren met een beperking. Er gaat echter zeer weinig aandacht naar de participatie van kinderen en jongeren in een handicapsituatie en de drempels om volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving.

In de nieuwe *Beleidsnota Sport 2014-2019* (Muyters, 2014) is er wel blijvend aandacht voor de participatie van kinderen en jongeren met een beperking. G-sport wordt verder gestimuleerd en wordt gezien als

middel bij uitstek om maatschappelijke inclusie te bevorderen. Initiatieven voor specifieke doelgroepen zullen worden ondersteund en waar mogelijk maximaal opgenomen in het reguliere aanbod. De positieve ontwikkeling van de G-sport zal verder worden ondersteund en er wordt gezocht naar verankering van het Steunpunt G-sport.

De *Beleidsnota Gelijke Kansen 2014-2019* (Homans, 2014) staat vanzelfsprekend het dichtst bij de bescherming en uitvoering van gelijke rechten voor personen met een beperking. Het beleid wil vooral werk maken van:

- de strijd tegen de stereotyperende beeldvorming (OD 1.2);
- een volwaardige maatschappelijke participatie (SD 2);
- de toegankelijkheid (OD 2.2) door het promoten van Universal Design en een gebruiksvriendelijke en laagdrempelige dienstverlening binnen de sleuteldomeinen kinderopvang, onderwijs, cultuur, sport.

Het valt op hoe weinig specifieke aandacht er ook binnen deze nota gaat naar personen met een beperking. Zeker gezien de evaluatie van het VN-Comité. Binnen de strategische doelstelling *'het bestrijden van discriminatie'* (SD 3) gaat de focus vooral uit naar discriminatie in relatie tot arbeid en discriminatie o.b.v. leeftijd.

In de *Beleidsnota Welzijn, volksgezondheid en Gezin* (Vandeurzen, 2014) ten slotte, ligt de focus op vermaatschappelijking van zorg, waarbij het uitgangspunt is dat de samenleving meer zorg kan opnemen dan ze nu doet (community building, mantelzorg, vrijwilligers, etc.) en de zorg in de samenleving is ingebed, zodat iedereen optimaal kan participeren. Het streefdoel is een inclusief Vlaanderen. De aandacht voor vrijetijdsparticipatie in de nota is beperkt. Vrije tijd is een onderwerp binnen het luik geestelijke gezondheidszorg, waar aangemaand wordt tot afstemming tussen verschillende sectoren en beleidsdomeinen (p.31), binnen het luik over buitenschoolse opvang en opvang van zieke kinderen (p.43) en waar het wordt aangehaald in het kader van de forensische psychiatrie (p.50) (Vandeurzen, 2014). Specifiek voor wat betreft de inclusie van kinderen en jongeren met een beperking, wordt er vooral verwezen naar de andere beleidsdepartementen.

■ Organisatie

JEUGDWERK

“Jeugdwerk is sociaal-cultureel werk op basis van niet-commerciële doelen voor of door kinderen en jongeren van drie tot en met dertig jaar, in de vrije tijd, onder educatieve begeleiding en ter bevordering van de algemene en integrale ontwikkeling van de kinderen en jongeren die daaraan deelnemen op vrijwillige basis en dat wordt georganiseerd door jongeren, particuliere jeugdverenigingen, gemeentelijke openbare besturen of de Vlaamse Gemeenschapscommissie.” (Decreet, juni 2012)

Vlaanderen heeft een sterk en divers jeugdwerk, zowel qua aanbod, thema's, gehanteerde methodieken als bereik. Naast het traditionele, algemeen verspreide jeugdwerk (jeugdbewegingen, jeugdhuizen, speelpleinen, e.d.) bestaat er voor kinderen en jongeren met een beperking een meer specifiek, maar minder verspreid aanbod binnen het jeugdwerk (bv. Akabe, ateliers en Yieha!). Onder impuls van de inclusieve visie profileren een beperkt aantal werkingen (zowel bij de specifieke als traditionele) zich meer en meer als inclusieve werkingen.

Tabel 1 Overzicht gemeentelijke initiatieven (Cijferboek Jeugd 2010, p 61)

	AANTAL GEMEENTEN	% OP 279 GEMEENTEN
• Speelpleinwerking	223	79,93
• Grabbelpas	145	51,97
• Tienerwerking (SWAP)	106	37,99
• Tienerwerking (niet SWAP)	97	34,77
• Spelanimatie-initiatief	78	27,96
• Kleuterwerking	65	23,30
• Jeugdhuis/jeugdclub	55	19,71
• Jeugdatelier	45	16,13
• Jeugdmuziekatelier	35	12,54
• Kinder- en jeugdboerderij	22	7,89
• Cultuur- en/of sportinitiatief	5	1,79

Tabel 1 geeft een overzicht van de verschillende gemeentelijke initiatieven. Deze cijfers zijn weliswaar onvolledig want niet alle gemeenten hebben aan het cijferboek hebben meegewerkt, maar geven een beeld van het ruime aanbod en spreiding. Dit is duidelijk een onderschatting want volgens de Vlaamse Dienst Speelpleinwerking is er altijd een speelplein in je buurt: Vlaanderen en Brussel tellen samen 570 speelpleinwerkingen verspreid over 302 gemeenten. Slechts 25 gemeenten hebben er geen (www.speelplein.net). Ook voor wat betreft de spreiding van akabe-groepen vinden we bijvoorbeeld op <http://www.scoutnet.be/adressen/akabe/> 56 adressen van Akabe-groepen. Op hun website (<https://www.scoutsengidsenvlaanderen.be/akabe>) spreken ze van ongeveer 35 aparte Akabe-groepen en een 20-tal Akabe-takken die deel uitmaken van een gewone scoutsgroep, die samen rond de 1500 leden bereiken.

Wanneer we enkel het aantal doelgroepspecifieke werkingen in het vizier nemen, zien we overal een daling. We kunnen dat enkel positief noemen, als ze door samengaan met andere specifieke of algemene werkingen ook meer jongeren een volwaardige vrijetijdsbesteding kunnen bieden.

Tabel 2 Evolutie doelgroepspecifieke werkingen per gemeente (Schryvers, E., 2015)

	JAARTAL	AANTAL INITIATIEVEN	GEMIDDELDE PER GEMEENTE
• Werkingen maatschappelijk kwetsbare jeugd (WMKJ)	2010 (n=276)	106	0,38
	2014 (n=287)	74	0,26
• Jeugdwerkinitiatieven voor kinderen en jongeren met een beperking	2010 (n=276)	52	0,19
	2014 (n=287)	41	0,14
• Specifieke jeugdwerkinitiatieven voor laaggeschoolde jongeren	2010 (n=276)	24	0,09
	2014 (n=287)	4	0,01
• Andere doelgroepspecifieke jeugdwerkinitiatieven	2010 (n=276)	2	0,01
	2014 (n=287)	52	0,18
• Totaal gemeenten met gemeentelijke doelgroepspecifieke initiatieven	2010 (n=276)	184	0,67
	2014 (n=287)	171	0,60

VRIJETIJDSZORG

Sinds 1998 erkent het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH) (toen nog het Vlaams Fonds) 20 vrijetijdsgroepsorganisaties als gezinsondersteunende maatregel. Zij bieden enerzijds specifieke vrijetijdsactiviteiten aan, anderzijds bieden ze trajectbegeleiding aan om personen met een beperking te begeleiden richting reguliere vrijetijdsbesteding. Het VAPH erkent en subsidieert ook de voorzieningen voor personen met een beperking. Het spreekt voor zich dat ook de ondersteuning op het vlak van vrije tijd tot hun ondersteuningstaak behoort (Beelen & De Visscher, 2011).

Een erkenning als persoon met een handicap door het VAPH is niet vereist om te kunnen deelnemen aan de aangepaste activiteiten. Voor kinderen en jongeren gaat het onder meer om speelpleinwerking, jeugdateliers en vakantiecampen. Een aantal organisaties leggen de nadruk op vrijetijdsbemiddeling. Zij stimuleren en begeleiden de personen met een handicap in hun zoektocht naar een geschikte, gewone vrijetijdsgroepsorganisatie (VAPH, 2007).

De erkende vrijetijdsgroepsorganisaties vanuit het VAPH zijn (VAPH, 2014):

- Voluit, Vrijetijdswerking KVG Antwerpen (KVG), Ludentia, Steunpunt Vrije Tijd Gehandicapten Kempen (KVG) en Veren. m Hand. Pr. Antw.(VFG) in Antwerpen
- Vrijetijdswerking KVG Vlaams-Brabant (KVG), en het Balanske in Vlaams-Brabant
- Indivo, Gehandicapten en Solidariteit, Sociaal Centrum in het Hoofdstedelijk Gewest Brussel
- De Regenboog, Vrijetijdswerking KVG Limburg en Veren. Pers. m Hand. Pr. Limb. VFG in Limburg
- Kompas Vrijetijdswerking KVG Oost-Vlaanderen (KVG) Veren. Pers. m Hand. Pr. Oost (VFG) en Oranje Vrije Tijd Oost-Vlaanderen
- Oranje Vrije Tijd West-Vlaanderen, VOC Opstap; Werkgroep Vorming en Actie en De Stroom in West-Vlaanderen

Eenzijds betreft het organisaties die zo dicht mogelijk willen aanleunen bij de sector en methodiek van het jeugdwerk, zoals speelpleinwerking, ateliers en jeugdhuisen. Anderzijds vertrekt het aanbod vanuit organisaties die zich in eerste instantie richten op zorg en handicap en die verbonden zijn met de grote verenigingen of zelfs zuilen.

SPECIFIEK, DOELGROEPGERICHT, ALGEMEEN, REGULIER?

Coussée (2006) maakt in het jeugdwerk een onderscheid tussen het algemene en specifieke jeugdwerk, waarbij de term 'algemeen jeugdwerk' (of algemeen jeugdwerkinitiatief) wordt gebruikt om het jeugdwerk te omschrijven dat zich in principe tot iedereen richt. Het 'specifieke jeugdwerk' wordt ook wel 'speciaal', 'categoriaal', 'bijzonder', 'doelgroepspecifiek',... jeugdwerk, genoemd. In het algemeen jeugdwerk kan men vaststellen dat er weinig problemen voorkomen bij jeugdbewegingen en jongerenbewegingen omtrent de afbakening van de doelgroep. Ze worden bekeken als iets 'algemeen'. Daarmee wordt bedoeld dat ze zich richten op alle jeugdigen of jongeren. De term 'algemeen' verwijst naar een werking waarin de persoonlijkheid van de leden vorm krijgt en daarbij geen selectie maakt van wie er al dan niet bij hoort. Op die manier wordt een vrij homogene groep bereikt. Die groep bestaat voornamelijk uit de autochtone middenklasse jeugd. De drempel naar dit (homogene) jeugdwerk is vaak te hoog voor bepaalde andere groepen, zoals onder andere allochtone jongeren, maatschappelijk kwetsbare jongeren (kinderen uit een kansarm milieu) en kinderen met een beperking (Coussée, 2006; De Visscher, 2003).

Om die doelgroepen niet uit te sluiten, richt het 'specifieke' jeugdwerk zich op de eerder vermelde specifieke doelgroepen. De werking daarvan is voornamelijk opgebouwd via zelforganisatie (Coussée, 2006). De selectie of selectiviteit van het algemene jeugdwerk vormt namelijk de intentie voor het specifiek jeugdwerk. Er zijn ook enkele verschillen in de professionaliseringsgraad tussen het specifieke en algemene jeugdwerk (Dhuyvetter, 2008). Het specifieke jeugdwerk besteedt meer aandacht aan het inschatten van noden en inwinnen van informatie over de persoon met een beperking, stelt soms ondersteuningsplannen op, voert al dan niet aanpassingen uit, maakt gebruik van specifiek personeel ter ondersteuning, etc. (Van den Broeck, 2013). Eenzelfde onderscheid kunnen we maken tussen algemene en specifieke organisaties of activiteiten binnen de vrijetijdsbesteding.

Inclusie is een recht en hangt evenzeer samen met het kijken naar de wereld vanuit een sociaal model en de bereidheid tot het ondersteunen van noden van personen met een beperking (Van Hove, 2005). Een inclusief vrijetijdsaanbod is bijgevolg gericht op de participatie van iedereen, waaronder ook kinderen en jongeren met een beperking. Een specifieke aanbod is enkel gericht op kinderen en jongeren met een beperking.

(On)gelijkheid en (non)-discriminatie van personen met een handicap is verbonden met alle domeinen van het leven en is doorslaggevend voor de inclusie in de samenleving. Inclusie is net dat sociale proces dat vertrekt vanuit de termen gelijkheid en non-discriminatie en de toegevoegde waarde van diversiteit. In dit proces worden houdingen en structuren aangepast aan de verschillen tussen mensen, zodat alle burgers, ook zij met een beperking, erbij kunnen horen en alle rechten en kansen evenwaardig kunnen opnemen in de maatschappij (www.gripvzw.be). Het belang van zowel de sociale culturele context, als de manier waarop mensen met elkaar omgaan én de betekenis die zij hier zelf aan willen geven, zijn erg belangrijk (Klotz, 2004). Het jeugdwerk krijgt hier dan weer een belangrijke rol in. Het is een vorm van maatschappelijke dienstverlening waar iedereen recht op heeft, ook zij met een beperking, en waarin ze mogelijkheden kunnen (en zouden moeten) vinden om zichzelf te ontplooien (Bracke, 2006). Het jeugdwerk kan daarbij als belangrijke katalysator beschouwd worden. Jeugdwerk draagt bij tot socialisering van individuen, naast het gezin en onderwijs. Het wordt door velen bekeken als een soort van 'derde socialiseringsmilieu' (Coussée, 2006; De Pauw, Vermeersch, Coussée, Vettenburg, & Van Houtte, 2010).

Het Brussels onderzoek naar de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking, komt tot het volgende besluit (Janssen et al., 2010, p. 90):

"Er is een duidelijke vraag naar een ruimer aanbod van toegankelijke activiteiten. Hierbij kunnen twee pistes bewandeld worden: een ruimer inclusief aanbod, door bijvoorbeeld bestaande organisaties te ondersteunen in het afstemmen van hun werking op én het open stellen/houden van hun werking voor kinderen met een beperking, of het uitbouwen van meer gespecialiseerde initiatieven. Geen van beide pistes is zomaar zaligmakend. Een combinatie van beide is aangewezen: inclusie omwille van de sociale inbedding (belangrijk voor kinderen), bereikbaarheid (belangrijk voor ouders) én keuzevrijheid (meer opties dan nu), specialisatie omwille van toegankelijkheid en kwaliteit van begeleiding. Een belangrijk element is de combinatie van activiteit met handicap: sommige activiteiten lenen zich meer tot een inclusieve organisatievorm dan anderen. Ook de voorkeur van ouder en kind is een niet te vergeten factor. Bepaalde ouders hebben, al dan niet door eerdere ervaringen, meer vertrouwen in gespecialiseerde organisaties (expertise van begeleiding), terwijl andere ouders net willen dat hun kind zich leert handhaven in een omgeving die niet zomaar aangepast is aan de beperkingen de noden van het kind, en daarom principieel voor een inclusieve organisatie kiezen. Een voldoende uitgebalanceerd aanbod op beide vlakken is bijgevolg de enige oplossing."

Bovenstaande besluit is een duidelijk pleidooi voor wat ook de pragmatische aanpak of het tweesporen-beleid genoemd wordt: inclusief waar mogelijk en specifiek waar nodig. Toch lijkt dit niet te werken in de praktijk. Onderstaande tabel geeft weer hoe en waarin een algemeen verspreid 'regulier' aanbod verschilt van een specifiek aanbod voor kinderen en jongeren met een beperking.

Tabel 3 Regulier t.o.v. specifiek jeugdwerk, sterktes en zwaktes (Schraepen, 2010)

	STERKTES	ZWAKTES
<ul style="list-style-type: none"> • Regulier 	<ul style="list-style-type: none"> • Wijd verspreid, lokaal ingebed en goed uitgebouwd • Richt zich in essentie op alle jongeren • Generalistisch, niet gespecialiseerd in specifieke doelgroepen • Vaak voor, door en met jongeren • Grote autonome en vrije ruimte • Doorstroming mogelijk en wenselijk • Kan door structuren en meerderheidspositie wegen op het beleid • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • Aanbod en werking zijn gebonden aan de dominante cultuur • Bereiken geen doorsnede van alle jongeren • Het Mattheuseffect speelt • Veronderstellen dat ze knowhow missen voor specifieke doelgroepen • Kunnen en mogen blijkbaar kiezen om jongeren te weigeren • Dat doorstroming vaak leidt tot meer van hetzelfde is een reëel gevaar • ...
<ul style="list-style-type: none"> • Specifiek 	<ul style="list-style-type: none"> • Vaak omkaderd of ondersteund door professionelen • Is gespecialiseerd waardoor expertise kan ontwikkeld worden • Aangepaste omgeving • Bieden vertrouwen en veiligheid • Aanbod op maat, • Bereikt jongeren die anders niet zouden participeren • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • Dun gezaaid, vaak niet lokaal ingebed • Is een parallel circuit, het segregereert jongeren • Samenleving evolueert niet mee, draagt zelfs bij aan de problematisering • Beeldvorming: ze bereiken moeilijk jongeren uit het reguliere • Doorstroming in de organisatie is niet vanzelfsprekend • Kan door minderheidspositie weinig of niet wegen op het beleid • ...

In theorie lijken ze complementair, maar in de praktijk belemmeren ze elkaar:

- Kinderen en jongeren met een beperking worden door reguliere werkingen naar het specifieke aanbod gestuurd, omdat het meer aangepast is voor hen.
- Het lokaal jeugdbeleid en de reguliere werkingen maken weinig werk van inclusie, omdat kinderen en jongeren met een beperking in aparte werkingen worden opgevangen.
- Doordat kinderen en jongeren met een beperking in aparte werkingen terechtkomen, blijven begeleiders in reguliere werkingen onzeker, onwetend en huiverachtig t.o.v. participatie van deze kinderen en jongeren en omgekeerd.

Ook kinderen en jongeren met een beperking hebben last van de *'toegankelijkheidsparadox'* (Coussée, 2006). Om hun participatie aan vrijetijdsactiviteiten te bevorderen, is een toegankelijk aanbod gecreëerd, waar o.a. professionele ondersteuning aanwezig is, of er zijn duidelijke linken met de vertrouwde omgeving, de zorgsector of het onderwijs. Het segregerende karakter van het buitengewoon onderwijs en zorg loopt door in de vrijetijdsbesteding. Met een beperking geboren, kom je in 'handicapland' terecht: zowel het tweede als het derde opvoedingsmilieu is een zo aangepast mogelijk en beschermd milieu, waar enkel sociale relaties kunnen uitgebouwd worden met anderen met een beperking, begeleid en ondersteund door mensen die er zijn omwille van de beperking.

In dit onderzoek maken we verder enkel een onderscheid tussen een specifiek aanbod voor kinderen en jongeren met een beperking en de rest: wat niet specifiek of regulier genoemd kan worden en wat we algemene vrijetijdsactiviteiten of het algemeen jeugdwerk zullen noemen.

INCLUSIE, INCLUSIEVE VRIJETIJDSEBETTING, INCLUSIEF JEUGDWERK

Inclusie of het erbij horen, staat lijnrecht tegenover exclusie of het uitsluiten. Het is een even eenvoudig als complex begrip. Zo helder en duidelijk het kan zijn in het begrijpen, zo complex is het in de toepassing ervan in de praktijk. Inclusie is vooral niet enkel een thema voor mensen met een beperking (Giangreco, 1997). Het is een begrip dat iedereen aanbelangt, omdat het inspeelt op het samengaan van diversiteit en gelijkheid.

Inclusie gaat over de diversiteit als realiteit en over het verschil en het verschillen. Inclusie gaat ook over het opgroeien tot verschillende individuen, waarbij het verschil niet een tekort inhoudt, maar eerder een kwaliteit. We willen allemaal opgroeien tot verschillende en niet tot gelijke individuen. Het erkennen van het verschil, is essentieel binnen de inclusiegedachte en dus niet normaliseren, integreren, 'mainstreamen' of assimileren.

Het gaat over gelijkheid, in wat en hoe we op elkaar gelijkjen. Onafhankelijk van een beperking zijn spelen, uitgaan, vriendschap, relaties,... voor elke jongere van belang. Binnen de ruime en diverse groep kinderen en jongeren met een beperking zijn er vanzelfsprekend ook kinderen en jongeren die zich kunnen identificeren met bijvoorbeeld sport, cultuur, avontuur, jeugdbewegingen, speelplein en jeugdhuizen. Uitsluiten of deelname weigeren op basis van bepaalde categorische kenmerken (of dat verschil) is hier dan niet op zijn plaats. Volgens De Vlieger et al. (2003) leidt net het zich bewust zijn van, het verwelkomen van en het spreken over verschillen tot echte ontmoeting. Niet uit- maar insluiten.

Inclusie is ook een fundamenteel recht: het gaat om sociale rechtvaardigheid en het vormgeven hiervan in de samenleving (cfr. het VRPH). Het is het recht om aan vrijetijdsbesteding te doen, in de buurt, samen met vrienden, broer of zus. Het is het recht om deel te nemen aan de samenleving vanuit betrokkenheid met de samenleving en vanuit een stakeholdersprincipe. Elke burger is een stakeholder, zeker wat het gesubsidieerde organisaties en activiteiten betreft. Het betreft het recht op openheid, op het uitbouwen van een netwerk en op identiteitsontwikkeling. Uiteindelijk is iedereen een betrokken partij.

Diversiteit, gelijkheid, participatie, ontmoeting en erbij horen, zijn cruciaal voor de identiteitsontwikkeling en zelfperceptie van kinderen en jongeren. De effecten van (sociale) uitsluiting zijn nefast en pervers. Reeve (2006) heeft het over een vorm van sociale onderdrukking. Ontoegankelijkheid en betutteling kunnen leiden tot gevoelens van schaamte en waardeloosheid, waardoor kinderen en jongeren met een beperking vanzelf niet meer deelnemen aan de samenleving. Van Mens-Verhulst (n.d.) neemt de begrippen geïnternaliseerde overheersing en onderdrukking over van Pheterson (1982). Geïnternaliseerde overheersing betekent dat de leden van een dominante groep (bv. de mensen zonder beperking) de beeldvorming, die gebaseerd is op vooroordelen over 'anderen', hebben verinnerlijkt en aanvaard. Dit uit zich in gevoelens van meerderwaardigheid, normaliteit en zelfingenomenheid. Eenzelfde proces van verinnerlijking en aanvaarding van beeldvorming en vooroordelen van de dominante cultuur tegen de leden van minderheden, wordt overgenomen door de leden van de onderdrukte groep: geïnternaliseerde onderdrukking.

“Die internalisatie kan zich openbaren in zelfhaat, teruggetrokkenheid, minderwaardigheidsgevoelens, berusting, isolement, machteloosheid en ook nog dankbaarheid, omdat men niettemin mag bestaan.” (van Mens-Verhulst, z.j., blz. 4)

Het is interessant vast te stellen dat deze concepten vooral worden gebruikt in relatie tot gender, armoede of achterstelling, maar zelden voor mensen in een handicapsituatie. Ook kinderen en jongeren met een beperking botsen op ontoegankelijke omgevingen en beeldvorming van anderen, die gebaseerd is op onwetendheid en vooroordelen. In de dichotomie beperkt versus niet beperkt worden zij algemeen als minder beschouwd, met minder mogelijkheden en enkel functionerend in beschermde zorgomgevingen. Ook zij worstelen met gevoelens van machteloosheid en minderwaardigheid. Mensen met een beperking en hun directe omgeving voelen zich al 'dankbaar' dat men geprobeerd heeft, dat ze naar een apart circuit kunnen of sowieso al ergens terecht kunnen. Het is een proces dat automatisch leidt tot zelfuitsluiting.

De impact van uitsluiting en het voortdurend in parallelle circuits functioneren, leidt niet alleen tot vreemding: als ze die veilige, beschermde omgevingen verlaten, voelen ze zich ook kwetsbaar, blootgesteld

en niet op hun plaats (Reeve, 2006). Bijkomend kan een vorm van 'aangeleerde afhankelijkheid' ervoor zorgen dat de beeldvorming in beide richtingen wordt bevestigd: ik/zij/hij kan hier niet functioneren (Timmer, Dekker, & Voortman, 2003). Het proces van zelfuitsluiting is rond.

Om uit deze onbewuste machtsmechanismen te blijven, helpt het om inclusie te zien als een relationeel begrip. Het gaat niet om het controleren van iemand of macht uit te oefenen over iemand. Het gaat om het uitbouwen van 'aanvaardende' kwaliteitsvolle relaties, die voor iedereen belangrijk zijn (Schalock, 2008). Van Cauwenberghe (2012) gebruikt de vijf uitgangsprincipes van O'Brien om kwaliteitsvolle relaties te definiëren: keuze, deelname, bekwaamheid, respect en verbondenheid. Het zijn de relaties die het verschil maken tussen een integratie en een inclusief perspectief. Inclusie in de vrijetijdsbesteding betekent dat kinderen en jongeren met een beperking zelf kunnen en mogen kiezen met welke activiteiten ze zich willen verbinden, dat ze kunnen deelnemen in de organisatie van hun keuze en kunnen kiezen met wie ze zich willen verbinden. Het betekent dat ze zich gerespecteerd voelen, een bijdrage kunnen leveren aan het geheel en hun competenties kunnen tonen en ontwikkelen.

Ten slotte is inclusie in de vrijetijdsbesteding of het jeugdwerk eerder een proces dan een meetbaar product. Het wordt niet bepaald door het al of niet aanwezig zijn van kinderen en jongeren met een beperking, maar door de evolutie en inspanningen die organisaties doen om deze kinderen en jongeren te bereiken en volwaardig te laten participeren samen met de andere deelnemers. (Schraepen, 2010)

Ondanks het belang van inclusie in de vrije tijd voor kinderen en jongeren met een beperking, kiezen we in dit onderzoek expliciet om het niet te hebben over 'inclusieve vrijetijdsbesteding of jeugdwerk', maar om enkel de categorieën algemeen en specifiek mee te nemen. We verantwoorden dit als volgt:

- Wat inclusieve vrijetijdsbesteding of activiteiten, een inclusief aanbod of jeugdwerk genoemd wordt, is in praktijk nogal verwarrend (Schraepen, 2010). Enkele voorbeelden:
 - * Een vrijetijdsorganisatie profileert zich als inclusief, omdat hun specifiek aanbod is aangepast aan kinderen en jongeren met een beperking.
 - * De Speeldag heeft in haar activiteitenaanbod ook 'inclusieve' activiteiten, waarmee ze bedoelen dat die ook toegankelijk zijn voor kinderen en jongeren met een beperking.
 - * De specifieke werking voor kinderen en jongeren met een beperking noemt zich inclusief, omdat er ook kinderen en jongeren zonder beperking mogen meedoen.
 - * Het speelplein noemt zich inclusief, omdat iedereen kan meedoen, ook kinderen en jongeren met een beperking.
- Het lijkt erop dat er een derde en een vierde vrijetijdscircuit is ontstaan (Schraepen, 2010):
 - * een specifiek aanbod gericht naar kinderen en jongeren met een beperking;
 - * een algemeen aanbod gericht naar kinderen en jongeren zonder beperking, maar ook kinderen en jongeren met een beperking kunnen de vraag stellen of ze mogen meedoen;
 - * een inclusief aanbod vertrekkend vanuit algemene werking gericht naar kinderen met en zonder beperking;
 - * een inclusief aanbod vertrekkend vanuit een specifieke werking, maar ook kinderen zonder beperking kunnen meedoen.

Inclusie wordt vooral geassocieerd met 'handicap' en 'beperking', terwijl het een veel ruimer begrip betreft. We willen met dit onderzoek dat niet nog meer bevestigen. Het ligt sowieso niet in de focus van dit on-

derzoek om de stand van zaken m.b.t. inclusieve vrijetijdsbesteding in kaart te brengen, maar eerder om in kaart te brengen hoe het zit met de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking. De vraag of ze activiteiten verkiezen met kinderen en jongeren met of zonder beperkingen is natuurlijk voortdurend aan de orde, we willen vooral verwarring en discussie vermijden bij jongeren, ouders en vrijetijds- of jeugdwerkbegeleiders m.b.t. de definiëring en afbakening van 'inclusieve vrijetijdsbesteding'. In dit onderzoek spreken we dus over specifieke werkingen als we een specifiek aanbod bedoelen voor kinderen en jongeren met een beperking. Een algemeen aanbod richt zich naar kinderen en jongeren met een beperking. Inclusie speelt zich dan daar af waar er gemengde groepen kunnen en mogen deelnemen aan het algemene of specifieke aanbod.

■ Vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking

HANDICAP, BEPERKING, HANDICAPSITUATIE

"Een handicap is elk langdurig en belangrijk participatieprobleem van een persoon dat te wijten is aan het samenspel tussen functiestoornissen van mentale, psychische, lichamelijke of zintuiglijke aard, beperkingen bij het uitvoeren van activiteiten, en persoonlijke en externe factoren" (Verenigde Naties, 2006, p. 1).

Aan het begin van de 21ste eeuw wijzigt het perspectief tegenover mensen met een beperking als gevolg van twee internationale wendingen. Ten eerste ziet de Wereldgezondheidsorganisatie (2001) met het ICF-model (International Classification of Functioning) een beperking niet langer als een medische aandoening, maar als een onderdeel dat het functioneren in de samenleving kan belemmeren. Ten tweede is er de conventie van de VN (2006) rond de rechten van personen met een beperking, waarvoor wereldwijd mensen met een beperking geconsulteerd werden over hoe ze in hun rechten beschermd kunnen worden. De verschuiving van een individueel medisch pathologisch model naar een maatschappelijk participatie en rechtenmodel is een feit.

Nu wordt ook bekrachtigd wat onderzoekers in de jaren '60 van de vorige eeuw al duidelijk hadden gemaakt: mensen met een beperking zouden hun plaats moeten vinden in de dagelijkse samenleving, in plaats van afgezonderd te worden in gespecialiseerde dienstverlenende organisaties (van Gennep, 2000).

Een belangrijke bijdrage daartoe komt van de sociaal-culturele kijk op het construct handicap. Vanuit het sociale model wordt een handicap niet langer als een individueel gebrek beschouwd, maar als het gevolg van een complexe sociale constructie (Devlieger, Rusch, & Pfeiffer, 2003). Het is de samenleving die bepaalt wat een beperking is. Het zijn de mensen zonder beperking die labels en etiketten definiëren. Het is de omgeving gemaakt voor en door mensen zonder beperking die mensen met een beperking in de handicap-situatie brengt. Het culturele model stelt dat de culturele identiteit van mensen met een beperking onvoldoende tot uiting komt in het sociale model. De persoon met een beperking is niet enkel uitsluitend lid van een minderheidsgroep, maar bezit ook een eigen identiteit met een eigen visie, gebouwd op eigen ervaringen en socialisatie (Devlieger et al., 2003). Maatschappelijke structuren, instellingen en beleid beschouwen een handicap nog te veel als een tekort of een verlies dat gecompenseerd moet worden (Devlieger, 2009).

In dit onderzoek verkiezen we te spreken over kinderen en jongeren met een beperking of over kinderen en jongeren in een handicapsituatie. Het is de situatie die in interactie met het individu een handicap creëert. Zo kunnen we in de context van dit onderzoek spreken van *'vrijtijdsbesteding als handicapsituatie'*. De beperking belemmert de participatie, maar die kan via redelijke aanpassingen worden geneutraliseerd.

VRIJETIJDSPARTICIPATIE VAN KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING

VRIND (Studiedienst Vlaamse Regering, 2014) geeft een beeld van de positie en participatie van mensen met een beperking in onze samenleving. We zetten hier de meest bruikbare bevindingen uit het laatste Vlaams Regionale Indicatoren-onderzoek op een rijtje:

- 6,8% van de schoolbevolking bevindt zich in het buitengewoon lager onderwijs. Sinds 2001 is het aantal leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs gestegen van 3,7% (16.084) naar 4,6% (20.177) wat een stijging van 25%(!!) betekent. De bedoeling en de verwachtingen zijn dat het M-decreet, dat ingaat vanaf schooljaar 2015-2016, hier verandering in brengt.
- Het risico op armoede bij mensen met een functiebeperking ligt dubbel zo hoog als bij personen zonder functiebeperking.
- De vakantie-armoede van personen met een ziekte of invaliditeit ligt veel hoger dan de algemene vakantie-armoede.

Het meeste cijfermateriaal beschrijft de participatie van mensen met een beperking vanuit de instellingen of organisaties en niet vanuit de deelnemers. Uit *'Jeugdbewegingen in Vlaanderen, een onderzoek bij groepen, leiding en leden'* bleek dat het aantal leden met een beperking ongeveer 9% zou zijn en het aantal personen van de leiding met een beperking ongeveer 6%. (De Pauw et al., 2010)

Er zijn geen Vlaamse cijfers beschikbaar over de cultuurparticipatie van personen met een handicap, maar een onderzoek door de stad Antwerpen (2008) leert ons het volgende:

- Een kwart van de organisaties zegt inspanningen te doen om mensen met een handicap te bereiken.
- Binnen de verschillende kunstinstellingen blijken vooral bibliotheken inspanningen te doen voor personen met een handicap, hoofdzakelijk in hun aanbod.
- Meer dan een derde van de musea geeft aan inspanningen te doen op het vlak van aanbod, fysieke toegankelijkheid en communicatie. Minder dan 20% van de podia en gezelschappen doet projectmatige inspanningen en slechts 6,1% zegt structurele inspanningen te doen.

Over het effect hiervan op de deelname, valt in de studie weinig af te leiden.

Hoewel we het in deze studie verder niet specifiek gaan hebben over sportparticipatie, willen we hier toch een beperkt overzicht geven:

- De sportparticipatie van personen met een beperking ligt duidelijk lager dan bij mensen zonder beperking: van de 10080 deelnemers die deelnemen aan sportkampen van de Vlaamse sportfederaties zijn er slechts 151 deelnemers met een handicap (1,5%). Een getal dat sinds 2009 zelfs licht is gedaald (Studiedienst Vlaamse Regering, 2014).
- Kinderen met een matig tot diepe verstandelijke of meervoudige beperking zitten reeds vroeg op de bus richting school en komen ook 's avonds zeer laat thuis, bijgevolg blijft er weinig tot geen tijd over om aan sport te doen (Janssen et al., 2010).
- Schoolgaande kinderen met een beperking die aan sport doen, blijken in 2/3de van de gevallen lid te zijn van een vereniging (van Lindert, de Jong, & van den Dool, 2008).
- Het G-sportlandschap in Vlaanderen bestaat uit de drie G-sportfederaties (Recreas, Parantee en Psylos), de Vlaamse provincies, de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) en andere actoren zoals To

Walk Again, Bloso, Special Olympics Belgium, Dovensport Vlaanderen vzw en de Stichting Vlaamse Schoolsport (SVS) In totaal zijn er 448 erkende G-clubs of G-werkingen opgenomen in de sportdatabank, waar in totaal 4789 mensen met een beperking lid zijn (Cans 2014). Een onderscheid tussen volwassenen en jongeren wordt niet gemaakt. Daarnaast bestaat er nog een aanbod binnen vrijetijdsozorgorganisaties, Autisme Vlaanderen, Licht en Liefde, gemeentelijke initiatieven, etc. (Cans, Maes, van Dael, & De Smet, 2014).

Een vaak gehanteerd kader binnen de sporten, is het integratiecontinuüm, gebaseerd op de principes van de Least Restrictive Environment (LRE). LRE geeft aan dat de persoon met een beperking moet kunnen sporten in de meest geschikte en minst belemmerende omgeving. Winnick (1987) onderscheidt vijf niveaus binnen het LRE principe:

- 'Regular sport' omvat twee niveaus, nl. de deelname aan de reguliere sport zonder en deelname met aanpassingen.
- 'Regular sport with accomodation' beschrijft de deelname van sporters met een beperking die gedeeltelijk geïntegreerd zijn binnen de reguliere sport.
- 'Regular sport integrated' omschrijft een omgekeerde integratie waarbij ook personen met een beperking meedoen met aangepaste regels (Brasile, 1992).
- 'Adapted sport segregated' gaat over volledige separatie.

VRIJETIJSBESTEDING EN –BELEVING VAN KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

De vraag naar de vrijetijdsbesteding slaat vooral op 'het WAT' doen kinderen en jongeren met een beperking: welke activiteiten, waar en vooral ook met wie. De operationalisering van de vrijetijdsbeleving gebeurt binnen dit onderzoek vooral door te peilen naar 'het HOE' ze hun activiteiten ervaren: zijn ze tevreden over hun vrijetijdsbesteding, beslissen ze hier zelf over, hoe sluit het aan bij hun ideale vrijetijdsbesteding, wat zijn hun wensen en hun dromen inzake vrijetijdsactiviteiten,...?

Vrijtijdsbesteding is voor veel jongeren de kers op de taart, een fundamentele bijdrage tot een hogere kwaliteit van leven. Pols (2006) ziet vier belangrijke functies voor de vrijtijdsbesteding. In de eerste plaats is het een oefening in autonomie en zelfbeslissing. Het is een kans om te leren en competenties te verwerven. Het biedt mogelijkheden tot zelfontplooiing en talentontwikkeling en tenslotte is het de ruimte bij uitstek om relaties en sociaal netwerk uit te bouwen.

Mensen met een beperking participeren significant minder aan vrijtijdsactiviteiten en zijn ook meer sociaal geïsoleerd. Ze hebben minder vrienden en vertrouwenspersonen. Significant meer respondenten met een beperking zeggen geen enkele goede vriend of vriendin te hebben. Ze voelen zich ook minder verbonden met vrienden en familieleden (Meulenkamp, van der Hoek, & Cardol, 2013; Verbelen, Samoy, & Van Geel, 2005). Kinderen en jongeren met een beperking worden dan ook voortdurend in hun recht op volwaardige vrijetijdsparticipatie bedreigd.

De Visscher (2015) komt tot volgende gelijklopende conclusies uit Vlaams en internationaal onderzoek over de vrijtijdsbesteding van personen met een beperking:

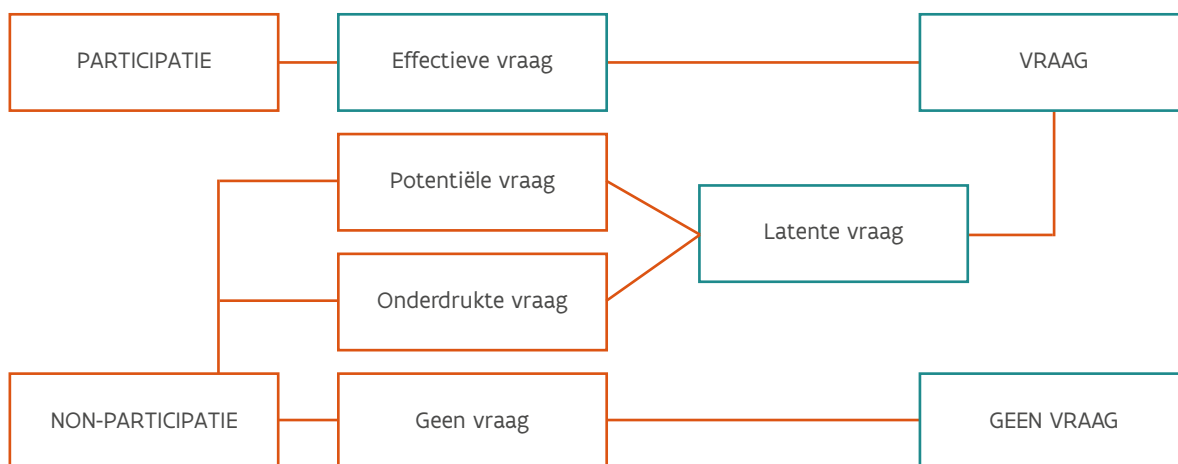
- M.b.t. wat ze willen doen in hun vrijtijdsbesteding, verschillen personen met een beperking niet van personen zonder een beperking (Aitchison, 2009).
- Personen met een beperking participeren minder aan vrijtijdsactiviteiten en beschikken over een minder gevarieerd palet aan mogelijkheden in de vrije tijd. Dagbesteding wordt dan niet gezien als vrijtijdsbesteding. (Aitchison, 2009; Baert, Hawkins, Kroese, Smithson, & Tolosa, 2001; Beresford, Clarke, & Borthwick, 2010; Jessup, Cornell, & Bundy, 2010; King, Law, Hurley, Petrenchik, & Schwellnus, 2010).
- Personen met een beperking brengen hun vrije tijd meer thuis en op hun eentje door (Aitchison, 2009; Baert et al., 2001; Jessup et al., 2010).
- Personen met een beperking brengen hun vrije tijd minder door met vrienden, maar eerder met familieleden en professionals (Aitchison, 2009; G King et al., 2010; Gillian King et al., 2010).
- Personen met een beperking besteden hun vrije tijd doorgaans gescheiden van personen zonder beperking (Baert et al., 2001).

Ook Janssen e.a. (2010) vonden in het onderzoek naar hoe het vrijetijdsaanbod tegemoet komt aan de behoefte bij de Brusselse jeugd met een handicap, een vrij lage participatie van deze groep aan het georganiseerde vrijetijdsaanbod en de grote behoefte aan een gevarieerder aanbod, zowel tijdens het schooljaar als in de vakantieperiode.

PARTICIPEREN OF NIET PARTICIPEREN? DAT IS DE VRAAG

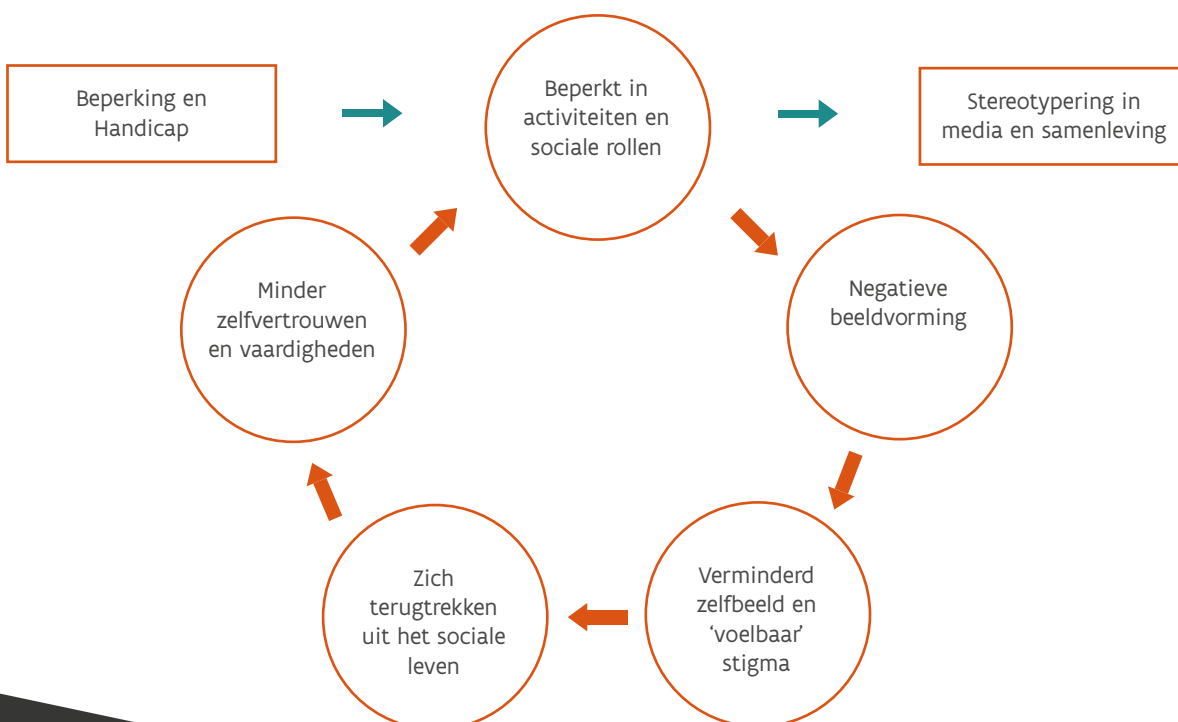
Is niet participeren aan het ruime vrijetijdsaanbod een probleem? Vrije tijd is in de eerste plaats die tijd waarbij je zelf bepaalt hoe je die invult. Kiezen om je vrije tijd binnenshuis door te brengen al gamend of televisiekijkend, hoeft geen probleem te zijn. Niet participeren aan een aanbod kan dan ook diverse redenen hebben. Onderstaande figuur ontleend aan Jackson & Dunn (1988) maakt duidelijk dat het al dan niet participeren aan een vrijetijdsaanbod gelinkt is aan het al dan niet hebben van een vraag naar, of behoefte aan vrijtijdsbesteding. Niet participeren staat hier niet automatisch gelijk aan het niet hebben van een vraag.

Figuur 1 Participatie en non-participatie (Mannell & Kleiber, 1997)

Het niet willen deelnemen ligt voor kinderen en jongeren met een beperking net iets moeilijker. Hun vraag is sterk bepaald door hun beperking, maar ook door het zelfbeeld en de zelfperceptie over wat ze zichzelf zien doen door en met hun beperking. Die perceptie is mede beïnvloed door eerdere ervaringen, door hoe hun omgeving kijkt naar, omgaat met of zich organiseert rondom de persoon met zijn/haar beperking, door hoe vervreemd of zeker ze zijn van hun eigen mogelijkheden,... 'Niet willen deelnemen' is niet altijd een keuze van de deelnemer. Om te willen deelnemen aan alles wat mogelijk is binnen de vrijetijdsbesteding, moet men zich herkennen in een vraag en moet men ook achter de vraag kunnen komen of de vraag ontdekken. Dan nog kan er tussen de vraag en daadwerkelijke participatie een grote kloof liggen. Bepaalde aspecten kunnen er al voor zorgen dat de vraag gewoon niet gesteld wordt: de mogelijk te overwinnen drempels, de nodige extra inspanningen, het opgroeien met de idee dat 'die activiteiten niet voor jou zijn', eerdere ervaringen, weinig vertrouwdheid met kinderen zonder beperking, etc.

Figuur 2 De vicieuze cirkel van stigmatisering en sociale participatie, bewerkt van Taylor & Field (2007)

Figuur 2 illustreert de impact van het sociale stigma, dat vaak gepaard gaat met een 'beperking' of 'handicap' op de sociale participatie. Zo kan enerzijds de angst om op drempels te botsen of gepest te worden, m.a.w. het vooruitlopen op het stigma om het te vermijden (anticipated stigma), net het stigma bevestigen, omdat er meer drempels blijven bestaan. Anderzijds ervaren mensen met beperkingen dagelijks drempels en negatieve beeldvorming (experienced stigma), zodat zij bevestigd zien dat ze dit stigma beter trachten te ontlopen, dan er elke dag de confrontatie mee te moeten aangaan (Corrigan & Watson, 2002). Stigmatisering en zelfstigmatisering kunnen dus bijna gelijktijdig gebeuren. Stigma kan geïnternaliseerd worden en zo leiden tot zelfuitsluiting.

Het niet deelnemen van kinderen en jongeren met een beperking zomaar als een keuze bestempelen, is dan ook wat kort door de bocht. Een toegankelijk, maar passief afwachtend jeugdwerk is niet hetzelfde als een inclusief jeugdwerk.

DREMPELS, BARRIÈRES EN UITSLUITINGSMECHANISMEN

Eerdere onderzoeken hebben al uitgebreid de drempels in kaart gebracht waar kinderen en jongeren met een beperking op botsen in hun vrijetijdsbesteding (Beelen & De Visscher, 2011; G Bracke, 2006; Janssen et al., 2010). Ze zijn samen te vatten onder de vijf B's die ook gangbaar zijn voor het ruimere sociale veld:

- *Betaalbaarheid*: financiële drempels in relatie tot de kostprijs van het aanbod, de beperkte financiële mogelijkheden van voorzieningen of ouders van kinderen en jongeren met een beperking;
- *Bereikbaarheid*: een specifiek aanbod (vaak bovenlokaal georganiseerd) is beperkt en weinig verspreid. Dit leidt tot verre verplaatsingen, te duur aangepast vervoer of ontoegankelijk openbaar vervoer;
- *Beschikbaarheid*: een specifiek aanbod (vaak bovenlokaal georganiseerd) is niet alleen beperkt en weinig verspreid, maar ook weinig gekend. De informatiedoorstroming over het aanbod bereikt de mensen niet. Daarnaast speelt de (on)beschikbaarheid van ondersteuning een belangrijke rol, kinderen en jongeren met een beperking zijn afhankelijk van ouders, assistentie, hulpverleners, etc.;
- *Begrijpbaarheid*: informatie (brochures, websites, e.d.) m.b.t. allerhande vrijetijdsactiviteiten is vaak onvoldoende begrijpbaar voor de doelgroep;
- *Bruikbaarheid*: de mate waarin het aanbod is afgestemd op de aard van de beperking, de kwaliteit van de begeleiding en de sociale aanvaarding.

Daarnaast kunnen ook individuele factoren aan de basis liggen van een moeilijke toegang tot vrijetijdsbesteding: de specificiteit van de beperking of een tekort aan zelfvertrouwen, sociale vaardigheden en sociaal netwerk.

Steenssens en Vermeire (1999) komen op basis van Cross (1981), die drempels in het kader van volwassenenonderwijs omschreef, tot volgende indeling:

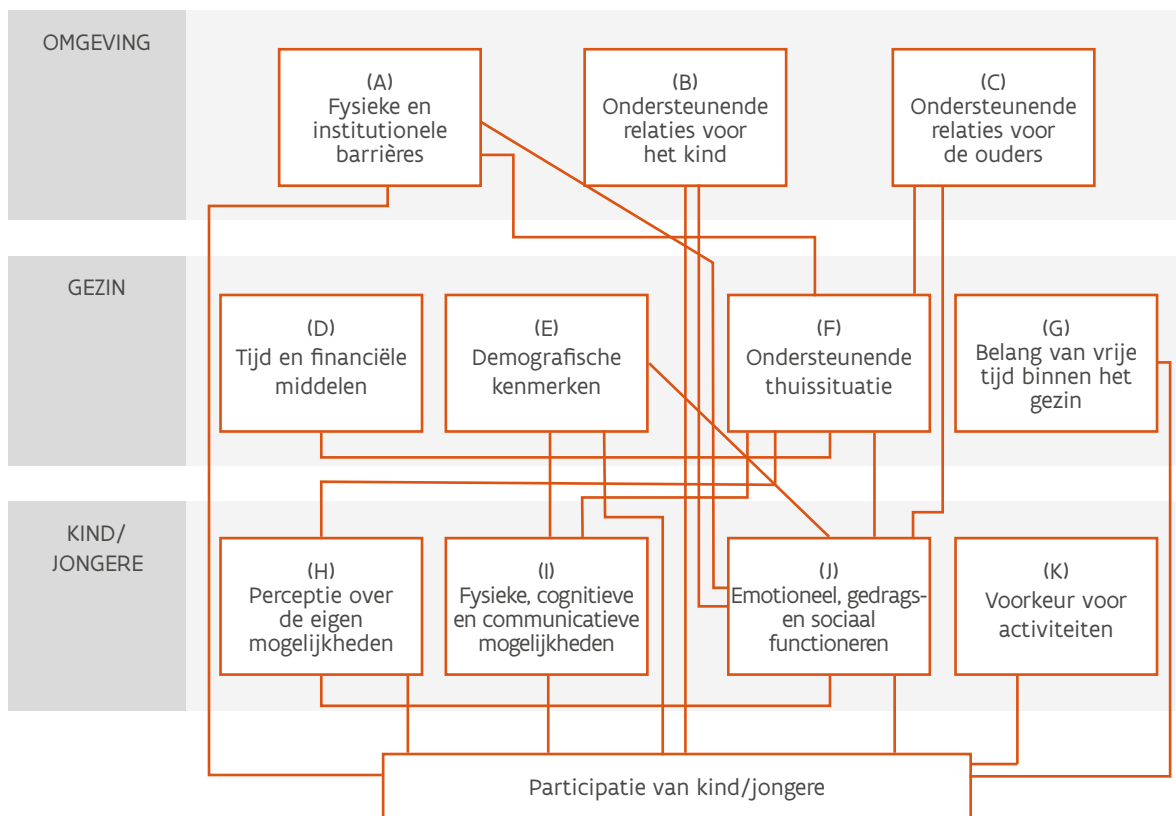
- *Informatieve drempels*: niet op de hoogte zijn of over verkeerde informatie beschikken, niet weten waar te zoeken;
- *Institutionele drempels*: drempels aan de aanbodzijde, door de organisaties zelf gecreëerd: ze maken de toegankelijkheid voor mensen met een 'vraag' vaak moeilijk, bereikbaarheid, slechte tijdstippen, weinig flexibiliteit;
- *Situationele drempels*: drempels die verband houden met het persoonlijke leven: de gezinssituatie, het leven in een andere leefwereld, praktische problemen, financiële situatie;
- *Dispositionele drempels*: drempels die liggen in de houding van de deelnemer, de verwachtingen en de beeldvorming, de (zelf)perceptie, 'het is niet voor mij bedoeld'.

Door beide indelingen naast elkaar te plaatsen zien we dat de indeling van Steenssens en Vermeire, ondanks de vier categorieën, een meer omvattende benadering is:

- Informatief
- Institutioneel
- Situationeel
- Dispositioneel
- Begrijpbaarheid
- Bereikbaarheid, Beschikbaarheid
- Betaalbaarheid, Bruikbaarheid
- Bruikbaarheid

Hoe kinderen en jongeren, de context (gezin, familie), de omgeving (waaronder de school, het vrijetijdsaanbod en/of het jeugdwerk) en barrières zich tot elkaar verhouden en welke factoren er van invloed kunnen zijn op het al dan niet participeren van kinderen en jongeren met beperkingen, zien we samengevat in onderstaand model. Het macro-element laten we in deze praktijkgerichte benadering achterwege. Door onderstaand schema als kader te hanteren binnen het onderzoek, willen we een meer genuanceerd en concreet beeld krijgen van de obstakels waar kinderen en jongeren met een beperking op botsen in hun vrijetijdsparticipatie. Het is dan ook het richtinggevend kader voor de verwerking van de kwalitatieve en kwantitatieve data.

Figuur 3 Beïnvloedende factoren in de participatie van kinderen met een beperking (King et al., 2003)

De impact van de school als tweede opvoedingsmilieu op de vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een beperking, is niet te onderschatten. De keuze voor welke vrijetijdsbesteding kinderen en jongeren zich engageren, hangt nauw samen met het sociale aspect, nl. met wie ze activiteiten willen doen. Voor veel kinderen gebeuren de eerste stappen in de zelfstandige vrijetijdsbesteding (bv. dansen of sporten) of het jeugdwerk (jeugdbeweging, speelplein, e.d.) via de school. Ze komen door klasgenootjes in contact met een divers aanbod. Klasgenoten spelen ook een drempelverlagende rol en nemen vriendjes mee in hun activiteiten. Anderzijds biedt de school het platform voor diverse lokale organisaties, waar ze hun aanbod kunnen voorstellen. Ook de leerkrachten en het netwerk (andere ouders, buurt, etc.) betrokken op de school, spelen hierin vaak een cruciale rol. Scholen ontsluiten daarnaast ook de fysieke vrijetijdsruimtes: ze maken gebruik van de lokale faciliteiten (bv. sporthal en sportveldjes) of zijn zelf aanbieder van ruimtes voor de vrijetijdsorganisaties in de buurt (bv. ateliers, jeugdbewegingen en vakantiewerkingen). Op die manier dragen ze bij aan bekendheid van vrijetijdslocaties en worden vrijetijdsplekken toegankelijk en bereikbaar gemaakt.

Kinderen en jongeren met een beperking zitten hoofdzakelijk in het buitengewoon onderwijs. Die scholen fungeren veel minder als platform voor lokale vrijetijdsorganisaties. Ook al zijn ze goed ingebed in de buurt en ontsluiten ze heel wat vrijetijds mogelijkheden, hun aanbod bevindt zich zelden in de buurt van de kinderen die er schoollopen. Ze profiteren dan ook weinig van de inspanningen die de school doet.

Kinderen met een beperking sluiten, net als andere kinderen, voornamelijk vriendschappen op school, maar zijn hiervoor vooral aangewezen op hun klasgenootjes in het buitengewoon onderwijs: ook kinderen met een beperking. Scholen buitengewoon onderwijs bevinden zich vaak veraf van de buurt waar de kinderen wonen. Hierdoor worden ze meer dan dubbel benadeeld:

- Het is moeilijker om de vriendjes uit de klas te ontmoeten buiten de schoolse context.
- Ze hebben weinig contact met kinderen uit hun buurt.
- Lokale jeugdverenigingen komen zich niet voorstellen in de scholen buitengewoon onderwijs, omdat de kinderen niet in de buurt van de school wonen.
- De lokale vrijetijdswerkingen in de buurt waar de kinderen wonen, worden niet ontsloten.

De school als tweede pedagogische milieu speelt een belangrijke rol in het uitbouwen van vrijetijds- en sociale netwerken. Zolang kinderen en jongeren met een beperking echter niet naar de school in de buurt kunnen, worden kinderen die het vaak al moeilijk hebben om contact te leggen en aanvaard te worden in de samenleving, nog eens extra benadeeld. Rekening houdend met de vaak lange reistijd is er minder tijd om vrij in te vullen voor deze kinderen (Ghesquière, Maes, Vangoidsenhoven, & Vastmans, 2001). Kinderen met een beperking brengen dan ook meer vrije tijd door op hun eentje of met familieleden dan met vrienden.

Leerkrachten in het buitengewoon onderwijs en hulpverleners rond kinderen en jongeren met een beperking vertrekken o.b.v. hun opleiding en context eerder vanuit een zorgbenadering of paramedische begeleiding en minder vanuit een holistische benadering van levenskwaliteit, waar volwaardige participatie aan vrijetijdsbesteding met anderen deel van uitmaakt.

WAT ZEGGEN ZE ZELF?

In een rapport van Unicef (2007) komen de jongeren met een zintuiglijke, fysieke of verstandelijke beperking (n=300) zelf aan het woord over hun vrijetijdsbesteding. Ook hier verschilt wat kinderen en jongeren

met een beperking doen in hun vrije tijd niet fundamenteel van wat jongeren zonder beperking doen: sport, uitgaan, rondhangen met vrienden, muziek, TV en computer. We sommen enkele bevindingen op:

- Vaak kunnen ze zonder ondersteuning hun hobby's niet voluit uitoefenen.
- Ze worden vaak onterecht uitgesloten op basis van hun handicap, hoewel die niet altijd een rem betekent op het uitoefenen van die bepaalde activiteit.
- Ze ondervinden vaak drempels die vaak niet onmiddellijk met hun handicap te maken hebben. Mee-gaan in de typische jeugd/vrijtijdscultuur veronderstelt immers dat je beschikt over o.a. vervoer, geld, communicatieve en sociale vaardigheden en soms steun.
- Niet alleen fysieke drempels (toegankelijkheid in de ruime zin van het woord), maar ook sociale belemmeringen (afhankelijkheid, reacties van anderen...) moeten overwonnen worden.
- De vrije tijd van kinderen met een handicap is nog sterker dan die van andere kinderen gestructureerd door de school en therapiemomenten: ze zijn op andere momenten thuis dan andere jongeren uit de buurt. Ze wonen vaak verder van hun vrienden.
- De leefwereld van sommige jongeren is heel klein en beperkt zich soms bijna uitsluitend tot de thuis-omgeving en de school/leefgroep waar ze tijdens de week verblijven.
- Gebruik maken van het openbaar vervoer is lastig, het is vaak omslachtig en duurt lang. Sommigen moeten speciaal vervoer of hulp vragen en dat laat weinig ruimte voor spontane beslissingen.
- Jongeren zijn vaak afhankelijk van een volwassene of iemand anders voor hun hobby's.
- Veel locaties voor vrije tijd zijn niet bijzonder toegankelijk: speeltuinen en pretparken, maar ook voetbalstadia, bioscopen, cafés en discotheken enz. zijn zelden aan iedereen aangepast. Daardoor vallen ze terug op een beperkt aanbod van activiteiten, of kunnen ze in minder comfortabele omstandigheden genieten van hun hobby.
- Jongeren met een handicap kunnen niet altijd sporten met hun leeftijdsgenoten als ze dat willen en er zijn te weinig sportclubs waar ze welkom zijn.
- Ook jeugdbewegingen, kampen en dergelijke zijn niet steeds toegankelijk voor iedereen. Velen zouden hen waarschijnlijk met open armen ontvangen, maar weten niet noodzakelijk hoe ze eraan moeten beginnen of worden afgeschrikt door de extra aandacht en verantwoordelijkheid die hun aanwezigheid met zich brengt.
- In de ene stad worden er wel echt inspanningen gedaan om hen te laten deelnemen aan allerlei activiteiten, in de andere stad is er helemaal geen aanbod. Ze kunnen niet altijd de verplaatsing maken.
- De vrije tijd geeft veel kansen tot ontmoeting en contact met andere jongeren. Het is belangrijk om meer activiteiten met andere jongeren zonder handicap te doen die "inclusief" zijn. Dat het speciaal voor mensen met handicap is, is positief, maar dan worden ze ook meer afgezonderd.
- Sommige jongeren zeggen dat hun enthousiasme niet enkel bepaald wordt door wat ze zelf kunnen doen. Zij kunnen ook genieten van hun betrokkenheid en van waar andere mensen mee bezig zijn.

■ **Samenvattend: tussen jeugd en zorg**

////////////////////////////////////

Kinderen en jongeren met een beperking lijken op vlak van vrije tijd tussen twee stoelen te vallen: tussen een welzijnssector die moeilijk aan 'vrije tijd' toekomt en een jeugdwerksector die moeilijk toekomt aan 'personen met een beperking'. Hoewel de welzijnssector streeft naar vermaatschappelijking, kent vrije-tijdsbesteding binnen welzijn geen grote prioriteit (De Visscher, 2015). Vermaatschappelijking van zorg betekent voor het beleid dat de samenleving meer zorg kan opnemen dan ze nu doet (bv. door mantelzorg of vrijwilligers). De samenleving lijkt hier echter niet echt klaar voor. Voorbij de besparingsretoriek is een

meer passende betekenis dat de zorg meer in de samenleving moet gebeuren en eerder moet opgenomen worden door reguliere dienstverlening dan via segregerende specifieke circuits. De uitdaging is dan hoe we de specifieke ondersteuning kunnen integreren binnen de laagdrempelige reguliere settings. De beleidsnota Welzijn, Volksgezondheid en Gezin (Vandeurzen, 2014) heeft het vooral over afstemming tussen verschillende sectoren, maar concrete impulsen ontbreken.

Ook de jeugdwerksector bereikt moeilijk kinderen en jongeren met een beperking, omdat er niet echt veel interesse leeft om in te zetten op de vrijetijdsbesteding van mensen met een beperking. De Visscher (2015) ziet hiervoor volgende oorzaken:

- Kinderen en jongeren met een beperking zijn niet zichtbaar in het dagelijkse leven, omdat ze terecht komen in een parallelle (zorg)circuits. Het netwerk van personen met een beperking en het netwerk van het vrijetijdsaanbod vertoont zelden raakvlakken.
- Personen met een beperking vormen een zeer diffuse en zeer heterogene groep. De ondersteuningsnoden zijn divers, de aantallen per ondersteuningsnood eerder klein en sommige aanpassingen vragen een relatief grote investering. Aanpassingen zijn ook niet altijd te generaliseren voor andere potentiële deelnemers.
- Het zorg-, onderwijs-, maar ook het vrijetijdsaanbod voor personen met een handicap wordt meestal georganiseerd op bovenlokaal niveau, waardoor lokale gemeenschappen de band met personen met een beperking verliezen en omgekeerd.
- De doelgroep wordt gepercipieerd als complex en aanbieders van vrije tijd zien zichzelf als onvoldoende competent om de specifieke ondersteuning te bieden. Bovendien krijgen ze vaak de boodschap dat ze mensen met een beperking beter overlaten aan gespecialiseerde organisaties.
- Niet alle ouders van kinderen en jongeren met een beperking zijn vragende partij om hen te laten deelnemen aan het 'gewone' maatschappelijke leven.
- Personen (en/of hun netwerk) die wel veerkrachtig zijn en hun plaats in de 'gewone' maatschappij willen verwerven, botsen ook nog vaak op muren. Hoewel het recht op redelijke aanpassingen formeel bestaat, hebben ouders en netwerken niet altijd de nodige energie, strijdlust of hulpbronnen om hun rechten ook effectief te laten gelden.

Kinderen en jongeren met een beperking geven zelf aan dat ze eerder op sociale drempels botsen. Ze zijn in hun vrije tijd op zoek naar contact met leeftijdsgenoten zonder beperking en beleven bepaalde activiteiten, waar ze niet aan kunnen deelnemen omwille van hun beperking, ook op een andere manier. Wanneer kinderen en jongeren met een beperking niet kiezen voor een bepaald aanbod, wil dat niet automatisch zeggen dat ze hier niet willen aan participeren. Opgroeien met een beperking in een niet toegankelijke samenleving heeft een impact op zelfbeeld en -ontwikkeling. Voortdurende segregatie, ook al is het omwille van noodzakelijke zorg, leidt tot vervreemding van het eigen kunnen.

Na het overlopen van de onderzoeksvragen lichten we hier onze methodologische uitwerking toe. We beschrijven het onderzoeksdesign, geven uitleg bij de steekproeven, argumenteren de wijze van dataverzameling i.f.v. de gehanteerde methoden en instrumenten, staan stil bij de analyse van data en hoe er bepaalde resultaten via een dieptebevraging werden teruggekoppeld.

■ Doelstellingen en onderzoeksvragen

Dit onderzoek heeft als doelstelling inzicht te verwerven in de mate waarin kinderen en jongeren met een beperking tussen 6 en 18 jaar een gepast vrijetijdsaanbod kunnen vinden en welke rol het bestaande jeugdwerkaanbod daarin speelt. Wat volgt is een vertaling van de doelstellingen naar onderzoeksvragen:

Het perspectief van kinderen en jongeren met een beperking en hun context

- In welke mate maken kinderen en jongeren met een beperking gebruik van het bestaande jeugdwerkaanbod?
- Welke redenen en drempels spelen een rol in (non-)participatie?
- Hebben ze hierbij een voorkeur voor specifieke of inclusieve initiatieven en welke factoren beïnvloeden hun perceptie?
- Wat verwachten ze van een jeugdwerkaanbod?

De beleving van kinderen en jongeren die participeren aan het jeugdwerkaanbod

- Hoe beleven de kinderen en jongeren met een beperking hun deelname aan het aanbod?
- Welke elementen dragen bij tot een kwalitatief aanbod en wat wordt eronder verstaan?
- Voldoet het aanbod aan hun verwachtingen?
- Wat zijn hun ervaringen met infrastructuur, begeleiding, plaats en tijd, bereikbaarheid,...?

De bruikbaarheid van het jeugdwerk binnen een divers vrijetijdsaanbod

- Wat zijn de andere vrijetijdsactiviteiten waar de kinderen en jongeren met een beperking aan participeren? Wat is de plaats van het jeugdwerkaanbod in de vrije tijd van kinderen en jongeren met een handicap?
- Is er samenwerking tussen doelgroep-specifieke en reguliere werkingen?

■ Onderzoeksdesign

Op het vlak van onderzoeksmethodologie vereisen bovenstaande doelen, mede door de diversiteit aan respondenten, een combinatie van verschillende werkwijzen. Er werd een beroep gedaan op een multime-thode aanpak. Enerzijds werden twee surveys opgezet, bij ouders van kinderen en jongeren met een beperking en een algemene survey bij jeugdwerkers. Daarbij werd gebruik gemaakt van een online vragenlijst.

Het uitgangspunt van het onderzoek is de participatie van kinderen/jongeren met een beperking, aan het jeugdwerk als derde socialisator of pedagogische milieu. De stem van de kinderen en jongeren zelf is cruciaal. Alhoewel er gestreefd werd naar het bereiken van een groot aantal jongeren (ongeveer 100), werd geselecteerd om deze te benaderen via kwalitatieve technieken. Gezien de aard van de beperking, de leeftijd en de specifieke context van veel kinderen/jongeren met een beperking, is het noodzakelijk hen op een zeer open en flexibele manier te benaderen. Aanvullend werden enkele korte interviews van ouders afgenomen.

Na het verwerken van de eerste resultaten van bovenvermelde dataverzameling werd een focusgroep van mensen uit het jeugdwerk georganiseerd. De deelnemers werden geconfronteerd met de onderzoeksresultaten uit de vorige fase. Dat was een belangrijke stap voor de uitdieping en diversifiëring van mogelijke knelpunten, bedenkingen en adviezen.

Via deze '360° bevraging' verkregen we informatie en perspectieven van 'bevoorrechte getuigen' rondom de kinderen en jongeren, die een impact hebben op de vrijetijdsbeleving. De kinderen en jongeren met een beperking stonden hierbij steeds centraal en vormden de verbinding tussen de verschillende partijen.

■ Steekproef

KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

Er werd ingezet op gesprekken met een honderdtal kinderen en jongeren. Gezien de belangrijke rol van de thuis- of woonsituatie en het sociale netwerk in het al dan niet participeren aan vrijetijdsbesteding en jeugdwerk, vertrokken we vanuit volgende variabelen om de steekproef samen te stellen:

- verschillende zorgvragen;
- verschillende contexten (thuiswonend of in een voorziening);
- kinderen en jongeren die wel en niet participeren.

Verder was er voornamelijk aandacht voor de geografische spreiding en de leeftijd. Hoewel representativiteit niet als doel werd gesteld, wilden we toch rekening houden met de mogelijke regionale verschillen in vrijetijdsaanbod en -beleving (gemeente/provincie, al dan niet stedelijke context, etc.).

De keuze om op te splitsen in drie leeftijdsgroepen sluit beter aan bij de verschillende groepeeringsvormen in het (buitengewoon) onderwijs en de leeftijdsgroepen in het jeugdwerk. De leefwereld van een kind verandert naargelang van zijn/haar leeftijd en dit heeft dan ook een belangrijke invloed op de vrijetijdsbesteding.

Naargelang van de groepsgrootte (vijf à acht leerlingen) werd gestreefd naar een tiental groepsgesprekken, min of meer evenredig gespreid over de verschillende types en opleidingsvormen (OV) in het buitengewoon onderwijs. Conform de vooropgestelde visie werden er bewust in het profiel geen criteria opgenomen die met het soort beperking te maken hebben: de groep kinderen en jongeren met een beperking blinkt uit in diversiteit. De traditionele afbakening in doelgroepen wilden we in het onderzoek dan ook verlaten om verschillende redenen:

- Het denken in doelgroepen sluit te veel aan bij het stoornismodel en past als dusdanig niet meer bij de voorgestelde definitie die de handicap legt tussen het individu en de omgeving.
- Het denken in doelgroep insinueert dat iedereen die tot een doelgroep behoort dezelfde noden heeft en dat doet onrecht aan de individuele noden en het unieke van elk kind of elke jongere.

- Het denken in doelgroepen gaat voorbij aan de individuele interesses, motivatie en context van elk kind/jongere en het nodige om het vrijetijdsaanbod te verkennen, stappen te zetten tot daadwerkelijke participatie aan het vrijetijdsaanbod en vooral het zich engageren in het vrijetijdsaanbod over een langere termijn.

Kinderen en jongeren met een beperking behoren maar tot één doelgroep en dat is die van kinderen en jongeren.

Voor de **groepsgesprekken** werden kinderen en jongeren bereikt via scholen uit het buitengewoon onderwijs, ouderverenigingen en jeugdwerkorganisaties. De kinderen en jongeren werden geselecteerd volgens een gemengde methode:

- Deels via een *gestratificeerde steekproef* volgens de verschillende vormen buitengewoon onderwijs (Type 1-8 scholen, type 2 scholen, type 4, type 6 en type 7 scholen, OV1, 2, 3 en 4 scholen en internaten) en binnen de scholen volgens leeftijd. We richten ons op twee bevragingen per school, of één bevraging in twee scholen die eenzelfde onderwijs organiseren. We vertrekken hierbij van eerder vermelde criteria (thuis wonend of niet, en leeftijd), aangevuld met informatie van de school over de betrokkenheid en de mogelijkheden van de jongeren.
- Deels via scholen uit het buitengewoon basisonderwijs en secundair onderwijs die behoren tot onze professionele Artesis-Plantijn netwerken en ouderverenigingen.

Het onderwijs, georganiseerd in types en opleidingsvormen, richt zich in de praktijk naar voldoende heterogene groepen wat betreft regionale verschillen, leeftijden en achtergronden. Scholen uit het buitengewoon onderwijs brengen kinderen samen uit een straal van 20 km rond de school en uit diverse lagen van de bevolking. Via scholen en internaten bereiken we kinderen en jongeren met diverse participatieproblemen en beperkingen.

Tussentijds werden controles uitgevoerd om de spreiding van de variabelen na te gaan en waar nodig bij te sturen, door bijvoorbeeld gericht specifieke scholen aan te spreken of via de individuele interviews. Hoewel we zoals eerder vermeld geen exacte verhoudingen nastreefden, zijn we er toch in geslaagd om een gevarieerde en aanvullende groep kinderen en jongeren te bevragen.

ouders van kinderen en jongeren met een beperking

Het streefdoel was een honderdtal ouders te bevragen. Via intermediaire kanalen (scholen, ouderverenigingen, vrije tijdsorganisaties, persoonlijke netwerk, etc.) en het Artesis-Plantijn netwerk werden de ouders aangemoedigd om de vragenlijst te beantwoorden. Een mogelijk nadeel van een online bevraging kan zijn dat een groep ouders, die geen hoge mate van toegang heeft tot het internet, niet bereikt wordt. De verscheidenheid van intermediaire kanalen kon dit deels opvangen. Tussentijds hadden we oog voor bepaalde kenmerken, zoals het opleidingsniveau van de ouders, en spraken we gericht de netwerken aan om daarin bij te sturen.

VRIJETIJD- EN JEUGDWERKBEGELEIDERS

Vragenlijst

Voor de bevraging van het jeugdwerk werd gestreefd naar een minimum van 100 respondenten. Het accent van de bevraging lag op soorten ervaringen, mogelijkheden, beperkingen en hindernissen. We opteerden voor een *selecte steekproef* van jeugdwerkers uit het algemene, specifieke en inclusieve aanbod, mensen

op verschillende niveaus binnen de jeugdwerkorganisatie (de animator of begeleider, de organisator, de stafmedewerker) en uit verschillende soorten jeugdwerk. Wat wij definiëren als het algemene, inclusieve en specifieke jeugdwerk werd eerder gedefinieerd.

De bekendmaking van de vragenlijst gebeurde via koepels en federaties, alsook via andere hogescholen en door beroep te doen op het uitgebreide praktijkgerichte netwerk van de opleidingen Sociaal Werk en Orthopedagogie. Representativiteit was ook hier geen vereiste. Na twee maanden werd toch een controle uitgevoerd op enkele kenmerken (regionale spreiding, soort jeugdwerk). Een extra mailing werd verstuurd en waar nodig was er telefonisch contact. Er werd gestreefd naar een voldoende aantal respondenten uit zowel het algemene, inclusieve als het specifieke jeugdwerk om een vergelijking mogelijk te maken.

Focusgroep

We bewaakten voor de focusgroepen² de spreiding in soorten jeugdwerk, stafmedewerkers en coördinatoren, vrijwilligers en professionals. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de organisaties die hebben deelgenomen aan de gesprekken en de functies van de respondenten.

Tabel 4 Deelnemers focusgroepen per organisatie en functie

ORGANISATIE	FUNCTIES
• Oranje vzw	Coördinator
• OVI	Stagiair
• Kazou vzw	Stafmedewerker JOMBA/inclusie
• Yieha!	Bestuurder
• VDS	Stafmedewerker
• Mooss	Bazart
• Hannibal	Stafmedewerker vakanties
• Chiro	Educatief medewerker
• Jeugdinst Antwerpen	Bestuurscoördinator
• JES vzw	Adjunct-coördinator JES
• GroepINTRO	Educatief medewerkster
• Demos	Stafmedewerker
• Jeugdhuis Nootuitgang Edegem	Vrijwilliger
• Scouts Akabe Ommekaar Turnhout	Vrijwilliger
• Masterstudent UA	Onderzoek vrije tijd jongeren met een beperking
• AP-Hogeschool	Medewerkers onderzoek vrije tijd kinderen en jongeren met een beperking

.....
² In het kader van het leerbevorderend en multiplicatoreffect werd deze focusgroep afgenomen door studenten van de bacheloropleiding Sociaal Cultureel Werk van de AP-Hogeschool. Verantwoordelijk daarvoor waren: Loren Jansen, Nikki Veekemans, Veronika Thiers en Joke Van den Eynde.

■ Dataverzameling

Praten over vrijetijdskeuzes en de problemen die kinderen en jongeren ervaren op het gebied van vrije tijd blijkt vaak moeilijker te zijn voor jongeren dan volwassenen soms verwachten (Elchardus, Put, Pleysier, & Vettenburg, 2013; Huyge, Dehertogh, Mortemans, Van Assche, & Maelstaf, 2009). Daarom werd besloten om ook de ervaringen met en het perspectief op de vrijetijdsbeleving en –besteding van hun ouders en ervaringsdeskundigen binnen het jeugdwerk mee te nemen. De ervaringen van de kinderen en jongeren worden naast de andere resultaten geplaatst als bijkomende informatie en aftoetsing.

Wanneer in een onderzoek kinderen en/of jongeren worden bevraagd, hangt daar een extra ethische component aan vast. Met het welzijn van het kind als uitgangspunt werkten we met een ‘informed consent’ formulier waarin ouders, die niet wensten dat hun kind deelnam aan de bevraging, vooraf hun weigering schriftelijk konden aangeven (zie bijlage 1). De ouders waarvan de kinderen wel mochten deelnemen, kregen steeds de garantie op privacy d.m.v. het anonimiseren van de verzamelde data.

Hieronder volgt een samenvattend overzicht van de methoden en deelpopulaties, dat daarna verder wordt toegelicht.

Tabel 5 Overzicht van onderzoeksmethoden

DEELDOELSTELLING	METHODES
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de context, de drempels en de mogelijkheden binnen het vrijetijdsaanbod en het jeugdwerk in het bijzonder voor kinderen/jongeren met een beperking 	Desk research: eerdere onderzoeken, beleidsdocumenten, visieteksten van jeugdwerkorganisaties aftoetsen aan de onderzoeksvragen
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de achtergrond, context, mogelijkheden en beperkingen van het vrijetijds- en jeugdwerkaanbod en de noden en wensen van ouders. 	Websurvey ouders (bevoorrechte getuigen) Vragenlijst gebaseerd op resultaten van desk research
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de achtergrond, context, mogelijkheden en beperkingen van het vrijetijds- en jeugdwerkaanbod en hoe kinderen en jongeren hier naartoe worden geleid. 	Websurvey ouders (bevoorrechte getuigen) Vragenlijst gebaseerd op resultaten van desk research
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de perceptie van de kinderen/jongeren met een beperking op vrijetijd en jeugdwerk. Inzicht in de zienswijze en ervaring en beleving van de deelnemers aan jeugdwerk en vrijetijdsactiviteiten. 	Groepsbevraging van kinderen en jongeren met een beperking (scholen buitengewoon onderwijs, MPI, ...)
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de perceptie van de kinderen/jongeren met een beperking op vrijetijd en jeugdwerk. Inzicht in de beleving, ervaringen van de deelnemer met een beperking aan jeugdwerk en vrijetijdsactiviteiten 	Individuele interviews met het oog op een diepgaande en meer aangepaste manier om de ervaringen van kinderen en jongeren te verkennen
<ul style="list-style-type: none"> • Inzicht in de ervaringen en belevingen van de jeugdwerkers (vrijwilligers of professionals, ervaringsdeskundigen) om op die wijze een beeld te krijgen over het jeugdwerk i.f.v. kinderen/jongeren met een beperking. 	Groepsbevraging jeugdwerkers uit diverse organisaties. Terugkoppeling en toetsing van de eerste resultaten van de voorgaande bevragingen via (beperkt-heterogene) focusgroepen

DESKRESEARCH

In een eerste fase zochten we via deskresearch naar feitelijke en meer praktische informatie omtrent vrijetijdsbesteding, jeugdwerk en kinderen/jongeren met een beperking (Westerkamp & Van Veen, 2008). We kozen voor de deskresearch methode, eerder dan voor een theoretische literatuurstudie, om zicht te krijgen op een stand van zaken m.b.t. deze thema's en om een antwoord te vinden op onze onderzoeksvragen.

Volgende bronnen werden hiervoor geraadpleegd:

- publicaties;
- beleidsteksten en –plannen;
- cijfermateriaal uit statistische bronnen;
- reeds gevoerde onderzoeken m.b.t. vrijetijdsbesteding, jeugdwerk en kinderen/jongeren met een beperking.

Eerdere onderzoeken (Bracke, 2006; Janssen et al., 2010; Mokos & Van Meerckbeeck, 2004; Verbeelen & De Visscher, 2011) bleken waardevol, omdat ze vertrokken vanuit een lokale, regiogebonden invulling op jeugdwerk. Bovendien bevatten ze al heel wat zinvolle suggesties en beleidsadviezen. Toch wilden we in dit nieuwe onderzoek verder gaan dan waar zij gestopt zijn. We namen enerzijds de aangeleverde inzichten mee in onze bevraging naar kinderen/jongeren en hun context. Anderzijds koppelden we terug naar, en toetsten we af bij het jeugdwerk en jeugdwerkers, zodat zij de kans kregen om hier aanvullingen op te doen. Op die manier actualiseerden wij de resultaten om meer concrete (beleids)aanbevelingen te kunnen doen.

WEBSURVEYS

Voor de bevraging van de ouders van kinderen en jongeren met een beperking en vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders werden online vragenlijsten ontwikkeld om binnen het tijdsbestek een maximaal bereik te genereren. Daarbij werd gebruik gemaakt van Limesurvey, waar de data gemakkelijk geëxporteerd kunnen worden naar verschillende dataverwerkingsprogramma's, zoals Excel en SPSS. Websurveys zijn kosten- en tijdsbesparend. Ze laten ook toe complexere vragenlijsten te construeren, waarin de respondenten enkel de vragen krijgen die op hen van toepassing zijn (De Pauw, Vermeersch, Cox, Verhaeghe, & Stevens, 2013). Deze werkwijze liet de respondenten tevens toe om de enquête in te vullen wanneer het hen uitkwam.

Op basis van de opmerkingen van de klankbordgroep en een testfase werden beide vragenlijsten gefinaliseerd (zie bijlagen 2 en 3). De vragenlijst voor ouders werd eind november 2014 online gezet en om een voldoende respons te verzekeren pas afgesloten half februari 2015. De websurvey van het jeugdwerk werd begin december 2014 online gezet en half maart 2015 afgesloten.

In totaal vulden 145 ouders de online vragenlijst in. Hiervan werden 130 vragenlijsten volledig ingevuld. Bij de overige 15 vragenlijsten ontbreken meerdere antwoorden, maar ze konden deels opgenomen worden bij de resultaten. Bij het jeugdwerk ontvingen we 213 bruikbare vragenlijsten, waarvan er 162 volledig werden ingevuld.

Vragenlijst ouders van kinderen en jongeren met een beperking

De vragenlijst bestond hoofdzakelijk uit enkele- en meerderekeuzevragen met gestructureerde antwoordcategorieën en schaalvragen, maar werd aangevuld met open vragen om ouders de kans te bieden aanvullende informatie, meningen en ervaringen te delen. Er werd ook gevraagd of hun kind mocht deelnemen aan

een eventueel individueel interview. Meer dan een vijfde van de ouders gaf hun kind hier daadwerkelijk voor op.

Volgende thema's kwamen aan bod in de vragenlijst:

- achtergrondinformatie over de ouders en het gezin;
- informatie over het kind of jongere met een beperking;
- perspectief van de ouders op de huidige en gewenste situatie inzake vrijetijdsbesteding;
- perspectief van de ouders op de eventuele discrepantie tussen de huidige en gewenste situatie;
- drempels die ouders ervaren in de vrijetijdsbesteding en –beleving van hun kind;
- verwachtingen van een ideale vrijetijdsbesteding voor hun kind.

De volledige vragenlijst kan u vinden in bijlage 2.

Vragenlijst vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders

De vragenlijst bestond hoofdzakelijk uit vragen met gestructureerde antwoordcategorieën, maar die werden aangevuld met open vragen om een meer genuanceerd beeld te krijgen van visies, mogelijkheden en hindernissen. Voor de toetsing van de algemene visie en opinies over deelname jongeren met een beperking werd gebruik gemaakt van een Likert schaal. We vroegen ook aan de respondenten om zich op vlak van visie te positioneren t.o.v. de anderen binnen hun werking. Er werd telkens geopteerd voor een vier-puntenschaal (gaande van 'helemaal niet akkoord' tot 'helemaal wel akkoord'), omdat dit niet toelaat een "middelste" score aan te duiden. Een aparte optie 'ik weet het niet' werd voorzien.

In de vragenlijsten integreerden we diverse vignetten over mogelijke situaties die zich kunnen voordoen bij het deelnemen van jongeren met een beperking. De vignet-methode is een beschrijving van een 'fictieve' situatie en personen. Op basis daarvan wordt aan de deelnemers gevraagd te reageren. De vignet bij kwantitatief onderzoek wordt vaak gehanteerd in combinatie met een Likert schaal en wordt gebruikt om attitudes en percepties van onbekende, maar ook (sociaal) gevoelige thema's te exploreren (Braun & Clarke, 2013).

Volgende thema's kwamen aan bod in de vragenlijst:

- achtergrondinformatie van de vrijetijdsbegeleider en de organisatie;
- missie, visie en werking van de organisatie;
- eigen visie en visie van de ander begeleiders;
- hulpbronnen en ondersteuning;
- wie kan er participeren en wie niet;
- redenen om te weigeren;
- samenwerking met andere organisaties;
- zelfscore.

De volledige vragenlijst kan u vinden in bijlage 3.

GROEPSGESPREKKEN KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

Het blijft een knelpunt om met eerder klassieke bevragingsmethodes de behoeftes, ervaringen en gedragingen van kinderen en jongeren in kaart te brengen. Daarom opteerden we voor zeer toegankelijke bevragingsmethodes met face-to-face aanwezigheid. Het groeps gesprek werd een gesprek in groep dat vertrok vanuit een narratieve methodiek, waarbij het verhaal centraal stond.

Mighelbrink (2007) beschrijft het doel van kwalitatief onderzoek als *het inzicht krijgen in hoe mensen de werkelijkheid ervaren, beleven en er betekenis aan geven*. Het gaat om het verhaal van de verteller, over zijn of haar signaal, vraag of doelstelling. Volgens Dries & Hoffman (2008) zijn mensen verhalende en dialogische wezens (Bobbink, Degen-Nijenboer, Geurts, Pelzer, & Woudenberg, 2012). Een methode waarin verhalen centraal staan, sluit aan bij de emancipatorische uitgangspunten van disability studies onderzoek. Door gelijkwaardigheid te creëren tussen de onderzoeker en de respondent en normatieve vooronderstellingen ter discussie te stellen, kan worden voorkomen dat de kennis onderdeel wordt van de waarheidsmacht van het professionele domein en daar processen van uitsluiting in stand houdt. Dat is een geschikte methode voor onderzoek naar iets ingewikkelds als 'ervaringskennis', een concept dat moeilijk van te voren te definiëren en categoriseren is. Door verhalen centraal te stellen, wordt het mogelijk om samenhang te ontdekken tussen soort ervaringen, opvattingen over succesvol leven, strategieën en idiomen (Boumans & Baart, 2013).

De bevragingen gebeurden waar mogelijk door twee onderzoekers. De gesprekken werden steeds opgenomen, wat de transcripties controleerbaar maakt. Er was steeds een vertrouwenspersoon (begeleider, leerkracht, assistent,...) aanwezig. We maakten tijdens de groeps gesprekken gebruik van een interviewleidraad. De leidraad diende als voorstructureringsinstrument, maar werd nooit blindelings gevolgd door de interviewer. Afwijkingen en aanpassingen aan de teneur van het gesprek werden continu ingebouwd. Het accent lag op 'actieve dialoog' en omdat participatie van al de jongeren centraal stond, gebeurden de gesprekken niet altijd volgens de klassieke regels van diepte-interviews.

De groeps gesprekken en individuele interviews werden afgenomen door verschillende onderzoekers, wat het participatieve karakter en de betrokkenheid van al de onderzoekers met de leefwereld van de kinderen en jongeren ten goede kwam.

De gespreksleidraad (zie bijlage 4) werd opgebouwd aan de hand van een reeks hoofdvragen, waarnaast mogelijke doorvragen waren genoteerd. De meeste vragen werden ingeleid of ondersteund door visueel materiaal (zie bijlage 5) en waar nodig van pictogrammen, afhankelijk van de leeftijd en het cognitieve niveau van de kinderen (kind, tiener, jongere). Afhankelijk van de ondersteuningsnood, communicatiemogelijkheden en leeftijd werden diverse werkvormen aangereikt aan de deelnemers om het verhaal (ervaringen wensen, noden over hun vrijetijdsbesteding) te achterhalen: van werken met open vragen, over het werken met steekkaarten (vrijetijdssituaties en -vormen) naar het aanreiken van een digitale werkvorm (bv. slepen van pictogrammen) (Bobbink et al., 2012).

De vrijetijdsactiviteiten werden aangeboden in fotoreeksen met vijf categorieën, gebaseerd op eerder onderzoek van Janssen et al. (2010): recreatie (spel), sport, educatie en cultuur. We voegden daar de vijfde categorie aan toe: jeugdwerk. We onderscheidten hierin twee soorten jeugdwerk op basis van het engagement dat wordt gevraagd van de kinderen en jongeren: gaat het om een wekelijkse samenkomst, vergt het inschrijving voor een bepaalde periode (bv. scouts) of kan het kind/de jongere komen hoe vaak en wanneer hij/zij wil (bv. jeugdhuis)? Het verschil werd mondeling toegelicht en ondersteund door voorbeelden.

We startten het gesprek telkens vanuit 'thuis' en de verschillende kamers 'thuis'. Daarna spraken we over activiteiten in de nabijheid van 'thuis', nl. de buurt a.d.h.v. prenten en/of een speelmat. Vervolgens bespraken we de verschillende categorieën. De kinderen en jongeren konden, afhankelijk van de leeftijd en de beperking op verschillende manieren, aangeven wat ze wel/niet doen, (niet) graag zouden willen doen (mondeling, aanvinken/doorstrepen, 'Like/disklike' stickers, etc.). We hielden bij de fotoselectie rekening met de diverse groep kinderen en jongeren met een beperking (bv. leeftijd en geslacht) en de diversiteit aan activiteiten (bv. individueel versus groepsactiviteit). De foto's werden per reeks aangepast aan de leefwereld van elke leeftijdsgroep. We hanteerden in het visueel materiaal bewust weinig foto's van kinderen en jongeren met een beperking. We verantwoordden dit vanuit het feit dat beperkingen enorm divers zijn en dat heel wat kinderen en jongeren met een beperking zich niet als een kind met een beperking identificeren of het kon voor sommigen te confronterend zijn. Bovendien dienden de foto's enkel als aanzet om het bijvoorbeeld over sport te hebben.

INDIVIDUELE INTERVIEWS KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

Een groeps gesprek van kinderen en jongeren met een beperking is in die zin interessant dat ze elkaar sterk kunnen beïnvloeden en dat de peer-invloed bij vrijetijdsinvulling een belangrijke factor is. In de diepte doorvragen en alle kinderen voldoende aan bod laten komen, is echter niet altijd mogelijk bij een groepsbevraging. De individuele interviews hebben daarom een belangrijk aanvullend karakter.

De interviews waren voorbehouden voor de kinderen en jongeren die omwille van de aard van hun beperking niet konden deelnemen aan groepsbevragingen of waar eventueel hulp van of extra ondersteuning nodig was. Het gaat hier bv. om kinderen/jongeren met ernstige meervoudige beperkingen of die omwille van een complexe samenhang van factoren participatieproblemen ervaren.

Voor de afname van de diepte-interviews werden studenten orthopedagogie betrokken na een training in bevragingstechnieken. De respondenten kwamen voort uit de oudervragenlijst, waar ouders hun kind opgaven voor een individueel interview, of uit het persoonlijk netwerk van de student. Om de betrouwbaarheid en de validiteit te vergroten, werd gebruik gemaakt van een interviewschema gebaseerd op de oudervragenlijst en de leidraad voor de groepsgesprekken (zie bijlagen 2 en 4). De studenten konden waar gewenst het (visuele) materiaal gebruiken dat bij de groepsgesprekken werd gehanteerd. De interviews werden opgenomen met een audiotestel en daarna verbatim (letterlijk) door de interviewer uitgetypt.

■ Analyses

Beschrijvende statistische technieken vormden de basis van dit onderzoeksrapport. Vergelijkingen tussen profielen van jeugdwerkers binnen algemene en specifieke werkingen helpen de resultaten te kaderen en, waar van toepassing, de aanwezigheid van diversiteit tussen en binnen de werkingen beter in te schatten. De verwerking van de kwantitatieve gegevens gebeurde voornamelijk met behulp van het statistische softwarepakket IBM SPSS.

De eventuele samenhang tussen variabelen werd onderzocht op $p < 0,05$. Om mogelijke effecten van de onafhankelijke variabelen in kaart te brengen, werden de items via kruistabellen bekeken op significantie-effecten via de phi-coëfficiënt en de chikwadraattoets. De phi-coëfficiënt wordt gebruikt als het gaat om een twee bij twee tabel, een Cramers' V voor alle overige kruistabellen. Om de grootte van het effect te kunnen inschatten, hanteren we de volgende regel:

Tabel 6 Overzichtstabel effectgroottes (Bron: Zaiontz, (2014) Real Statistics Using Excel)

	df*	KLEIN	GEMIDDELD	GROOT
• Phi	1	0,10	0,30	0,50
• Cramer'sV	1	0,10	0,30	0,50
	2	0,07	0,21	0,35
	3	0,06	0,17	0,29

De verzamelde gegevens uit de groepsgesprekken, individuele interviews en de focusgroep werden enerzijds handmatig verwerkt om een aantal aspecten te kwantificeren. Anderzijds baseerden we ons voor de overige data op werkwijzen uit het domein van de kwalitatieve onderzoeksmethodes. Het zoeken naar systematische patronen door vergelijking van het datamateriaal vormde de basis. Elk interview en document werd meermaals doorgenomen en aan de hand van een codeschema, gebaseerd op het theoretisch kader (King et al., 2003), opgedeeld.

Door de aanwezigheid van de verbatim transcripten worden in het rapport veel citaten gebruikt ter illustratie van de uitspraken van respondenten.

■ Terugkoppeling

Vooraleer tot rapportering werd overgegaan, vond er een terugkoppeling plaats naar medewerkers uit diverse organisaties binnen het jeugdwerk. Die terugkoppeling hoort expliciet bij het actieve common learning proces, om het leereffect binnen de verenigingen aan te wakkeren en om de resultaten te controleren. Het korte tijdsbestek van het onderzoek laat immers niet toe om in verschillende fasen en op uitgebreide wijze (via triangulatie) de betrouwbaarheid en geldigheid van de resultaten te garanderen.

We hanteerden hiervoor een dieptebevraging via focusgroeps gesprekken. Een focusgroep is een gestructureerde discussie onder een kleine groep van belanghebbenden die deelnemen aan of een interesse hebben in gelijksoortige of gemeenschappelijke activiteiten (Kitzinger, 1994). De methode is ontworpen om informatie te verkrijgen over voorkeuren en waarden van zowel individuen als vertegenwoordigers van organisaties en om te achterhalen wat de mogelijke achterliggende verklaringen zijn (Kwaliteitsinstituut voor de gezondheidszorg CBO, 2004).

Om iedereen aan het woord te laten komen, werd de groepsdiscussie opgesplitst in twee focusgroepen. De moderatie en notulering gebeurden door studenten uit tweede jaar bachelor Sociaal Cultureel Werk van de AP-Hogeschool. De studenten zijn zelf als vrijwilliger en monitor betrokken bij diverse jeugdwerkvormen (speelpleinen, algemeen en specifiek jeugdwerk en jeugdhuis).

Met deze methode konden we een beeld krijgen van meningen over en interpretaties van een onderwerp en worden de overeenkomsten, verschillen en tegenstrijdigheden scherper. De methode is dus uitermate geschikt om vertegenwoordigers van diverse jeugdwerksoorten te laten discussiëren over enkele centrale thema's van het onderzoek en een verkenning van de eerste resultaten.

■ Profiel van de respondenten

We beschrijven hier achtereenvolgens het respondentenprofiel van de kinderen en jongeren met een beperking, de ouders van kinderen en jongeren met een beperking en de vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders.

KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

Het profiel van de kinderen en jongeren geven we weer vanuit de groeps gesprekken, de individuele interviews en de oudervragenlijst. In totaal namen 127 Vlaamse kinderen en jongeren met een beperking deel aan de bevraging, waarvan 88 aan de groeps gesprekken en 39 aan de individuele interviews.

Vanuit de groeps gesprekken

Van de kinderen uit de groeps gesprekken was achtergrondinformatie (leeftijd, broers/zussen, beperking,...) moeilijker te kwantificeren vanwege de tijdsbeperkingen. Tabel 7 geeft een overzicht van de geografische ligging van de school of voorziening, de spreiding per leeftijdsgroep en de beperking of het onderwijstype (-vorm). Om de privacy te bewaken van de kinderen en jongeren, worden geen namen vermeld.

De leeftijdsgroepen zijn die van de desbetreffende onderwijsvorm (basisonderwijs, lager secundair, hoger secundair onderwijs) en wijken lichtjes af van de groepsindeling die we tot nu hanteerden (6 t/m 10 jaar,

11 t/m 14 jaar, ouder dan 14 jaar). Ook hier meer jongens (55) dan meisjes (33), wat samenvalt met de spreiding in het buitengewoon onderwijs: ongeveer 2 op 3 leerlingen is een jongen (www.onderwijs.vlaanderen.be/vlaams-onderwijs-in-cijfers).

Tabel 7 Overzicht profiel kinderen en jongeren met een beperking (groepsgesprekken)

LIGGING SCHOOL/VOORZIENING	LEEFTIJD (AANTAL)	TYPE/OV/BEPERKING
• Diepenbeek	2 groepen 10-11 jaar (7) 13-15 jaar (13)	Type 4 OV2
• Antwerpen	15-21 jaar (10)	Motorische/ verstandelijke beperking
• Deurne	12-15 jaar (10)	OV1
• Brugge	2 groepen (12) 6-12 jaar (*)	Type 6-7
• Schilde	2 groepen (12) 6-12 jaar	Type 3
• Gent	2 groepen (16) + 15 jaar	OV3

(*) Groep 1: 5 blinde en slechtziende kinderen (9-11 jaar) en Groep 2: 7 kinderen met ASS (10-13 jaar)

Een gemiddeld gezin van de respondenten uit de groepsgesprekken telt vier kinderen. Dit ligt beduidend hoger dan bij de gezinnen uit de oudervragenlijst. Dit kan deels verklaard worden door het grotere aandeel van gezinnen met een lagere scholingsgraad van de ouders en/of socio-economische status bij de groepsgesprekken.

Vanuit de individuele interviews

De groep kinderen en jongeren bestaat voornamelijk uit jongens (n=27; 69,2%) en de ruime meerderheid woont altijd thuis (79,5%). Zes kinderen wonen enkel in het weekend thuis, slechts één kind verblijft in een voorziening en één kind woont in een andere regeling (niet gespecificeerd).

De kinderen uit de individuele interviews zijn gemiddeld 13,9 jaar. Tabel 8 geeft een overzicht van het aantal kinderen per leeftijdsgroep en de percentuele verhouding.

Tabel 8 Aantal kinderen en jongeren uit de individuele interviews (per leeftijdsgroep)

LEEFTIJDSGROEP	AANTAL	PERCENTAGE
• 6 t/m 10 jaar	9	23,10
• 11 t/m 14 jaar	16	41
• Ouder dan 14 jaar	14	35,9
• Totaal	39	100

Op basis van de extra informatie, verworven bij de diepte-interviews, maken we een verdeling op basis van vier ondersteuningsgebieden in relatie tot diverse beperkingen (zie ook 1.4.1). Zo hebben voor het participeren aan een vrijetijdsactiviteit acht kinderen en jongeren voornamelijk ondersteuning nodig op het gebied van mobiliteit, tien kinderen en jongeren op cognitief vlak, dertien kinderen en jongeren hebben baat bij socio-emotionele ondersteuning en zes kinderen en jongeren op meerdere ondersteuningsgebieden.

Vanuit de oudervragenlijst

Wanneer een gezin meerdere kinderen met een beperking telde, werd de ouders gevraagd de gegevens in te vullen voor het oudste kind jonger dan achttien jaar. Een aantal ouders vulden de vragenlijst toch in voor een kind ouder dan achttien jaar. We besloten de antwoorden van deze ouders toch op te nemen in de resultaten, omwille van de onduidelijke leeftijdsgrenzen.

Het profiel van de kinderen uit de individuele interviews loopt sterk gelijk met dat uit de oudervragenlijst. De groep kinderen waarover de ouders de websurvey invulden bestaat voornamelijk uit jongens (n=145; 61,4% versus 38,6% meisjes). Bijna alle kinderen wonen altijd thuis (89,7%). Slechts zeven kinderen (4,8%) wonen enkel in het weekend thuis en drie kinderen (2,1%) verblijven altijd in een voorziening. Ten slotte wonen vijf kinderen (4,1%) in een andere regeling (bijvoorbeeld co-ouderschap of een pleeggezin).

De spreiding van deze kinderen en jongeren wordt in Tabel 9 weergegeven. De gemiddelde leeftijd van die kinderen ligt met 11,3 jaar wat lager dan bij de kinderen uit de individuele interviews. Als we de leeftijdsgroepen bekijken over de drie bevestigingsmethoden heen, zien we echter dat elke groep voldoende vertegenwoordigd is.

Tabel 9 Spreiding kinderen en jongeren uit de oudervragenlijst (per leeftijdsgroep)(n=145)

LEEFTIJDGROEP	AANTAL	PERCENTAGE
• Jonger dan 6 jaar	4	2,8
• 6 t/m 10 jaar	71	49
• 11 t/m 14 jaar	32	22,10
• Ouder dan 14 jaar	38	26,20
• Totaal	145	100

OUDERS VAN KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

Voor de ouders bespreken we hun profiel vanuit de oudervragenlijst (websurvey) en de individuele interviews.

Vanuit de oudervragenlijst

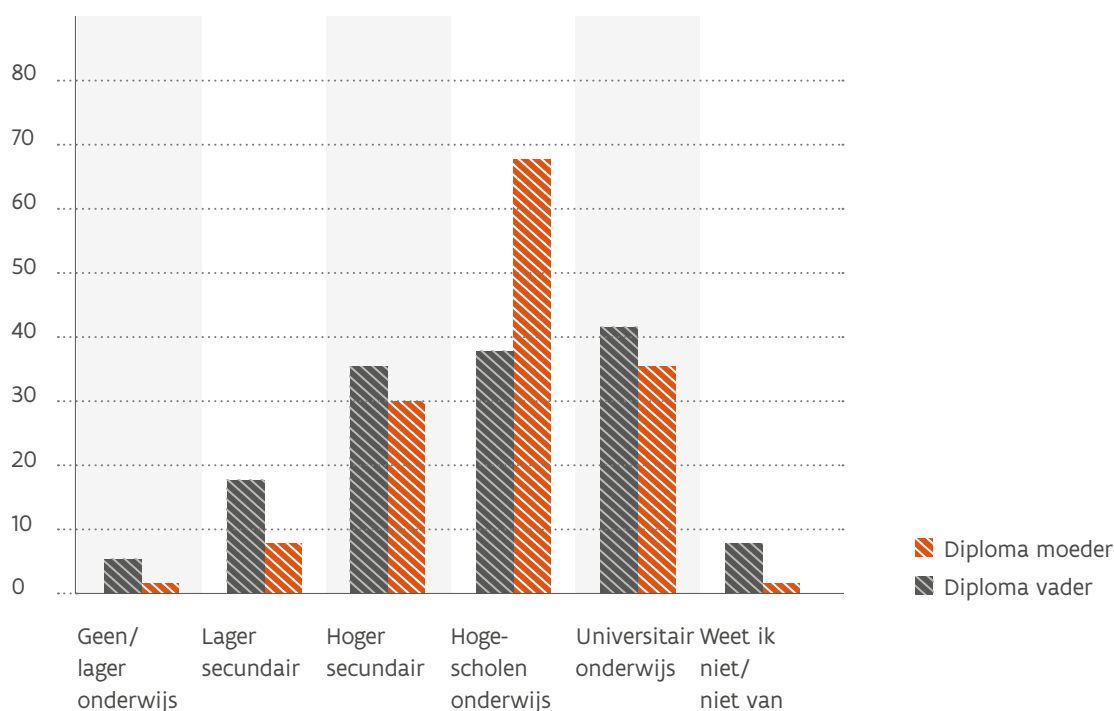
In totaal vulden 145 ouders een volledige websurvey in over de vrijetijdsbesteding van hun kind. De oudergroep bestaat hoofdzakelijk uit tweeoudergezinnen (79,5%). In een minderheid gaat het om eenoudergezinnen (11,7%) en samengestelde gezinnen (7,6%). In slechts één geval gaat het om een andere gezinssituatie, nl. een eenoudergezin samen met de grootouders. Het is belangrijk dat er alleenstaande ouders de vragenlijst beantwoordden, aangezien de kans groot is dat ze extra drempels ervaren. We kunnen geen uitspraak doen over het aantal alleenstaanden met kinderen met een beperking, maar van het totaal aantal gezin-

nen wordt vastgesteld dat twee op de tien gezinnen bestaan uit een alleenstaande ouder (Studiedienst Vlaamse Regering, 2014).

Een gezin uit de respondentengroep telt gemiddeld twee à drie kinderen, waarbij 44,4% van de ouders drie of meer inwonende kinderen heeft. De respondenten komen in verhouding tot de totale bevolking uit grotere gezinnen. In Vlaanderen heeft 39% van de tweeoudergezinnen één inwonend kind en slechts 19% heeft drie of meer kinderen (Studiedienst Vlaamse Regering, 2014). Aangezien representativiteit van dit onderzoek geen doel was, maar wel voldoende spreiding om de problemen bij verschillende gezinstypes in kaart te brengen, beantwoordt deze verdeling aan de verwachtingen.

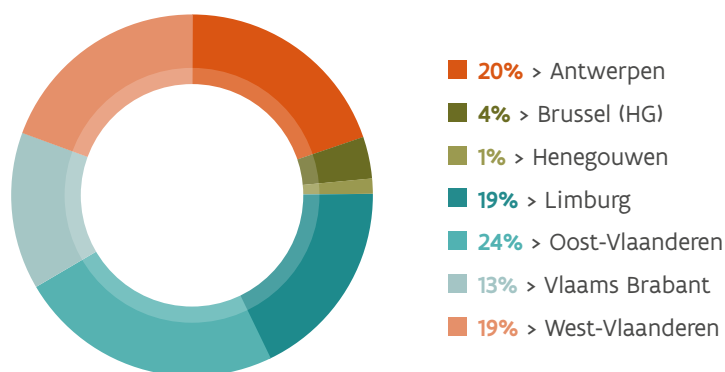
Verder is opvallend dat de meeste vaders en moeders uit de online bevraging beschikken over een bachelor- of masterdiploma. Ook uit ander onderzoek blijkt dit een risico te zijn van online vragenlijsten. Sowieso is er in Vlaanderen een stijging van het aantal hoger geschoolden en bij de groep 25-34 jarigen heeft reeds 45% een diploma hoger onderwijs (Studiedienst Vlaamse Regering, 2014). De participatiegraad van hoger geschoolden op diverse gebieden, zoals cultuurdeelname en verenigingsleven, ligt hoger dan voor korter geschoolden (Smits & Elchardus, 2009). Figuur 4 geeft de verdeling weer.

Figuur 4 Hoogst behaalde diploma (vader/moeder)

Ten slotte geeft Figuur 5 een zicht op geografische spreiding. Uit deze figuur blijkt een goede spreiding, waarbij enkel het Brussels Hoofdstedelijk Gewest iets minder vertegenwoordigd is. Het aantal Vlamingen in Brussel is sowieso een klein aandeel³.

Figuur 5 Geografische spreiding woonplaats ouders van kinderen en jongeren met een beperking (per provincie)

Vanuit de interviews

Ouders van kinderen en jongeren met een beperking kregen tijdens de individuele interviews een beperkte vragenlijst voorgelegd, gebaseerd op de online oudervragenlijst. Hieruit haalden we ook enkele kwantitatieve gegevens.

Het profiel van deze ouders (N=39) toont vooral gelijkenissen t.o.v. de groep uit de oudervragenlijst (web-survey, N=145). Zo zijn het ook voornamelijk tweeoudergezinnen (71,8%) en in beperkte mate gaat het om een eenoudergezin (7,7%) of een samengesteld gezin (12,8%). Slechts drie ouders geven een andere gezins-samenstelling aan (niet gespecificeerd).

De ouders uit de websurvey hebben een hoge scholingsgraad. Dit wordt deels gecorrigeerd bij de groep ouders van de interviews. Daar ligt het aantal diploma's hoger secundair onderwijs een stuk hoger dan bij de online vragenlijst, zowel bij de moeders (35,9% t.o.v. 20,7%) als bij de vaders (30,8% t.o.v. 24,8%).

VRIJETIJD- EN JEUGDWERKBEGELEIDERS

We bespreken eerst de organisaties waarin de respondenten actief zijn, om daarna dieper in te gaan op het profiel van de vrijetijds- en jeugdwerkers die de online vragenlijst invulden.

Volgens vrijetijdsorganisaties

Onderstaande tabel geeft het aantal begeleiders weer per organisatie die de vragen hebben beantwoord. Zo lezen we dat de meeste actieve groep (bijna 20%) die heeft deelgenomen aan de bevraging begeleiders van de Chiro zijn, en dat er uit Oranje vzw, Koraal vzw telkens 3 begeleiders hebben mee gedaan met het onderzoek.

.....

³ Het aantal Vlamingen in Brussel berekenen is een heikel punt en de aantallen schommelen tussen de 5 en de 15% van de totale bevolking in het Brussels Gewest, naargelang van de methode die men hanteert. Meestal ligt het dichterbij de 5 dan de 15%.

Tabel 10 Overzicht aantal respondenten per organisatie (n=213)

WELKE ORGANISATIE? (n=213)	AANTAL
• Chiro	43
• Speelpleinwerking	23
• Scouts en gidsen Vlaanderen, Kazou	15
• Akabe	13
• Diggie	12
• JES	9
• Bazart Kunstjeugdbeweging	8
• De Regenboog, Yieha!	6
• Dansstudio Arlekino, Turnkring	5
• Kras Jeugdwerk	4
• Oranje, Koraal, JOETZ, Scabazoe sportclub	3
• Hannibal, Activak, Jeugdateljé, Jeugdhuis, Jeugd Rode Kruis, Voluntas, Kompas	2
• Academie, AJOK, Bijbelhuis, Circusplaneet, Crefi, De Speelcompagnie, de Zonnebloemblaadjes, Freetime, Jeugddienst, JNM, JoM, KSA, KVG, KWK waterpolo, Ludentia, Marjan, Mooss Recreas, Tennis Voor Kids Tofkes Vrank en Vrij, Jong Nederland, Scouting Nederland	1

Wanneer we meer in detail kijken naar deze 213 organisaties waarin de respondenten actief zijn, kunnen we deze a.d.h.v. de activiteiten die ze organiseren, groeperen per soort: gaat het om algemene of specifieke werkingen? Onder specifieke vrijetijdsorganisaties werden de respondenten gegroepeerd die expliciet aangaven dat ze een specifiek aanbod begeleiden voor kinderen en jongeren met een beperking.

Onderstaande tabel bevat het overzicht van de respondenten, gegroepeerd volgens algemeen of specifiek aanbod, volgens soort vrijetijds- of jeugdwerkorganisatie en ten slotte het aantal respondenten per organisatie.

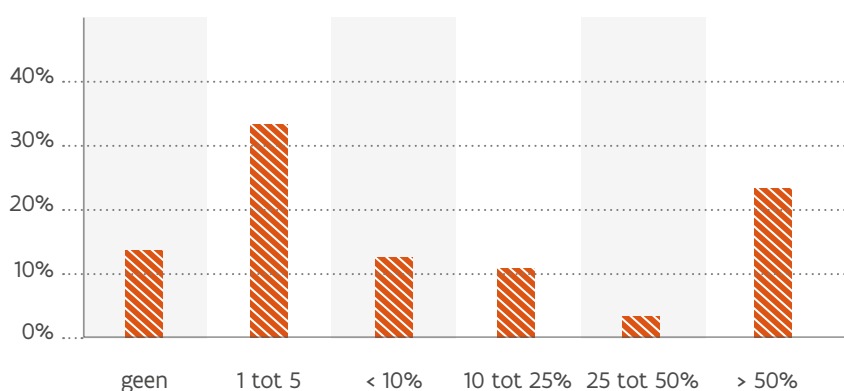
Tabel 11 Soort organisatie (algemeen/specifiek, soort activiteit) (n=213)

SOORT ORGANISATIE (N = 213)	AANTAL	PERCENTAGE
• Jeugdbeweging	70	32,9
• Vakantiekampen, -werking	37	17,4
• Speelpleinwerking	22	10,3
• Vrijetijdswerking specifiek	18	8,5
• Gespecialiseerd WMKJ*	16	7,5
• Andere (sport, turnkring, muziek,...)	15	7,0
• Jeugdbeweging specifiek	13	6,1
• Speelpleinwerking specifiek	11	5,2
• Vakantie specifiek	5	2,3
• Andere specifiek (sport,...)	4	1,9
• Jeugdhuis	2	0,9

* Werking voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren

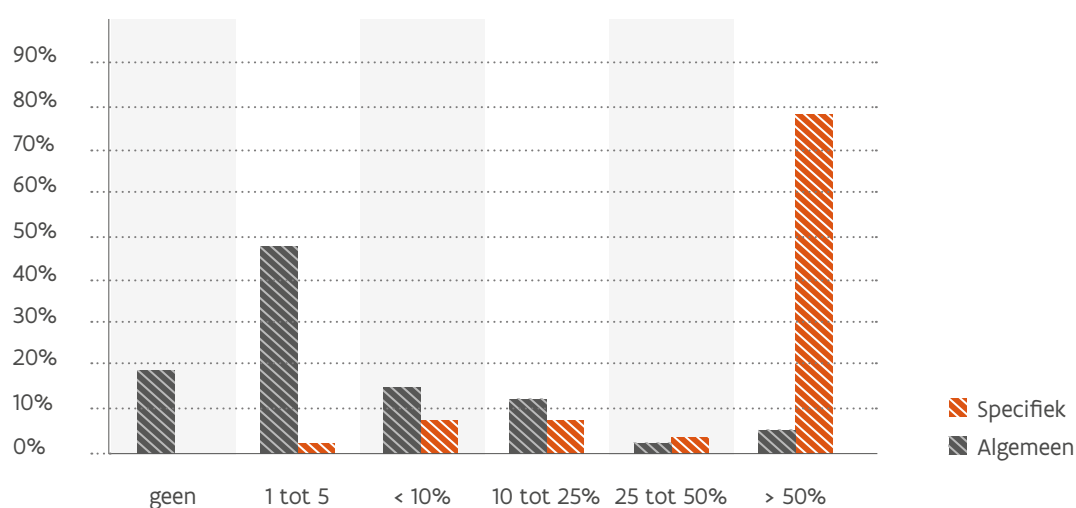
Er werd ook gevraagd om in te schatten hoeveel kinderen of jongeren met een beperking deelnemen aan het activiteiten aanbod. Deze vraag omzeilde de discussie rond het concept inclusie en gaf ons de kans om een beeld te krijgen van de perceptie van de respondenten. In de bevraging werd niet gedefinieerd wat er met 'kinderen/jongeren met een beperking' bedoeld werd om de invulling hierin zeer vrij te laten. Opvallend in Figuur 6 is dat slechts ongeveer een op de zes respondenten inschat dat er helemaal geen kinderen met een beperking participeren aan de activiteiten.

Figuur 6 Schatting aantal kinderen met een beperking

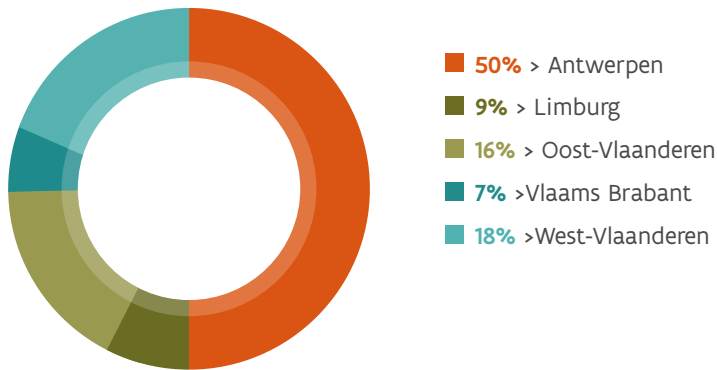
Het spreekt voor zich dat de respondenten vanuit een specifiek aanbod vooral te situeren zijn in de groep meer dan 50%, zoals aangetoond in Figuur 7. We vroegen niet specifiek of het een inclusieve werking betreft, waardoor hier duidelijk wordt waar inclusie zich afspeelt: daar waar slechts een beperkte groep kinderen en jongeren met een beperking participeert samen met anderen, ongeacht of men zich als specifieke of algemene werking profileert.

Figuur 7 Schatting aantal kinderen en jongeren met een beperking (algemene/specifieke werking) (Df=6; Phi=0,757; p<0,095)

Aangezien het onderzoeksnetwerk zich voornamelijk in de provincie Antwerpen bevindt, is het niet verrassend dat de helft van de lokale werking van de organisaties waarin de respondenten actief zijn, daar gelegen is. Onderstaande figuur geeft de geografische spreiding weer.

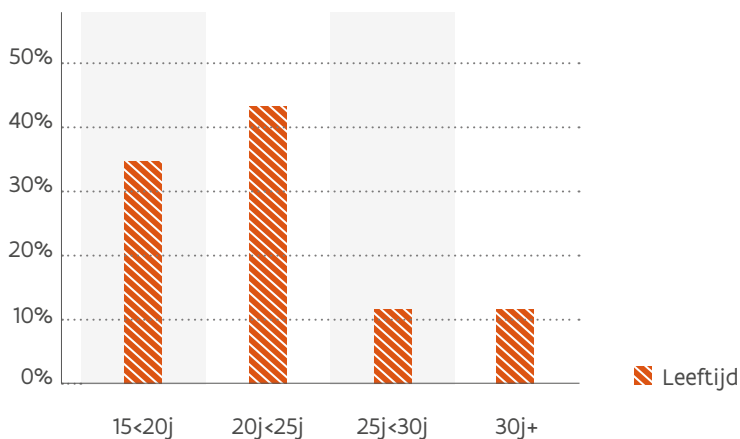
Figuur 8 Regionale spreiding organisaties (n=213)

Volgens onafhankelijke variabelen

De groep respondenten bestaat voornamelijk uit vrouwen (73,2%) en jeugdwerkers jonger dan 25 jaar. Onderstaande figuur geeft een overzicht per leeftijdsgroep weer.

Figuur 9 Vrijtijds- en jeugdwerkbegeleiders (per leeftijdsgroep)

Bij de rapportage van de resultaten voor het jeugdwerk worden volgende onafhankelijke variabelen gehanteerd: vrijwilliger/professioneel, algemene/specifieke werking, wel/geen attest jeugdwerk, meer/minder dan vijf jaar ervaring. Tabel 12 geeft het profiel van de respondenten weer i.f.v. deze variabelen.

Tabel 12 Onafhankelijke variabelen jeugdwerk (n=213)

ONAFHANKELIJKE VARIABELEN (n = 213)	AANTAL	PERCENTAGE
• Vrijwilliger	170	79,8%
• Professioneel	43	20,2%
• Algemene werking	162	76,1%
• Specifieke werking	51	23,9%
• Geen attest jeugdwerk	63	29,6%
• Wel attest jeugdwerk	150	70,4%
• Minder dan 5 jaar ervaring	117	54,9%
• Meer dan 5 jaar ervaring	96	45,1%
• Actief in het jeugdwerk (tot 16 jaar)	171	80,3%
• Niet actief in het jeugdwerk	42	19,7%

Gezien de jonge groep respondenten, is het niet verrassend dat meer dan de helft minder dan vijf jaar ervaring heeft als begeleider van kinderen en jongeren (54,9%). Bijna een op de drie respondenten heeft tussen de vijf en tien jaar ervaring, terwijl slechts 7,5% tot vijftien jaar ervaring heeft en 4,2% meer dan vijftien jaar ervaring als begeleider. De jonge leeftijd en beperkte ervaring uit zich ook in het soort functie dat de respondenten uitoefenen binnen het jeugdwerk en hun hoogst behaalde attest, zoals voorgesteld in onderstaande tabel:

Tabel 13 Functie en hoogst behaalde attest respondenten jeugdwerk

FUNCTIE	PERCENTAGE	ATTEST	PERCENTAGE
• Beleidsfunctie	5,2	Animator	37,6
• Jeugdwerker/leider	76,5	Hoofdanimator	15,5
• Lesgever/trainer	8,9	Instructeur	16
• Stafmedewerker	8	Hoofdinstructeur	1,4
		Ik heb geen attest	26,3
• Andere (trajectwerker, projectwerker,...)	1,4	Andere*	3,3

* Attest begeleider voor aangepaste bewegingsactiviteiten (Blosso), geen attesten wel diploma's (zoals bachelor L.O., maatschappelijk werk, opvoeder/begeleider A2,...), initiator gymnastiek.

Heel wat respondenten (39%) beschikken nog over andere diploma's of attesten dan deze vernoemd in Tabel 13. Daarbij gaat het vooral om aanvullende attesten en diploma's (bijvoorbeeld EHBO, reanimatie of helper Rode Kruis) of gericht naar een specifieke sporttak. Verder zien we ook heel wat bachelors en masters uit de zorgende, sociale of pedagogische afstudeerrichtingen.

Tot slot overlopen we de mogelijke overeenkomsten en verschillen tussen het profiel van de respondenten van de algemene en specifieke organisaties voor vrijetijdsbesteding, via de onafhankelijke variabelen vrijwilliger/professioneel, wel/geen attest jeugdwerk en meer/minder dan vijf jaar ervaring.

Tabel 14 Vergelijking respondenten algemene en specifieke vrijetijdsbesteding (n=213)

	VRIJWILLIGER	PROFESSIEEEL	GEEN ATTEST JW	WEL ATTEST JW	<5 JAAR ERVARING	>5 JAAR ERVARING
• Algemene vrijetijdsbesteding (n=162)	134 82,7%	28 17,3%	48 29,6%	114 70,4%	95 58,6%	67 41,4%
• Specifieke vrijetijdsbesteding (n=51)	36 70,6%	15 29,4%	15 29,4%	36 70,6%	22 43,1%	29 56,9%

Bovenstaande tabel maakt duidelijk dat er bij de respondenten uit organisaties met een specifiek aanbod meer professionelen zijn. Bovendien hebben meer respondenten uit het specifieke aanbod meer ervaring dan de respondenten uit het algemene aanbod. Dat kan in het vergelijken van de antwoorden van beide groepen een invloed hebben.

KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING AAN HET WOORD

In totaal werden 39 kinderen en jongeren individueel geïnterviewd, en 88 kinderen via groepsgesprekken. We hebben uit de interviews ook kwantificeerbare informatie kunnen halen, omdat er voor de interviews gewerkt werd met een semigestructureerde leidraad. Bovendien was er meer tijd dan in de groepsgesprekken, waar we afhingen van de vrijgemaakte schooltijd en dus een andere bevragingsmethode werd gebruikt. Bij de interviews waren vaak ook de ouders aanwezig.

Dit hoofdstuk beginnen we met een beperkt overzicht van de vrijetijdscontext uitgedrukt in cijfers. Zo geven we al wat achtergrond mee om de citaten uit de interviews en groepsgesprekken beter te kunnen plaatsen. We kiezen ervoor om het cijfermateriaal van de geïnterviewden en de groepsgesprekken niet door elkaar te rapporteren. Om de leesbaarheid en de kwaliteit van het onderzoek te bevorderen, doen we dat wel met de kwalitatieve informatie.

■ Interviews vrijetijdscontext

Onderstaande tabel peilt naar hoe de geïnterviewden kijken naar hun vrijetijdscontext. Bij de eerste vraag zegt een ruime meerderheid dat ze tevreden zijn met hun vrijetijdsbesteding. Het zou een interessante piste geweest zijn om dezelfde vraag op het einde van het interview te herhalen, omdat doorheen het interview en bij dieper doorvragen bleek dat er heel wat andere wensen leven.

Tabel 15 Hoe kijk ik naar mijn vrijetijdscontext? (n=39)

STELLINGEN	WEET IK NIET	HELEMAAL NIET AKKOORD	EERDER NIET AKKOORD	EERDER WEL AKKOORD	HELEMAAL AKKOORD
• Ik ben blij met wat ik doe in mijn vrije tijd.	5,1%	2,6%	7,7%	33,3%	51,3%
• Mijn vrije tijd breng ik meestal thuis door.	5,1%	17,9%	15,4%	25,6%	35,9%
• Ik doe mee met georganiseerde vrijetijdsactiviteiten buitenshuis.	5,1%	17,9%	15,4%	25,6%	35,9%
• Ik zou graag meer activiteiten doen buitenshuis.	17,9%	10,3%	17,9%	20,5%	33,3%
• Ik weet wat je allemaal kan doen in mijn buurt.	12,8%	17,9%	17,9%	33,3%	17,9%
• Er zijn veel activiteiten te doen in mijn buurt.	20,5%	7,7%	30,8%	23,1%	17,9%
• In mijn vrije tijd vind ik in mijn buurt activiteiten die passen bij wat ik graag doe.	23,1%	10,3%	20,5%	28,2%	17,9%
• Mijn vrije tijd breng ik meestal door met ouders en familie.	7,7%	7,7%	20,5%	23,1%	41,0%
• In mijn vrije tijd trek ik vooral op met vrienden.	5,1%	30,8%	25,6%	25,6%	12,8%

We zetten enkele belangrijke elementen uit bovenstaande tabel op een rij:

- Ruim een op de twee brengt zijn vrije tijd meestal in huis door.
- Ruim de helft zegt ook mee te doen met het aanbod in de buurt.
- Een op de vijf weet niet wat er in de buurt te doen is en bijna twee op de vijf vindt dat er niet veel te doen is in de buurt.
- Meer dan de helft zegt vooral de vrije tijd met familie door te brengen, en meer dan helft in de vrije tijd trekt niet op met vrienden.
- Een kleine meerderheid zou graag meer georganiseerde activiteiten doen, maar vindt in de buurt niet echt het aanbod dat bij hem of haar past.

Hoe word je geïnformeerd over activiteiten die je kan doen?

Wat vaak terugkomt, is het gebrek aan informatie over het aanbod. De vraag naar hoe ze geïnformeerd worden over mogelijke activiteiten, lezen we in onderstaande tabel. De belangrijkste informatiebronnen voor de kinderen en jongeren zelf zijn de ouders, de school, het internet en de organisaties. Ze blijven dus vooral afhankelijk van anderen. Iets meer dan een op de vier zegt informatie te verwerven via het eigen sociale netwerk (kennissen, vriendinnen, e.d.).

Tabel 16 Hoe word je geïnformeerd over activiteiten? (n=39)

INFORMATIEBRON	n	%
• Ouders	27	69,2
• Mijn school	22	56,4
• Zelf internet	19	48,7
• Organisaties	18	46,2
• Trajectbegeleiding, hulpverleners	11	28,2
• Op een andere manier (kennissen, vriendinnen)	11	28,2
• Gemeenten	10	25,6
• De behandelende arts of andere zorgverstrekkers	4	10,3
• Ik weet het niet	2	5,1

Welke georganiseerde activiteiten doe je?

Van de geïnterviewde groep zeggen 7 van de 39 kinderen en jongeren dat ze nog nooit hebben deelgenomen aan georganiseerde vrijetijdsbesteding. In onderstaande tabel zien we waar 32 anderen wel al aan geparticipeerd hebben of wat ze nu doen. Afhankelijk van de beperking hebben ouders meegeholpen bij het overlopen van deze lijst. Meerdere activiteiten konden worden aangeduid.

Tabel 17 Aan welke vorm van georganiseerde vrijetijdsbesteding neem ik deel? (n=39)

ACTIVITEITEN	<div style="display: flex; justify-content: space-around; font-size: small;"> ALGEMENE WERKING SPECIFIEKE WERKING DOE IK NIET KEN IK NIET </div>			
• Activiteiten georganiseerd door de gemeente	14	0	25	3
• Sportactiviteit (tijdens het schooljaar)	12	12	15	1
• Jeugdbeweging	8	9	22	1
• Vakantiekamp (met overnachtingen)	5	10	24	0
• Speelpleinwerking	4	8	27	5
• Dans	4	4	31	0
• Jeugdbewegingskamp	4	10	25	1
• Sportkamp (tijdens de vakantie)	3	7	29	0
• Crea-atelier	3	2	34	5
• Creatief vakantiekamp	3	4	32	1
• Muziek	2	5	32	0
• Tekenacademie	1	3	33	1
• Drama/toneel (tijdens schooljaar)	1	4	34	2
• Jeugdhuis	0	0	39	4
• Andere: pretpark				

Er wordt meer deelgenomen aan specifieke activiteiten dan aan het algemene aanbod. Sport wordt het meest beoefend, de artistieke, creatieve en culturele activiteiten het minst. Ondanks de laagdrempeligheid van het jeugdhuis gaat niemand daar naartoe. Samen met crea-ateliers is het jeugdhuis het minst bekend.

Waar bots je op? Waar ben je al op afgehaakt?

Om al een zicht te krijgen op mogelijke drempels werd gevraagd wat eventuele redenen waren om te stoppen of af te haken. Ook de ouders of begeleiders die bij het interview aanwezig waren, hebben daaraan bijgedragen. We plaatsen de citaten in het participatiemodel van King et al (2003).

OMGEVING	
• Fysieke en Institutionele barrières	<ul style="list-style-type: none"> • geen aanbod • gebrek aan info, moeilijk om iets geschikt te vinden • weten niet wat er te doen is in de buurt • leeftijdsbeperking • beeldvorming en onbegrip m.b.t. autisme
• Ondersteunende relaties voor kind/jongere	<ul style="list-style-type: none"> • de groep is gestopt • gestopt met leefgroep houdt in gestopt met activiteiten • niet juiste begeleiding, slechte begeleiding, te weinig begeleiding • pesten • niemand om mee te gaan
• Ondersteunende relaties voor de ouders	/

GEZIN

• Tijd en financiële middelen	<ul style="list-style-type: none">• kost veel centjes• tijdsgebrek ouders, tijdsdrukke ouders• timing activiteiten kwam niet uit• laat thuis van de leefgroep• valt op verkeerde dag
• Demografische kenmerken	<ul style="list-style-type: none">• moeilijk om er te geraken, slechte verbinding met bus• activiteiten te ver weg, vervoer
• Ondersteunende thuissituatie	<ul style="list-style-type: none">• zit constant in de voorziening• praktisch
• Belang van vrije tijd in het gezin	/

KIND/JONGERE

• Perceptie over de eigen mogelijkheden	<ul style="list-style-type: none">• jeugdbeweging te gevaarlijk, chiro is niet gemaakt voor kinderen met beperking• veiligheid
• Fysieke, cognitieve en communicatieve mogelijkheden	<ul style="list-style-type: none">• niet goed evenwicht behouden• kan fysiek of mentaal niet mee• ik kan mij niet lang concentreren• ik heb het snel koud• niveau te verschillend
• Emotioneel, gedrags- en sociaal functioneren	<ul style="list-style-type: none">• het is te druk, kan niet tegen drukte, te grote groep, te druk, te veel kinderen, niet duidelijk, te veel prikkels, te veel mensen tegelijk• zijn gedrag was niet gepast• moeilijk om sociaal contact
• Voorkeur voor activiteiten	<ul style="list-style-type: none">• de behoefte is er niet, heeft geen zin• hij is tevreden met thuisactiviteit• vind iets niet leuk en stopt• er waren alleen jongens

Aan de ouders/begeleiders van de geïnterviewden werd ook specifiek gevraagd naar drempels via onderstaande gesloten vraag.

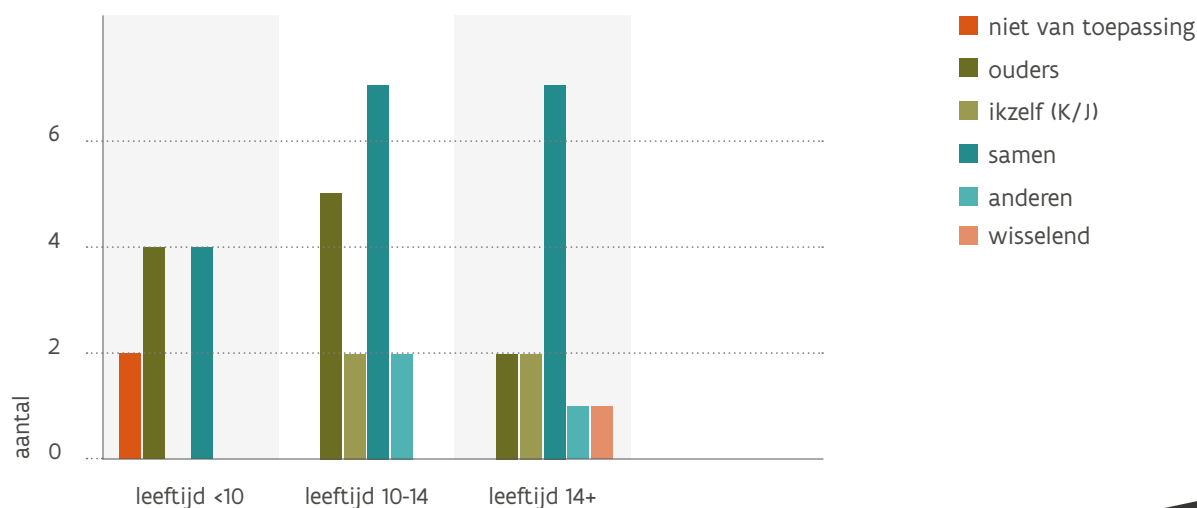
Tabel 18 Welke drempels ervaart u in de vrijetijdsbesteding van je kind? (n=39)

DREMPELS	n	%
• De uren waarop het doorgaat passen niet.	19	48,7
• Het bestaat niet in de omgeving (of vinden het niet).	19	48,7
• Vervoer is een probleem.	16	41
• De werking staat niet open voor kinderen met een beperking.	14	35,9
• Ik heb onvoldoende vertrouwen in de begeleiding.	14	35,9
• De houding t.o.v. kinderen met een beperking zit daar niet goed.	12	30,8
• Er is geen plaats meer/het is volzet.	10	25,6
• Geen kennis of familie om de activiteit samen mee te doen.	9	23,1
• Fysieke toegankelijkheid is een probleem.	7	17,9
• Ik (kind/jongere) wil niet.	5	12,8
• Ik (kind/jongere) heb daar geen tijd voor.	5	12,8
• Het is te duur.	4	10,3
• Andere: de voorziening, zelf vrije tijd invullen, te weinig begeleiding		

Vooraf de institutionele of structurele drempels (tijdstip, aanbod, afstand, geen plaats) komen hier duidelijk naar voren, maar ook barrières op het gebied van attitudes (bruikbaarheid) komen hier sterk naar boven (de werking staat niet open, de houding zit niet goed). Onvoldoende vertrouwen hebben in de begeleiding maakt de top vijf volledig. De nood aan ondersteunende relaties voor kind of gezin wordt hier meer zichtbaar dan in de open vraag.

De volgende grafiek gaat over de autonomie van de vrijetijdsparticipatie, meer bepaald over wie er beslist aan welke georganiseerde activiteiten er wordt deelgenomen. De gegevens worden per leeftijd weergegeven, omdat de leeftijdsfase daarin een grote rol kan spelen.

Figuur 10 Grafiek Wie bepaalt aan welke georganiseerde activiteit wordt deelgenomen? (volgens leeftijd)

Onder 'anderen' werden volgende personen ingevuld: de begeleiders van de voorziening, oma of tante, internaat, opvoeders van de leefgroep. Er wordt vooral samen beslist. Bij de jongeren ouder dan veertien zijn er ook slechts enkelen die zeggen volledig zelf te beslissen. Het spreekt voor zich dat de aard van de beperking hier een grote rol kan spelen.

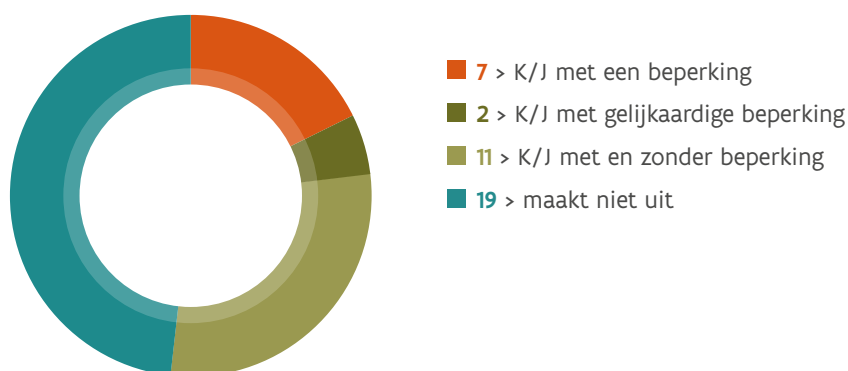
Met wie zou je het liefst activiteiten doen?

Figuur 11 drukt de wens uit van met wie de bevroagden het liefst activiteiten zouden doen. Daarbij was het belangrijk dat de ouder of begeleider niet in de plaats van het kind of de jongere antwoordde.

Opvallend is dat bijna de helft zegt dat het niets uitmaakt. Op zich bijzonder, aangezien vrijetijdsbesteding ook draait rond het sociale aspect. Of het maakt niets uit, omdat ze denken 'zolang we al iets kunnen doen' of 'ze staan er niet echt bij stil' of 'het maakt echt niets uit' ... Het is iets dat bij de verwerking pas aan het licht is gekomen. We hebben er dan ook niet op kunnen doorvragen tijdens de interviews.

Iets minder dan een derde zegt het liefst activiteiten te doen met kinderen en jongeren zonder een beperking. Eén op vier geeft de voorkeur aan activiteiten met kinderen en jongeren met beperkingen. Een minderheid kiest voor activiteiten met kinderen en jongeren met een gelijkaardige beperking. Dit is een vrij interessante vaststelling, omdat er vaak wordt van uitgegaan dat het goed is dat kinderen met gelijkaardige beperkingen elkaar zouden opzoeken in hun vrije tijd (identificatie, lotgenoten, ...).

Figuur 11 Grafiek Ik zou het liefst activiteiten doen met ... (n=39)

Wat vind je belangrijk aan een goede vrijetijdsactiviteit?

De antwoorden op de vraag wat ze belangrijk vinden, werd waar mogelijk door de kinderen en jongeren zelf beantwoord en aangevuld door begeleiders en ouders. We ordenen de antwoorden volgens de vier functies, zoals omschreven door Pols (2006). We beginnen met de functie die het meest werd gegeven, maar niet eens in Pols' model voorkomt, daarna in dalende volgorde van aantal antwoorden per categorie:

- Plezier en ontspanning

Het moet gezellig zijn, dat het leuk is, graag doen, zich goed voelen, plezier maken, plezier beleven, ontspannend, amuseren, kunnen lachen, het leuk vinden, zich amuseren, zich goed voelen, leuke activiteiten (en nog achttien keer spel en plezier).

- Ruimte om relaties en sociaal netwerk uit te bouwen.
Sociaal contact, vrienden, om er een vriend bij te hebben, met vrienden kan spelen, met mensen praten, het sociale, de kinderen, dat er vriendschappen ontstaan, contacten leggen, vrienden ontmoeten, in groep zijn met andere kinderen kunnen spelen, (nog elf keer sociaal).
- Mogelijkheden tot zelfontplooiing en talentontwikkeling
Ontplooiing, dat ik het aankan, rekening houden met beperking, rekening houden met zijn manier van doen, ze moeten geduld hebben met mij, niet teveel inspanning, juiste zorg krijgen, rekening houden met beperking geïndividualiseerd, op maat kunnen ravotten, uitleven, inspanning, hard werken, actief, bezig zijn, creatief bezig zijn, fysiek bezig zijn, dat het me interesseert, uitdaging (en nog tien keer actief).
- Kansen om te leren en competenties te verwerven
Nieuwe dingen blijven aanleren, beter ontwikkelen, er iets uit leren, nieuwe dingen ontdekken en leren, er moet variatie zijn, activiteiten op niveau, iets maken (en nog negen keer ontwikkelen en leren).
- Een oefening in autonomie en zelfbeslissing
Doelen stellen en bereiken, dat ik er mezelf kan zijn, iets doen wat belangrijk is.

De functies, zoals hierboven beschreven, zijn functies voor de deelnemer. Uitspraken die passen bij autonomie en zelfbeschikking werden bijna niet gegeven. Het valt op dat vrijetijdsbesteding voor kinderen en jongeren met een beperking doorheen het onderzoek zelden die functie meekrijgt.

Daarnaast werden ook heel wat zaken vermeld die we 'voorwaarden' zouden kunnen noemen. We ordenen ze volgens de drempels zoals beschreven met de vijf B's, waarvan we er hier drie gebruiken, ook hier in dalende volgorde van aantal antwoorden per categorie :

- Voorwaarden aan de bruikbaarheid
Warm verwelkomd worden, een goede sfeer in de groep, mensen moeten elkaar aanvaarden, niet uitgelachen worden, geen verschil tussen deelnemers, mensen van dezelfde leeftijd, veiligheid, op voorhand weten, een goede structuur, niet te veel drukte, goed uitgelegd, structuur, goed georganiseerd en gestructureerd, kleine groep, duidelijke afspraken, accommodatie moet goed zijn, dat ik me er niet moet opjagen, niet te druk of te veel lawaai, niet te vermoeiend, niet te veel drukte, voorzichtig zijn, niet te wild, zodat ik stil en rustig kan zijn.
- Voorwaarden aan de beschikbaarheid
Monitoren moeten animators zijn, de juf, de leiding lieve begeleiders, voldoende begeleiding, goede begeleiding.
- Voorwaarden aan de bereikbaarheid
Meerijden met auto/bus, er gemakkelijk geraken, dichtbij huis, activiteit dat thuis is, dichtbij, dichtbij voor ouders, dat het overdag is, niet te laat op de avond of in het weekend, flexibel qua aanboduren voor ouders, dat mama tijd heeft.

Opvallend is de grote nadruk op bruikbaarheid, waardoor het belangrijk kan zijn dat organisaties en activiteiten hier op zouden inzetten. De vraag van de jongeren en hun ouders klinkt alvast hard door.

Wat zou je graag doen?

De bevroagde kinderen en jongeren hadden nog heel wat wensen op vlak van activiteiten (zie Tabel 19). De vraag naar sport, jeugdbewegingen en vakantiecampen (algemeen of specifiek) is het grootst. Daarnaast valt de vraag naar dans op. Belangrijk is ook de vraag naar eerder lokale activiteiten georganiseerd door de gemeente of speelpleinwerking. Interessant is dat er wel een vraag is naar jeugdbewegingen, maar veel minder naar op kamp gaan met de jeugdbeweging. Het feit dat dit vaak aan elkaar gekoppeld wordt, lijkt dus eerder een obstakel voor sommige kinderen en jongeren met een beperking. Dat heeft misschien te maken met de dispositionele drempel: *'ik denk dat dit niet voor mij is of kan'*.

Tabel 19 Wat zou je graag doen? (n=39)

DREMPELS	n
• Sportactiviteit (tijdens het schooljaar)	11
• Jeugdbeweging	10
• Vakantiekamp (met overnachtingen)	9
• Dans	8
• Speelpleinwerking	7
• Activiteiten georganiseerd door de gemeente	7
• Jeugdbewegingskamp	6
• Sportkamp (tijdens de vakantie)	5
• Crea-atelier	5
• Creatief vakantiekamp	5
• Muziek	4
• Tekenacademie	4
• Jeugdhuis	4
• Drama/toneel (tijdens schooljaar)	3
• Andere: boccia, fuiven, g-sport, jeugd natuur en milieu	

■ Groepsgesprekken vrijetijdscontext

De groepsgesprekken verliepen niet in die aard dat er ruimte was om vragenlijsten in te vullen, en dat was ook niet de bedoeling. De focus lag op het in groep spreken over vrijetijdsbesteding en dus niet op het verzamelen van individuele gegevens. De onderstaande en eerder beperkte gegevens werden uit de transcripties van de groepsgesprekken gedistilleerd en opgelijst.

Tabel 20 Welke activiteiten doe je? (Groepsgesprekken, n=88)

	ALGEMENE WERKING	SPECIFIEKE WERKING	DOE IK NIET	KEN IK NIET
DREMPELS				
• Sportactiviteit (tijdens het schooljaar)	33	14	40	1
• Jeugdbeweging	13	9	68	0
• Speelpleinwerking	11	3	70	4
• Muziek	10	0	79	0
• Jeugdbewegingskamp	9	6	73	1
• Vakantiekamp (met overnachtingen)	7	6	75	1
• Jeugdhuis	7	1	72	6
• Dans	6	1	81	0
• Activiteiten georganiseerd door de gemeente	5	1	80	2
• Tekenacademie	4	0	81	3
• Drama/toneel (tijdens schooljaar)	3	0	84	1
• Sportkamp (tijdens de vakantie)	1	2	82	3
• Crea-atelier	1	2	82	4
• Creatief vakantiekamp	0	0	86	0
• Andere: cinema, musical, museum, toneel, fuif/festival, circus				

Het was opvallend dat een groot deel van de activiteiten gebeurde in schoolse context: met de klasgroep of ander leerlingen deelnemen aan een extern aanbod, of op school zelf worden georganiseerd en dan op woensdagnamiddag. In de kwalitatieve bespreking komen we hierop terug.

Wat zou je graag doen?

De vraag naar wat de kinderen en jongeren graag zouden doen, werd thematisch in groep besproken. In elke groep werden foto's geprojecteerd, uitgedeeld, voorgelegd of besproken, per thema (sport, recreatie, educatie, jeugdwerk, individuele activiteiten, groepsactiviteiten). De foto's en thema's dienden als opstap om het vrijetijdsaanbod te verkennen. Er werd gevraagd wat ze kenden, wat ze (niet) doen, en ter afsluiting van elk thema werd er gevraagd of ze hier iets van zouden willen doen. Een overzicht lees je in onderstaande tabel.

Tabel 21 Wat zou je graag doen? (n=88)

WAT ZOU JE GRAAG DOEN?	AANTAL
• Sportactiviteit (tijdens het schooljaar)	9
• Muziek	7
• Drama/toneel (tijdens schooljaar)	5
• Jeugdbeweging	5
• Vakantiekamp (met overnachtingen)	3
• Tekenacademie	2
• Dans	1
• Speelpleinwerking	0
• Activiteiten georganiseerd door de gemeente	0
• Sportkamp (tijdens de vakantie)	0
• Crea-atelier	0
• Creatief vakantiekamp	0
• Jeugdbewegingskamp	0
• Jeugdhuis	0

In Tabel 21 zien we een duidelijke parallel met het voorgaande: wat men niet kent en wat men al doet, is niet per definitie wat men nog graag zou willen doen. Deze informatie werd gaandeweg het gesprek (min of meer gestructureerd) verzameld. Muziek en drama, maar ook de jeugdbeweging en op kamp gaan, vallen op. In het algemeen (op 88 deelnemers) leek er toch weinig animo om andere activiteiten te doen. Dat kan te maken hebben met het feit dat het gesprek nog niet genoeg op gang was, dat ze vinden dat het geen activiteiten voor hen zijn of dat ze best tevreden zijn met wat ze doen.

■ Kinderen en jongeren vertellen

De interviews werden afgenomen van kinderen met meervoudige of verstandelijke beperkingen⁴. Waar nodig was een ouder of begeleider van het kind of de jongere in de buurt of nam hij/zij actief deel aan het interview. Bepaalde vragen mochten enkel door het kind of de jongere worden beantwoord. Bij sommige vragen mochten ouders of begeleiders helpen of aanvullen. Over bepaalde thema's zijn het de ouders/begeleiders die over de informatie beschikken en niet het kind of de jongere. Steeds werd erover gewaakt dat eerst het kind of de jongere de kans kreeg om zijn inbreng te doen.

Kinderen en jongeren met een beperking ouder dan 18 namen ook deel, maar in die situaties hadden de jongeren een ontwikkelingsleeftijd jonger dan 18 jaar. Bij de groepsgesprekken met jongeren in het BuSo waren er jongeren tot 21 jaar aanwezig.

Om de gegevens kwalitatief te verwerken, gaan we eerst in op wat de kinderen en jongeren ons vertellen over wat ze doen in hun vrije tijd. Daarna gebruiken we het participatiemodel van King et al (2003) (zie Figuur 3) om de drempels en de beleving in kaart te brengen. Vervolgens zetten we enkele opvallende obstakels in de verf en gaan we dieper in op hoe de jongeren kijken naar typische jeugdwerkinitiatieven. We sluiten af met de dromen die de kinderen en jongeren ons meegaven m.b.t. vrijetijdsbesteding.

Wat doe je in je vrije tijd?

We hebben binnen de gesprekken vooral bevraagd wat ze doen, met wie en waar ze op botsen om hun vrije tijd in te vullen zoals ze zouden willen? Het thema verveling kwam in onze gesprekken niet aan bod, al zeker niet op een kwantificeerbare manier. De activiteiten worden ingedeeld in thuis (binnen en buiten), buitenshuis en georganiseerd (sociaal, formeel en buitenshuis).

Activiteiten thuis, binnenshuis zijn eerder solitaire activiteiten. Volgende activiteiten kwamen het meest aan bod:

- gamen, gamen en nog eens gamen, televisiekijken, films kijken op de computer of tablet is de absolute top drie;
- muziek luisteren;
- een enkeling speelt gitaar of keyboard;
- spelen met speelgoed (lego, playmobil, e.d.) of gezelschapsspelletjes werd maar een paar keer aangehaald, idem voor lezen;
- ook luieren, niets doen, uitslapen werd vermeld.

Activiteiten thuis, maar buiten: planten in de tuin, schommelen, krijten, in de boomhut, skaten, voetballen, ravotten in de tuin,

"Euh, ik heb twee dingen. Eigenlijk een heleboel. Eigenlijk computer, een beetje van alles van computer. En achter mijn tuin: voetbal, basket, volleybal, speelpleintjes en al. We hebben dat allemaal, achter mijn tuin." (Jochen, 7j)

.....

⁴ We kiezen ervoor om namen te gebruiken om de leesbaarheid en de herkenbaarheid te bevorderen, maar het spreekt voor zich dat de gebruikte namen niet de namen van de deelnemers zijn.

"Gamen is saai, gezelschapspelletje is saai. Lezen en muziek luisteren is leuk." (Xana, 15j)

Enkele meisjes uit grote gezinnen of met een andere culturele achtergrond brachten ook 'mama helpen', 'koken' en 'huishoudelijke dingen', in het gesprek. Op de vraag 'Wat doe je het liefst in je vrije tijd' antwoordde een tienermeisje:

"Mijn mama helpen met kuisen en huishoudelijke dingen" (Shaida, 14j)

Onder de activiteiten buitenshuis, actief, in de buurt, met vrienden of in thuisverband werden vermeld: buiten gaan sporten, voetballen (met vrienden, soms alleen), naar het park, naar de winkels, wandelen, paardrijden, zo veel mogelijk buiten zijn, op het voetbalveld in de buurt. Maar ook met het gezin: met de familie op het pleintje, met mama naar de bibliotheek, naar het circus met mama en papa en bij de jonge kinderen veel zwemmen en bibliotheekbezoek.

"Ik speel op het pleintje dichtbij thuis met de vrienden, tikkertje, handstand, radslag, op toren klimmen ..." (Cindy, 9j)

Gevraagd naar met wie ze de meeste activiteiten doen, of aan welke sociale activiteiten ze dan deelnemen, werd er telkens door enkelingen in de oudere groepen melding gemaakt van:

- wandelen, basketten, voetballen, bowling, fietsen, etc. met vrienden;
- bioscoop;
- uitgaan, iets gaan drinken, op stap gaan, naar de sishabar;
- naar de stad gaan, shoppen, naar de Quick gaan.

Rondhangen komt sporadisch aan bod en dan vooral bij de oudere leeftijdsgroep en met klasgenoten en

in een stedelijke context waar de kans groter is dat er wordt afgesproken, omdat ze ook dichterbij de school wonen en mobieler zijn.

“Rondhangen met vrienden op 't Zuid, beetje overal, in 't stad, in de buurt.” (Jordi, 17j)

Gezien de beperkingen van sommige kinderen en jongeren wordt er veel ‘gesocialized’ thuis, vrienden worden uitgenodigd, dat is gemakkelijker.

De georganiseerde activiteiten werden aangeboden met fotoreeksen in vijf categorieën: sport, recreatie, cultuur, educatie en jeugdwerk. Met recreatieve activiteiten werden éénmalige activiteiten bedoeld die je her en der georganiseerd kan doen. Daarnaast kwamen volgende activiteiten aan bod in de groepsgesprekken, maar toch steeds vermeld door enkelingen:

- *Sport*: vooral via school, maar ook enkelingen die karate doen (2), taekwondo, in een atletiekclub is, voetbalt bij een club, tennis of boccia doen.
- Onder ‘Educatieve activiteiten’, omschreven als activiteiten gericht op iets leren, werden vermeld: academie, tekenen, dansles, koor, ballet, Engels.
- *Culturele activiteiten*, waarmee vooral culturele beleving werd bedoeld, werden het minst vermeld binnen de gesprekken. Het ging vooral om toneelbezoek met familie. Muziekfestivals en –optredens werden te duur bevonden.
- *Jeugdwerk*: speelpleinwerking en jeugdbewegingen zijn vooral bij de jongste groep populair, bij de oudere leeftijdsgroepen wordt het slechts een vijftal keer vermeld. Op jeugdwerk gaan we nog dieper in in een aparte rubriek.

Onder de noemer vakantieactiviteiten werd verteld over: naar zee, naar de camping, op reis gaan, op kamp met Kazou, Piratenkamp, etc.

Opvallend bij de oudere leeftijdsgroepen uit het buitengewoon secundair onderwijs, is de rol die de school speelt in het aanbieden van vrijetijdsactiviteiten, vooral op woensdagnamiddag: naar de film gaan, zwemmen en netbal op school, de speeltuin vlak bij het internaat, sporten op school (judo, rolstoelhockey, netbal, pingpong, boccia, e.d.). Zeker voor de kinderen en jongeren met een meervoudige of fysieke beperking die ook in dagcentra verblijven, is het een belangrijke invulling van de vrije tijd.

Participatie: belemmerende en bevorderende factoren

Zoals eerder vermeld, gebruiken we hier het participatiemodel van King et al (2003) om een meer genuanceerd en concreet idee te krijgen van hoe de vrijetijdsbesteding beleefd wordt door kinderen en jongeren met een beperking. Het is belangrijk om mee te nemen dat bij elke factor die in het model benoemd wordt, zowel belemmerende als ondersteunende elementen benoemd kunnen worden.

Kindfactoren

Het participatiemodel van King et al (2003) ziet onder inhiberende of belemmerende kindfactoren onder meer de eigen voorkeur voor bepaalde activiteiten, de zelfperceptie, de fysieke, cognitieve en communicatieve mogelijkheden of vermogens en het sociaal emotioneel functioneren.

Deze factoren verwijzen naar de affiniteit van het kind voor bepaalde vrijetijdsactiviteiten. Hoe meer de voorkeur aanwezig is bij het kind, hoe meer dit kan leiden naar effectieve deelname.

“Ook speel ik torbal, omdat ik dit een keitoffe sport vind. In het torbalteam voel ik me goed thuis omdat iedereen me er begrijpt.” (Hendrik, 14j)

“Ik vind basketten wel leuk, maar wil niet in een club zitten.” (Wout, 9j)

“En momenteel gaat hij naar de badminton, naar tennis, naar de Krikkrak, jong KVG, de bowling allemaal voor 200% plezier.” (mama van Michel, 25j)

We leren onszelf kennen door ons gedrag te interpreteren, door in de wereld te komen, door feedback te krijgen van anderen. Identiteit wordt gevormd in relatie in interactie. Zelfpercepties spelen dan ook een belangrijke rol in de participatie. Hoe meer je iets doet, hoe meer het beeld ontstaat dat het bij jou past. Hoe meer je iets niet doet, hoe meer het beeld ontstaat dat dit niet geschikt is voor jou. In relatie tot het concept handicap en handicapidentiteit is zelfperceptie en hoe die ontstaat van wezenlijk belang. Een positieve zelfperceptie ontstaat door gevoelens van verbondenheid en gaat over de acceptie van het zelf in de gemeenschap (www.gripvzw.be). Hoe kijk ik naar mijn eigen mogelijkheden? Wat denk ik dat ik niet of wel kan? Hoe en welke vrijetijdsbesteding zie ik mezelf wel of niet met mijn beperking doen?

“Dansen gaat niet voor mij omdat ik dan telkens wat systematisch moet opbouwen en bijleren. Dat is te moeilijk voor mij.” (Alex, 6j)

“Jeugdvereniging is veel te moeilijk want dat is met veel lopen ... denk ik.” (Sofie, 13j)

“Ik zou wel graag gitaar willen leren, maar dat gaat nu eenmaal niet...” (Tina, 14j)

Engagement in vrijetijdsactiviteiten kan voor een kind of jongere met een beperking moeilijk zijn, omwille van fysieke mogelijkheden of vermoeidheid. De algemene gezondheidstoestand van het kind kan doorwegen op de vrijetijdsparticipatie. Hoe beter het kind fysiek functioneert, hoe groter de kans dat er ook meer participatie is binnen de vrije tijd. Het spreekt voor zich dat dit een thema was dat in alle groepen en bij alle geïnterviewden aan bod kwam.

“Door mijn slecht zicht moet ik veel afzeggen en dit is voor mij wel een groot nadeel omdat ik voor de rest wel alles kan.” (Hendrik, 14j)

“Ik heb ooit geprobeerd te tennissen, maar lukte me niet omdat ik niet genoeg kracht in m'n handen heb.” (Sofie, 11j)

“Ik zou graag dansschool doen maar dansen is een beetje een bewegingssport en ik wil mijn lichaam sparen momenteel en tot rust laten komen.” (Aicha, 19j)

“Vele activiteiten zijn 's avonds. Voor mij is dit moeilijk omdat ik 's avonds altijd heel moe ben en hier niet meer aan kan deelnemen.” (Jane, 18j)

Ook het emotionele, gedrags- en sociale functioneren kan de participatie bevorderen of belemmeren. Kinderen en jongeren die zich goed in hun vel voelen, doen vaak veel activiteiten ook buitenshuis. Kinderen en jongeren die zich omwille van hun beperking schamen of zich niet goed in hun vel voelen, komen ook moeilijker buiten. Verlegenheid of sociale onhandigheid bemoeilijkt de participatie aan vrijetijdsactiviteiten.

“Ik ben altijd zeer verlegen. Bij mensen die ik niet ken durf ik niets zeggen. Het stil zijn is meestal de eigenschap die het meest mijn deelname bemoeilijkt tijdens een activiteit, want als ze zelf niets zeggen tegen mij, blijf ik ook de hele tijd stil.” (Lara, 18j)

“De contactname en de sociale interactie blijft het moeilijkste voor Dimitri. Alles moet stap voor stap voor hem aangeboden worden qua informatie.” (mama van Dimitri, 8j)

“Ik vind het wel leuk als de jongeren waarmee ik mijn vrije tijd mee invul (ongeveer) van dezelfde leeftijd zijn. Het is leuk om er sociale contacten te hebben.” (Hanane, 14j)

“Ik denk, als ik andere vrienden zou hebben zonder een beperking, dat ik vaak zou piekeren dat ik een buitenbeentje ben. Daar zou ik heel ongelukkig van worden. Ik wil geen medelijden krijgen. Ik ben wie ik ben.” (Hendrik, 14j)

Gezinsfactoren

Hier komen de gezinssituatie, de waarden en normen binnen het gezin, de beeldvorming m.b.t. handicap of het al dan niet geloven in de mogelijkheden van hun kinderen aan bod. Nog meer dan bij andere kinderen spelen de ouders een cruciale rol (zowel ondersteunend als belemmerend) in de vrijetijdsparticipatie van hun kinderen. De jongeren in de groepsgesprekken konden hier vrijer spreken dan de jongeren in de interviews, waar vaak ook een ouder of begeleider aanwezig was. Sommige ouders bij de interviews waren vrij openhartig. De jongste leeftijdsgroep bij de groepsgesprekken had hier dan weer weinig in te brengen.

Tijd en geld binnen het gezin bepalen mee het belang van en de kans op vrijetijdsparticipatie voor alle leden van gezin. Afhankelijk van de beperkingen lopen voor sommigen de medische kosten zwaar op. Het drukke werkleven en andere dagelijkse routines, wat betreft extra opvang of zorg, leiden gemakkelijk tot een tijdstekort voor ouders om hun kind te ondersteunen in het participeren in activiteiten. Kinderen blijven ook vaker en langer afhankelijk van hun ouders voor alle aspecten binnen de vrijetijdsbesteding (informatie, vervoer, financieel, e.d.). Sommige 16- tot 17-jarigen zeggen te werken.

“Ja, ik zou soms wel iets willen doen, maar dan is het te laat op de avond. Mijn ouders brengen me ook altijd naar mijn sport of andere activiteiten en zij moeten hiervoor ook de tijd hebben. Ik heb dus niet altijd de tijd voor mijn sport.” (Hendrik, 14j)

“Ik sport met vrienden, niet in een club, dat kost geld.” (Hanane, 14j)

“De G-tennis bijvoorbeeld. Daar is het lidgeld 40 euro per jaar, zonder dat er lessen zijn. En de lessen zelf dat is nog eens 40 euro voor tien lessen. En op een seizoen zijn er dertig lessen. Dat is dus geen goedkope sport meer voor die mannen.” (mama van Michel, 25j)

“Mijn ouders geven niet altijd geld als ik naar een fuif wil gaan.” (Jane, 16j)

“Ik werk in mijn vrije tijd in de horeca.” (Karim, 17j)

Hoe bepaalde kenmerken van de thuissituatie eerder belemmerend of ondersteunend kunnen werken, zien we in onderstaande uitspraken. Voor de ene ouder is het juist zaak omwille van de beperking alles mogelijk te maken opdat zoon/dochter aan vrijetijdsbesteding kan doen.

“We proberen de belemmeringen (zoals bv. te duur, slechte uren, het vervoer,...) voor haar geen belemmering te laten zijn omdat ze al met haar eigen belemmeringen zit. Bij de andere kinderen zouden we al sneller zeggen dat iets te duur is of dat iets niet gaat.” (mama van Lauranne, 10j)

“Ik gun hem alles. We gaan ook niets uit de weg omwille van zijn beperking. In principe zou hij alles kunnen meedoen, als we ons maar een beetje aanpassen en wat extra zaken voorzien.” (mama van Jelle, 8j)

Andere kinderen en jongeren moeten roeien met de riemen die er thuis zijn, en bij hen draagt het zelfs bij tot de zelfstandigheid.

“Ja, wij hebben beiden geen rijbewijs. Het is er gewoon nooit van gekomen. Dus de activiteit moet dichtbij zijn.” (mama van Dimitri, 8j)

Vraag: Van wie krijg je informatie over wat je kan doen in uw vrije tijd? “Ik weet dit niet, via mijn ouders denk ik. Maar ik zorg meestal wel zelf voor mijn vrije tijd.” (Steven, 13j)

“Wij zijn niet echt mensen die op zoek gaan naar dergelijke vrije tijd. Wij zijn ook geen mensen die goed met een pc overweg kunnen, dan is het ook veel lastiger om iets te vinden.” (papa van Steven, 13j)

Het belang dat gehecht wordt binnen het gezin aan vrijetijd, is van invloed op de participatie van het kind aan vrijetijdsactiviteiten. Zowel de hoeveelheid aan interesse in het algemeen, alsook de voorkeur voor bepaalde activiteiten van ouders, kan een invloed hebben op de keuze voor activiteiten van het kind.

“Mijn mama doet Zumba en ik wil dat nu ook wel proberen.” (Nadine, 19j)

“Ik zou graag elektrische gitaar spelen. Papa heeft een gitaar, maar speelt niet meer.” (Seppe, 8j)

Voor nog anderen leidt de gezinssituatie gewoon niet tot vrijetijdsparticipatie. Omwille van ouders die apart wonen, ouders die dat niet zien zitten of omdat ze al het genoeg vinden.

“Vooral de uren zijn moeilijk, doordat ik wekelijks verhuis, is het moeilijk om ergens wekelijks naartoe te gaan. Mijn papa woont ver. Als hij nu terug meer deze kanten gaat wonen dan zou ik misschien wel terug meer een activiteit gaan doen.” (Lillie, 18j)

Socio-economische aspecten (de opleiding, het beroep en het inkomen van de ouders) zijn belangrijke faciliterende factoren zijn in de vrijetijdsparticipatie. Ouders met een lagere financiële situatie zijn minder in staat om de juiste middelen in te zetten voor hun kind (op gebied van transport, extra lessen of ondersteuning, voorziening, etc.). Een hogere opleiding of een hoger inkomen leidt meestal tot meer tijd, financiële middelen en mogelijkheden. De kans is groot dat het belang aan vrije tijd ook groter is binnen deze gezinnen.

“We houden ons kind graag dicht bij ons. Wij zien het nut niet in nog meer vrijetijdsactiviteiten. Hij gaat met school op woensdagnamiddag voetballen, knutselen, etc. Als hij thuis komt kijkt hij tv of speelt hij op de tablet.” (mama van Yasin, 14j)

“Ik heb daar geen tijd voor, ik heb veel broers en zussen.” (Aisha, 10j)

Ook demografische kenmerken, zoals gezinssamenstelling en etniciteit, hebben een invloed. Zo is de bevraging van ouders binnen een organisatie voor mensen in kansarmoede en met een andere culturele achtergrond niet doorgegaan of mislukt. Vooreerst was er een taalbarrière, maar de moeders begrepen ook niet wat we bedoelden met vrije tijd, vrijetijdsbesteding of georganiseerde activiteiten voor hun kinderen met een beperking. Het leek hen te ontbreken aan een vrijetijdscultuur, zoals wij dat via socialisatie hebben meegekregen. Getuige daarvan ook de uitspraak van de moeder van Yasin (zie hierboven).

Een ondersteunende thuissituatie heeft ook te maken met de fysieke, mentale en sociale toestand van de ouders. We mogen de impact van het kind met een beperking op het functioneren van het gezin hier niet vergeten. De thuissituatie beïnvloedt zo ook de eigen percepties van het kind of jongere op zijn/haar beperking. Op de rol van ouders en de zelfperceptie gaan we nog dieper in.

Omgevingsfactoren

Hier komen de structurele drempels van het vrijetijdsaanbod aan bod, maar ook de aan- of afwezigheid van relaties rond het kind of de ouders, die participatie aan de omgeving belemmeren of ondersteunen. Hier worden heel wat uitspraken van ouders uit de interviews gebruikt, omdat zij natuurlijk de eerste filter en aanspreekpunt zijn voor de vrijetijdsorganisaties of het aanbod.

Een belangrijke en gekende drempel is het te beperkte aanbod en de gebrekkige informatie over het aanbod in de omgeving, met als gevolg ook de moeilijke zoektocht naar een aanbod. Moeilijke toegang tot informatie, een zicht kunnen krijgen wat er bestaat of mogelijk is, kan op zich bij de ouders al leiden tot een zekere moedeloosheid.

“We zoeken soms zelf via het internet, maar botsen meestal op een muur. We weten vaak niet waar we de informatie moeten halen.” (mama van Alex, 6j)

“Het probleem is dat hij zowel mentaal als fysiek beperkt is. Daar zijn niet veel activiteiten voor, hij valt dus dikwijls ‘uit den boot’. Ofwel ligt het aan ons, maar dan is het een kwestie van informatie. We gaan om de twee jaar naar de reva-beurs in Gent. En dan gaan we langs alle vrijetijdswerkingen en die hebben ons al vaak teruggebeld, zonder resultaat...” (mama van Marc, 18j)

“Het is niet makkelijk. Het is een hele zoektocht en je moet dit zelf echt gaan zoeken. Het zou fijn zijn als er een organisatie is die ons kan helpen om het meest geschikte te gaan zoeken van al de verschillende vrijetijdsbestedingen die er zijn. Bijvoorbeeld een online platform voor vrijetijdsbestedingen waarin je keuzes kan maken zoals bijvoorbeeld de regio aanvinken, sport of andere interesses aanvinken, specifieke / gemengde / algemene organisatie aanvinken,...” (papa van Bart, 12j)

Er wordt vaak onderschat hoe ouders van kinderen en jongeren met een beperking door de beperking van hun kinderen in een nieuwe wereld terechtkomen, waar voor hen alles nieuw is en ze voortdurend zelf op zoek moeten naar informatie, ondersteuning, netwerk, etc. Wat voor veel ouders van kinderen zonder beperking vanzelfsprekend is of vanzelf gaat, is dat vaak niet voor deze ouders. Kinderen en jongeren met een beperking zijn in de eerste plaats van hun ouders of directe begeleiders afhankelijk voor hun vrijetijdsbesteding en dat heeft directe gevolgen: gebrek aan informatie voor de ouders leidt tot non-participatie van de kinderen.

Een beperkt aanbod betekent bijna automatisch dat het ook moeilijk bereikbaar is. Als het niet in de omgeving of buurt gelegen is, vraagt dat een grotere tijdsinvestering binnen de vrije tijd aan vervoer en mobiliteit. Dat lijkt voor sommigen een te grote hinderpaal te zijn. Het aanbod wordt dan niet in overweging genomen, wegens onhaalbaar voor de ouders of omdat jongeren zelf afhaken op tijd en mobiliteit.

“Als de activiteit niet in de omgeving is, dan heeft het ook geen zin. Als dat ver weg is, bouw je ook geen vriendenkring op waar je iets aan hebt.” (mama van Fien, 18j)

“Torbal is redelijk ver van mijn thuis en dit vind ik zeker wel een nadeel ... omdat ik hier veel tijd door verlies.” (Hendrik, 14j)

“Er bestaan volgens mij geen georganiseerde creatieve activiteiten in de buurt. Ook denk ik dat er geen dansgroepen voor kinderen met een beperking in de buurt zijn.” (Charif, 11j)

“Het is vaak moeilijk om vrijetijdsactiviteiten te vinden die doorgaan op uren wanneer Bart ook thuis is of tijd heeft.” (mama van Bart, 12j)

Een aanbod in de buurt is ook cruciaal om aansluiting te vinden bij mensen in de buurt, een vriendenkring en een netwerk uit te bouwen in de buurt. Zeker als we zien hoe afhankelijk jongeren met beperkingen kunnen zijn voor mobiliteit van anderen, betekent geen aanbod in de buurt geen netwerk en dus ook geen

vrijtijdsbesteding. Niet op jonge leeftijd, maar ook niet later als ze verondersteld worden om zo zelfstandig mogelijk aan onze samenleving deel te nemen.

Daarnaast bestaat het probleem van de toegankelijkheid, tevens aangehaald in alle andere onderzoeken: niet aangepaste accommodatie, bepaalde eisen voor kinderen en jongeren met een beperking die het moeilijk maken om deel te nemen of uren die niet passen voor ouders en kind.

“Fysieke toegankelijkheid is een probleem. Dit was bij de yoga het geval. Ik wou heel graag yoga gaan doen maar dit was op het eerste verdiep met een steile trap, zonder lift.” (Jane, 18j)

“De accommodatie is op vele plaatsen gewoonweg niet aangepast voor mensen met beperking. Bijvoorbeeld in het zwembad in de buurt. Het tilsysteem is er, maar staat in het diepe gedeelte waardoor je hem niet kan aanpakken. Ook een aangepaste mogelijkheid om zich aan en uit te kleden is er niet aanwezig.” (mama van Marc, 18j)

“Dikwijls zijn de activiteiten leeftijdsgebonden. Maar hij functioneert motorisch niet volledig volgens zijn leeftijd op verschillende vlakken. Zo kon hij bij de judo als enige in een groep met zelfs jongere kindjes geen koprol doen. Dan moet je altijd een uitzondering vragen en dat motiveren en dat lukt niet overal.” (mama van Koen, 10j)

Het gaat hier niet eens om specifieke jeugdwerkinfrastructuur, maar ook om de algemene openbare infrastructuur die niet is aangepast. Dat is niet alleen een belemmering voor het individuele, maar even goed voor het georganiseerde vrijetijdsaanbod, dat ook een beroep doet op die infrastructuur (zwemmen, sporten, stad, theater, e.d.).

Kinderen vallen tussen wal en schip omwille van hun specifieke beperking of kenmerken. Het aanbod dat georganiseerd is in leeftijdsgroepen (en dat zijn er veel) werkt participatie tegen. Kinderen en jongeren komen voor het dilemma te staan: kiezen voor een ontoegankelijk aanbod in de buurt of een specifiek aanbod ver weg. Specifieke werkingen zijn dun gezaaid en snel volzet. Algemene werkingen zijn makkelijk bereikbaar, maar daar is nog werk aan beeldvorming. ‘Redelijke aanpassingen’ verkrijgen is niet gemakkelijk.

“Bij organisaties voor kinderen met een beperking bots je ook vaak op wachtlijsten. Je komt ergens terecht en je botst overal op beperkte plaatsen, beperkte mogelijkheden. En je moet altijd gaan zien, wringen, en doen met je ellebogen om de eerste in de rij te zijn om je zo vroeg mogelijk aan te melden om een kans te maken. Als je moet gaan kamperen om eerste te zijn, gelijk aan een school,... En dat weegt op de duur zo erg, dan word je zo moe...” (papa van Bart, 12j)

“Bij geïntegreerde werkingen zijn het altijd de kinderen met een beperking die zich moeten aanpassen om te kunnen functioneren in de groep van de ‘normale’. We laten jullie toe maar jullie blijven de specialekes.” (mama van Nicolas, 12j)

“We kunnen geen uitzondering maken voor uw kind, want dat zou niet fair zijn tegenover de andere kinderen.. Dat hebben we al dikwijls gehoord. Dat is eigenlijk zeggen ‘hij is niet normaal, hij is lastig, hij is moeilijk...’.” (mama van Bas, 12j)

Een belangrijke factor is de begeleiding. Niet alleen ouders, maar ook de kinderen en jongeren ervaren aan den lijve de drempels: een tekort aan begeleiding, onvoldoende vertrouwen in begeleiding, begeleiding houdt geen rekening met beperking, de houding van de begeleiding t.o.v. kinderen en jongeren met een beperking zit niet goed en te weinig structuur (onvoldoende ondersteuning, uitleg van de regels onduidelijk, etc.).

“Euhm, de meesten hebben daar geen ervaring mee in speciale begeleiding. En er is weinig begeleiding overal. En de leiding heeft er meestal zelf schrik van. Van hoe ze het moeten aanpakken.” (Johan, 11j)

“Ja en dan ...ofwel speel ik het spel mee en help ik het halve spel om zeep omdat ik de regels verkeerd had begrepen. Dat heb ik ook al een paar keer meegemaakt.” (Rob, 15j)

“Bij de scouts hielden ze geen rekening met wat ik kon en niet kon.” (Marie, 16j)

“Ik deed Chiro, maar ben gestopt omdat er nieuwe begeleiders kwamen, iedereen ging weg dus ik wou ook niet blijven.” (Alice, 14j)

Maar er zijn ook positieve ervaringen met begeleiding:

Vraag: Waarom is het goede leiding? “Omdat ze daar allemaal lief zijn, ze worden nooit kwaad op ons en luisteren heel goed.” (Bas, 12j)

Hoeveel informatie geef je over kinderen aan de begeleiding? Natuurlijk alles wat nodig is om hem of haar goed te begeleiden, te ondersteunen in zijn/haar vrijetijdsparticipatie: zowel sociaal als medisch. Ouders beseffen dat hoe meer informatie ze geven, hoe groter de kans bestaat dat dit kan afschrikken en zoon of dochter niet mag meedoen. Belangrijk is ook hier om te focussen op mogelijkheden. Kinderen en jongeren met een beperking zijn meer dan zorg alleen.

“Belangrijk is goede begeleiding. Ja, die moeten wel op de hoogte zijn van zijn problemen. Marc heeft bijvoorbeeld epilepsie. Dan moeten de begeleiders toch wel kennis van zaken hebben wat je bij een epilepsieaanval moet doen.” (mama van Marc, 18j)

“Ik vind dat als ik hem moet inschrijven dat ik dat eerlijk moet zeggen wat hij heeft. Je voelt heel regelmatig dat mensen dat eigenlijk niet graag ... dat die kinderen dikwijls ook niet welkom zijn. Dat is heel erg en heel cru he. En dan wil ik hem dat liever besparen.” (mama van Nicolas, 12j)

Het belang van ondersteunende relaties voor de ouders en het kind vanuit hun omgeving (familie, vrienden, burens) mag niet worden onderschat. Hoe beter het netwerk van de ouders of jongere, hoe meer kans op een volwaardige vrijetijdsparticipatie. Deze sociale relaties met anderen helpen de ouders en hun kinderen om te participeren in dagelijkse activiteiten. Zo zou een buddy of vertrouwenspersoon een kind of jongere met een beperking kunnen helpen in zijn ontwikkeling. Andere ouders van deelnemende kinderen kunnen mee instaan voor vervoer of een buur kan opvang bieden als ouders nog niet thuis zijn.

Vraag: Geen kennissen of familie om samen activiteiten mee te doen? "Ja, dat is een groot probleem, omdat Karolien een vertrouwenspersoon nodig heeft wanneer ze iets gaat doen of iets nieuw gaat doen. Ze heeft ook last van faalangst en met een vertrouwenspersoon vermindert dat." (papa van Karolien, 17j)

Hiervoor is ook een grote rol weggelegd voor de begeleiding binnen de diverse vrijetijdsorganisaties en verenigingen. Ouders, kinderen en jongeren voelen zich in de eerste plaats al ondersteund wanneer hun kinderen welkom zijn en aanvaard worden. Als ouders zich ondersteund voelen door de omgeving, heeft dit een effect op de thuissituatie en bijgevolg ook op het emotionele en sociale welbevinden van het kind.

Over afhankelijkheid en goede bedoelingen als obstakel

We nemen hier de kans om obstakels, factoren, belemmeringen in het voetlicht te plaatsen die tijdens de groeps gesprekken vaak aan bod kwamen en dus een grotere impact lijken te hebben op de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking dan bij andere kinderen. Goede bedoelingen zijn misschien nog meer typerend voor deze kinderen, maar staan de 'vrije tijd', volwaardige vrijetijdsbesteding en participatie, al dan niet aan een georganiseerd aanbod, meer in de weg dan algemeen wordt aangenomen.

De afhankelijkheid van ouders

In het model van King et al (2003) neemt de gezinssituatie een centrale plaats in tussen het kind en de omgeving. Meer specifiek gaat het om ouders en directe begeleiders, die sleutelfiguren zijn en mee de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren bepalen. Ze zijn de eerste zorgende, de filter, de aanbrenner, facilitator, de ondersteuner, het middel, hulpbron in alle betekenissen, mediator, eerste contact, beslisser, e.d. over, met, in, en naar de vrijetijdsomgeving of -context. Ze bevorderen of belemmeren het proces naar een volwaardige, zo zelfstandig mogelijke vrijetijdsparticipatie vanuit hun visie op, en ervaringen met hun zoon of dochter met een beperking. We bundelen hier uitspraken van kinderen en jongeren over hun ouders.

"Bij mijn mama zie ik dat heel vaak van 'zou ik dat wel toelaten?', maar als ze weet dat ik in goede handen ben, dat het te betrouwen is, dan laat ze me gaan, ik moet het gewoon op tijd laten weten. (...) Ik kan nu al de belbus nemen." (Sofie, 16j)

"Ik praat veel met mijn mama, ik heb een heel goede band met mijn mama, ik mag veel." (Jenny, 15j)

Dat kan goed uitdraaien, zoals bovenstaande uitspraken aantonen, maar het kan ook wegen op de jongeren:

"Mijn ouders zullen altijd bezorgd zijn." (Jany, 18j)

"Ik zou graag in de jeugdbeweging gaan, maar mijn papa ziet dat niet zitten". (Shana, 11j)

Iedereen is tot op zeker hoogte afhankelijk van ouders, maar de meeste jongeren kunnen en leren zich daar aan onttrekken naarmate ze opgroeien. Opgroeien naar zelfstandigheid blijft voor kinderen en jongeren met een beperking vaak opgroeien in afhankelijkheid. De meest treffende uitspraak kwam van Jan:

"Ik heb geen handicap, mijn ouders hebben een 'handicap': als je daar niet veel van mag, geraak je nergens." (Jan, 17j)

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“Een eerste drempel voor de kinderen en jongeren met een beperking zijn de ouders zelf. Hun invloed en beslissingsmacht over de vrijetijdsbesteding van de kinderen is groot. Vaak met de beste bedoelingen staan ouders weigerachtig tegenover nieuwe initiatieven, zelfs indien het kind er voorstander van is. Enerzijds is dit herkenbaar bij veel ouders, maar de extra beschermende houding is eerder typisch voor ouders van kinderen en jongeren met een beperking.”

Afhankelijkheid van ondersteuning en netwerk

Nog meer dan andere kinderen en jongeren zijn kinderen en jongeren met een beperking omwille van hun beperking afhankelijk van derden om te kunnen, durven participeren buitenshuis. Familie kan een faciliterende rol in spelen, maar kan evengoed de sociale ontwikkeling in de weg staan.

“Hij is heel erg gesteld op zijn moeder en broers. Hij zal niet zomaar ergens willen gaan zonder hen. Het is noodzakelijk dat er iemand van de familie met hem meegaat.” (mama van Abdel, 12j)

Sommige kinderen hebben iemand nodig om over sociale of andere vrijetijd drempels te stappen. Nieuwe dingen uitproberen vraagt van alle kinderen en jongeren de nodige moed en inspanningen. Asma en Karolien zijn al afhankelijk om gewoon een vrijetijdsactiviteit te doen: Asma heeft iemand nodig die mee gaat, Karolien eerder iemand in de organisatie.

“Ik heb een aanzet nodig, uit mezelf zou ik dat niet doen. Ik heb een steuntje nodig, iemand moet mij 100% overtuigen om het te doen en dan zou ik het wel willen proberen. Een paar keer iemand meenemen.” (Asma, 19j)

“Dat heeft te maken met dat iets wat nieuw is, zal ze niet geneigd zijn om naar toe te gaan omdat ze anders geen vertrouwenspersoon heeft.” (papa van Karolien, 17j)

Afhankelijk zijn van ondersteuning of anderen is een belemmering in het uitbouwen van een vriendenkring of netwerk. Het brengt kinderen en jongeren met een beperking in een vicieuze cirkel, waar ze moeilijk uit geraken, net omdat ze ondersteuning nodig hebben.

“Soms als ik echt niemand ken is dat wel lastig. Ja dat bijvoorbeeld wel. Cinema in je eentje is echt wel saai.” Mama: “Ik denk dat dat voor sommige dingen is. Je zou bijvoorbeeld af en toe eens naar de cinema willen gaan, maar je hebt hier geen vrienden om dat mee te doen?” (Rob, 15j)

We kunnen het ‘de ondersteuningsparadox’ noemen. Om vrienden te maken, moet Rob meer naar buiten komen en dingen doen, waarbij hij ondersteuning nodig heeft. Ondersteuning staat vaak het in contact komen en het uitbouwen van een vriendschap met anderen in de weg. Voor personen waarmee je contact wil, schrikt de ondersteuning af, je bouwt niet makkelijk vriendschappen met iemand die ondersteuning nodig heeft. Maar om vrienden te maken ...

Afhankelijk van de school

De school speelt een belangrijke rol in de vrijetijdsbesteding. Kinderen die samen in de klas zitten, delen ervaringen, kiezen om samen ballet te doen, te voetballen, naar de jeugdbeweging te gaan, op kamp in de vakantie, etc. Werkingen en organisaties komen er zich voorstellen, de folders van de vakantiewerkingen en gemeentelijke activiteiten zweven er rond. Ouders pikken die op, spreken af om hun kinderen samen in te schrijven, te brengen en te halen. Ouders en hun kinderen bouwen aan hun sociale netwerk in en rond de school van hun kinderen. In de puberteit en adolescentie worden vaak vriendschappen voor het leven gesmeed. Sommige jongeren spreken af na school, zoeken elkaar op in het weekend, gaan samen uit of maken samen vakantieplannen.

Kinderen en jongeren met een beperking komen nog te vaak in een apart onderwijscircuit terecht, waar reguliere vrijetijdswerkingen zich niet komen presenteren en waar bekenmaking van het gemeentelijk aanbod weinig zin heeft, omdat de kinderen niet in die gemeente wonen. Weinig ouders ontmoeten elkaar aan de schoolpoort, kinderen bij elkaar laten spelen is voor sommige ouders al een opdracht wegens onbekend, afstand, gebrek aan ondersteuning, e.d. Er is dus een deprivatie op vlak van informatie, bekendheid met het aanbod en het uitbouwen van een sociaal ondersteunend netwerk.

“Ja, hij moet altijd anderhalf uur 's morgens en anderhalf uur 's avonds op de bus zitten naar school, dat is moeilijk te combineren. En ze krijgen gelukkig heel veel activiteiten op school aangeboden. Op woensdag is die pas om half drie thuis, dus dan schiet er niet veel meer over he. En dan heb je twee dagen in het weekend, maar ja... Dan ben je al eens blij dat je thuis bent, denk ik. Dat is altijd het probleem, het school is ver van hier.” (mama van Dylan, 10j)

De tijd, verloren met school en vervoer, gaat ten koste van de vrije tijd van de jongere. Ouders proberen die tijd dan in te vullen met gezinstijd.

Scholen zijn zich bewust van deze problematiek en organiseren zelf heel wat activiteiten om tekort aan vrijetijdsbesteding voor hun leerlingen op te vangen. Veel leerlingen doen sport, filmbezoek of proberen nieuwe activiteiten uit op school of georganiseerd door school.

“Hij gaat al met school op woensdagnamiddag voetballen, knutselen, etc.” (mama van Yasin, 14j)

“De kinesisten bieden allerlei sporten aan op woensdag. Degenen die geen sport doen, daar worden dan andere activiteiten mee gedaan.” (Merdi, 15j)

“Ik wil niet op kamp, een weekje naar zee met de school wel.” (Stuart, 9j)

In zoverre dat het vaak de enige vrijetijdsbesteding is die ze kennen en doen. Ouders zijn al gauw blij dat de school deze taak op zich neemt. Sommige ouders hebben bijgevolg ook niet meer de behoefte om andere activiteiten te zoeken: ze doen al genoeg via school.

“Het is een beetje raar: als je op lagere school zit, kan je altijd op kamp gaan, maar als je op de middelbare school zit gaat dat niet meer.” (Erik, 15j)

“Ik doe de meeste activiteiten met school.” (Jiry, 17j)

Het gevolg is dat ze alle activiteiten doen in de beslotenheid van de handicapwereld en de school. School en vrije tijd lopen gewoon in elkaar over. Er wordt geen aansluiting gevonden bij andere netwerken van jongeren, jongerenculturen, het aanbod in de samenleving of de buurt waar ze wonen.

“We kennen het jeugdwerk eigenlijk niet zo goed. Het is eigenlijk niets voor ons.” (Merdi, 15j)

“Ik wil persoonlijk een beetje weg uit het wereldje met mensen met een beperking, ... school ... vrijetijd ...” (Jan, 17j)

De segregatie via de school loopt door in de andere facetten van hun leven. Het is of proberen te ontsnappen uit het keurslijf van goede bedoelingen, of de handicapsituatie internaliseren en erin berusten dat heel wat activiteiten niet voor jou zijn.

Afhankelijk van je zelfbescherming

Zowel in de groepsgesprekken als bij de interviews werd opvallend vaak de volgende uitspraak genoteerd:

“Ik ben er mee gestopt, ik vond het te druk.” (Daniel, 14j)

“Ik ben daar niet voor ... omdat het te druk is.” (Rob, 15j)

Bij het doorvragen wat er dan druk was of het druk maakte, kregen we zelden meer informatie. Het leek ons om een ander soort ‘druk’ te gaan, zoals in de onderstaande uitspraken.

“Ik ga niet graag naar een feestje, ik houd niet van drukte.” (Jan, 17j)

“Ik ga graag naar optredens, maar de drukte. Dat houdt me altijd tegen. Ik heb niets tegen de drukte op zich, maar wel dat ik met mijn rolstoel de mensen bijna omver moet rijden om door te kunnen. Dat gaat voor mij te ver.” (Jacha, 18j)

“Ik ben één keer met mijn broer naar het jeugdhuis geweest, maar ik ga niet meer. Waarom niet? bwa ... te druk.” (Jens, 18j)

Het leek er meer op dat ‘druk’ een goede reden is om iets niet meer te doen, een soort paraplubegrip om voor zichzelf en de omgeving uit te leggen waarom je deze of geen activiteit niet (meer) doet of waarom je wil afhaken.

“Vrijetijd is vooral binnen gamen, ik ga niet meer zo vaak naar buiten.” (Dimitri, 8j)

“Ik dans nog niet omdat ik denk dat het niet haalbaar zou zijn. Mijn mama heeft vroeger ballet gedaan.” (Marie, 13j)

“Ik vind het vermoeiend om veel activiteiten te doen.” (Sofie, 11j)

Begeleidster: “Sommige kinderen maken gebruik van aanpassingen en specifieke hulpmiddelen (vleesvork om eten fijn te malen, voedingsfiche). Ik denk dat daar onzekerheid over is.”

Sommige kinderen lijken zichzelf uit te sluiten van deelname om zichzelf te beschermen, om niet te falen of om niet te hard op te vallen.

Over het aanbod van het jeugdwerk

“Nooit aan gedacht om er naartoe te gaan.” (Stan, 16j)

“Ik heb een jeugdhuis in de buurt, maar ik ken de naam niet.” (Erik, 15j)

Onbekend is onbemind. Het valt op hoe weinig het jeugdwerkaanbod gekend is, zeker bij de groepsgesprekken was dat zeer opvallend. Er werden ook weinig uitspraken genoteerd over het jeugdwerk, hoewel we in de gesprekstijd daar veel ruimte voor hadden voorzien. Bijna alle uitspraken worden hier gebundeld. Van jeugdbewegingen tot speelpleinen en zeker jeugdhuisen: jongeren hebben het moeilijk om zich er mee te identificeren.

“Ik ben misschien wel een hele uitgelaten persoon maar een jeugdhuis zegt mij weinig. Zo ben ik niet. Ik moet mij bezighouden met hetgeen dat ik graag doe. Sfeer maken wel en zo maar het jeugdhuis niet.” (Jiry, 17j)

“Mijn interesse hierin is ver te zoeken, het spreekt me niet aan. Ik zit wel graag in groepen en zo, maar in een jeugdbeweging niet.” (Mata, 16j)

Ook jongeren die het hebben geprobeerd, maar er iets anders van verwacht hadden.

“Je kan daar zeep mee in je ogen krijgen. Ik ben al eens gaan proberen bij de scouts maar dan waren de activiteiten te ruw. Dan ben ik gestopt.” (Anna, 16j)

“Zeker niet naar de jeugdbeweging. Vind uniformen mottig, één keer gedaan en meteen een ei tegen mijn hoofd en daardoor haakte ik af.” (Jens, 18j)

Diegenen die er wel mee vertrouwd waren en er zich in herkennen, zijn vooral enthousiast.

“Scouts zou wel leuk zijn. Op zondag. Maar ik ben gestopt. Het is wel leuk, maar sommige activiteiten niet.” (Xana, 15j)

“Wil ook wel scouts doen, lijkt leuk. Nog nooit gevraagd aan ouders maar gaat dit wel doen.” (Jana, 16j)

Jongeren appreciëren ook de vrije ruimte die het jeugdwerk biedt: experimenteren en zelfstandig dingen doen. Minder leuke zaken nemen ze er dan graag bij.

“Vorig jaar in de scouts gezeten, wou niet stoppen, maar mama heeft mij uitgeschreven. Leuk om eten klaar te maken en zonder ouders te zijn, dingen bouwen. Niet leuk om in een tent te slapen.” (Céline, 15j)

“Jeugdhuis ‘het klokhuis’, het is daar plezant, er komen super veel gasten maar ook meisjes, die zijn wel wat ouder (tussen 17-20j). Dat is een café en soms worden daar activiteiten gedaan (grafiti spuiten op het muurtje,...). Je kan er ook gewoon iets gaan drinken.” (Tamar, 17j)

Het is ook niet altijd een match:

“Ik wou gaan om kinderen te helpen, mee activiteiten te plannen, maar dat is niet gelukt en dan gestopt.” (Laura, 16j)

Laura wou of kon niet doorgaan op het waarom het niet gelukt was, dat was duidelijk een beperking van het groepsgesprek.

Toets: Uit focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

De focusgroep vermoedt dat jongeren met een beperking weinig aanwezig zijn in jeugdhuisen.

*“Ze komen enkel voor die fuif maar we zien ze niet op café avonden of andere fuiven bij ons”
(vertegenwoordiger jeugdhuis)*

Er wordt geopperd dat juist de laagdrempeligheid van het jeugdhuis een drempel ‘wordt’ voor jongeren met een beperking. ‘De paradox van de laagdrempeligheid’: een jeugdhuis kent geen aanmeldingsprocedures, iedereen kan binnen lopen, er is geen opgelegde structuur in de activiteiten. Het lijkt dus erg gemakkelijk kennis te maken, maar dat is net wat jongeren met een beperking misschien tegenhoudt. De omkadering en begeleiding die vaak sterk aanwezig is in veel van hun levensdomeinen, maakt zo een onbekende ‘losse’ context van een jeugdhuis ‘ongemakkelijk’. Laagdrempeligheid heeft mogelijk nog een tweede gevolg. Door de losse structuur, waar veel mogelijk is, wordt een jeugdhuis meer dan de ander jeugdwerk vorm gegeven door de leden die het ‘eigenaarschap’ opeisen. Ze ‘zijn’ het jeugdhuis. De integratie van een nieuw lid zonder enig contact met de bestaande leden is al geen evidentie, maar als het iemand is waar de peer(h)erkenning nog moeilijker verloopt, is de kans op mislukking reëel.

“Misschien dat zij het wel wat raar vinden dat zij in hun jeugdhuis zitten. En ik denk dat dat wel heel veel doet. Dat maakt de drempel ook wel hoger voor mensen met een mentale beperking (vertegenwoordiger jeugdhuis)”.

Gemengd of niet?

Een steeds terugkerende vraag was de vraag met wie ze het liefst activiteiten of vrijetijdsbesteding zouden doen. Hoewel er in het voorgaande al uitspraken op bepaalde voorkeuren wijzen, werd op de concrete vraag divers geantwoord.

“Het is anders met ‘gewone’ kinderen omdat die dan kijken of staren.” (Joke, 11j)

“Ik kies toch activiteiten in een gemengde groep. Ik vind het fijn om geholpen te worden. In een gemengde groep kunnen de kinderen zonder beperking vragen stellen aan de kinderen met beperking om het beter te begrijpen.” (Sofia, 11j)

“(…) dat het beter leren kennen en begrijpen is niet altijd het geval, ik werd gepest.” (Jenka, 10j)

“Ik wil het liefst niet dat hij activiteiten doet met kinderen zonder een beperking. Ik heb angst voor pestgedrag en meestal is er ook minder begeleiding bij een algemene.” (mama van Abdel, 12j)

Het zijn vooral negatieve ervaringen of schrik voor negatieve ervaringen die jongeren wegduwen of weghouden van participatie aan activiteiten met anderen zonder beperking. Voor de meesten maakt het niet uit. Er waren vooral andere bezorgdheden of voorwaarden:

“Ze mogen wel ongeveer onze leeftijd hebben ... of dezelfde interesse.” (Laura, 16j)

“Het is leuk als ze (ongeveer) dezelfde leeftijd hebben en het is leuk om sociale contacten te hebben.” (Asma, 19j)

Voor weer anderen is het gelukt en is het een succesverhaal geworden, anderen willen niets liever, maar blijven zoekende:

“Ik heb in een voetbalploeg gezeten met mensen zonder beperking en heb gewoon geprobeerd mijn talent te benutten en dat is gelukt.” (Jan, 17j)

“Ik zou het graag doen maar het probleem is weer hetzelfde, ‘waar vind ik zo een clubverband dat alleen mensen opleidt met een fysieke beperking?’. Als het kon, zou ik wel willen doen. In principe kunnen ze (= de clubs) iedereen aanpakken die ze willen.” (Isa, 20j)

De teneur, zeker in de groepsgesprekken, was dat als ze zelf mochten kiezen, ze toch liever in gemengde groepen vrije tijd beleven.

Waar droom je nog van om in je vrije tijd te doen?

Bij de oudere groep (16+) waren de dromen vooral internationaal gericht (reizen, met vrienden op reis gaan, naar New York gaan, e.d.) of spectaculair (bungeejumpen “Dat is gelijk zelfmoord plegen, maar dan gered worden door een koord”, karten, een eigen paard hebben, etc.).

Maar ook heel eenvoudige en bescheiden dromen kwamen aan bod: graffiti en tekenles, terug naar de chiro mogen, nog eens op kamp kunnen. Tot zeer fundamenteel:

“Ik wil leren met mijn vrienden naar de film te gaan. Ze wonen te ver en het mag niet van mijn ouders.” (Jens, 18j)

De dromen van de 10- tot 14-jarigen gaan over het ontmoeten van beroemde sporters (Courtois, Neymar, Messi, e.d.) of filmsterren (bv. James Bond) tot zelf in een film of musical meespelen. Maar ook hier heel wat meer bescheiden ambities, waarbij sporten leren (voetballen, basketten, thaiboksen, motorcross) of iets creatiefs leren (fotografieles volgen, muziekschool volgen, elektrische gitaar of piano leren). Ook éénmalige belevingsactiviteiten worden vermeld, zoals bungeejumpen of naar Tomorrowland gaan.

“Ik zou graag met snelle auto's rijden en ook een snelle elektrische rolstoel.” (Johan, 13j)

De jongste groep 6- tot 10-jarigen hadden vooral zeer concrete dromen (gratis pokemonkaarten, lego in de klas), of gerelateerd aan school (meer vrij spelen, meer vrije tijd in de klas, meer mogen spelen op de computer, meer op de tablet). Of al met één oog op de vakantie gericht: naar Spanje of naar zee in de grote vakantie, of gewoon dichterbij huis:

“Ik wil op de kamer van mijn neef spelen.” (Keno, 8j)

■ Samenvattend: dilemma's, drempels, zorgen en positieve belevingen

Kinderen en jongeren met een beperking verschillen niet zoveel in wat ze doen op vlak van vrijetijdsbesteding van andere kinderen en jongeren. Thuis gamen ze vooral, kijken ze veel televisie of doen ze iets op de computer of tablet. De jongere leeftijdsgroep speelt graag buiten (voetballen, ravotten, speeltuin, e.d.) of doen activiteiten in gezinsverband (bv. gaan zwemmen of naar de bibliotheek). De meesten doen een of andere sport eerder in school- dan in clubverband, van individuele gevechtssporten (bv. karate of judo) tot specifiek aangepaste sporten (bv. rolstoelhockey of boccia). De oudste leeftijdsgroepen gaan dan weer liever naar de film, wandelen, hangen rond of gaan shoppen in de stad. Een beperkte groep heeft aansluiting gezocht en gevonden bij algemene of specifieke georganiseerde vrijetijdsbesteding (vooral sport), maar ook bij jeugdbewegingen of speelpleinwerkingen. Een enkeling heeft het jeugdhuis in de buurt gevonden.

Wat de drempels in de vrijetijdsparticipatie betreft, bevestigen de gesprekken met de kinderen en jongeren, zowel persoonlijk (met begeleiding waar nodig) als in groep, de resultaten uit eerdere onderzoeken (Bracke, 2006; Janssen et al., 2010; Van Meerbeek & Mokos, 2004). Kinderen en jongeren met een beperking en hun ouders botsen nog steeds op dezelfde obstakels:

- *Informatief*: niet gebundeld, niet vindbaar, bereikt de mensen niet, wordt gefilterd door anderen (bv. school of zorg);
- *Institutioneel*: het specifieke aanbod is niet gekend, te verspreid en er is te weinig aanbod dus ook te snel volzet; in het algemene aanbod voelen kinderen en jongeren zich vaak niet welkom, ze haken af, het is niet aangepast of weinig toegankelijk, er is te weinig begeleiding en/of kennis om met hun beperking om te gaan; de uren passen niet of het is te ver;
- *Dispositioneel*: het algemene wordt als niet toegankelijk gezien, er is weinig vertrouwen in het algemene aanbod, het is niet voor mij gemaakt, het is te druk, ik kan het niet, etc.;
- *Situationeel*: de impact van de beperking op een gezin heeft gevolgen voor de beschikbare tijd, middelen, e.d. Ze zitten op een school ver van aanbod in hun buurt, het is voor sommige gezinnen te duur, maar ook de gezinssituatie maakt het vaak nog moeilijker (bv. scheiding ouders of grote gezinnen).

Sommige kinderen en jongeren nemen deel aan het specifieke aanbod, anderen zijn er in geslaagd om zich in te schrijven in het algemene aanbod. In beide gevallen genieten ze van hun vrijetijdsbesteding.

Tot hier is er weinig nieuws of verbazends te melden. Het lijkt erop dat er het laatste decennium schijnbaar weinig veranderd is wat de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking betreft. Dat is eigenlijk geen goed nieuws: de drempels blijven bestaan, er is nog te weinig veranderd aan het algemene aanbod om er zomaar op af te stappen, de weg naar een zo zelfstandig mogelijke vrijetijdsparticipatie is, wordt tegengehouden door goedbedoelde afhankelijkheid en bezorgdheid. De uitspraken van de jongeren leren ons dan ook dat het een hardnekkig en complex verhaal is. In de vrijetijdsparticipatie haken verschillende elementen die drempels en obstakels versterken in elkaar, waardoor er ingeboet wordt op de keuzemogelijkheden, de kwaliteit van de vrijetijdsbeleving en de ruimte voor autonomie, experiment en zelfbeschikking. Een poging tot duiding.

Via participatiedilemma's naar zelfuitsluiting

Omwille van hun beperking komen kinderen, jongeren en hun ouders of begeleiders in hun zoektocht naar geschikte vrijetijdsaanbod voor een aantal dilemma's te staan:

1. Kiezen voor een niet aangepast aanbod in de buurt of een specifiek aanbod ver weg.
2. Kamperen om binnen te geraken in specifieke werkingen of binnen een algemene werking 'het speciale' worden/blijven met een grotere kans op mislukking.
3. Kiezen voor een vrijetijdsomgeving die vertrouwen wekt, maar voornamelijk een handicapomgeving is of kiezen voor een niet-vertrouwde vrijetijdsomgeving met leeftijdsgenoten en dezelfde interesse, maar waar je voortdurend op grenzen botst.
4. Vooraf voldoende informatie geven over noden en behoeften van je kind, maar zo misschien begeleiders afschrikken en de kans op een weigering vergroten. Of het minimum aan informatie geven en zo al van bij het begin de kans op een goede begeleiding of ondersteuning ondermijnen.

Deze dilemma's doen zich vooral voor in het beslissingsproces en de zoektocht naar een geschikte vrijetijdsbesteding. Voor de daadwerkelijke participatie speelt vooral de afhankelijkheid sommige jongeren parten.

"Dat is niet voor ons": van elkaar versterkende afhankelijkheid naar geïnternaliseerde afhankelijkheid

Kinderen en jongeren met een beperking zijn afhankelijk van de aard en ernst van hun beperking, in meer of mindere mate voor hun vrijetijdsparticipatie afhankelijk van diverse partijen.

1. De *ouders* maken, al dan niet in samenspraak, keuzes, zoeken bepaalde informatie, beslissen over wat mogelijk is en welke inspanningen ze kunnen doen, etc. Een belangrijk element hier is de beeldvorming van de ouders over de beperking: gaat die meer uit van de beperking en zorg of eerder van de mogelijkheden en talenten van hun kind? Deze beeldvorming wordt vooral gevoed door de gespecialiseerde sector, de zorgsector, of gespecialiseerd onderwijs, waar ze onvermijdelijk mee te maken hebben en die ook het beste voor heeft met hun kind. Ook de mate waarin het gezin of de jongere ondersteund kan worden door het netwerk rond het gezin, speelt hierin een cruciale rol. Afhankelijk zijn van het gespecialiseerde vangnet of een beroep kunnen doen op het eigen netwerk, speelt mee in de beeldvorming op wat mogelijk is, op wie er kan ingeschakeld worden en op de vrijheid en zelfstandigheid waarmee de vrije tijd kan ingevuld worden.
2. De *school*, die een belangrijke rol speelt als doorschuifluik en informatiepunt waar vrijetijdswerkingen rekruteren. Het is de plek van de socialisatie met leeftijdsgenoten en het opbouwen van relaties en vriendschappen. De schoolomgeving helpt mee met het ontsluiten van de omgeving, de buurt, de stad,... en leert de leerlingen hun vrije tijd in te vullen en te organiseren. Kinderen en jongeren met een beperking in het buitengewoon onderwijs zijn in die zin afhankelijk van een schoolomgeving waarin verschillende elementen tegenwerken (uitbouw sociale netwerken, ontsluiting aanbod, informatiepunt, vooral rekrutering door specifieke werkingen, etc.).
3. Het *aanbod binnen de school*. Scholen merken dat hun leerlingen weinig aansluiting vinden bij het bestaande vrijetijdsaanbod en organiseren daarom zelf binnen en buiten de school activiteiten ter verkenning van het aanbod en als duwtje naar het aanbod. Voor sommige kinderen en jongeren wordt dat ook de enige vrijetijdsbesteding die ze georganiseerd met vrienden doen. Ouders versterken en stimuleren dat: ze voelen zich minder bezorgd en hebben meer vertrouwen. Het gevolg is dat er een vervreemding ontstaat van het aanbod dat buiten de school bestaat in de buurt waar de jongere

woont. Voor vele 14-plussers gebeurt vrije tijd, vrienden ontmoeten en relaties uitbouwen enkel via en op school.

4. Sommige kinderen en jongeren zijn voor hun participatie deels of volledig afhankelijk van *ondersteuning (mobiliteit, assistentie, zorg, etc)*. Wat de toepassing van het participatiemodel (King et al., 2003) zichtbaar maakt, is het gebrek aan ondersteuning voor de gezinscontext en ondersteunende relaties voor het kind. De voorgaande punten kunnen elkaar in die zin versterken dat noch de ouders of de gezinscontext, noch de jongere erin geslaagd zijn om een voldoende ondersteunend netwerk uit te bouwen. Het sociale netwerk dat kinderen en jongeren (en hun ouders) in het specifieke circuit uitbouwen, bestaat vaak ook uit mensen die ondersteuning nodig hebben.

Die elkaar versterkende afhankelijkheid heeft natuurlijk een impact op de zelfperceptie en identiteitsontwikkeling van deze kinderen en jongeren. Terwijl naast onderwijs en zorg, juist een volwaardige vrijetijdsomgeving maximaal zou kunnen bijdragen tot de autonomie, zelfontplooiing en experimenteerimte voor deze jongeren, beschikken zij net over de kleinste en meest beperkte ruimte.

De afhankelijkheid groeit mee met de jongere en is een obstakel in de levensfase waar jongeren net onafhankelijk willen zijn. Meegroeiende afhankelijkheid leidt tot meegroeiende en mee volgende segregatie, doorheen de leeftijdsfasen en over verschillende levensdomeinen.

Zonder zorg, geen vrijetijdsbesteding; geen vrijetijdsbesteding zonder zorgen

Afhankelijk van de aard en complexiteit van de beperking bepaalt de nood aan zorg de keuze van de vrijetijdsbesteding. De zorgbehoefte van sommige kinderen en jongeren draagt ertoe bij dat hun keuzeprocess, socialisatie, activiteiten ondergeschikt worden aan de geboden zorg, heersende zorgvisie en de zorgomgeving. Dit lijkt vooral een bezorgdheid voor de ouders maar heeft wel volgende consequenties:

- Weinig vertrouwen in het algemene, wijdverspreide aanbod in de buurt, duwt ouders naar het specifieke aanbod verder weg dat snel volzet is of met wachttijden.
- Indien geen aanbod op maat, dan geen vrijetijdsbesteding.
- Vanuit een grote nadruk op zorg is er binnen het aanbod weinig ruimte tot autonomie en zelfbeschikking.
- Weinigen doen veel, velen doen weinig.

Maar de kinderen en jongeren zelf lijken niet zozeer gefocust op de aanwezige zorg maar eerder op zorgzaamheid in de omgang met anderen en begeleiders (lieve begeleiders, te druk, geduld, interesse ...).

Een positieve vrijetijdsbeleving

Onderweg vertelden kinderen en jongeren ook over hun vrijetijdsbesteding, die we als volwaardige vrijetijdsparticipatie kunnen benoemen. Vooral de jonge leeftijdsgroep, waar het spelen en het gezin voorop staat, stelde zich weinig vragen. Het is bij en tijdens het opgroeien dat er meer obstakels en vragen lijken te komen.

Kinderen en jongeren die hun vrijetijdsbesteding als voluit beleefden, waren kinderen en jongeren die:

- zich hebben geëngageerd in een sport (voetbal, basket, boccia, rolstoelhockey, e.d.);
- over voldoende autonomie beschikten om hierin zelf beslissingen te nemen;
- aansluiting hebben gevonden bij een algemeen of een specifiek aanbod waarmee ze zich kunnen identificeren;
- voldoende zorgzaamheid ervaren bij peers en begeleiders
- de middelen hebben om aan vrijetijdsbesteding te doen;
- zich hier weinig vragen over stellen (omwille van leeftijd, of beperking);
- geen behoefte hebben aan georganiseerde vrijetijdsbesteding en tevreden zijn met wat ze doen.

Als het aan de kinderen en jongeren lag, zouden ze liever participeren met leeftijdsgenoten, met gelijkwaardige interesses in het algemene aanbod. Ze beseffen echter dat het daar moeilijk kan zijn. Schrik voor reacties, pesten, moeilijkheden, bang om geen aansluiting te vinden, of niet de nodige ondersteuning hebben, houdt hen tegen. Maar er zijn er ook, zij het een minderheid, die het doen, ondersteund worden en aansluiting hebben gevonden.

ouders aan het woord

In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de (online) oudervragenlijst. Hoe kijken ouders naar de invulling van de vrijetijdsbesteding van hun kind en wat vinden ze van het aanbod? We gaan ook dieper in op welke drempels ze ervaren en wat hun verwachtingen zijn voor een ideale vrijetijdsactiviteit. De citaten zijn afkomstig van ouders uit de open vragen van de websurvey.

■ Wel of niet participeren aan vrijetijdsactiviteiten

Eén op vier ouders (n=36; 24,7%) geeft aan dat hun kind de afgelopen twee jaar niet heeft deelgenomen aan één of meerdere georganiseerde vrijetijdsactiviteiten. Ongeveer een op de zes (16,4%) kinderen heeft zelfs nog nooit deelgenomen aan een georganiseerde vrijetijdsactiviteit.

Het diploma van zowel de moeder (Cramers' $V=0,218$; $p<0,05$), als de vader (Cramers' $V=0,212$; $p<0,05$) speelt daarin een rol: kinderen van lager geschoolde ouders nemen opvallend minder vaak deel. Ook de leeftijd heeft een invloed: kinderen tussen zes en tien jaar nemen minder vaak deel aan georganiseerde activiteiten dan oudere kinderen (Cramers' $V= 0,310$; $p<0,05$).

■ Welke vrijetijdsactiviteiten?

De kinderen en jongeren met een beperking die wel deelnamen (n=109), deden dat vooral aan sportieve activiteiten, speelpleinwerking, vakantiecampen en jeugdbewegingen. Tabel 22 geeft een gedetailleerd overzicht. Ouders konden meerdere antwoorden aanduiden.

Tabel 22 Activiteiten waar kinderen en jongeren met een beperking de afgelopen twee jaar aan deelnamen, per soort werking/activiteit (n=109)

ACTIVITEIT	SPECIFIEK	ALGEMEEN	TOTAAL	%
• Sportactiviteit	38	23	61	15,9
• Jeugdbeweging	32	22	54	14,1
• Vakantiekamp (overnachting)	29	12	41	10,7
• Speelpleinwerking	16	22	38	9,9
• Jeugdbewegingskamp	22	15	37	9,6
• Sportkamp	11	17	28	7,3
• Muziek	14	10	24	6,2
• Dans	8	12	20	5,2
• Activiteiten gemeente	2	18	20	5,2
• Andere	11	8	19	4,9
• Creatief vakantiekamp	2	11	13	3,4
• Crea-atelier	6	6	12	3,1
• Tekenacademie	6	6	12	3,1
• Drama/toneel	0	4	4	1
• Jeugdhuis	0	1	1	0,3
• Totaal aantal activiteiten	197	187	384	100

De bepaling van de keuze van georganiseerde vrijetijdsactiviteiten wordt sterk beïnvloed door de leeftijd van het kind (Cramers' $V=0,293$; $p<0,05$). Bij kinderen tot tien jaar gebeurt dit hoofdzakelijk door de ouders. Bijna alle kinderen die zelf mogen kiezen zijn ouder dan tien jaar. De leeftijd van het kind speelt geen rol wanneer ouders aangeven dat ze de keuze samen met het kind te maken. Slechts in beperkte mate gebeurt de keuze wisselend of door 'andere', zoals de school of het aanbod.

Drie op de tien ouders geven de voorkeur aan activiteiten voor 'alle kinderen en jongeren met een beperking' (30,9%) of voor 'alle kinderen en jongeren' (29%).

"De kinderen moeten zich vooral amuseren, plezier hebben, en of dat dat dan in een homogene of heterogene groep is, maakt voor mij niets uit." (ouder, websurvey)

Twee op de tien ouders verkiezen activiteiten voor kinderen en jongeren met een gelijkaardige beperking als dat hun kind. Voor een op de tien ouders 'maakt het niet uit'. Een kleine meerderheid van de ouders heeft een voorkeur voor het specifieke aanbod.

Uit Tabel 22 blijkt echter dat de verdeling tussen algemene activiteiten en specifieke activiteiten voor kinderen en jongeren met een beperking bijna gelijk loopt. Dit zou verklaard kunnen worden door het feit dat ook ouders waarvan het kind de afgelopen twee jaar niet heeft deelgenomen aan een georganiseerde vrijetijdsactiviteit, deze vraag invulden of dat de realiteit niet (helemaal) overeenkomt met de wens van de ouders, zoals aangegeven in de vragenlijst door bijna de helft van de ouders (46,5%). Zij vinden de huidige situatie 'eerder niet' of 'helemaal niet' overeenkomen met hoe ze die graag zouden zien.

De stellingen uit onderstaande tabel geven aan dat ouders vinden dat de vrije tijd van hun kind wel zinvol is ingevuld. De invulling gebeurt voornamelijk met niet-georganiseerde activiteiten. Meer dan de helft

van de ouders gaat eerder of helemaal akkoord dat ze op de hoogte zijn van het vrijetijdsaanbod in hun buurt. Het aanbod in de buurt is echter voor 60,7% van de ouders onvoldoende en sluit niet goed aan bij de behoeften van hun kind (64,1% eerder of helemaal niet akkoord).

Tabel 23 Ouders over de vrijetijdscontext van mijn kind (n=145)

	GEMIDDELDE	SD	HELEMAAL NIET AKKOORD	EERDER NIET AKKOORD	EERDER WEL AKKOORD	HELEMAAL AKKOORD	WEET HET NIET
STELLINGEN							
• De vrije tijd van mijn zoon/dochter is volgens mij zinvol ingevuld.	2,81	1,021	5,5	21,4	42,8	26,2	4,1%
• Mijn zoon/dochter vult zijn/haar vrije tijd voornamelijk in met georganiseerde activiteiten	2,21	0,957	25,5	35,9	28,3	9,7	0,7%
• Ik ben op de hoogte van het vrijetijdsaanbod in mijn buurt	2,75	1,038	7,6	25,5	37,2	26,2	3,4%
• Het aanbod in mijn buurt is voldoende	1,99	1,127	29,0	31,7	20,0	11,7	7,6%
• Het aanbod sluit aan bij de behoefte van mijn zoon/dochter	1,89	1,074	30,3	33,8	19,3	8,3	8,3%

■ Hoe verkrijg je informatie over het vrijetijdsaanbod?

We vroegen de ouders hoe ze informatie vinden of krijgen (huidige situatie) en via welk kanaal ze graag de informatie zouden willen bekomen (gewenste situatie). De discrepanties tussen de huidige en gewenste situatie wordt aangetoond in Tabel 24. Ouders konden ook hier meerdere antwoorden aanduiden.

Tabel 24 Huidige versus gewenste informatiekanalen (%) (n=145)

INFORMATIEKANALEN	HUIDIGE SITUATIE	GEWENSTE SITUATIE
• Folders organisaties	42,1	64,4
• School kind	42,1	63,6
• Folders gemeente	31,7	62,1
• Ik zoek zelf op internet	66,9	40,2
• Andere ouders	44,8	28,8
• Trajectbegeleiding	1,4	16,7
• Behandelende arts etc.	6,2	15,2
• Andere	8,3	12,1
• Weet het niet	0,7	6,1

We leiden uit bovenstaande tabel af dat ouders, meer dan nu het geval is, via folders van de organisaties of gemeente op de hoogte gehouden willen worden, alsook via de school van het kind. Dit kan samenhangen met het feit dat men graag dicht bij huis of in de vertrouwde omgeving op zoek gaat naar vrijetijdsactiviteiten. Het verkrijgen van informatie gebeurt verder volgens de ouders nog te weinig via trajectbegeleiding en het medisch ondersteuningsteam. Ook bij 'andere' gaven ouders aan meer nood te hebben aan (op maat) gerichte informatie.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

De indruk bestaat dat veel ouders niet goed geïnformeerd zijn over de mogelijkheden van zowel inclusieve als specifieke werkingen, waardoor de keuzemogelijkheden van de ouders beperkter zijn.

“De stap naar het uitproberen van een reguliere werking is daardoor groot. De mond-aan mond informatie van andere ouders is een belangrijke bron en de kans is dan veel groter dat ze terecht komen bij deze zogezegde gehandicaptenorganisaties.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Sommige ouders wensen een grotere inbreng van de trajectbegeleiders en het medische ondersteuningsteam. De leden van de focusgroep plaatsen hierbij enkele vraagtekens en wijzen op het risico van 'gekleurde' informatie.

“Ze communiceren naar die ouders vanuit hun specialistische kijk, wat een gigantische drempel moet zijn voor ouders en kinderen om een keuze te maken voor hun vrijetijdsbesteding.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

■ Welke drempels kom je tegen?

In de online vragenlijst vroegen we aan de ouders ook via een gesloten vraag naar drempels. Tabel 25 geeft een overzicht. Ouders konden meerdere antwoorden aanduiden.

Tabel 25 Welke drempels ervaart u in de vrijetijdsbesteding van uw kind? (n=101)

DREMPELS EN BARRIÈRES	n	%
• Bestaat niet in de omgeving (of vinden het niet)	63	62,4
• Werking staat niet open voor k/j met een beperking	38	37,6
• Vervoer is probleem	28	27,7
• Uren passen niet	26	25,7
• Onvoldoende vertrouwen in begeleiding	23	22,8
• Houding t.o.v. mijn kind zit daar niet goed	20	19,8
• Mijn kind wil niet	18	17,8
• Geen kennis/familie om activiteit samen mee te doen	15	14,9
• Er is geen plaats meer/volzet	11	10,9
• Te duur	9	8,9
• Fysieke toegankelijkheid is probleem	9	8,9
• Mijn kind heeft daar geen tijd voor	4	4

De resultaten lopen sterk gelijk met die van de interviews (zie Tabel 18). De top vijf is, mits kleine verschuivingen onderling, dezelfde. Drie ouders op vier ervaren drempels bij de invulling van de vrijetijdsbesteding van hun kind. De grootste drempel voor ouders is dat een gepast aanbod niet bestaat in de omgeving of dat ze het niet vinden. Dat bekrachtigt de vraag van ouders dat informatie meer naar hen toe mag komen of vlot toegankelijk moet zijn. Opvallend is dat bijna vier op de tien ouders aangeven dat de werking niet zou openstaan voor kinderen en jongeren met een beperking en een op de vijf van mening is dat de houding t.o.v. hun kind niet goed zit bij de organisatie.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“Als er dus een kind met een beperking karate wil doen in een groep dat daarvoor open staat moet hij er dan wel misschien 40 minuten voor rijden.” (medewerker specifiek aanbod)

Jeugdwerkers worden ook geconfronteerd met het tijdsprobleem van ouders, waardoor vrije tijd in een ander daglicht komt te staan. De vrijetijdsbesteding komt pas na een volle dag met therapieën, kine, internaat, etc. en het schiet er uiteindelijk bij in, omdat de agenda te vol geraakt en de kinderen (en ouders) te moe zijn. Mobiliteit en bereikbaarheid blijven gekende (en grote) drempels. Specifieke werkingen zijn vaak dun gezaaid.

“Soms is er aangepast vervoer nodig, terwijl ouders ook graag hun kinderen op eigen houtje naar de vrijetijdsbesteding willen laten gaan. Het openbaar vervoer naar de werkingen kan een probleem zijn, zowel in de stad, de rand als op het platteland. In de stad zijn niet alle stations uitgerust voor minder mobiele mensen, en buiten de centrumsteden zijn er zeker in het weekend niet genoeg ritten voorzien.” (medewerker specifieke werking)

Ouders kregen de mogelijkheid om via 'andere' nog mogelijke drempels aan te geven wat eventuele redenen waren om te stoppen of om niet deel te nemen. Uit de open vraag komen de institutionele drempels en barrières op het gebied van attitudes sterk naar voren.

We zetten deze citaten opnieuw samen in het participatiemodel van King et al. (2003):

OMGEVING

<ul style="list-style-type: none"> Fysieke en institutionele barrières 	<ul style="list-style-type: none"> Attitudes: openheid en begrip van andere kinderen en begeleiders, confronterend, zich niet thuis voelen, niet welkom zijn, te weinig of te veel aandacht voor beperking,... Aanbod/afstand: geen (aan)gepaste activiteiten, geen specifieke werking, geen inclusieve werking/activiteit, niet op de hoogte van aanbod, weinig aanbod voor jongvolwassenen, te weinig structuur, aanbod te beperkt voor specifieke beperking (te brede doelgroep), niet (voldoende) aangepast aan zorgvraag, sluit niet aan bij mogelijkheden,...
<ul style="list-style-type: none"> Ondersteunende relaties voor kind/jongere 	<ul style="list-style-type: none"> Begeleiding/omkadering: onvoldoende of gebrekkige kennis over beperking en/of medische begeleiding, onvoldoende begeleiding (vaak individuele begeleiding noodzakelijk), te jong/matuur, te weinig ervaring, bezorgdheid over veiligheid,...
<ul style="list-style-type: none"> Ondersteunende relaties voor de ouder(s) 	/

GEZIN

<ul style="list-style-type: none"> Tijd en financiële middelen 	<ul style="list-style-type: none"> combinatie school – therapie tijd medische verzorging moeilijk tijdstip (onhaalbare uren)
<ul style="list-style-type: none"> Demografische kenmerken 	<ul style="list-style-type: none"> te ver weg mobiliteit is een probleem
<ul style="list-style-type: none"> Ondersteunende thuissituatie 	/
<ul style="list-style-type: none"> Belang van vrije tijd in het gezin 	<ul style="list-style-type: none"> combinatie gezinsleven en engagementen/ andere verplichtingen,...

KIND/JONGERE

<ul style="list-style-type: none"> Perceptie over de eigen mogelijkheden 	<ul style="list-style-type: none"> geen kinderen met (vergelijkbare) handicap aanwezig
<ul style="list-style-type: none"> Fysieke, cognitieve en communicatieve mogelijkheden 	<ul style="list-style-type: none"> fysiek niet kunnen meedoen bij algemene werking maar "te goed" voor specifieke werking taalstoornis ziekte fysieke beperking vermoeidheid
<ul style="list-style-type: none"> Emotioneel, gedrags- en sociaal functioneren 	<ul style="list-style-type: none"> te druk, te veel prikkels, te grote groepen te competitief zich niet goed voelen in de groep schrik voor pestgedrag
<ul style="list-style-type: none"> Voorkeur voor activiteiten 	<ul style="list-style-type: none"> geen interesse, niet meer boeien niet leuk vinden wil zelf niet (meer)

Uit de kwantitatieve analyses blijkt dat het diploma van de vader een (beperkte) rol speelt in het ervaren van drempels: hoe hoger het diploma van de vader, hoe meer drempels er worden ervaren (Cramers' $V=0,213$; $p=0,05$). Dit kan mogelijk verklaard worden door het feit dat enerzijds de kinderen van hoger geschoolde ouders meer participeren in het vrije tijdsaanbod. Hoe hoger de participatie, hoe meer drempels men kan ervaren. Anderzijds kan dit verklaard worden binnen de traditionele rolverdeling van ouders, waarbij moeders een meer zorgende rol opnemen en vaders een meer 'spelende' rol op zich nemen. Vaders lijken meer betrokken bij het vrijetijdsgebeuren van hun kind (van Dijken & Tavecchio, 1998).

■ Wat verwacht je van een ideale vrijetijdsactiviteit?

Ouders hebben veel verwachtingen als het gaat om de ideale vrijetijdsactiviteit. Enerzijds vragen ouders een zekere specificiteit, nl. **zorg op maat**, liefst **makkelijk bereikbaar en dichtbij**. Ze willen een activiteit aangepast aan de individuele zorgvraag van het kind en het niveau en de leefwereld van de kinderen. Anderzijds zijn ze vragende partij dat hun kind met een beperking een fijne en leerrijke vrijetijdsbesteding heeft met 'gewone' leeftijdsgenootjes. Er zijn ook ouders voorstander van meer **inclusieve vrijetijdsactiviteiten**.

"Inclusieve activiteit, met voldoende aandacht voor onze 'specialers'"

Sommige ouders willen dat hun kind kan zien dat hij/zij niet alleen is met een beperking en dat hij/zij de kans krijgt om andere kinderen met een beperking te ontmoeten. Zeker wanneer het kind naar het gewoon onderwijs gaat. Het specifieke aanbod mag daarom zeker niet verdwijnen, maar als dit het enige aanbod is voor hun kind, vinden ze dat wel een probleem.

Een activiteit op maat betekent voor de ouders vaak dat er voldoende aandacht is voor het kind, maar dat de nadruk niet ligt op de beperking.

"Dat mijn kind zich een van de andere voelt, zonder dat de nadruk op de beperking wordt gelegd"

Zoals eerder aangegeven is het (gebrek aan) vertrouwen in de begeleiding een grote drempel. Je kind toe- vertrouwen aan een organisatie waar er onvoldoende begeleiders zijn om op maat te werken of wanneer de begeleiding onvoldoende kennis en/of ervaring heeft met kinderen en jongeren met een beperking, is ontzettend moeilijk voor ouders. Ze verwachten van een ideale activiteit dat er voldoende en bekwame begeleiding aanwezig is om een actieve deelname mogelijk te maken. Ze vragen geduld, begrip en betrokkenheid van de begeleiders.

"Begeleiders en vrijwilligers die op een professionele manier met de kinderen omgaan en een 'hart' voor deze kinderen hebben – een 'warm nest' waar de kinderen zich goed voelen. Zeker ook voldoende begeleiding dat de veiligheid gegarandeerd is."

"Dat begeleiders en monitoren het 'succes ervaren' binnen de beperking van elk kind naar boven kunnen halen."

De vrijetijdsactiviteiten moeten een zinvolle en ontspannende besteding bieden, waarbij kinderen voldoende kunnen bewegen en hun talenten ontwikkelen. Ouders hebben ook heel wat verwachtingen als het gaat om het sociale aspect en het emotionele welbevinden. Hun kind moet zich goed voelen, sociale vaardigheden ontplooiën, vriendschappen aangaan en het vooral leuk vinden.

“Een plaats en een activiteit waar hij zichzelf kan en mag zijn en wederzijds respect aanwezig is, waar hij zich goed voelt en geniet. Iets waar hij telkens opnieuw naar uitkijkt en waar hij inziet dat zijn vrijetijd zinvol en goed wordt ingevuld.”

*“(Een activiteit) waarbij Lore niet wordt bekeken alsof ze van een andere planeet komt”
“Que personne ne se moque de l'autre”*

Ten slotte moet het aanbod ook betaalbaar zijn en mag het niet duurder zijn dan het gewone aanbod voor andere kinderen.

■ **Samenvattend: op maat, met focus op het kind, niet op de beperking**

De georganiseerde vrijetijdsbesteding wordt hoofdzakelijk ingevuld met sportieve activiteiten, speelpleinwerking, vakantiecampen en jeugdbeweging. Eén op vier van de kinderen en jongeren met een beperking heeft echter de afgelopen twee jaar niet deelgenomen aan een georganiseerde vrijetijdsactiviteit en **één op zes nam zelfs nog nooit deel aan een georganiseerde vrijetijdsactiviteit**. Vooral kinderen jonger dan tien jaar hebben vaker (nog) niet deelgenomen.

Dit is opvallend, aangezien kinderen met een lagere schoolleeftijd normaal meer participeren aan georganiseerde (spel)activiteiten dan tieners en jongeren. Enerzijds ligt op jongere leeftijd de nadruk nog meer op spel en minder op het georganiseerd spelen, anderzijds nemen op latere leeftijd de individuele, niet-georganiseerde activiteiten de bovenhand. Beperkingen zijn vaak minder duidelijk bij jongere kinderen, omdat de competenties en vaardigheden nog meer gelijk zijn. Ze ervaren ook minder drempels: hoe ouder het kind, hoe meer belang er gehecht wordt aan sociale interactie, relatievorming, peer pressure, etc.. Zolang kinderen zich aangesproken voelen door het spel en spelen, zijn ze minder bezig met bijvoorbeeld hun zelfbeeld.

Kinderen en jongeren met een beperking hebben vaak minder *vrije* tijd. De combinatie school-therapie weegt al zwaar door op de daginvulling van zowel kinderen als ouders. Sommige scholen en voorzieningen bieden daarom zelf activiteiten aan. **Eén op drie ouders verkiest echter activiteiten samen met leeftijdsgenootjes zonder beperking.** Aangezien kinderen en jongeren met een beperking vaak in het buitengewoon onderwijs zitten of in een speciale voorziening verblijven, komen ze minder in aanraking met leeftijdsgenootjes zonder een beperking.

Ouders lijken van mening dat de vrijetijdsinvulling van hun kind zinvol gebeurt, maar het georganiseerde **aanbod in de buurt is niet voldoende en/of sluit niet aan bij de behoeften van hun kind.** Meer dan de helft zou het vaak graag anders zien. Ze ervaren heel wat drempels en barrières, voornamelijk informatieve en institutionele drempels. De 'top vijf' is nagenoeg dezelfde in de ouder vragenlijst als bij de gesprekken met ouders bij de individuele interviews:

- het bestaat niet in de omgeving (of vinden het niet);
- de uren passen niet;
- vervoer is een probleem;
- de werking staat niet open voor kinderen met een beperking;
- ik heb onvoldoende vertrouwen in de begeleiding.

Ouders vragen een **actievere communicatie over het aanbod naar hen toe.** Enkele respondenten stellen voor om de informatie gebundeld op één locatie (bijvoorbeeld online zoekplatform) te plaatsen waar per regio en per activiteit gezocht kan worden. Vrije tijd is bovenal een lokaal gegeven, maar wordt regionaal geregeld. De gemeente kan een grotere rol opnemen, door steeds op de hoogte te zijn van welk aanbod waar te vinden is. Belangrijk is dat er relaties worden opgebouwd tussen de verenigingen en de 'externen', zodat het aanbod gekend raakt.

Ten slotte wensen ouders vooral een ontspannende, plezierige vrijetijdsbesteding voor hun kind. Ze hebben heel wat **verwachtingen naar de begeleiding van deze activiteiten toe.** De werking moet beschikken over voldoende en bekwame begeleiders. Je kind aan een organisatie toevertrouwen is voor sommigen een grote drempel. Voor ouders van kinderen en jongeren met een beperking ligt deze drempel vaak nog hoger vanuit een grotere bezorgdheid, omdat meer en andere factoren hierin een rol spelen (lichamelijke zorg, reacties van anderen, etc.). De ouders vragen vooral een **aanbod van activiteiten op maat** van hun kind, maar de focus moet op het kind/de jongere liggen en niet op de beperking.

VRIJETIJD- EN JEUGDWERKBEGELEIDERS AAN HET WOORD

In dit hoofdstuk komt de inbreng van de jeugdwerkers en vrijetijdsbegeleiders aan bod. Er werd duidelijk gekozen om de mensen die zo dicht mogelijk bij de kinderen en jongeren staan, te bevragen. Hoe kijken de begeleiders die in de praktijk de participatie van kinderen en jongeren met een beperking waarmaken, naar kinderen en jongeren met een beperking? Hoe ervaren ze hun organisatie en collega-begeleiders? Wie zien ze wel of niet participeren aan hun werking? Wie beschouwt zich als een goede praktijk en waar verschillen algemene werkingen van specifieke werkingen? Het zijn maar enkele vragen die hier aan bod komen. We beginnen met het in kaart brengen van mogelijke kenmerken van de begeleiders die mee de antwoorden kunnen beïnvloeden.

■ Profiel van de jeugdwerkers en vrijetijdsbegeleiders

Afhankelijk van wie de vragenlijst heeft ingevuld, zullen/kunnen de antwoorden beïnvloed worden door de context of kenmerken van de respondent. Een factor die wellicht een grote invloed zal hebben in het beantwoorden van de vragen, is of de begeleiders in een vrijetijds- of jeugdorganisatie participeren die zich specifiek richt op kinderen en jongeren met een beperking. Begeleiders die een dergelijk specifiek gericht aanbod ondersteunen, hebben hier bewust voor gekozen en erkennen vanuit hun engagement al vanzelf het recht op vrijetijdsparticipatie van deze jongeren. De werking verloopt anders dan in het algemene aanbod, omdat er al meer aandacht, ondersteuning en begeleiding zou moeten zijn voor de kinderen en jongeren enerzijds en de begeleiders anderzijds (Mokos & Van Meerbeek 2004). Het spreekt voor zich dat dit hun antwoorden over visie, hulpbronnen, ondersteuning, beeldvorming over kinderen en jongeren zal beïnvloeden.

In de literatuur (Mokos & Van Meerbeek 2004, Bombaerts, Hillaert, & Coussée, 2010) en uit gesprekken met ouders en vrijetijdswerkers (bottom up approach) komt ook steeds de rol van professionelen of vrijwilligers aan bod. Het feit dat er in specifieke werkingen meer professionelen zouden werken en in niet specifieke werkingen meer vrijwilligers, zou een reden kunnen zijn waarom ouders meer vertrouwen hebben in specifieke werkingen. Daarnaast halen vrijetijdswerkingen het feit aan dat het ook om de vrije tijd van hun vrijwilligers gaat en dat ze hier niet voor zijn opgeleid, als argument om kinderen en jongeren met een beperking niet te laten deelnemen.

Daarnaast denken we dat socialisatie binnen het jeugdwerk of een bepaalde vrijetijdswerking en de ervaring van begeleiders een rol kan spelen in hoe de haalbaar ze de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking inschatten. Wanneer je als kind of jongere zelf actief was in de georganiseerde vrijetijdsbesteding of het jeugdwerk, hoelang men al begeleider is in een organisatie,... kan de antwoorden beïnvloeden. Hun ervaringen als kind geven een juister, correcter beeld van de werking in zijn geheel, antwoorden zijn net meer gekleurd door een bepaalde vrijetijdsnorm of jeugdwerkcultuur, of ze hebben minder of meer kennis van de werking, de cultuur, het beleid en de praktijk. Dit brengt ons bij de volgende factoren die de antwoorden kunnen beïnvloeden en die we als onafhankelijke variabelen meenemen in de bespreking:

- de positie als vrijwilliger of professional;
- de (niet) betrokkenheid als kind bij het jeugdwerk;
- het volgen van vorming en het al of niet behalen van een attest;
- de ervaring (in een jeugdorganisatie) met kinderen en jongeren met een beperking;
- ingevuld van uit een specifieke of een algemene werking.

Tabel 26 Verdeling respondentengroep volgens onafhankelijke variabelen (n=213)

BÊINVLOEDENDE FACTOREN		n	%
• Algemeen/ specifieke organisatie	Algemeen	162	76,1
	Specifiek	51	23,9
• Actief voor 16 jaar	Ja	171	80,3
	Nee	42	19,7
• Vrijwilliger/professioneel	Vrijwilliger	170	79,8
	Professioneel	43	20,2
• Een/geen attest jeugdwerk	Geen attest JW	63	29,6
	Wel een attest JW	150	70,4
• Minder/meer dan 5 jaar ervaring	<5j ervaring	117	54,9
	>5j ervaring	96	45,1

Met de vraag naar het attest peilden we ook naar de vorming die de respondenten al dan niet hebben gevolgd. Het feit of (begeleiding deel heeft genomen aan een vormingsaanbod, zou een effect kunnen/ moeten hebben op bepaalde items van de bevraging.

De grens van vijf jaar werd ingegeven, vanuit het inhoudelijke argument dat het logisch leek dat jongeren tot vijf jaar geëngageerd blijven/zijn als begeleiding. Ook de statistische overweging, nl. dat de verdeling van de respondenten op de mediaan vijf jaar ligt, waardoor we ook min of meer twee gelijke, en dus vergelijkbare, respondentengroepen kregen.

Ook deze factoren kunnen elkaar onderling beïnvloeden. De antwoorden van respondenten die in een specifiek aanbod begeleiden, kunnen bv. beïnvloed worden omdat er bij deze groep net meer professionelen werken, of omdat ze meer ervaring hebben, of meer vorming hebben gevolgd. Daarom volgende overzicht:

Tabel 27 Beïnvloedende factoren begeleiders specifiek versus algemeen aanbod volgens (n=213)

	ALGEMENE VRIJETIJD BESTEDING (n=162)		SPECIFIEKE VRIJETIJD BESTEDING (n=51)		phi
	n	%	%	n	
• Niet actief als kind	25	15,5	31,4	16	- 0,171*
• Actief als kind	136	84,5	68,8	35	
• Vrijwilliger	134	82,7	70,6	36	0,129
• Professioneel	28	17,3	29,4	15	
• Geen attest JW	48	29,6	29,4	15	0,002
• Wel attest JW	114	70,4	70,6	36	
• <5j ervaring	95	58,6	43,1	22	0,133
• >5j ervaring	67	41,4	56,9	29	

Het enige relevante kenmerk dat een rol speelt tussen begeleiders uit specifieke en algemene werkingen (Tabel 27) is niet dat er meer professionelen werkbaar zijn, maar eerder het feit dat deze begeleiders minder als kind actief waren. Begeleiders die kiezen voor specifieke werkingen, zijn hier waarschijnlijk eerder ingestapt omwille van het eigen netwerk, het persoonlijk contact met mensen met een beperking, studies,.... Opvallend is de bijna gelijke verdeling tussen de groepen wat betreft attestering. Het verschil in ervaring heeft weinig of geen effect in antwoorden tussen de groepen.

Tabel 28 toont de beïnvloeding van alle factoren op elkaar:

- In het profiel van de vrijwilligers versus de professionelen kan ervaring mee de antwoorden beïnvloeden, wat logisch lijkt, omdat er bij de professionelen ook meer mensen met meer ervaring aanwezig zijn. Veel professionelen combineren een vrijwilligerservaring met een professionele ervaring.
- Het profiel 'actief als kind' wordt verder niet beïnvloed door ervaring, professionelen.
- Er is geen verband tussen het behalen van een attest en een ervaring van meer of minder dan vijf jaar.

Tabel 28 Beïnvloeding variabelen onderling volgens phi (n=213, p<0,05)

	ALGEMEEN SPECIFIEK	ACTIEF VS NIET ACTIEF ALS KIND	VRIJWILLIGER VS PROFESSIONEEL	ATTEST VS GEEN ATTEST	<5J VS >5J ERVARING
• Algemeen vs specifiek		-0,171*	0,129	0,002	0,133
• Actief vs niet actief als kind	-0,171*		-0,02	0,074	-0,063
• Vrijwilliger vs professioneel	0,129	-0,02		-0,007	0,391*
• Attest vs geen attest	0,002	0,074	-0,007		0,132
• <5j vs >5j ervaring	0,133	-0,063	0,391*	0,132	

We bespreken de resultaten van de bevraging op beschrijvend niveau. Daarvoor worden eerst de algemene resultaten weergegeven in een overzichtstabel, waarna de relevante resultaten worden besproken op itemniveau. Om van significante of betekenisvolle verschillen te spreken, hanteren we de richtlijnen, zoals vermeld in het hoofdstuk Methodologie bij Analyses (zie p. 52).

Volgende verschillende thema's komen aan bod:

- missie, visie en werking van de organisatie;
- eigen visie en visie van de ander begeleiders;
- hulpbronnen en ondersteuning;
- wie kan er participeren en wie niet;
- redenen om te weigeren;
- samenwerking;
- zelfscore.

■ Over de missie, visie en werking i.f.v. kinderen en jongeren met een beperking

OVERZICHT

De items binnen deze rubriek peilen vooral naar enkele algemene aspecten van de werking: werving, openheid, begeleiding communicatie en algemene omgang i.f.v. kinderen en jongeren met een beperking binnen de organisatie. We voegden de categorie 'weet het niet' toe, omdat we ervan uitgingen dat niet iedereen binnen de organisatie (bv. vrijwilligers, pas begonnen,...) op de hoogte is van bepaalde aspecten van de organisatie. Belangrijke bedenking: het gaat hier over hoe de begeleiders kijken naar hun organisatie, hoe zij bepaalde organisatiekenmerken ervaren of beleven, eerder dan over wat feitelijk is.

Tabel 29 Overzichtstabel visie, missie en werking (n=213)

STELLINGEN VISIE, MISSIE EN WERKING	HELEMAAL NIET VAN TOEP	EERDER NIET VAN TOEP	EERDER WEL VAN TOEP	HELEMAAL VAN TOEP	WEET HET NIET
• Onze missie en visie impliceert dat kinderen/jongeren met een beperking kunnen deelnemen aan onze werking	1,4%	9,4%	27,2%	57,3%	4,7%
• Al onze informatie (website, flyers, ...) vermeldt dat kinderen/ jongeren met een beperking kunnen deelnemen	22,1%	23,5%	13,1%	36,6%	4,7%
• Onze werking werft actief leden op plekken waar kinderen/jongeren met een beperking aanwezig zijn (buitengewoon onderwijs, specifieke voorzieningen,...)	31,9%	23,0%	15,5%	19,7%	9,9%
• Mensen met een beperking maken deel uit van de leiding of het team.	31,9%	24,4%	16,0%	24,4%	3,3%
• Wij bespreken samen met ouders hoe kinderen/jongeren met een beperking kunnen deelnemen binnen onze werking	6,1%	14,6%	24,4%	50,2%	4,7%
• Wanneer kinderen/jongeren met een beperking niet kunnen deelnemen, zoeken we samen met de ouders naar oplossingen buiten onze werking	11,3%	18,8%	30,5%	23,5%	16,0%
• Onze begeleiders zijn opgeleid om iedereen, ook kinderen/jongeren met een beperking, maximaal te laten deelnemen binnen onze werking	14,1%	34,7%	28,2%	20,2%	2,8%
• Onze begeleiders zijn in staat om te werken met kinderen/jongeren met een beperking	2,8%	12,7%	37,6%	42,7%	4,2%
• Onze begeleiders worden ondersteund in het begeleiden van kinderen/jongeren met een beperking	14,6%	23,0%	26,3%	33,3%	2,8%
• Wij wensen dat meer kinderen/jongeren met een beperking deelnemen binnen onze werking	3,8%	17,4%	35,7%	28,6%	14,6%
• Wij maken er werk van dat meer kinderen/jongeren met een beperking kunnen deelnemen binnen onze werking	10,8%	24,4%	18,3%	37,6%	8,9%
• Deelname van kinderen/jongeren met een beperking vinden wij een meerwaarde voor iedereen	2,3%	6,1%	30,5%	54,0%	7,0%
• Onze werking is bereid om extra inspanningen te doen opdat kinderen/jongeren met een beperking niet afhaken	2,8%	9,4%	27,7%	49,3%	10,8%
• Onze begeleiders betrekken de andere groepsleden in het omgaan met kinderen/jongeren met een beperking	4,7%	9,9%	29,9%	46,5%	9,4%

Als we bekijken hoe begeleiders in ons onderzoek de missie/visie van de organisatie ervaren waarin ze actief zijn, vallen volgende zaken op:

- De respondenten zien hun werking niet als actief wervend naar jongeren met een beperking toe, noch als een werking waar jongeren met een beperking deel uitmaken van het leidingsteam.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“De discussie over het belang en de meerwaarde van ‘inclusief’ werken leeft niet echt in het algemeen jeugdwerk. Het is geen dagelijkse bekommernis: als de vraag zich niet voordoet, concentreren veel jeugdwerkers zich op de eigen werking, zoals ze nu bestaat. Ze proberen er hun activiteiten zo goed mogelijk te organiseren.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

- Ongeveer de helft van de begeleiders zegt dat hun informatie vermeldt dat kinderen en jongeren met een beperking kunnen deelnemen aan hun aanbod en dat hun begeleiders opgeleid zijn en ondersteund worden i.f.v. het begeleiden van kinderen met een beperking.
- Op alle andere items slaat de balans eerder positief door, ruim drie vierde van de respondenten zegt dat:
 - * de visie van de organisatie open staat voor iedereen;
 - * ouders waar mogelijk betrokken worden;
 - * waar mogelijk samen naar oplossingen wordt gezocht, wanneer ze niet kunnen deelnemen;
 - * ze in staat zijn om met deze groep aan de slag te gaan, ook al zegt de helft het gevoel te hebben daar niet voor opgeleid te zijn.
- Opvallend is dat vier op de vijf respondenten wensen dat er meer jongeren met een beperking deelnemen, maar dat slechts een op de drie er op dit moment ook werk van maakt. Negen op de tien vindt deelname van deze jongeren een meerwaarde en ongeveer drie op de vier is ook bereid om daarvoor extra inspanningen te doen.
- Opmerkelijk is dat een op de vier zegt dat er mensen met een beperking deel uitmaken van de leiding. De reden daarvoor is moeilijk te duiden door deze dataverzameling, maar het zal vermoedelijk het gevolg zijn van de eigen ‘invulling’ van beperking. Er werd geen exacte definitie gehanteerd, noch een lijst van beperkingen. Het accent ligt op de perceptie.

VERSCHILLEN EN EFFECTEN

Welke kenmerken van de begeleiders beïnvloeden de antwoorden op deze items? We overlopen de kruistabellen, waar meer dan drie kenmerken een effect hebben. Voor de andere items worden de gegevens tekstueel verwerkt.

Tabel 30 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking - item1 (n=203, *p<0,05)

ONZE MISSIE EN VISIE IMPLICEERT DAT KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING KUNNEN DEELNEMEN AAN ONZE WERKING (n=203)	HELEMAAL TOT EERDER NIET VAN TOEPASSING (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL VAN TOEPASSING (%)	M*	sd	df	phi
• Niet actief als kind	5,0	95,0	1,95	,22	1	-0,1
• Wel actief als kind	13,0	87,0	1,87	,34		
• Vrijwilliger	13,7	86,3	1,86	,34	1	0,144*
• Professioneel	2,4	97,6	1,98	,15		
• Geen attest JW	20,3	79,7	1,80	,41	1	0,182*
• Attest JW	7,6	92,4	1,92	,27		
• <5j ervaring	18,2	81,8	1,82	,39	1	0,235*
• >5j ervaring	3,2	96,8	1,97	,18		
• Algemeen	14,5	85,5	1,86	,35	1	0,171*
• Specifiek	2,0	98,0	1,98	,14		

* M=gemiddelde score, sd= standaarddeviatie, df= vrijheidsgraad, phi = effectgrootte

Uit de antwoorden op de vraag 'Kan iedereen vanuit visie of missie van de organisatie participeren?' halen we volgende informatie:

- De gemiddelde scores (kolom M), en de relatief kleine standaarddeviaties (sd), tonen dat over het algemeen de respondenten deze uitspraak van toepassing vinden op hun werking.
- Het effect van ervaring is het grootst: hoe meer ervaring, hoe meer akkoord wordt gegaan met deze stelling. Daarnaast gaan begeleiders met een attest, die als professioneel werken of begeleider zijn in een specifiek aanbod, meer akkoord met deze stelling
- Zelf als kind actief geweest zijn, heeft geen invloed op de antwoorden.

Sfeerbeeld

Gelijkaardige verschillen merken we in de analyse van item 7 'onze begeleiders zijn opgeleid zodat iedereen maximaal kan deelnemen':

Ruim 30% meer professionelen dan vrijwilligers ($\phi = 0,27$) vinden dat de begeleiders goed zijn opgeleid. Ook 15% meer begeleiders met een attest ($\phi = 0,14$) gaan daarmee akkoord.

Ook meer begeleiders met ervaring vinden dat iedereen is opgeleid ($\phi = 0,25$).

Ruim dubbel zoveel begeleiders uit het specifieke aanbod dan uit een algemeen aanbod ($\phi = 0,39$) vinden dat iedereen is opgeleid. Bij deze variabele is wellicht sprake van cross-beïnvloeding: bij de respondenten uit het specifieke aanbod zijn er meer professionelen en begeleiders met meer dan vijf jaar ervaring.

Tabel 31 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking – item 2 (n=203, * $p < 0,05$)

AL ONZE INFORMATIE (WEBSITE, FLYERS,...) VERMELDT DAT KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING KUNNEN DEELNEMEN (n=203)	HELEMAAL TOT EERDER NIET VAN TOEPASSING (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL VAN TOEPASSING (%)	M	sd	df	phi
• Niet actief als kind	25,6	74,4	1,74	,44	1	-0,216*
• Wel actief als kind	53,0	47,0	1,47	,50		
• <5j ervaring	56,8	43,2	1,43	,50	1	0,197*
• >5j ervaring	37,0	63,0	1,63	,49		
• Algemeen	63,2	36,8	1,37	,48	1	0,531*
• Specifiek	2,0	98,0	1,98	,14		

Dat de informatie van de organisatie vermeldt dat kinderen en jongeren met een beperking kunnen deelnemen (Tabel 31), wordt eerder niet (h)erkend door diegene die zelf ooit deelnemer geweest zijn. Begeleiders met meer ervaring zijn eerder geneigd om dit wel te erkennen. Er is een vanzelfsprekend groot verschil tussen de respondenten uit algemene en specifieke werkingen: drie op de vijf begeleiders uit algemene werkingen zeggen dat hun informatie dat eerder niet vermeldt tegenover bijna alle begeleiders uit specifieke werkingen. Positief is dat een op de drie respondenten uit de algemene werkingen zegt het wel te doen.

Min of meer dezelfde resultaten zien we voor het actief werven van leden met een beperking (Tabel 32). Vrijwilligers zien het actief werven minder gebeuren dan de professionelen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat professionelen meer zelf werven dan vrijwilligers.

Tabel 32 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking – item 3 (n=192, *p<0,05)

ONZE WERKING WERFT ACTIEF LEDEN OP PLEKKEN WAAR KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING AANWEZIG ZIJN (BUITENGEWOON ONDERWIJS, SPECIFIEKE VOORZIENINGEN,...) (n=192)	HELEMAAL TOT EERDER NIET VAN TOEPASSING (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL VAN TOEPASSING (%)	M	sd	df	phi
	• Niet actief als kind	38,2	61,8	1,62	,49	1
• Wel actief als kind	65,6	34,4	1,34	,48		
• Vrijwilliger	64,5	35,5	1,36	,48	1	0,141*
• Professioneel	47,5	52,5	1,53	,51		
• Geen attest JW	70,2	29,8	1,30	,46	1	0,123
• Attest JW	57,0	43,0	1,43	,50		
• <5j ervaring	71,3	28,7	1,29	,45	1	0,223*
• >5j ervaring	49,5	50,5	1,51	,50		
• Algemeen	74,5	25,5	1,26	,44	1	0,517*
• Specifiek	14,0	86,0	1,86	,35		

Bij item 4 (Mensen met een beperking maken deel uit van de leiding of het team), item 5 (Wij bespreken samen met ouders hoe kinderen/jongeren met een beperking kunnen deelnemen binnen onze werking) en item 6 (Wanneer kinderen/jongeren met een beperking niet kunnen deelnemen, zoeken we samen met de ouders naar oplossingen buiten onze werking) zijn er betekenisvolle verschillen ($p < 0,05$) te merken tussen begeleiders van specifieke en algemene werkingen:

- 34,4% van de begeleiders uit de algemene versus 65,3% van de begeleiders uit de specifieke werkingen ($\phi = 0,27$) zegt dat personen met een beperking deel uit maken van de leiding (item 4).
- Ruim zeven op de tien begeleiders uit algemene en negen op de tien uit specifieke werkingen ($\phi = 0,19$), zeggen samen met ouders te bespreken hoe kinderen en jongeren met een beperking kunnen deelnemen binnen de werking (item 5).
- Bijna negen op de tien begeleiders uit de specifieke werkingen zeggen samen oplossingen te zoeken met de ouders wanneer de jongere niet kan deelnemen (item 6), terwijl dat iets meer dan zes op de tien respondenten uit algemene werkingen is ($\phi = 0,30$).

Vrijwilligers herkennen zich minder in ‘samen met ouders oplossingen zoeken in geval van niet kunnen deelnemen’ (item 5) dan professionelen: respectievelijk zes op de tien versus acht op de tien met een effectgrootte van $\phi = 0,20$. Ook dit zal waarschijnlijk meer tot het takenpakket behoren van de professionele medewerkers.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“Er is een duidelijke vraag vanuit het jeugdwerk naar ondersteuning en meer informatie, zowel voor henzelf als voor de ouders. Het specifieke en het inclusieve jeugdwerk vervult een gezinsondersteunende taak. Daartegenover staat dat de rol die ouders zelf kunnen spelen, onderbelicht blijft.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Begeleiders zonder attest vinden het 'samen met ouders bespreken hoe deze jongeren kunnen deelnemen' minder evident: ongeveer 15% minder dan begeleiders met een attest ($\phi=0,16$). Het is een eerste keer dat er een duidelijk effect van vorming is op de antwoorden.

Dat de 'begeleiders in staat zijn om met kinderen en jongeren met een beperking te werken' (item 8) vinden professionelen ($\phi=0,19$), begeleiders met ervaring ($\phi=0,17$), en uit het specifieke aanbod ($\phi=0,22$) significant meer van toepassing. Het gaat hier weliswaar om kleine effecten.

Tabel 33 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking – item 9 (n=203, *p<0,05)

ONZE BEGELEIDERS WORDEN ONDERSTEUND IN HET BEGELEIDEN VAN KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING (n=207)	HELEMAAL TOT EERDER NIET VAN TOEPASSING (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL VAN TOEPASSING (%)	M	sd	df	phi
• Niet actief als kind	19,5	80,5	1,80	,40	1	-0,195*
• Wel actief als kind	43,4	56,6	1,57	,50		
• Vrijwilliger	42,8	57,2	1,57	,50	1	0,170*
• Professioneel	22,0	78,0	1,78	,42		
• Geen attest JW	50,8	49,2	1,49	,50	1	0,162*
• Attest JW	33,6	66,4	1,66	,47		
• <5j ervaring	47,0	53,0	1,53	,50	1	0,191*
• >5j ervaring	28,3	71,7	1,72	,45		
• Algemeen	47,4	52,6	1,53	,50	1	0,316*
• Specifiek	11,8	88,2	1,88	,33		

Betekenisvolle verschillen en effecten zijn hier duidelijk beïnvloed door wie dit item heeft beantwoord. Begeleiders uit het specifieke aanbod, die meer dan vijf jaar ervaring hebben, een attest hebben of als professioneel werken, herkennen zich substantieel meer in het feit dat de begeleiders ondersteund worden. Het hebben van een attest kan op zich ook al als ondersteunend ervaren worden. Begeleiders die als kind actief waren, herkennen zich hier minder in. Ervaring als deelnemer lijkt een meer realistisch beeld te geven.

Op items 10, 11 en 13 zijn er minder verschillen merkbaar:

- Drie op de vier begeleiders 'wensen dat meer kinderen met een beperking deelnemen' (item 10), vooral begeleiders met ervaring ($\phi=0,22$) kijken hier positief naar. Dat begeleiders uit specifieke werkingen ook meer participatie wensen dan de respondenten uit algemene werkingen ($\phi=0,20$), lijkt vanzelfsprekend.
- Dat er 'werk wordt gemaakt van meer participatie' (item 11), wordt minder herkend door de begeleiders die zelf als deelnemer actief waren ($\phi=-0,18$) maar substantieel meer door begeleiders in het specifieke aanbod ($\phi=0,41$). Opmerkelijk: ervaring en attestering hebben hier geen invloed.
- Of de 'werking bereid is om inspanningen te doen, opdat deze jongeren niet afhaken' (item 13) is meer herkenbaar voor begeleiders uit specifieke werkingen ($\phi=0,20$) en begeleiders met meer ervaring ($\phi=0,15$).

Professionelen ($\phi=0,20$), meer ervaring hebben ($\phi=0,25$), en begeleiders uit specifieke werkingen ($\phi=0,14$), beschouwen de participatie van jongeren met een beperking meer als een meerwaarde (item 12). 'Andere groepsleden betrekken in het omgaan met jongeren met een beperking' (Item 14) is het enige item waar begeleiders uit algemene en specifieke werkingen gelijkaardig antwoorden: ruim 80% van elke groep. Begeleiders met meer ervaring ($\phi=0,15$) of een attest ($\phi=0,14$) vinden dit meer van toepassing.

SAMENVATTEND

- Hoewel ongeveer 90% van de bevroagde begeleiders zegt dat hun visie impliceert dat kinderen en jongeren met een beperking kunnen participeren aan hun activiteiten, zien we dat niet verder vertaald in de meer praktische acties: werving, informatiekanalen, begeleidingsmethoden,... **de bereidheid is er, de actie blijft uit.**
- Begeleiders met meer dan vijf jaar ervaring herkennen zich meer in negen stellingen dan de groep met minder ervaring: **ervaring speelt een rol** (rechtstreeks of onrechtstreeks in combinatie met mogelijke doorstroming als professional).
- Begeleiders met een attest herkennen zich op vijf items meer dan begeleiders zonder attest: **de impact van vorming is hier eerder beperkt.**
- Begeleiders die actief zijn geweest als kind gaan minder akkoord met vier van de veertien stellingen, maar dit kan beïnvloed zijn door de grotere aanwezigheid van 'niet-actieven' bij het specifieke jeugdwerk.
- Er is een duidelijk verschil tussen begeleiders uit **specifieke en algemene werkingen**. Begeleiders uit specifieke werkingen herkennen hun werking meer in alle bovenstaande stellingen dan begeleiders uit algemene werkingen. Enkel op het laatste item (andere groepsleden aanzetten tot samenspelen) lopen de antwoorden gelijk. Meer typerend is dat in werkingen met een specifiek aanbod:
 - * er meer doorstroming is van kinderen en jongeren met een beperking naar de leiding;
 - * er meer samen met ouders wordt besproken en gezocht hoe kinderen en jongeren met een beperking kunnen deelnemen binnen de werking;
 - * er meer samen met de ouders naar oplossingen wordt gezocht;
 - * er een soort cumulatief bewustzijn aanwezig is over het belang van participatie bij jeugdwerkers van specifieke werkingen. Er participeren meer kinderen en jongeren met een beperking (is hun kerntaak), ze wensen (nog) meer participatie en ze vinden dat hun organisatie er werk van maakt.
- Ook is er een duidelijk verschil tussen **vrijwilligers en professionelen**:
 - * Professionelen besteden meer aandacht aan zaken die op de een of de andere manier met hun achtergrond (opleiding, ervaring) te maken hebben en met de specifieke functie van professional, die globaler is dan de vrijwilliger: ze hebben aandacht voor zaken die het 'spelen' overstijgen. De globalere verantwoordelijkheid of het uitgebreidere pakket aan taken zal wellicht als gevolg hebben dat zij meer aandacht hebben voor het 'actief' werven. Het begeleiden en ondersteunen vinden ze ook belangrijker, wat vermoedelijk deels in het eigen takenpakket zit. Verder zullen ze in hun antwoorden meer beïnvloed worden door visies op jeugdwerk, waar dit voor een vrijwilliger minder centraal staat (dus bijvoorbeeld wijzen op de meerwaarde). Het kan ook een effect zijn van het feit dat van de professionelen die hebben geantwoord, er meer in een specifieke organisatie werken.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“Ja maar, als vrijwilliger moet je geen professional zijn in die beperking, want je bent wel een professional in spelen.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Het onderscheid tussen de vrijwilliger en de professional kent vele dimensies. Het is belangrijk dit te blijven benadrukken en te streven naar een duidelijke afbakening. Het ongedwongen en niet-professionele karakter van het vrijwillige jeugdwerk maakt het magisch, en die magie mag niet verdwijnen door te professionaliseren, ‘overjuridiseren’ of ‘specialiseren’.

■ Over hoe ik er zelf naar kijk en hoe ik denk dat anderen hier naar kijken

OVERZICHT

“Ik zou wel willen ... maar de andere begeleiders zien dat niet zitten” is een argument dat ouders soms te horen krijgen, wanneer hun kind geweigerd wordt binnen bepaalde werkingen.

Het doel van deze rubriek is om te achterhalen of dit argument steek houdt: hoe kijken de begeleiders op de ‘vrijtijdsvloer’ naar de participatie van kinderen en jongeren met een beperking? Hoe denken ze dat hun collega’s ertegenover staan? De items in deze rubriek werden in negatieve zin geformuleerd, wat natuurlijk een invloed kan hebben op het sociaal wenselijke om zich vooral hier niet in te herkennen.

Onze keuze hiertoe werd ingegeven door het feit dat we in de gehele vragenlijst wilden afwisselen tussen negatief en positief geformuleerde items en dat we de argumenten die in de praktijk vaak zo worden geformuleerd, daadwerkelijk wilden aftoetsen.

Tabel 34 Overzichtstabel beeldvorming (n=180)

	HELEMAAL NIET AKKOORD	EERDER NIET AKKOORD	EERDER WEL AKKOORD	HELEMAAL AKKOORD	IK WEET HET NIET
• 1a) Ik vind deelname van kinderen/jongeren met een beperking onmogelijk binnen onze werking. (n=179)	62,2%	25,6%	10,0%	1,7%	0,6%
• 1b) De meerderheid binnen onze werking vindt deelname van kinderen/jongeren met een beperking onmogelijk binnen onze werking. (n=169)	51,1%	26,7%	12,8%	3,3%	6,1%
• 2a) Ik voel me onzeker ten aanzien van kinderen/jongeren met een beperking. (n=179)	50,6%	31,1%	15,0%	2,8%	0,6%
• 2b) De meerderheid binnen onze werking voelt zich onzeker ten aanzien van kinderen/jongeren met een beperking. (n=161)	27,8%	30,6%	24,4%	6,7%	10,6%
• 3a) Ik ben onvoldoende voorbereid om kinderen/jongeren met een beperking te laten deelnemen aan activiteiten. (n=179)	41,1%	32,2%	18,3%	7,8%	0,6%
• 3b) De meerderheid binnen onze werking is onvoldoende voorbereid om kinderen/jongeren met een beperking te laten deelnemen aan activiteiten. (n=170)	28,3%	30,0%	23,9%	12,2%	5,6%
• 4a) Ik vind onze activiteiten niet geschikt voor kinderen/jongeren met een beperking. (n=175)	47,2%	30,6%	14,4%	5,0%	2,8%
• 4b) De meerderheid binnen onze werking vindt onze activiteiten niet geschikt voor kinderen/jongeren met een beperking. (n=157)	41,1%	28,3%	13,3%	4,4%	12,8%
• 5a) Ik denk dat ouders van andere deelnemers bezwaren hebben bij de deelname van kinderen/jongeren met een beperking. (n=158)	62,2%	20,6%	5%	0%	12,2%
• 5b) De meerderheid binnen onze werking denkt dat ouders van andere deelnemers bezwaren hebben bij de deelname van kinderen/jongeren met een beperking. (n=154)	56,1%	26,1%	3,3%	0%	14,4%

Wat de beeldvorming en perceptie van begeleiders betreft, vallen volgende zaken op in bovenstaande tabel:

- Er heerst een vrije positieve perceptie bij de begeleiders t.a.v. kinderen en jongeren met een beperking, want drie op de vier gaat niet tot eerder niet akkoord met bovenstaande uitspraken.
- Bijna negen op de tien begeleiders zien participatie van kinderen en jongeren met een beperking niet als onmogelijk.

- De overgrote meerderheid (ongeveer acht op de tien) vindt de activiteiten die ze aanbieden geschikt en denkt niet dat andere ouders bezwaar zouden hebben.

Van de begeleiders zegt een op de vier zich onzeker te voelen of onvoldoende voorbereid te zijn. Ze denken echter dat de meerderheid binnen de werking zich eerder onzeker voelt of onvoorbereid is. Hiermee wordt onze hypothese toch deels bevestigd: *ik kan het wel, maar de anderen niet*. Daarover samen in gesprek gaan of vorming bieden, zou zeker kunnen helpen.

VERSCHILLEN EN EFFECTEN

Enkele vanzelfsprekendheden worden bevestigd:

- Begeleiders met meer ervaring en uit het specifieke circuit vinden deelname van kinderen en jongeren met een beperking minder onmogelijk (resp. $\phi=-0,09$ en $\phi=-0,21$).
- Vrijwilligers ($\phi=-0,16$), begeleiders zonder attest ($\phi=-0,09$), begeleiders met minder ervaring ($\phi=0,26$) en begeleiders in het algemeen aanbod ($\phi=-0,20$) voelen zich meer onzeker. De ervaring van begeleiders heeft hier het grootste effect. Het effect van vorming is minimaal.

Tabel 35 Effect onafhankelijke variabelen op 'ik voel me onzeker' (n=179, * $p<0,05$)

2a) IK VOEL ME ONZEKER TEN AANZIEN VAN KINDEREN/ JONGEREN MET EEN BEPERKING.	HELEMAAL TOT EERDER NIET AKKOORD (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL NIET AKKOORD (%)	df	phi
• Niet actief als kind	93,9	6,1	1	0,143
• Wel actief als kind	80,0	20,0		
• Vrijwilliger	78,9	21,1	1	-0,166*
• Professioneel	94,6	5,4		
• Geen attest JW	76,5	23,5	1	-0,093*
• Attest JW	84,4	15,6		
• <5j ervaring	72,9	27,1	1	-0,258*
• >5j ervaring	92,8	7,2		
• Algemeen	77,6	22,4	1	-0,203*
• Specifiek	95,6	4,4		

Hetzelfde zien we voor het zich voorbereid voelen (Tabel 36): meer vrijwilligers ($\phi = -0,18$), begeleiders zonder attest ($\phi=-0,21$), begeleiders met <5j ervaring ($\phi=-0,28$) en werkzaam in een algemeen aanbod ($\phi=-0,29$) voelen zich onvoldoende voorbereid.

Alle begeleiders uit specifieke werkingen zeggen dat participatie van deze groep jongeren mogelijk is, t.o.v. 77% van de begeleiders uit algemene werkingen ($\phi = 0, 21$).

Een minderheid (<5%) van de begeleiders uit specifieke werkingen voelt zich onzeker, onvoldoende voorbereid of vindt dat de activiteiten niet geschikt zijn (<3%). Zij verschillen daarin duidelijk van begeleiders uit het algemene aanbod (resp. $\phi=0,20$, $\phi=0,28$ en $\phi=0,26$).

Tabel 36 Effect onafhankelijke variabelen op 'ik ben onvoldoende voorbereid' (n=179, *p<0,05)

3a) IK BEN ONVOLDOENDE VOORBEREID OM KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING TE LATEN DEELNEMEN AAN ACTIVITEITEN.	HELEMAAL TOT EERDER NIET AKKOORD (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL NIET AKKOORD (%)	df	phi
• Niet actief als kind	87,9	12,1	1	0,155*
• Wel actief als kind	70,3	29,7		
• Vrijwilliger	69,7	30,3	1	-0,179*
• Professioneel	89,2	10,8		
• Geen attest JW	58,8	41,2	1	-0,214*
• Attest JW	79,7	20,3		
• <5j ervaring	62,5	37,5	1	-0,275*
• >5j ervaring	86,7	13,3		
• Algemeen	66,4	33,6	1	-0,287*
• Specifiek	95,6	4,4		

Met betrekking tot zich onzeker of zich onvoldoende voorbereid voelen en de geschiktheid van het aanbod zijn volgende bevindingen eerder verrassend:

- (Slechts) een op de vier begeleiders uit algemene werkingen voelt zich onzeker of vindt hun aanbod eerder niet geschikt.
- Toch een op de drie begeleiders uit het algemene aanbod voelt zich onvoldoende voorbereid en een op de twee denkt dat de meerderheid onvoldoende voorbereid is.
- Vrijwilligers voelen zich minder voorbereid (phi=0,18) dan professionelen, toch is dat verschil kleiner dan verwacht.
- Meer begeleiders die als kind actief zijn geweest, voelen zich onvoldoende voorbereid (phi=0,16). Dat is tegen de verwachtingen in, omdat ze meer vertrouwd zijn met jeugd- of vrijetijdswerkingen. Het heeft misschien te maken met het overnemen van een bepaalde groepsnorm, dat ze zelf als kind niet of zelden kinderen met een beperking hebben zien participeren, of met het feit dat jongeren die later instappen in een werking dat eerder doen vanuit een bepaalde achtergrond, studie of overtuiging.

Tabel 37 Effect onafhankelijke variabelen op 'de meerderheid binnen onze werking is niet voorbereid' (n=170, *p<0,05)

3b) DE MEERDERHEID BINNEN ONZE WERKING IS ONVOLDOENDE VOORBEREID OM KINDEREN/JONGEREN MET EEN BEPERKING TE LATEN DEELNEMEN AAN ACTIVITEITEN.	HELEMAAL TOT EERDER NIET AKKOORD (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL NIET AKKOORD (%)	df	phi
• Vrijwilliger	56,0	44,0	1	0,230*
• Professioneel	83,3	16,7		
• <5j ervaring	50,0	50,0	1	-0,263*
• >5j ervaring	75,6	24,4		
• Algemeen	48,0	52,0	1	-0,472*
• Specifiek	100,0	0,0		

Verschillen in de perceptie over de hoe de meerderheid binnen de werking tegen de uitspraken in deze rubriek aankijkt (Tabel 37), zien we enkel bij:

- meer vrijwilligers ($\phi=-0,16$) en meer begeleiders uit het algemene aanbod ($\phi=-0,28$) denken dat de meerderheid in de werking het onmogelijk acht dat kinderen en jongeren met een beperking kunnen deelnemen;
- meer vrijwilligers ($\phi=0,23$), en meer begeleiders met minder ervaring ($\phi=-0,26$) denken dat de meerderheid onvoldoende is voorbereid.

SAMENVATTEND

Over het algemeen heeft vorming weinig invloed: of de begeleiders nu een attest hebben of niet, het verandert weinig aan hun beeldvorming over de participatie van de doelgroep of in hun kijken naar de meerderheid binnen de werking.

Voor de begeleiders lijkt er geen probleem: slechts een minderheid vindt participatie onmogelijk, voelt zich onzeker, onvoldoende opgeleid of vindt de activiteiten niet geschikt. De andere ouders worden niet als een obstakel gezien.

Professionals zijn door hun vaardigheden en kennis beter opgeleid om specifieke situaties te kunnen inschatten. Ze voelen zich minder onzeker en beter voorbereid.

Verder lijkt ervaring soms een verschil te maken. De eigen perceptie is in het algemeen eerder afwijkend, bij sommige antwoorden zijn er kleine verschillen. Juist bij jeugdwerk is de mening van de peers fundamenteel, m.a.w. als een begeleider, zelf nog jongere of jongvolwassene, het beeld heeft dat de anderen in de groep zich onzeker voelen of onvoldoende voorbereid zijn, is de kans klein dat hij/zij zijn/haar mening zal doordrukken. Hij/zij zal eerder de peer groep volgen.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“Vrijwilligers hebben meestal minder opleiding of vorming gekregen. Er ontstaat een spanningsveld bij de vraag of vrijwilligers wel allerlei opleidingen moeten volgen en moeten geprofessionaliseerd worden. Waarin dan wel en wat is dan nog het onderscheid met de professionals?” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Een deel van de focusgroepsleden pleit voor een beperkte mate van ‘professionalisering’ in het omgaan met deze kinderen, om zowel de vrijwilliger als ouders zekerheid te bieden.

“Er zijn wel wat vragen: Hoe ga je met die gasten om? of Wat vragen we van vrijwilligers, en verwachten we dat ze verpleegkundige dingen opnemen? Hoever mag die verzorging gaan?” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Anderzijds wordt geopperd dat deze toenemende kennis en professionalisering soms meer zaken afremt.

“Het is juist de onbekendheid en het informele karakter die vrijwilligers een bepaalde vrijheid biedt om met jongeren met een beperking om te gaan.” (medewerker specifiek jeugdwerk)

■ Hulpbronnen en ondersteuning

OVERZICHT

Wat is nodig? Welke hulpbronnen worden gebruikt? Deze rubriek peilde naar de noodzaak en inzet van hulpbronnen, zodat kinderen en jongeren met een beperking kunnen participeren aan de activiteiten. De selectie van deze hulpbronnen is gebaseerd op de index voor inclusie. (Booth & Ainscow).

Tabel 38 Overzichtstabel hulpbronnen (n=171)

STELLINGEN	IK WEET HET NIET	HELEMAAL NIET AKKOORD	EERDER NIET AKKOORD	EERDER WEL AKKOORD	HELEMAAL WEL AKKOORD	M	sd
• Onze werking heeft meer financiële middelen nodig om kinderen/jongeren met een beperking te laten deelnemen aan onze activiteiten.	7,0%	8,8%	22,2%	39,8%	22,2%	2,61	1,134
• Onze werking heeft meer mensen nodig om kinderen/jongeren met een beperking te laten deelnemen aan onze activiteiten.	2,4%	4,1%	17,6%	48,8%	27,1%	2,94	,908
• Om kinderen/jongeren met een beperking te laten deelnemen zijn aanpassingen aan onze accommodaties noodzakelijk.	6,5%	11,2%	28,2%	32,4%	21,8%	2,52	1,142
• Onze werking heeft extra educatief materiaal nodig om onze activiteiten aan te passen voor kinderen/jongeren met een beperking.	4,1%	8,8%	31,8%	41,2%	14,1%	2,52	,980
• De samenwerking met ouders moet beter opdat kinderen/jongeren met een beperking kunnen deelnemen aan onze activiteiten.	7,6%	14,1%	34,7%	34,1%	9,4%	2,24	1,056
• Onze werking doet inspanningen opdat kinderen/jongeren met een beperking niet zouden afhaken.	7,1%	2,9%	18,2%	31,2%	40,6%	2,95	1,161

Bovenstaande tabel toont dat de begeleiders volgende hulpbronnen nodig hebben om kinderen en jongeren met een beperking te laten participeren:

- Ongeveer zes op de tien begeleiders gaan akkoord dat er meer financiële middelen nodig zijn.
- Iets meer dan acht op de tien stelt dat er meer mensen nodig zijn om meer participatie van kinderen en jongeren met een beperking mogelijk te maken.
- Bijna drie op de vier begeleiders zeggen dat er inspanningen gedaan worden binnen de werking opdat kinderen en jongeren met een beperking niet zouden afhaken.
- Opvallend: iets minder dan de helft zegt dat er geen aanpassingen, ander materiaal of meer samenwerking met ouders nodig zijn.

Tabel 39 Overzichtstabel ondersteuning (n=165)

	IK WEET HET NIET	HELEMAAL NIET AKKOORD	EERDER NIET AKKOORD	EERDER WEL AKKOORD	HELEMAAL AKKOORD	M	sd
STELLINGEN							
• Onze jeugdwerkers kennen de ondersteuningsmogelijkheden voor het betrekken van kinderen/jongeren met een beperking. (n= 151)	8,5%	9,1%	33,3%	29,7%	19,4%	2,42	1,154
• Onze jeugdwerkers maken gebruik van ondersteuningsmogelijkheden aanwezig binnen de werking. (n=148)	10,3%	9,1%	24,2%	32,1%	24,2%	2,51	1,243
• Onze jeugdwerkers maken gebruik van ondersteuningsmogelijkheden aanwezig buiten onze werking (gemeente,...). (n=139)	15,8%	17,6%	37,0%	20,0%	9,7%	1,90	1,180
• Wij vertrouwen erop dat we altijd een oplossing vinden om iedereen te laten deelnemen. (n=157)	4,8%	1,2%	10,9%	51,5%	31,5%	3,04	,956
• Wij ervaren dat ouders van kinderen/jongeren met een beperking vertrouwen hebben in onze werking. (n=144)	12,7%	3,0%	7,3%	31,5%	45,5%	2,94	1,342

De uitspraken uit Tabel 39 peilden naar de ondersteuningsmogelijkheden van de begeleiders binnen de werking en de elementen die daar een rol in kunnen spelen.

- Ongeveer een op de twee zegt de ondersteuningsmogelijkheden te kennen en iets meer dan de helft zegt die ook te gebruiken.
- Ondersteuningsmogelijkheden buiten de werking zijn duidelijk minder gekend (ruim twee derde). Ruim drie op de vier zegt vertrouwen te hebben dat er een oplossing gevonden wordt of dat ouders vertrouwen hebben in de werking.

Toets: uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“Dat was nooit in ons opgekomen, nooit ni vanuit kwaai wil, maar het was nooit in ons opgekomen van ondersteuning te zoeken”. (medewerker algemeen jeugdwerk)

Het niet kennen van de ondersteuning kan ook een gevolg zijn van een zekere desinteresse of minder sterk uitgedrukt: het is geen echte bekommernis. Actief op zoek gaan naar ondersteuning is dan niet aan de orde. Specifieke werkingen zijn daar omwille van hun centrale doelstelling veel meer mee bezig.

“Nu, als je zo'n organisaties bevraagt zijn er wel die effectief daarop inzetten, maar er zijn er ook die gewoon geen weet hebben van ja, goh, hoeveel groepen zijn er nu bezig met inclusie... Ik weet het eigenlijk niet... En er zit wel een vormingske in, in ons vorming voor vrijwilligers. Maar in het algemeen denk ik dat het in de meeste regulaire organisaties gewoon nog te weinig aanwezig is om er echt voor te gaan.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

Het belang van gerichte informatie en ondersteuning kan voor de leiding een beslissende rol spelen. Als de ondersteuning of begeleiding zich blijft focussen op wat wel mogelijk is in de reeds bestaande setting, zal de stap naar inclusie verkleinen. Enkele praktische tips zijn soms al voldoende. Gerichte ondersteuning van een specifieke lokale jeugdwerking laat toe dat ze zelf een aantal zaken ontdekken. Er kan nog veel geleerd worden van de werkingen die er wel positieve ervaring mee hebben.

“Het is dus niet zo duidelijk hoe werkingen juist met inclusie kunnen beginnen, hoe sommigen het aanpakken en welke begeleiding deze kinderen en jongeren met een beperking dan juist nodig hebben ...”(medewerker algemeen jeugdwerk)

VERSCHILLEN EN EFFECTEN

Over het algemeen zijn er weinig verschillen in de antwoorden binnen de variabelen, wat op zich vrij opmerkelijk is. Volgende elementen beïnvloeden min of meer de antwoorden:

- Begeleiders uit specifieke werkingen gaan opvallend meer akkoord met de stelling dat er meer financiële middelen nodig zijn ($\phi=0,28$) en doen meer inspanningen, opdat deelnemers niet zouden afhaken ($\phi=0,27$).
- Begeleiders uit algemene werkingen zeggen dan weer dat er meer aanpassingen nodig zijn aan de accommodatie ($\phi=0,17$).
- Begeleiders met een attest gaan minder akkoord met het feit dat er meer mensen nodig zijn ($-0,17$), met weliswaar een klein verschil.

Tabel 40 Effect onafhankelijke variabelen op ondersteuning – item 2 (n=165, *p<0,05)

2) ONZE JEUGDWERKERS MAKEN GEBRUIK VAN ONDERSTEUNINGSMOGELIJKHEDEN AANWEZIG BINNEN DE WERKING. (N=148)	HELEMAAL TOT EERDER NIET AKKOORD (%)	EERDER WEL TOT HELEMAAL AKKOORD (%)	M	sd	df	phi
• Niet actief als kind	17,9	82,1	1,82	,390	1	-0,193*
• Wel actief als kind	41,7	58,3	1,58	,495		
• Vrijwilliger	42,5	57,5	1,58	,496	1	0,198*
• Professioneel	20,0	80,0	1,80	,406		
• Geen attest JW	45,0	55,0	1,55	,504	1	0,099
• Attest JW	34,3	65,7	1,66	,477		
• <5j ervaring	45,3	54,7	1,57	,498	1	0,171*
• >5j ervaring	28,8	71,2	1,72	,453		
• Algemeen	49,5	50,5	1,50	,502	1	0,400*
• Specifiek	7,0	93,0	1,93	,258		

Tabel 40 leert dat begeleiders uit een specifieke werking de ondersteuningsmogelijkheden beter kennen dan hun collega's uit een algemene werking ($\phi=0,44!!$). Ze maken ook meer gebruik van ondersteuning ($\phi=0,40!!$) en doen bijna drie keer meer een beroep op ondersteuning van buiten af ($\phi=0,37$). Daarnaast ervaren zij toch opvallend meer dat ouders vertrouwen hebben in hun werking ($\phi=0,19$).

Begeleiders met minder dan vijf jaar ervaring, hebben minder kennis van wat er mogelijk is aan ondersteuning ($\phi=0,17$) en maken er ook minder gebruik van ($\phi=0,17$).

Het al dan niet gebruik maken van de ondersteuningsmogelijkheden wordt door de meeste variabelen beïnvloed. Ook hier is er weer het interessante verschil tussen begeleiders die al dan niet als kind al deelnamen: respondenten die in het jeugdwerk niet actief geweest zijn als kind, ervaren dat er meer ondersteuning wordt aangewend binnen de werking ($\phi=-0,19$). Hetzelfde geldt voor hoe professionelen hiernaar kijken ($\phi=0,20$).

Variabelen spelen verder geen rol op item 4, 5 en 6, wat wil zeggen dat ervaring als deelnemer of begeleider, vorming hebben gevolgd of als vrijwilliger werken geen verschil maakt op die items.

SAMENVATTEND

Begeleiders uit specifieke werkingen onderscheiden zich van hun collega's in algemene werkingen door hun kennis en het gebruik van ondersteuningsmogelijkheden binnen, maar vooral van buiten de werking.

Het lijkt logisch dat er meer financiële middelen en mensen gevraagd worden om meer kinderen en jongeren met een beperking te laten deelnemen. Dat is echter geen garantie: het is niet omdat er extra financiële middelen of meer begeleiders zijn, dat er ook meer kinderen en jongeren zullen kunnen deelnemen. Sommige kinderen vragen meer zorg en extra ondersteuning maar wie kan die bieden: iemand binnen de werking, een vrijwilliger, een assistent, de andere leden, een ouder die te gepasten tijde langskomt, etc.

Verder is het logisch dat

- specifieke werkingen meer inspanningen doen om niet af te haken, het is hun 'core';
- begeleiders met minder ervaring en vrijwilligers, minder de ondersteuningsmogelijkheden kennen.

Het is positief dat

- er veel vertrouwen is in het samen naar oplossingen zoeken;
- de idee leeft dat ouders vertrouwen hebben in hun werking;
- er inspanningen gedaan worden, opdat deze groep niet zou afhaken;
- vorming toch een verschil kan maken in de perceptie dat er meer mensen nodig zouden zijn.

Het is eerder opmerkelijk dat

- er weinig vraag is naar aangepast materiaal of dat de samenwerking met ouders minder wordt herkend als belangrijke hulpbron, terwijl die net het verschil kunnen maken;
- de ondersteuningsmogelijkheden bij de helft niet gekend zijn;
- de ondersteuningsmogelijkheden buiten de werking bij de helft niet gekend zijn;
- het hebben van een attest en/of vorming hebben gevolgd, hier in het algemeen weinig verschil maakt. Het gaat hier toch wel om kennis van mogelijke ondersteuning!

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers.

De wijze waarop begeleiders omgaan met jongeren met een beperking, ondersteuning vragen of ervaren en allerlei inspanningen doen, zal verschillend verlopen voor het vrijwillige en het professionele jeugdwerk.

"Ik denk dat het wel belangrijk is om een onderscheid te maken tussen het vrijwillige en het professionele jeugdwerk. Ik denk dat je daar ook wel andere verwachtingspatronen tegenover mag stellen." (medewerker specifiek aanbod)

De mate waarin vrijwilligers zich moeten aanpassen en professionaliseren om te werken met kinderen en jongeren met een beperking, mag het informele karakter, typisch voor het jeugdwerk, niet aantasten. Het vrijwillige karakter en het informele moeten vertaald worden in een andere verantwoordelijkheid: een moeilijke evenwichtsoefening.

■ Wie kan er participeren en wie niet?

OVERZICHT

Aan de hand van negen situaties, samengesteld in functie van verschillende beperkingen of handicaps, trachtten we te achterhalen welke kinderen voor de begeleiders welkom zijn en welke (eerder) niet. Consequent werd ook informatie m.b.t. de aard van de ondersteuning vermeld. Eerder onderzoek in het onderwijs maakt al duidelijk dat niet per definitie de beperking van de persoon een obstakel is, maar eerder de

aard van de ondersteuning die al dan niet mee komt. Hoewel de ondersteuning die meekomt, bedoeld is om barrières te overwinnen, staat die vaak participatie in de weg. Wanneer er een assistent meekomt met een jongere, zou er eigenlijk geen enkele reden meer mogen zijn deelname te weigeren (Schraepen, 2010). Het spreekt voor zich dat begeleiders uit werkingen gericht naar kinderen en jongeren met een beperking, hier consequent anders zouden moeten antwoorden dan hun collega's in de niet specifieke werkingen. Daarom kiezen we er hier voor om in onderstaande overzichtstabel de gegevens onmiddellijk uit te splitsen.

Tabel 41 Overzichtstabel 'Wie kan er mee doen?' Algemene versus specifieke werkingen (n=213)

	HELEMAAL NIET (%)		EERDER NIET (%)		EERDER WEL (%)		HELEMAAL WEL (%)		M (sd)	
	Alg	Spec	Alg	Spec	Alg	Spec	Alg	Spec	Alg	Spec
• Jelle zit altijd in een rolstoel en heeft hulp nodig om naar het toilet te gaan. (n=161)	13,6	7,0	22,9	4,7	30,5	14,0	33,1	74,4	2,8 (1,0)	3,6 (0,88)
• Sarah heeft spierspasme en kan niet zonder haar krukken. (n=162)	5,0	0	21,0	4,7	37,8	18,6	36,1	76,7	3,0 (0,88)	3,7 (0,55)
• Leon is blind en gebruikt een blindegeleidestok. (n=155)	10,7	2,3	31,3	16,3	34,8	27,9	23,2	53,5	2,7 (0,95)	3,3 (0,84)
• Mo communiceert via gebarentaal. Hij kan een beetje liplezen. (n=152)	6,3	4,9	25,2	14,6	43,2	31,7	25,2	48,8	2,9 (0,87)	3,2 (0,89)
• Damien maakt moeilijk contact met anderen en vraagt veel structuur. (n=161)	2,5	2,3	6,8	5,0	33,9	16,3	56,8	81,4	3,5 (0,74)	3,8 (0,57)
• Ashley heeft het syndroom van Down. De ouders vragen een vaste begeleider uit de organisatie. (n=160)	13,7	4,7	23,9	9,3	29,1	25,6	33,3	60,5	2,8 (1,0)	3,4 (0,85)
• Meryem kan enkel communiceren via een spraakcomputer. (n=156)	15,9	4,7	27,4	7,0	30,1	30,2	26,5	58,1	2,7 (1,0)	3,4 (0,82)
• Louis is impulsief, luistert moeilijk en heeft medicatie nodig. (n=161)	0	0	5,9	2,4	34,5	14,3	59,7	83,3	3,5 (0,61)	3,8 (0,46)
• Thomas, 13 jaar, toont gedrag van een 5-jarige. Hij brengt een externe assistent mee. (n=156)	15	0	20,4	7,0	31,9	27,9	32,7	65,1	2,81 (1,1)	3,6 (0,63)

Met betrekking tot de verschillende kinderen die mogelijk kunnen participeren, zeggen de begeleiders uit de **algemene werkingen** het volgende:

- Een ruime meerderheid van de begeleiders zien alle jongeren die beschreven werden, participeren in hun werking (hoge gemiddelde score).
- De verschillen tussen de vignettes zijn niet eens zo groot: Louis en Damien zien de begeleiders het meest haalbaar. Het zijn dan ook situaties die heel dicht liggen bij kinderen en jongeren, die waarschijnlijk nu al vaak aanwezig zijn in diverse werkingen.
- Uit de situatie van Jelle en Sarah kan men niet achterhalen waar ze in hun participatiemogelijkheden belemmerd zijn. Ze zouden eerder een gelijkaardige beperking kunnen hebben. Toch schrikt de weinige, maar eerder privé-ondersteuning (hulp bij toilet) meer af dan bv. spierspasmen.
- Wat opvalt is dat ze Leon met zijn blindegeleidestok het minst haalbaar zien, samen met Meryem en haar spraakcomputer.
- De standaardafwijkingen tonen een grote spreiding: tot één punt is er meer verschillend geantwoord, dan bij de groep uit het specifieke aanbod. Het is logischer dat er meer eensgezindheid is bij deze laatste.
- Als het gaat over Mo die communiceert via gebarentaal, stellen we een min of meer gelijke spreiding vast tussen begeleiders uit algemene en specifieke werkingen.

De antwoorden van de **vrijtijdsbegeleiders binnen het specifieke aanbod** vallen op door:

- de hoge gemiddelde scores, iedereen wordt als eerder wel tot helemaal wel haalbaar gezien om te participeren;
- begeleiders die participatie van bepaalde jongeren eerder niet haalbaar zien:
 - * Ongeveer een op de vijf ziet Leon met zijn blindegeleidestok en Mo die communiceert via gebarentaal, niet participeren.
 - * Ongeveer een op de tien ziet Jelle die hulp nodig heeft om naar het toilet te gaan, Ashley die een vaste begeleider vraagt en Meryem met haar spraakcomputer eerder niet participeren.
 - * Thomas die een externe assistent meebrengt, zien ze dan wel meer haalbaar dan de vorige situaties
- de standaardafwijkingen: we zien de grootste verdeeldheid bij de beperkingen die een grotere ondersteuningsnood veronderstellen.

VERSCHILLEN EN EFFECTEN⁵

In deze rubriek is er een duidelijke invloed merkbaar van de begeleiders uit het specifieke aanbod. Alle situaties zien ze significant meer haalbaar dan de begeleiders uit het algemene aanbod. Zowel bij Jelle in een rolstoel, die hulp nodig heeft bij het toiletbezoek (Cramers' $V = 0,37$), Sarah met spierspasmen op krukken (Cramers' $V = 0,37$) en Mo, die enkel via gebarentaal communiceert (Cramers' $V = 0,23$), speelt enkel het verschil tussen de begeleiders uit het algemene en het specifieke aanbod. De andere factoren leiden niet tot verschillen in de antwoorden, m.a.w. noch ervaring, vorming, of vrijwilliger zijn, spelen een rol.

Bij Damien, die moeilijk contact maakt, speelt zelfs geen enkele andere factor een rol. Damien wordt dus globaal als haalbaar ingeschat om deel te nemen.

.....

⁵ We gebruiken hier de effectgrootte Cramers' V , omdat het niet om een 2x2 kruistabel gaat.

Hoe zit het met de impact van vorming?

- Een op de vijf begeleiders zonder attest vindt de participatie van Ashley met het syndroom van Down, die een vaste begeleider vraagt uit de organisatie (Cramers' $V=0,24$) en Meryem, die enkel kan communiceren via een spraakcomputer (Cramers' $V=0,20$) helemaal niet haalbaar.
- Een op de zeven begeleiders zonder attest vindt de participatie van Louis, die moeilijk luistert en medicatie nodig heeft (Cramers' $V=0,24$), eerder niet haalbaar.
- Bijna de helft van de begeleiders (48,9%!) zonder attest ziet de participatie van 'Leon is blind en gebruikt een blindegeleidestok'(Cramers' $V=0,21$) als haalbaar.

Vrijwilligers beoordelen volgende situaties significant als minder haalbaar dan professionelen:

- Bijna vier op de tien vrijwilligers zien de deelname van Leon, die een blindegeleidestok gebruikt (Cramers' $V=0,23$), als niet tot eerder niet haalbaar.
- voor Thomas met het gedrag van een vijfjarige die een externe assistent meebrengt. (Cramers' $V=0,29$) is een op de vier van mening dat het (eerder) niet haalbaar is.

Ervaring leidt tot meer openheid t.a.v. Meryem met haar spraakcomputer (Cramers' $V=0,30$) en Thomas, die een externe assistent meebrengt (Cramers' $V=0,30$).

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers.

"Ze (vrijwilligers) hadden in Blankenberge een persoon uit zijne rolstoel gehaald, ze hadden hem 100 meter naar het harde zand getrokken. De rolstoel, een elektrische rolstoel, met 4 man opgetild, over het zachte zand, hop, gereden naar de kust. Daar in bootjes een hele constructie gemaakt en die kerel heeft sinds lang nog een keer in de zee gespeeld. Ja, amai..." (medewerker algemeen jeugdwerk)

Door gebrek aan opleiding en ervaring is de kans groot dat vrijwilligers – als we hen vergelijken met professionals – situaties met jongeren met een beperking als moeilijk of onmogelijk inschatten. Aan de andere kant is het informele, ongedwongen karakter van de vrijwilliger een sterkte. Uit bovenstaande blijkt dat vrijwilligers nog vaker een ongeremd engagement tonen, daar waar professionals zich al sneller laten tegenhouden door de risico's en juridische limieten van hun beroep.

SAMENVATTEND

Over het algemeen ziet men participatie van al deze voorgestelde situaties redelijk haalbaar, ook in het algemene aanbod. Een verdere analyse toont ook een meer genuanceerd beeld. Zelfs in het specifieke aanbod, dat bedoeld is voor deze doelgroep, zien de respondenten participatie ook niet voor iedereen haalbaar.

Wanneer extra ondersteuning meekomt met het kind, lijkt dat voor specifieke werkingen minder een probleem dan voor algemene werkingen.

Vorming gevolgd hebben en een attest hebben, speelt geen rol in de helft van de situaties. Het verschil tussen vrijwilligers en professionelen of ervaring, heeft maar een beperkte invloed in een aantal situaties.

Leon met zijn blindegeleidestok lijkt voor iedereen het minst haalbaar, hoewel hij met zijn ondersteuning perfect kan participeren en verder geen inspanning vraagt van de organisatie. Een hypothese kan zijn dat we ons moeilijk kunnen voorstellen hoe iemand met een beperkt of geen zicht kan participeren in een vooral op visuele stimuli georiënteerde wereld. Het is ook een beperking waar we relatief weinig mee geconfronteerd worden in de nabije omgeving.

Het valt op dat beperkingen die te maken hebben met communicatie (spraak, horen, zien), toch meer als moeilijk haalbaar worden gezien, dan bv. kinderen die moeilijk contact maken of moeilijk gedrag stellen. Er lijkt weinig verschil te zijn in het beoordelen van de haalbaarheid van de participatie van kinderen en jongeren met een verstandelijke of met een fysieke beperking. Het lijkt erop dat de nodige en gepaste ondersteuning die meekomt of ingeschat wordt, een verschil maakt.

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers.

“Het leeftijdsverschil tussen instructoren en deelnemers is vaak te klein.” (medewerker specifiek aanbod)

Voor bepaalde beperkingen kan de leeftijd een drempel zijn. De verzorging die sommige kinderen en jongeren met een beperking nodig hebben, wordt dan zowel door de jongere als door de jeugdwerker als te intiem of te confronterend ervaren (bv. het wassen of toiletbezoek).

■ Redenen om te weigeren

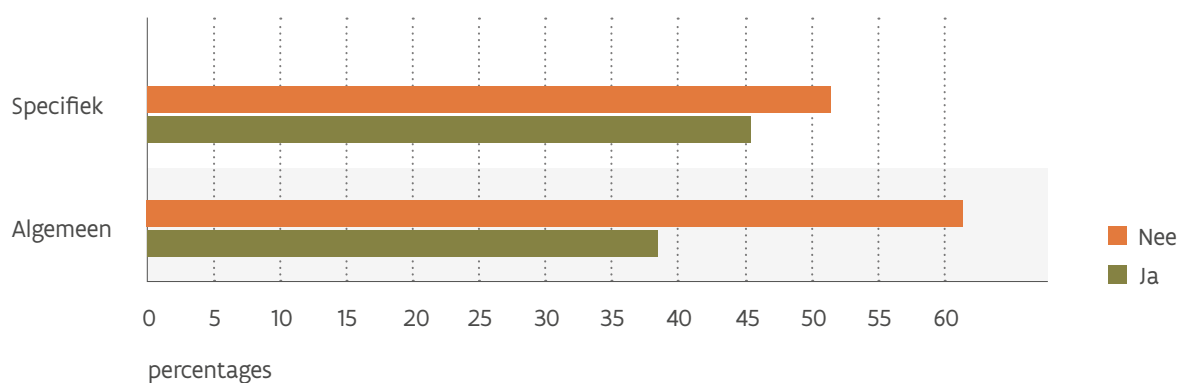
Deze vraag peilde naar welke rationalisaties worden gebruikt om aan ouders en kinderen en jongeren met een beperking mee te delen dat ze niet kunnen participeren aan het aanbod.

OVERZICHT

Dat kinderen en jongeren met een beperking ook niet altijd kunnen participeren, zien we nog duidelijker in Figuur 12: bijna een op de twee van de bevroegde begeleiders uit het specifieke aanbod zegt kinderen te (moeten) weigeren.

Figuur 12 Grafiek obv kruistabel Ouders van kinderen en jongeren met een beperking meedelen dat ze niet kunnen meedoen * algemeen/ specifiek (n=163)

Gebeurt het dat je ouders van kinderen /jongeren met een beperking meedeelt dat hun kind niet mee kan doen (%)?

De vraag werd verder uitgediept door te peilen via een open vraag naar welke redenen er gegeven worden om niet-participatie te verantwoorden. We splitsen ze op volgens specifieke en algemene werkingen, omdat we verwachten dat ze hiertoe verschillende rationalisaties gebruiken.

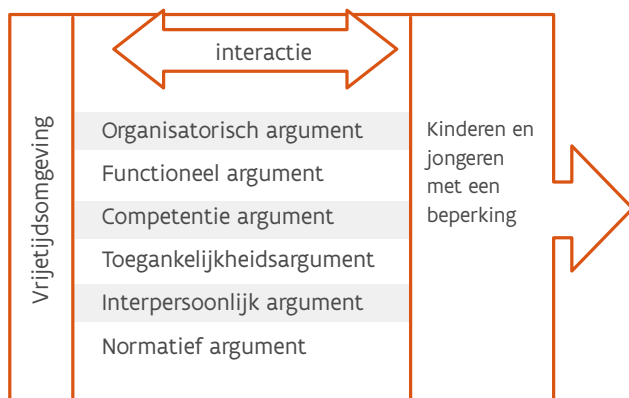
RATIONALISATIES EN ARGUMENTEN

De barrières, gelinkt aan de werking of organisatie, kunnen volgens het participatiemodel van King et al (2010b) onderverdeeld worden in fysieke en institutionele obstakels, het gebrek aan ondersteunende relaties voor het kind en ondersteunende relaties voor de ouders. Dit model en ook anderen zijn onvoldoende toereikend, omdat het vertrekt vanuit het perspectief van de deelnemers. Het laat niet toe om barrières in te passen die vertrekken of aangevoeld worden vanuit het perspectief van de organisaties.

Om de argumenten die werden gegeven te ordenen, keren we terug naar de omschrijving van handicap, nl. dat een handicap ontstaat in interactie met de omgeving en een gevolg is van een individu met een beperking die participeert binnen een onaangepaste omgeving. Uitgangspunt is dat er eigenlijk geen enkele reden zou mogen zijn die volwaardige vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking in de weg staat. De redenen en argumenten die gegeven werden om kinderen te weigeren, beschouwen we

hier dus als rationalisaties, m.a.w. redelijke verklaringen die het aanvaardbaar maken voor alle partijen, dat iemand geweigerd of uitgesloten wordt van deelname.

Figuur 13 Rationalisaties om kinderen en jongeren met een beperking te weigeren

Uit de lijst met 148 opgesomde redenen hebben we de indeling gemaakt volgens de argumentaties te zien in Figuur 13. De interactie tussen kind/jongere en de vrijetijdsomgeving zorgt niet alleen voor obstakels in de participatie om te starten met een bepaalde vrijetijdsbesteding. De interactie geeft de vrijetijdsomgeving ook argumenten om toegang te weigeren, of als ze al deelnemen, eruit te zetten. We onderscheiden volgende argumenten:

- **Het organisatorische argument ontstaat in de interactie tussen de deelnemer en de organisatie:** het vertrekt vanuit de eigenheid van de organisatie, organisatorische kenmerken, procedures, regels, te weinig begeleiders.
- **Het toegankelijkheidsargument vertrekt vanuit de interactie tussen de deelnemer en de fysieke omgeving:** ontoegankelijkheid, omwille van fysieke drempels of drempels informatie en communicatie, mobiliteit.
- **Het functionele argument vertrekt vanuit de interactie tussen de deelnemer en het aanbod:** het betreft de activiteiten zelf, het gebrek aan aanpassingen, de combinatie activiteiten en beperking wordt ingeschat als niet haalbaar.
- **Het competentieargument vertrekt vanuit de interactie tussen de deelnemer en de begeleiding:** het zijn argumenten m.b.t. draagkracht, niet opgeleid zijn, niet weten hoe, kennis, gebrek aan vorming.
- **Het interpersoonlijke argument vertrekt vanuit de interactie tussen de deelnemer en de andere deelnemers:** het samenspelen, de ene is overlast voor de andere, het in relatie gaan wordt als moeilijk gezien, de anderen hebben schrik, de veiligheid van de anderen, niet passen in de groep;
- **Het normatieve argument ontstaat in de interactie tussen de deelnemer en de heersende norm of cultuur:** het gaat om beeldvorming, de beperking bekijken als een medisch probleem, als een last voor de werking, wat niet mogelijk is, primeert op wat mogelijk zou kunnen, betutteling en bescherming van de deelnemer met zijn beperking, omdat het beter voor hem/haar is, vooroordelen.

We overlopen beknopt de argumentatie die gebruikt werd door de begeleiders binnen de algemene en specifiek werkingen, maar we beginnen met een klassieker.

“Ook kinderen met een rolstoel raden we niet aan om naar XXX te komen, dit is niet zo ideaal voor de activiteiten die ze spelen, bosspelen e.d. Een andere voorwaarde om te mogen komen, is dat ze ook tien dagen meegaan op kamp, zo niet geven we liever iemand anders de kans om tijdens het jaar iedereen te leren kennen en dan samen op kamp te gaan.”

In bovenstaande schijnbaar logische en aanvaardbare argumentatie, zien we een combinatie van verschillende argumentaties samenkomen: toegankelijkheid, functioneel, organisatorisch,... Wat er achter zit kan evengoed een gecamoufleerd competentieargument zijn, of een normatief aangestuurd argument.

ALGEMENE WERKINGEN

● Organisatorisch argument / Interactie deelnemer –organisatie   • Er is een volledige vragenlijst opgesteld die op voorhand moet worden ingevuld door de ouders • Maar dit was niet haalbaar omdat hij 1/1 begeleiding nodig had. Deze begeleiding kon niet worden gegeven • Vakanties zijn volzet • Een tekort aan begeleiders om de nodige zorg te bieden • Wij zijn eenmaal niet met genoeg leiding om daarbij de andere kinderen niet te benadelen • Als er een tekort is aan animatoren
● Toegankelijkheidsargument / Interactie deelnemer-fysieke vrijetijdsomgeving   • Slechte accommodatie (rolstoel onvriendelijk) • Het gebouw is niet altijd genoeg aangepast aan de noden van het kind en we hebben niet altijd genoeg medewerkers • Vaak door de onaangepaste infrastructuur (boerderij)
● Functioneel argument / Interactie deelnemer-activiteit   • Kinderen in een rolstoel kunnen niet meedoen, omdat we uit ervaring hebben ondervonden dat dit niet haalbaar is. De activiteiten worden opgesteld voor mobiele personen en er wordt op een oneffen veld gespeeld • Fysieke handicap en turnen is moeilijk te combineren
● Competentie argument / Interactie deelnemer-begeleiders   • Grote gedragsproblemen waarmee we niet om kunnen • Té grote zorg nodig en een psychiatrische problematiek. Vrijwilligers zijn hiervoor niet opgeleid • Emotionele en/of gedragsmoeilijkheden, die het bijna onmogelijk maken om onze werking vlot te laten verlopen door de weinige animatoren waar we over beschikken met voldoende ervaring • Onze onthaalfunctie is te zwak om vraag goed te beantwoorden • Gebrek aan opgeleide begeleiding • Omdat we vaak geen gespecialiseerde persoon hebben • Draagkracht van moniploeg is niet groot genoeg • We melden altijd dat wij, de leiding, geen professionelen zijn en dus niet alle soorten beperkingen aankunnen

- Interpersoonlijke argument / Interactie deelnemer-andere deelnemers
 - De andere 30 moeten niet inboeten omwille van dat kind
 - Agressie
 - Veiligheid voor andere kinderen
 - Uitsluiting door doelgroep zelf
 - Als het deelnemen van het kind de activiteiten zo bemoeilijkt dat de zorg en spelplezier van andere leden dermate wordt gestoord
 - Een jeugdbeweging blijft een beweging voor alle jeugd, dus kinderen met beperking zijn toegestaan, maar tevens ook kinderen zonder beperkingen
 - Veiligheid in de groep of naar de groep toe
- Normatieve argument / Interactie deelnemer-heersende norm
 - Het kind is mentaal te zwak om bij zijn eigen leeftijd te zitten, maar is fysiek te gewelddadig om bij jongere groepen te zitten
 - Te zware beperking, een jongen met epilepsie, te zware problematiek (strikt medische kijk)
 - Kind met mentale achterstand kon niet meer mee met de groep die het steeds meer over bv. liefjes begonnen te hebben, terwijl zij nog helemaal niet in die fase was
 - Er was zo'n concreet geval van een jongen in een rolstoel die ook een lichte mentale handicap had. Het was quasi onmogelijk om hem de aandacht te geven die hij nodig had.
 - We melden altijd dat wij, de leiding, geen professionelen zijn en dus niet alle soorten beperkingen aankunnen.
 - Op basis van de antwoorden op de vragenlijst kunnen ze worden afgekeurd

Een tweetal argumenten geven wat tegenwicht in deze kwestie:

“Om de veiligheid van het kind te beschermen, waarschuwen we de ouders dat het er ruig aan toe kan gaan op bepaalde momenten of bepaalde ogenblikken. We hebben sommige kinderen die dan niet kunnen meespelen om medische reden of omdat ze achteraf niet handelbaar zijn. Meestal speelt de leiding apart met hen een spel of we laten ze meedoen met een andere groep.”

Of nog eenvoudiger:

“Bij sommige activiteiten kunnen ze niet meedoen, maar wij passen ons dan aan.”

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers.

Een aantal drempels kunnen verdwijnen indien er in het jeugdwerk ruimer gedacht wordt over spelactiviteiten en invulling van vrije tijd in groep.

“De manier waarop we hier in Vlaanderen spelen en vrijetijd organiseren, daar zijn heel veel verschillende modellen voor. Er zijn een aantal modellen zo hard ingebakken, dat heel veel mensen in de jeugdsector ook denken dat dat de enige manier is om spelen te organiseren”. (medewerker algemeen aanbod)

Een andere kijk op ‘samenzijn’ en ‘samenspel’ vergroot de kans tot zinvolle betrokkenheid van jongeren met een beperking. Vertrekkend vanuit groepsactiviteiten en samenspel, lijkt het opnemen van kinderen met zeer beperkte communicatiemogelijkheden een grote hindernis. Toch waarschuwen sommige focusgroep-deelnemers voor te snelle conclusies.

“Ondanks de (schijnbare) afwezigheid van interactie tussen kinderen en jongeren met en zonder een beperking, kan de activiteit toch een meerwaarde zijn. Zonder interactie en zelfs bij gebrek aan gemeenschappelijke activiteiten kan nog altijd een gemeenschappelijk doel blijven bestaan: namelijk het zich willen amuseren”. (medewerker algemeen aanbod)

Daarmee belanden we toch bij een essentieel kenmerk van het jeugdwerkaanbod.

Er werden sowieso heel wat minder argumenten gegeven door specifieke werkingen (31 t.o.v. 117). Ze zijn ook anders van aard, zoals onderstaande samenvatting aantoont.

SPECIFIEKE WERKINGEN

● Organisatorisch argument / Interactie deelnemer –organisatie   • Leden komen drie maal op proef. Daarna wordt geëvalueerd of het kind een plaats kan krijgen in de groep. Er zijn in het verleden slechts twee leden geweigerd • Wegens enorm leidingstekort kunnen we geen kinderen in een rolstoel aannemen (vanwege de één op één ondersteuning) • Te weinig begeleiders in combinatie met een zeer zware problematiek is niet verantwoord • Er is geen aanbod voor kinderen met een meervoudige beperking, geen therapieporten of te weinig ... dat wordt niet door XXX gesubsidieerd • Er is een wachtlijst dus er is geen plaats meer of het kind is te oud (gaat niet meer naar school) • Onze groepen zitten overvol, er is geen plaats voor hen • Op lokale werkingen zijn er wel maandelijks een aantal vaste begeleiders via vakantiewerk
● Toegankelijkheidsargument / Interactie deelnemer-fysieke vrijetijdsomgeving   • Soms is er voor die bepaalde activiteit onvoldoende aangepaste accommodatie
● Functioneel argument / Interactie deelnemer-activiteit   • Als het kind één op één begeleiding nodig heeft, is dit niet altijd mogelijk doordat we een vrij groot speelplein zijn
● Competentie argument / Interactie deelnemer-begeleiders   • Soms lukt dat niet en is de zorgbehoefte groter dan het participeren aan vrije tijd. Als dat zo is, begeleiden we hen naar een andere organisatie • De draagkracht van onze moniploeg is niet altijd voldoende om elk kind met eender welke beperking te aanvaarden binnen onze vrijetijdswerking • Niet alle begeleiders zijn geschoold in de richting van gehandicaptenzorg. Ze kennen niet allemaal gebarentaal en denken er niet altijd aan om rekening te houden met liplezers
● Interpersoonlijke argument / Interactie deelnemer-andere deelnemers   • Enkel bij zeer ernstige gedragsproblemen en agressie. Dit gebeurt gelukkig slechts zeer zelden. • Ernstige gedragsproblemen en fysieke agressie • Zwaar agressief gedrag • Agressief gedrag t.a.v. de anderen. Als de veiligheid van de anderen in het gedrang komt, brengen we dit op een respectvolle manier aan de ouders • Redenen hiervoor kunnen zijn dat we echt niet tot iemand kunnen doordringen en hierdoor de werking van de groep in gedrang komt of de persoon in kwestie ervoor zorgt dat vaste leden niet meer willen komen,...
● Normatieve argument / Interactie deelnemer-heersende norm   • Onze werking is gespecialiseerd in de opvang van kinderen met autisme. Soms kunnen jonge kinderen zich helemaal niet vinden in onze toch ruim aangepaste omgeving. • Het kind heeft één op één begeleiding nodig en ouder / of andere begeleider kan niet voorzien worden voor dit kind.

Maar ook:

“Wij proberen iedereen te betrekken in onze werking en te laten deelnemen.”

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers.

“Wij hebben vakanties waar we met zestig van die deelnemers gaan waar we eigenlijk vijftig monitoren voor nodig hebben. We hebben er zo een stuk of tien mee.” (medewerker specifiek aanbod)

Groepswerk is een van de belangrijkste pijlers van het jeugdwerk en het tekort aan begeleiding is een ernstige drempel. De spanning tussen groepswerk en individuele begeleiding wordt door het tekort aan begeleiding zichtbaar.

“Het is niet evident om voor een groep van dertig kinderen te staan met twee begeleiders en een één op één begeleiding te kunnen bieden.” (medewerker specifiek aanbod)

SAMENVATTEND

We zien opvallend minder functionele argumenten en toegankelijkheidsargumenten gegeven door begeleiders uit specifieke werkingen. Wat logisch lijkt, hun aanbod en omgeving zou al meer moeten inspelen en aangepast zijn op ‘de doelgroep’. Dat wordt echter deels doorkruist door het interpersoonlijke: niet elk aanbod, niet elke omgeving is geschikt voor elk kind, met gelijk welke beperking.

Interpersoonlijke argumenten komen bij beide aan bod. De bezorgdheid om de kwaliteit van de vrijetijdsbesteding of veiligheid van de andere deelnemers lijkt een terechte bezorgdheid, maar zoals bij de aanvang van deze rubriek werd aangetoond, kan hier ook een gebrek aan competentie schuil gaan: we weten niet hoe we de deelnemers in een veilige omgeving kwalitatief samen laten kunnen spelen.

Bij specifieke werkingen is vooral agressie, of daar geen adequaat antwoord op weten, een belangrijk en ook het meest voorkomende argument.

Leidingstekort, te weinig personeel of begeleiders,... zijn de meest genoemde argumenten. Participatie van kinderen en jongeren met een beperking wordt vooral geassocieerd met extra werk en zorg. De vrijetijdsector volgt daarin naadloos het onderwijsdiscours. Veel heeft ook te maken met een louter medische kijk op beperkingen.

Vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking loopt vooral mis wanneer er één op één begeleiding nodig is. Hier stelt zich de vraag of die echt nodig is? Wie moet/kan de begeleiding voorzien? Welke rol kunnen ouders, de andere leden of derden hierin spelen?

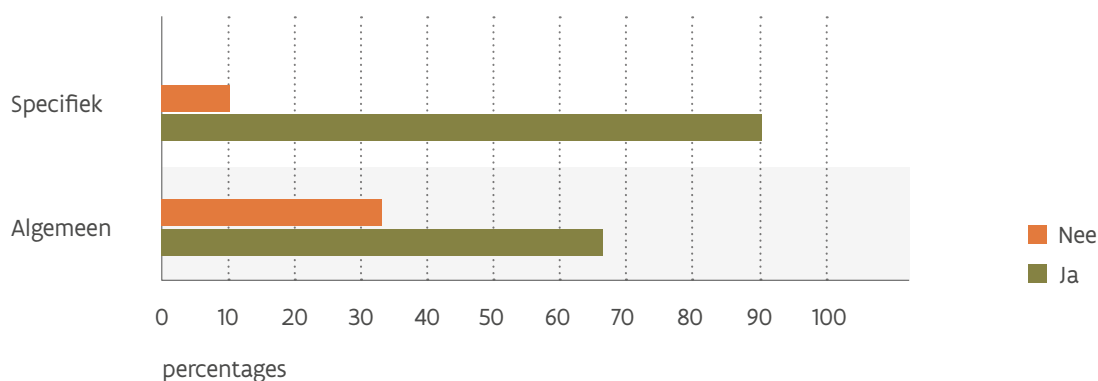
De functionele argumenten vinden we vooral terug bij de algemene werkingen. Het aanbod is niet compatibel met de beperking: met een fysieke beperking turnen, met een rolstoel in het bos,... het is maar een greep uit de reeks. Functionele argumentatie is schijnbaar logisch, maar is het makkelijkst te weerleggen, omdat er naar redelijke aanpassingen kan gezocht worden of naar het aanpassen van bepaalde normen: wat kan turnen of dansen bv. betekenen voor iemand met een fysieke beperking?

Ook het draagkrachtargument wordt vaak aangehaald, maar ook dat is een moeilijk vol te houden argument: Wat is de draagkracht van een werking? Hoe kunnen we de draagkracht versterken? Is het een kwestie van niet kunnen of niet willen of beide?

Normatieve argumenten vinden we vooral terug bij algemene werkingen. De vraag naar één op één begeleiding binnen de specifieke werkingen werd de ene keer als organisatorisch benoemd, omdat het binnen de context van een groot speelplein werd gezien, een andere keer als normatief, omdat we de vraag kunnen stellen van waaruit de noodzaak aan één op één begeleiding wordt bepaald? Wie bepaalt dat? De ouders, omdat het nodig is om te kunnen functioneren (niet normatief) of de werking, die dat als voorwaarde stelt (wel normatief)? Het is ook niet duidelijk hoe er dan naar alternatieven wordt gezocht. Is die begeleiding nodig omwille van die specifieke beperking binnen die vrijetijdscontext? Primeert de vrijetijdsbesteding op de zorg en begeleiding of omgekeerd? Is dat gebaseerd op de beperking of de gevraagde en noodzakelijke ondersteuning?

Ten slotte zijn er ook heel wat organisatorische argumenten: te weinig plaats, volzet,... het is eigen aan de specifieke werkingen om te weinig verspreid en snel volzet te zijn. Daarnaast zijn er ook wel wat instap-procedures die goedbedoeld zijn, maar die in het algemeen niet gelden voor kinderen zonder beperking. Vanuit de organisaties die weigeren, wordt ook gezocht naar oplossingen. Kinderen/jongeren worden ook doorverwezen naar andere werkingen, maar meer binnen specifieke werkingen dan algemene.

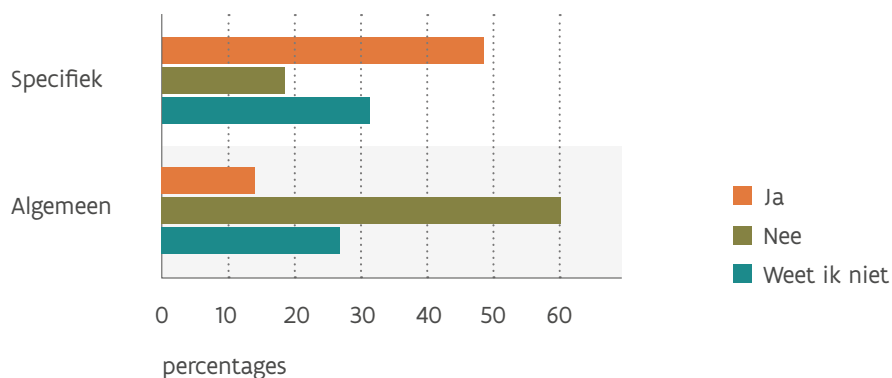
Figuur 14 Doorverwijzen indien geweigerd volgens algemene en specifieke werkingen (n= 65)

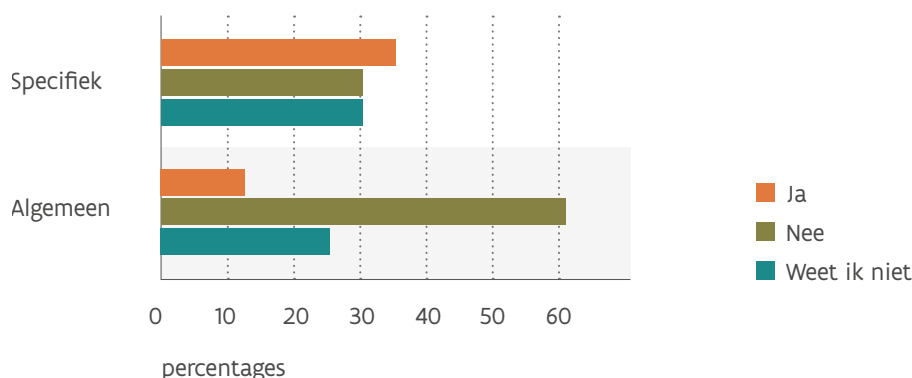
■ Samenwerking

De laatste rubriek handelt over externe samenwerking, zowel met andere vrijetijdsorganisaties, als met externe professionals of meer gespecialiseerde organisaties.

Figuur 15 Diagram Samenwerking met andere vrijetijdswerkingen volgens algemene en specifieke werkingen (n=162)

Figuur 16 Diagram Samenwerking met professionelen of andere organisaties volgens algemene en specifieke werkingen (n=161)

In bovenstaande figuren zien we dat begeleiders uit specifieke werkingen zeggen meer samen te werken dan begeleiders uit algemene werkingen en dit op alle fronten. Er zijn ook heel wat begeleiders die geen idee hebben of er samengewerkt wordt.

Om een idee te geven, lijsten we hier enkele voorbeelden op van partners waarmee wordt samengewerkt.

Binnen de vrijetijdssector of het jeugdwerk:

- Jeugddienst District Antwerpen
- Wij zijn lid van 'Jeugdwerk voor Allen', waar verschillende organisaties (die ook werken met oa. jongeren met een beperking) zijn gebundeld. Hier wordt dan expertise gedeeld.
- Gammetoen
- Gigos Zwartberg, 't Wolfke - Sint-truiden, de Snoezeltjes – Beringen, Hebbeding -Hasselt
- VDS
- De Regenboog
- Heel wat verenigingen binnen het werkingsgebied stimuleren we om inclusief te werken: de boogschietclub in Kapellen, de zwemclub in Wijnegem, de hobbyclub in Kalmthout, de tekenschool in Brasschaat, de gemeente Brasschaat en Wuustwezel
- Scouts en Gidsen Vlaanderen
- De Appelboom, Familia, Groep Intro, Gigos Jeugdweelzijnswerk

Buiten de vrijetijdswerkingen:

- Met de Gon-begeleiding
- Gespecialiseerde centra voor accommodatie
- Persoonlijke begeleider van kind
- Autisme Limburg Thuisbegeleidingsdiensten
- G-sport Vlaanderen
- Spermalie, jongeren met autisme komen wekelijks een voormiddag helpen in het jeugdhuis met kleine taken

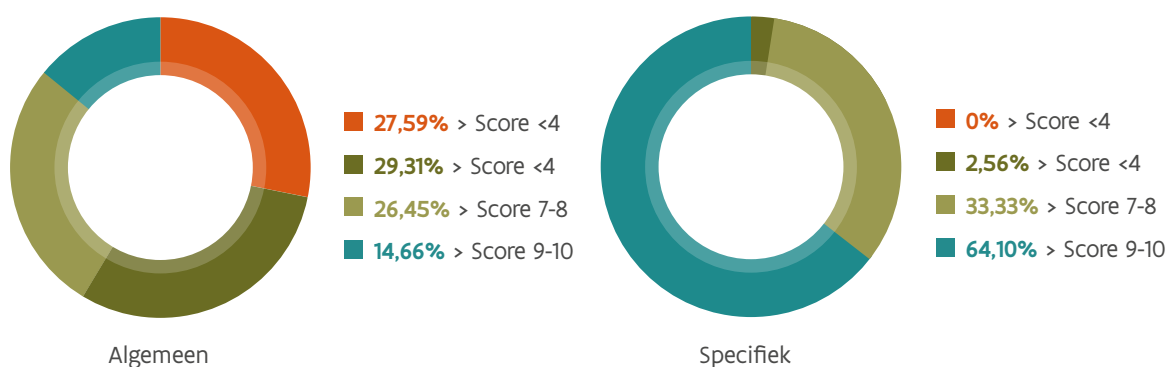
Begeleiders uit specifieke werkingen zeggen vaak samen te werken met andere specifieke werkingen en met partners op beleids- en administratieniveau. Sommige begeleiders zien hun werkingen ook een sensibiliserende rol opnemen.

■ Ik geef onze werking een score

OVERZICHT ZELFSCORE

Tenslotte werd er gevraagd om de eigen werking te beoordelen met een score op tien met betrekking tot de participatie van kinderen/jongeren met een beperking. We bekijken hier welke elementen een hoge score beïnvloeden. Zo krijgen we min of meer zicht op enkele kritische succesfactoren die de participatie van deze groep kunnen bevorderen.

Figuur 17 Diagram Zelfscore op participatie kinderen en jongeren met een beperking volgens algemene en specifieke werkingen (%) (n=155)

Zoals verwacht scoren de begeleiders uit de specifieke werkingen zich vrij hoog voor de participatie van kinderen en jongeren met een beperking binnen hun werking. Interessanter zijn de scores van de algemene werkingen. Ook daar is er een groep die zichzelf hoog scoort en het zijn vooral de begeleiders uit volgende algemene werkingen:

- 5 van de 15 van de respondenten uit speelpleinwerkingen
- 9 van de 30 van de respondenten uit vakantiewerkingen
- 3 van de 46 van de respondenten uit jeugdbewegingen

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

“We missen als het gaat over inclusie een heleboel maatschappelijke rolmodellen als het gaat over beperking. Er zijn te weinig mensen waarmee men zich kan spiegelen.” (medewerker specifiek aanbod)

Sommige beperkingen zijn wel te zwaar om te dragen door werkingen die enkel met vrijwilligers werken en daaraan mag niet worden voorbijgegaan. Niet alle werkingen kunnen ook alle personen met een beperking bereiken. Veel algemene of reguliere werkingen zijn er ook niet echt mee bezig om jongeren met een beperking te bereiken.

“Veel werkingen zijn zich niet bewust van het probleem. Dit wordt mede bepaald door het gebrek aan zichtbaarheid. Mensen met een beperking worden onvoldoende in de aandacht gebracht, zeker in de media.” (medewerker algemeen jeugdwerk)

PROFIEL VAN DE ALGEMENE WERKINGEN MET EEN HOGE ZELFScore

Hoe hebben de begeleiders uit algemene werkingen die zichzelf hoog scoren op participatie van kinderen en jongeren met een beperking, dan wel geantwoord op de verschillende rubrieken?

Begeleiders die hun werking hoger scoren, herkennen zich meer in alle stellingen m.b.t. missie, visie en werking. De effectgroottes schommelen tussen de Cramers' V 0,30 en 0,60. M.a.w. hoe hoger de zelfscore, hoe meer ze deze stellingen van toepassing vinden. Vooral de grote effectgroottes vallen op voor volgende items:

- Informatie vermeldt dat iedereen welkom is (Cramers' $V=0,63$).
- Bespreken met ouders hoe hun kinderen kunnen participeren (Cramers' $V=0,52$).
- Begeleiders worden ondersteund en zijn in staat om te deze jongeren te begeleiden (Cramers' $V=0,55$).
- Maken er werk van dat meer kinderen en jongeren met een beperking kunnen deelnemen (Cramers' $V=0,58$).

Ook wat de zelfperceptie betreft, en de perceptie over hoe de meerderheid denkt, wordt er betekenisvol anders geantwoord door deze groep respondenten:

- Ze gaan minder akkoord met de idee dat deelname van kinderen en jongeren met een beperking onmogelijk is (Cramers' $V=0,38$) of dat de meerderheid binnen de werking hier zo over denkt (Cramers' $V=0,54$).
- Ze zijn het minder eens dat de meerderheid binnen de werking zich onzeker voelt (Cramers' $V=0,36$).
- Ze gaan minder akkoord met het feit dat ze zelf (Cramers' $V=0,39$) of de meerderheid onvoldoende is voorbereid (Cramers' $V=0,49$).
- Ze zijn het minder eens met de idee dat hun activiteiten niet geschikt zouden zijn (Cramers' $V=0,36$) of dat de meerderheid binnen de werking dat zou vinden (Cramers' $V=0,47$).

Op de rubriek ondersteuning en hulpbronnen antwoordden ze niet verschillend op de items 'extra financiële middelen', 'extra mensen' of 'aanpassingen aan de accommodatie nodig'. Op volgende items zien we wel grote effectgroottes:

- Ze doen significant meer inspanningen, opdat kinderen en jongeren met een beperking niet zouden afhaken. (Cramers' $V=0,51$).
- Ze kennen (Cramers' $V=0,57$) en gebruiken meer de ondersteuningsmogelijkheden (Cramers' $V=0,54$).
- Ze ervaren ook meer dat ouders vertrouwen hebben in de werking (Cramers' $V=0,58$).

Ook op de andere items binnen deze rubriek antwoordden ze significant verschillend. Ze vinden meer dat er aangepast educatief materiaal nodig is (Cramers' $V=0,35$), dat de samenwerking met ouders beter moet (Cramers' $V=0,44$) en ze vertrouwen er meer op dat ze een oplossing vinden (Cramers' $V=0,32$).

Met betrekking tot de verschillende situaties stellen we vast dat deze groep meer situaties als haalbaar inschat (overeenkomstig hun hoge zelfscore). Relatief grote verschillen zijn er voor:

- Jelle zit altijd in een rolstoel en heeft hulp nodig om naar het toilet te gaan (Cramers' $V=0,40$).
- Sarah heeft spierspasme en kan niet zonder haar krukken (Cramers' $V=0,44$).
- Ashley heeft het syndroom van Down. De ouders vragen een vaste begeleider uit de organisatie (Cramers' $V=0,48$).
- Meryem kan enkel communiceren via een spraakcomputer (Cramers' $V=0,55$).
- Maar ook voor 'Leon is blind en gebruikt een blindegeleidestok' (Cramers' $V=0,35$) en 'Mo die via gebarentaal communiceert' (Cramers' $V=0,36$) worden als meer haalbaar gezien, dan de respondenten die lager scoorden.

Hoe hoger de zelfscore, hoe meer er wordt samengewerkt met specifieke of reguliere werkingen (Cramers' $V=0,26$) en met professionelen of organisaties (Cramers' $V=0,274$) die kunnen helpen in de deelname van kinderen/jongeren met een beperking.

Toets. Uit de focusgroep staf- en beleidsmedewerkers

"Het is altijd confronterend als je een werking ondersteunt als je daar tot op het bot mee kunt gaan met de verantwoordelijke van de werking. Dan komen zij als ze het proces goed doorlopen meestal op dat punt ook van: wij hebben eigenlijk zelf problemen gecreëerd, en dat is een heel positief statement, want dan kunnen ze dat ook zelf gaan oplossen. En dan zit je aan de structuren inherent aan de werking: decentralisatie, de locaties, spelmateriaal, verdeling van naambordjes en weet ik wat allemaal." (medewerker specifiek aanbod)

Een vlotte samenwerking met organisaties die helpen of begeleiden, verkleint de drempel. Interessant wordt het wanneer de ondersteuning een vorm van intervisie is en een sterk reflecterend en emanciperend karakter heeft.

SAMENVATTEND

De begeleiders uit de algemene werkingen die zichzelf een score van negen-tien gaven, hebben consequent anders geantwoord op de verschillende items en rubrieken. Enerzijds is dat een bevestiging dat de vragenlijst inderdaad peilt naar wat ze moet peilen, anderzijds komen zo ook enkele kenmerken naar boven waarin die organisaties verschillen en het verschil maken t.o.v. organisaties die er minder in slagen kinderen en jongeren met een beperking te laten participeren in de werking.

Een duidelijk verschil is dat ze uitdrukkelijk de wens uiten dat kinderen en jongeren met een beperking welkom zijn en dat ook zo communiceren via informatie en door meer met ouders in gesprek te gaan. Ze voeren een actief beleid door hierin begeleiders te ondersteunen en inspanningen te doen opdat ze niet zouden afhaken.

Ze kennen diverse ondersteuningsmogelijkheden en wenden ze aan. Het draait bij hen niet om extra middelen en mensen, maar meer aanpassingen aan de activiteiten en omgeving. Ze werken ook meer samen met andere organisaties, zowel binnen als buiten het jeugdwerk of met de vrijetijdsector.

Op deze manier slagen ze er meer in om het vertrouwen van ouders te winnen en dus meer kinderen met verschillende beperkingen te laten participeren. De cirkel is rond.

■ Conclusies vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders

ALGEMENE WERKINGEN: WAT IS HET PROBLEEM? ER IS GEEN PROBLEEM

De bevraging toont dat de algemene werkingen en hun begeleiders openstaan voor kinderen en jongeren met een beperking. Ze vinden het een meerwaarde en ze wensen nog meer participatie. Ze vinden het niet onmogelijk dat kinderen en jongeren met een beperking participeren. Een grote meerderheid vindt de activiteiten geschikt en is overtuigd dat andere ouders geen bezwaar maken.

Maar ze werven niet actief, hun informatie vermeldt niet dat ze welkom zijn, ze zijn al volzet of ze bereiken al jongeren genoeg. Anderzijds moet geconcludeerd worden, dat het voor velen geen centrale bekommernis, noch prioriteit is.

Bovendien voelen de begeleiders zich weinig ondersteund en opgeleid en voelen ze zich nog onzeker en onvoldoende voorbereid.

Om meer kinderen en jongeren met een beperking te laten participeren, zijn er volgens hen eerder meer financiële middelen en mensen nodig en niet zozeer aanpassingen aan de accommodatie of aangepast educatief materiaal. Het eerste zal niet komen, dus is het een rationalisatie op zich of eerder een reden om het niet te doen. Dat het tweede geen probleem hoeft te zijn, tonen de begeleiders van algemene werkingen die zichzelf een hoge score hebben gegeven op participatie van kinderen en jongeren met een beperking. Zij kennen en gebruiken de bestaande ondersteuningsmogelijkheden en zetten in op samenwerking.

Sleutelbegrippen voor een geslaagde participatie zijn: participatie willen, hierrond actief beleid voeren, in alle acties meenemen, je laten ondersteunen door samen te werken, ouders krijgen zo vertrouwen in de

werking, ouders gaan zien dat hun kinderen ook in algemene werkingen kunnen participeren, en zo kunnen meer kinderen en jongeren met beperkingen participeren aan georganiseerde vrijetijdsbesteding.... Dat is althans wat de begeleiders uit werkingen die zichzelf hoog scoren inzake participatie, ons leren.

Opvallend is dat de verwachte beïnvloeding van ervaring, vorming of vrijwilliger zijn, niet heel uitgesproken is. Van vorming zou je verwachten dat begeleiders hiermee de ondersteuningsmogelijkheden zouden leren kennen. Het effect op zich voorbereid of onzeker voelen is eveneens minimaal. Het verschil tussen vrijwilligers en professionelen speelt daar meer, maar was bij de vignettes dan weer zeer beperkt. Vrijwilligers en professionelen vertrekken dus eerder vanuit eenzelfde beeld van haalbaarheid of beeldvorming over kinderen en jongeren met een beperking.

SPECIFIEKE WERKINGEN, MAAR NIET VOOR IEDEREEN

De specifieke werkingen onderscheiden zich van de algemene werkingen op bijna alle items van de vragenlijst: meer visie, meer actie, meer participatie, minder onzeker, meer voorbereid, meer ondersteuning, meer samenwerking,... Ze hebben zich georganiseerd i.f.v. 'hun doelgroep', wat de kern van hun bestaan is. Ze ervaren ook een groot vertrouwen van ouders in hun werking.

De vignettes en de rationalisaties tonen dat ook hier niet elk kind of jongere met een beperking terecht kan. Ze zijn het slachtoffer van hun succes: snel volzet, want de vraag is groot. De diversiteit of poging tot homogeniteit van beperkingen binnen bepaalde werkingen creëert ook de beperking van de specifieke werkingen en werkt participatie van bepaalde jongeren tegen. Ondanks de goede omkadering is niet alleen bepaald gedrag of agressie een breekpunt. Ze moeten ook in de groep 'passen'. De vraag is waar deze jongeren dan terecht kunnen.

CONCLUSIES: KRACHTEN EN KNELPUNTEN

Een evenwaardige vrijetijdsparticipatie voor kinderen en jongeren met een beperking vertrekt vanuit de garantie dat ze op een gelijkwaardige en rechtmatige manier kunnen deelnemen aan het georganiseerde, formele en gesubsidieerde vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod.

In de eerste plaats betekent dat het maximaal inzetten op de krachten binnen het vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod. Het jeugdwerk- en het vrijetijdsaanbod zijn in de eerste plaats een werk van jongeren voor jongeren en het zijn die jongeren die mee de participatie van alle kinderen en jongeren mogelijk kunnen maken. Daartoe zijn een beleid en organisaties (lokaal en bovenlokaal) nodig die hen hierin ondersteunen, alle krachten en hulpbronnen mobiliseren en maximaliseren en knelpunten en obstakels helpen weg te werken. Toch worden die krachten soms geneutraliseerd, tegengewerkt of te weinig zichtbaar door allerlei knelpunten op micro-, meso- en macroniveau.

We overlopen hier, geordend volgens de vooropgestelde onderzoeksvragen, de krachten en knelpunten, verwachtingen en botsingen, drempels en mogelijkheden die tijdens dit onderzoek zichtbaar werden. Het onderzoek heeft heel wat informatie gegenereerd, ook informatie die niet volledig onder één van de drie onderzoeksvragen te vangen is. Zo zijn ouders en school bepalende actoren die direct en indirect de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking beïnvloeden.

■ Het perspectief van kinderen en jongeren met een beperking en hun context

In welke mate maken kinderen en jongeren met een beperking gebruik van het bestaande jeugdwerkeraanbod? Welke redenen en drempels spelen een rol in (non-)participatie? Hebben ze hierbij een voorkeur voor specifieke of inclusieve initiatieven en welke factoren beïnvloeden hun perceptie? Wat verwachten ze van een jeugdwerkeraanbod?

KRACHTEN EN VERWACHTINGEN

Doorheen het onderzoek kwamen volgende positieve aspecten naar boven

- Kinderen en jongeren willen vooral dezelfde dingen kunnen doen als andere kinderen en jongeren in hun vrijetijdsbesteding.
- Zij hebben dezelfde interesses, willen spelen, zich amuseren, zijn op zoek naar contacten met leeftijdsgenoten, kennen dezelfde (en misschien zelfs grotere) gedrevenheid om de dingen te doen die ze willen doen in hun vrije tijd.
- Kinderen en jongeren met een beperking verkiezen een vrijetijdsbesteding samen met leeftijdsgenoten die ook dezelfde interesses hebben. Sommigen willen uitbreken (inclusief), anderen zoeken lotgenoten (specifiek).
- Bijna de helft van de kinderen uit de ouderbevraging neemt deel aan jeugdbewegingen (waarvan drie op de vijf in een specifieke en twee op de tien in een algemene jeugdbeweging), ongeveer een op de

drie doet een beroep op de speelpleinwerking. Daarnaast zijn vakantiecampen (ongeveer twee op de vijf) vooral populair.

- Jonge kinderen (-12) hebben minder problemen om hun vrijetijdsbesteding in te vullen dan jongeren (+12): voor hen ligt de nadruk vooral op spelen en dat kan overal (bv. speelplein, pleintje, tuin ...), ouders doen makkelijker activiteiten met hun jonge kinderen (bv. zwemmen), activiteiten met het gezin hebben voorrang
- Jonge kinderen ervaren ook minder drempels: hoe ouder, hoe meer belang er gehecht wordt aan sociale interactie, relatievorming, peer pressure, etc.
- Ouders verkiezen een vrijetijdsbesteding op maat, waarbij niet voortdurend gefocust wordt op de beperking, maar op de beleving van hun kind, en zijn vaak bereid om samen te zoeken (specifiek of inclusief).
- Sommige (ouders van) kinderen en jongeren met een beperking slagen erin om een positieve keuze te maken voor deelname aan een specifiek of aan een algemeen aanbod. Identificatie met het aanbod, de activiteit en de deelnemers spelen daarin een belangrijke rol.

DREMPELS EN KNELPUNTEN

Van de geïnterviewde kinderen en jongeren met een beperking zegt een op de vier de afgelopen twee jaar niet te hebben deelgenomen aan georganiseerde vrijetijdsactiviteiten, een op de zes zegt nog nooit te hebben deelgenomen.

Onvrije vrijetijdskeuze en zelfuitsluiting

Er is **een kloof tussen de wens tot participatie** aan georganiseerde vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren met een beperking **en het georganiseerde, al dan niet specifieke vrijetijdsaanbod**. Die kloof ontstaat al tijdens het keuze- en zoekproces naar een geschikte vrijetijdsbesteding. Afhankelijk van de woonplaats, de aard en complexiteit van de beperking en de mogelijkheden van het gezin of context komen kinderen, jongeren en hun ouders of begeleiders in hun zoektocht voor volgende dilemma's te staan:

- Kiezen voor een niet aangepast aanbod in de buurt of een specifiek aanbod ver weg.
- Extra moeite doen om binnen te geraken in een specifieke werking (vervoer, wachtlijsten, ...) of de uitzondering zijn binnen een lokale (niet aangepaste) algemene werking met een grotere kans op mislukking.
- Kiezen voor een vrijetijdsomgeving die vertrouwen wekt, maar die voornamelijk een handicapomgeving is of kiezen voor een niet-vertrouwde vrijetijdsomgeving met leeftijdsgenoten en dezelfde interesse, maar waar je voortdurend op grenzen botst
- Vooraf voldoende informatie geven over noden en behoeften van je kind, maar zo misschien begeleiders afschrikken en zo de kans op een weigering vergroten, of het minimum aan informatie geven en zo al van bij het begin de kans op een goede begeleiding of ondersteuning ondermijnen.

Deze dilemma's **maken de wens van het kind of de jongere met een beperking naar een bepaalde vrijetijdsbesteding die aansluit bij hun interesses en mogelijkheden, bijna ondergeschikt**. Daarnaast worden ze in hun vrijetijds mogelijkheden en –keuze verder beperkt door volgende aspecten:

- Voor velen wordt de vrijetijdskeuze bepaald door **negatieve keuzes of eliminatie**:

- * deelnemen aan een moeilijk bereikbaar maar bruikbaar specifiek aanbod dat snel volzet is,
 - * of deelnemen aan een weinig bekend drempelrijk lokaal aanbod,
 - * of gewoon niet deelnemen.
- Kinderen en jongeren met een beperking (en hun ouders) **identificeren zich weinig met het algemene lokale aanbod**, omdat er voortdurend diverse participatiedrempels en uitsluitingsmechanismen spelen.
 - Uit **schrik voor negatieve ervaringen**, reacties of attitudes wenden kinderen met beperkingen (en hun ouders) zich zelden tot het algemene lokale aanbod, terwijl de vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders toch zeggen open te staan voor deze kinderen en jongeren.
 - Ze zijn **weinig zichtbaar in het georganiseerde vrijetijdscircuit**, waardoor stereotype ideeën over de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking (nl. dat ze thuis horen in het specifieke circuit) blijven overheersen.
 - Ook **binnen het specifieke aanbod kunnen kinderen en jongeren met bepaalde specifieke noden niet of niet altijd deelnemen**. Ook al biedt het aangepaste en goed begeleide activiteiten aan, het specifieke aanbod kent blijkbaar ook zijn beperkingen.
 - Voor kinderen en jongeren met een beperking zijn de kansen om zich te ontwikkelen via de vrije tijd erg verschillend naargelang van de woonplaats. Sommige regio's kennen een groter specifiek aanbod dan andere.
 - Kinderen en jongeren met een beperking hebben minder absolute vrije tijd. De combinatie schooltherapie weegt al zwaar door op de daginvulling van zowel kinderen als ouders. Sommige scholen en voorzieningen bieden daarom zelf activiteiten aan.

Bovenstaande **staat een positieve beeldvorming over de mogelijkheden, wensen, ambities van kinderen en jongeren met een beperking in de weg**.

Participatiedrempels leiden tot zelfuitsluiting

Kinderen en jongeren met een beperking lijken voor hun vrijetijdsparticipatie in de eerste plaats aangewezen op het aparte specifieke vrijetijdscircuit (specifiek vrijetijdsaanbod, zorginstellingen, buitengewoon onderwijs ...). Het is een van de belangrijkste redenen waarom het algemene vrijetijdsaanbod en het lokale jeugdwerk weinig vertrouwd zijn met de wensen en noden van deze groep kinderen en jongeren. Er is duidelijk **een kloof tussen het lokale vrijetijds- en jeugdwerkaanbod en de kinderen en jongeren met een beperking**.

Een **toegankelijk vrijetijds- en jeugdwerkaanbod is niet hetzelfde als een inclusief vrijetijds- of jeugdwerkaanbod**: vrij van toegang betekent dat je kan beginnen, je mag meedoen. Er is niet echt een drempel om te starten. Als het niet lukt, dan is niemand 'to blame' (toegankelijk openbaar vervoer betekent niet automatisch dat er meer mensen met een beperking de bus nemen). Een inclusief aanbod betekent volwaardig kunnen deelnemen, als gelijke, met inbreng en wederkerigheid, mogen opgaan in de groep, zichzelf ontplooiën samen en in interactie met leeftijdsgenoten, vanuit dezelfde interesses.

Kinderen en jongeren met een beperking en hun context botsen nog steeds op dezelfde obstakels als die vernoemd in eerdere onderzoeken (Smits et al 2010, Bracke 2006, Van Meerbeek & Mokos 2004,):

- *Informatieve drempels:*
 - * De **informatie over het lokale vrijetijdsaanbod bereikt hen niet**, ouders, kinderen en jongeren zijn niet op de hoogte, weten niet waar te zoeken en geven op.
 - * De **informatie wordt gefilterd** door anderen (school, zorg, ...), waardoor de keuze beperkt wordt tot het specifieke aanbod.
 - * Het lokale **algemene vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod maakt te weinig zichtbaar** dat de participatie van kinderen en jongeren binnen hun aanbod mogelijk is en/of nemen hierrond te weinig acties.

- *Institutionele drempels:*
 - * Kinderen en jongeren met een beperking die willen participeren aan het algemene aanbod, **haken vaak en snel af**, ze voelen er zich vaak niet welkom, het is niet aangepast of weinig toegankelijk, er is te weinig begeleiding en/of kennis om met hun beperking om te gaan.
 - * De uren passen niet of het is te ver.
 - * Er is te weinig specifiek aanbod, het is te verspreid en dus ook te snel volzet.

- *Dispositionele drempels:*
 - * Ouders en ondersteunende volwassenen rond kinderen en jongeren met een beperking hebben weinig vertrouwen in het algemene aanbod: het wordt als niet toegankelijk gezien door kinderen en jongeren, ouders, school, zorg of andere betrokkenen.
 - * Kinderen en jongeren identificeren zich weinig met het algemene aanbod (het is niet voor mij gemaakt, het is te druk, ik kan het niet ...).

- *Situationeel:*
 - * De impact van de beperking op een gezin heeft gevolgen voor de beschikbare tijd, middelen,...
 - * Ze zitten op een school ver van vrijetijdsaanbod (in hun buurt of niet in hun buurt).
 - * De verplaatsing school–thuis laat deelname aan een vrijetijdsaanbod in de week niet toe.
 - * Het is voor sommige gezinnen te duur, maar ook de gezinssituatie maakt het vaak nog moeilijker (bvb. scheiding ouders, grote gezinnen, ...).

Bovenstaande drempels, het afhaken, afwijzingen en weigeringen zorgen ervoor dat kinderen en jongeren zich niet herkennen in het jeugdwerkeraanbod en ervan uitgaan dat “*het niets voor hen is*”. Ze sluiten deze activiteiten a priori uit en hiermee dus ook zichzelf.

Voor kinderen en jongeren met een beperking die **in armoede leven en/of een andere etnisch-culturele achtergrond** hebben, spelen culturele en economische factoren niet alleen mee in hun kijk op ‘handicap’ maar ook in het kijken, beleven en invullen van vrije tijd en vrijetijdsbesteding. Kinderen en ouders met een andere etnisch-culturele achtergrond die deelnamen aan het onderzoek waren niet vertrouwd met onze westerse invulling van vrijetijdsbesteding en haakten af:

- * Verschillende concepten, activiteiten waren hen onbekend (Jeugdwerk? jeugdbeweging? Jeugdhuis?).
- * Het concept dat hun kinderen met een beperking aan vrijetijdsbesteding zouden doen of vrije tijd zelf zouden invullen, kwam bij de respondenten vreemd over.
- * Heel wat vrije tijd wordt familiaal ingevuld met broers, zussen, ...
- * Activiteiten zijn voor op school en niet voor thuis, er zijn dan genoeg andere dingen te doen in familieverband.

■ De beleving van kinderen en jongeren die participeren aan het jeugdwerkeraanbod

Hoe beleven kinderen en jongeren met een beperking hun deelname aan het aanbod? Welke elementen dragen bij tot een kwaliteitsvol aanbod en wat wordt eronder verstaan? Voldoet het aanbod aan hun verwachtingen? Wat zijn hun ervaringen met infrastructuur, begeleiding, plaats en tijd, bereikbaarheid,....?

POSITIEVE BELEVING, ERVARINGEN EN VERWACHTINGEN

Kinderen en jongeren die hun vrijetijdsbesteding als positief beleven zijn kinderen en jongeren die:

- * zich hebben geëngageerd in een sport (voetbal, basket, boccia, rolstoelhockey, ...);
- * over voldoende autonomie en ondersteuning beschikken om hierin zelf beslissingen te nemen;
- * zich kunnen identificeren met de activiteiten in een algemeen of een specifiek aanbod;
- * de middelen hebben om aan vrijetijdsbesteding te doen;
- * voldoende zorgzaamheid ervaren bij peers en begeleiders;
- * zich hier weinig vragen over stellen omwille van leeftijd, de min 12-jarigen waren meer tevreden met hun vrijetijdsbesteding dan de 12- tot 18-jarigen;
- * geen behoefte hebben aan georganiseerde vrijetijdsbesteding en tevreden zijn met een status als huismus dankzij of ondanks games en het internet.

De geïnterviewde kinderen en jongeren vinden volgende aspecten belangrijk in hun vrijetijdsaanbod en verschillen daarin niet van hun leeftijdsgenoten zonder beperking:

- Op de eerste plaats verwachten ze **plezier** te maken, ontspanning, zich te kunnen amuseren, of zich goed te voelen.
- Op de tweede plaats vinden ze **het sociale aspect** binnen het vrijetijdsaanbod belangrijk: de ruimte om relaties aan te gaan en een sociaal netwerk uit te bouwen, vrienden te maken, contacten te leggen, met leeftijdsgenoten te kunnen spelen of praten.
- Ten derde verwachten ze kansen en mogelijkheden om **zichzelf te ontplooien**, hun talenten te ontwikkelen. Dat ze de activiteit (al dan niet met ondersteuning) aankunnen, dat er rekening wordt gehouden met hun beperking, dat ze op maat kunnen ravotten, zich uitleven, actief, creatief of fysiek bezig zijn, dat ze worden uitgedaagd.
- Ten vierde willen ze er **kansen krijgen om te leren**, nieuwe dingen te ontdekken, zichzelf te ontwikkelen, iets te maken en competenties te verwerven,
- Een minderheid gaf ook aan dat **zelf doelen kunnen stellen en bereiken**, er zichzelf kunnen zijn of iets doen wat belangrijk is, m.a.w. autonomie en zelf beslissingen kunnen nemen, voor hen belangrijk zijn. Het valt op dat deze kinderen en jongeren deze functie weinig associëren met het vrijetijds- of jeugdwerkeraanbod.

Voor de kinderen en jongeren betekent een kwaliteitsvol aanbod concreet dat:

1. **het aanbod bruikbaar is**, m.a.w. dat ze zich welkom voelen, er een goede sfeer is in de groep, mensen elkaar aanvaarden, ze niet uitgelachen worden, er leeftijdsgenoten zijn, het veilig en duidelijk is, de accommodatie goed is en de activiteiten aangepast.
2. **het aanbod beschikbaar is**: lieve begeleiding, voldoende begeleiding, goede begeleiding.

3. **het aanbod bereikbaar is:** er gemakkelijk geraken, dichtbij huis, niet te laat op de avond of in het weekend, flexibel qua aanboduren voor ouders, dat mama tijd heeft.

De bevroegde kinderen en jongeren hadden wel nog volgende wensen:

- De vraag naar sport, jeugdbewegingen en vakantiecampen (algemeen of specifiek) is het grootst, daarnaast is de vraag naar dans opvallend.
- Belangrijk is ook de vraag naar lokale activiteiten georganiseerd door de gemeente of speelpleinwerking.
- Interessant ook de vraag naar jeugdbewegingen, maar veel minder naar 'op kamp gaan' met de jeugdbeweging. Het feit dat dit vaak aan elkaar gekoppeld wordt, lijkt dus eerder een obstakel voor sommige kinderen en jongeren met een beperking.

DE HANDICAPARCHIPEL

Het vrijetijdsaanbod en het jeugdwerk zijn schatplichtig aan de samenleving waarvan ze deel uitmaken. Zo vertoeven volgens het verslag van het VN-Comité mensen met een beperking in onze samenleving nog te veel in aparte parallele circuits. Zowel voor onderwijs, zorg, tewerkstelling, wonen, etc. komen mensen met een beperking nog te veel in een gesegregeerde setting terecht. Rekening houdend met het feit dat de vrijetijdsbesteding als derde pedagogische milieu vooral mee bepaald wordt door het eerste (thuis, ouders, voorziening) en tweede pedagogische milieu (school), zien we ook de weerslag hiervan op de vrijetijdsbesteding.

Omwille van bepaalde beperkingen komen ouders terecht in gespecialiseerde zorg en in contact met lotgenoten via bv. ouderverenigingen. Gespecialiseerd onderwijs is een natuurlijke volgende stap en vanuit deze specifieke netwerken en omkadering is toeleiding naar een specifiek aanbod dan ook vanzelfsprekend of het meest logische. De keuze voor deelname aan een algemeen aanbod lijkt dan altijd ontoereikend. **De beeldvorming, eigen aan de geprofessionaliseerde en gespecialiseerde zorgverstrekkers, zorgt voor een kloof met het lokale en algemene vrijetijdsaanbod.**

Vanuit de gespecialiseerde zorg, waar ouders afhankelijk van de aard en ernst van de beperking al snel mee te maken hebben, en die noodzakelijk is voor het welzijn van hun zoon of dochter:

- worden kinderen en jongeren met een beperking voornamelijk toegeleid naar het beperkte specifieke aanbod en niet naar het misschien even bruikbaar lokale algemene aanbod;
- voelen ouders, kinderen en jongeren zich te weinig of niet ondersteund in hun zoektocht naar een bruikbaar vrijetijdsaanbod in hun buurt;
- kan er door de voortdurende focus op zorg, ook voor de ouders en de kinderen of jongeren met een beperking een beeldvorming ontstaan dat deze kinderen en jongeren niets te zoeken hebben in het lokale, algemene aanbod en dat participatie onmogelijk is, terwijl er mooie tegenvoorbeelden bestaan.

De vrijetijdsparticipatie gebeurt bijgevolg nog te veel op een eiland, onderdeel van een gespecialiseerde eilandengroep, die weliswaar op een onzichtbare manier met elkaar verbonden is, maar te weinig of niet met het vasteland.

DE SCHOOL ALS KRACHT EN BELEMMERING

De meeste kinderen en jongeren met een beperking gaan niet naar school in hun buurt, waardoor de school veraf staat van de vrijetijds mogelijkheden van de kinderen en jongeren. Dat heeft onder andere op vlak van informatieverspreiding en ontsluiting van het vrijetijdsaanbod tot gevolg dat:

- de algemene jeugdwerk- en vrijetijdsorganisaties hun aanbod niet verspreiden of weinig bekend zijn in de scholen buitengewoon onderwijs, en vooral specifieke werkingen er zich bekend maken en komen werven;
- deze kinderen en jongeren zelden worden bereikt door de 'brede school' (een samenwerkingsverband tussen verschillende sectoren waaronder een of meerdere scholen) in hun buurt. Ook de brede school, waar de school buitengewoon onderwijs deel van uitmaakt, draagt te weinig bij tot lokale vrijetijds-participatie van deze kinderen, jongeren en hun ouders;
- de lokale vrijetijdsactiviteiten, jeugdwerkinitiatieven, vrijetijdsplekken en ruimtes niet ontsloten worden en onbekend blijven voor kinderen en jongeren met een beperking en hun gezinscontext, zodat ze in hun buurt niet weten waarheen.

Scholen zien ook dat vrijetijds participatie voor hun leerlingen een probleem is en nemen hiertoe op verschillende manieren zelf initiatieven, door bv. een vrijetijdsaanbod te organiseren voor hun leerlingen op woensdagnamiddag binnen de school, of samen met leerlingen deel te nemen aan verschillende vrijetijds-activiteiten in de buurt van de school. Dit aanbod sluit bovendien aan bij de wensen en mogelijkheden van werkende ouders. Maar er zijn ook onbedoelde neveneffecten. Door het vrijetijdsaanbod in de scholen:

- komen ze weinig of niet in contact met leeftijdsgenootjes zonder een beperking;
- blijft vrijetijdsbesteding voor bepaalde kinderen en jongeren beperkt tot het aanbod in de school of het door de school georganiseerde aanbod in de buurt van de school, ouders zoeken vaak niet verder;
- is er te weinig doorgroei of transfer naar organisaties in de buurt waar kinderen of jongeren wonen;
- missen kinderen en jongeren met een beperking vrijetijdspartners, leeftijdsgenoten, een sociaal netwerk om zo zelfstandig het vrijetijdscircuit als mogelijk te verkennen en in alle vrijheid keuzes te maken over wat ze met wie willen doen;
- kunnen ook hun ouders geen ondersteunend netwerk opbouwen, niet rond de school, noch in de buurt, een netwerk dat nochtans noodzakelijk kan zijn om een zo zelfstandig mogelijke vrijetijdsparticipatie van zoon of dochter te kunnen garanderen;
- worden bepaalde jongeren het 'gehandicaptenwereldje' beu.
- loopt de maatschappelijke norm t.a.v. kinderen en jongeren met een beperking alsook hun afwezigheid in het reguliere onderwijs door in het algemene vrijetijdsaanbod en het jeugdwerk. Voor het algemene vrijetijdsaanbod blijft dit een belangrijk argument: *"Als het onderwijs (met al die professionelen) er niet in slaagt om open te staan voor kinderen en jongeren met een beperking, waarom zou het jeugdwerk (met al die vrijwilligers) daar dan wel in slagen?"*

Ondanks de kracht en bekommernis van scholen in het bevorderen van de vrijetijdsparticipatie van hun leerlingen heeft de 'buitengewone' schoolsituatie een grote impact op alle dimensies van het leven, en vooral op het sociale netwerk en vrijetijdsleven van kind, jongere en gezin.

VOORBIJ DE OPVANGFUNCTIE: EIGEN RUIMTE EN BURGERSCHAP

In de gesprekken met de jongeren die wel participeren aan het algemene jeugdwerkeraanbod komt **de kloof tussen het specifieke vrijetijdsaanbod en de jeugdwerkmethodiek** (voor, door en met jongeren) duidelijk naar voor. Het specifieke aanbod blijft te veel hangen in een 'geprepareerd hapklaar activiteitenaanbod', een aanbod waar men instapt zodat ouders 'gerust' kunnen zijn (als er plaats is!). Er is weinig of geen doorstroming naar verantwoordelijke functies of vertegenwoordiging. Geen enkele van de respondenten nam een engagement op in het jeugdwerk, waardoor zelf- en groepsbeslissing, samenwerking, autonomie, verantwoordelijkheid, leiderschap, ... zelden aan bod komen. We willen hier aanstippen dat dit hiaat vooral zichtbaar is bij de jongeren (+12).

Uit de interviews met vooral de jongeren met een beperking blijkt dat ze:

- een vrijetijdsruimte/jeugdwerkruimte missen die voorbij de noodzakelijke zorg en/of opvangfunctie gaat, waar ze samen met leeftijdsgenoten kunnen opgroeien en dezelfde interesses en jeugdcultuur kunnen delen;
- niet dezelfde kansen en mogelijkheden als hun leeftijdsgenoten zonder beperking hebben/krijgen, om via hun vrijetijdsbesteding talenten en competenties te ontwikkelen;
- een emancipatorische ruimte missen, die wenselijk en nodig is om als kind of jongere te experimenteren, zich te ontwikkelen en zichzelf te ontplooiën binnen de verschillende leeftijdsfasen;
- kansen missen om te oefenen in democratische waarden: geen enkele van de respondenten die deelnamen aan het specifieke of algemene aanbod, nam hierin verantwoordelijkheid op, werd aangezet tot zelforganisatie of maakte deel uit van inspraakorganen.

Dat wordt nog versterkt door **de kloof tussen kinderen en jongeren met een beperking en de verschillende beleidsniveaus waar het jeugdbeleid vorm krijgt**. Door het samenspel tussen hun beperking en de impact daarvan op hun onderwijs, sociale leven en vrijetijdsbesteding zijn ze voor hun maatschappelijke participatie en vertegenwoordiging bijna altijd aangewezen op, of afhankelijk van derden.

Uit de gesprekken met de jongeren met een beperking valt op dat ze:

- * geen lid zijn van politieke bewegingen;
- * niet deelnemen aan participatieprocessen in het beleid;
- * weinig of niet zichtbaar zijn in jeugdraden in het bijzonder of andere inspraakniveaus;
- * zelden directe gesprekspartner zijn voor beleidsmakers omdat ze afhankelijk zijn van volwassenen of vertegenwoordigd worden door derden of intermediairen, het is eerder **'altijd over ons, zonder ons'** i.p.v. 'niets over ons zonder ons';
- * een aanbod missen waar ze zichzelf kunnen organiseren en leren opkomen voor hun specifieke rechten, tegen uitsluiting en discriminatie bv. regionale self-advocacy groepen.

Door dit alles missen ze de ruimte om hun burgerschap vorm te geven. Het kunnen opnemen van hun burgerschap zou een fundamentele bijdrage kunnen leveren tot een positieve beeldvorming. Rolmodellen en vertegenwoordigers met een beperking kunnen het stereotype beeld voor alle betrokkenen (kinderen en jongeren met en zonder beperking, hun ouders, vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders, beleid, etc.) doorbreken.

■ De bruikbaarheid van het jeugdwerk binnen een divers vrijetijdsaanbod

Wat zijn de andere vrijetijdsactiviteiten waar kinderen en jongeren met een beperking aan participeren? Wat is de plaats van het jeugdwerk aanbod in de vrijetijd van kinderen en jongeren met een handicap? Is er samenwerking tussen doelgroep-specifieke en reguliere werkingen?

VRIJETIJDSPARTICIPATIE: VELEN DOEN WEINIG, WEINIGEN DOEN VEEL

Er is een duidelijk verschil in de informatie over de vrijetijdsparticipatie tussen de ouderbevraging en de gesprekken met kinderen en jongeren in het buitengewoon onderwijs (BuO). In de ouderbevraging worden duidelijk meer verschillende activiteiten benoemd waar hun kinderen aan deelnemen. Gezien het profiel van de bevroegde ouders en van de leerlingen buitengewoon onderwijs heeft dat volgens ons vooral te maken met de socio-economische achtergrond van de respondenten. Enkele bevindingen op een rijtje:

- Meer kinderen en jongeren uit de ouderbevraging participeren aan meer verschillende activiteiten en meer aan specifieke werkingen, dan de bevroegde kinderen en jongeren uit het buitengewoon onderwijs. Het specifieke aanbod is bij de kinderen en jongeren minder bekend, ze herkennen het niet of zien het niet als een specifiek aanbod.
- Ongeveer een op de twee kinderen of jongeren doet sport als georganiseerde vrijetijdsbesteding. De kinderen en jongeren uit het BuO zeggen wel dat ze dit vooral in schoolverband doen.
- Ongeveer 10% van de bevroegde kinderen en jongeren doet mee met educatieve activiteiten (academie, tekenen, dansles, koor, ballet, muziek, ...).
- Een minderheid participeert aan culturele activiteiten (toneel, musea,...) en dan enkel in familie- of schoolverband.

- De jongere leeftijdsgroep (-12) speelt meer, al dan niet georganiseerd, bepaalde beperkingen belemmeren minder de deelname van jongere kinderen aan diverse activiteiten, de beperking valt minder op, interesses, competenties en vaardigheden lopen soms nog meer gelijk aan die van leeftijdsgenootjes.
- De oudere leeftijdsgroep (+12) kiest eerder voor individuele, niet-georganiseerde activiteiten.
- Kinderen en jongeren met een beperking hebben minder absolute vrije tijd. De combinatie schooltherapie weegt al zwaar door op de daginvulling van zowel kinderen als ouders. Sommige scholen en voorzieningen bieden daarom zelf activiteiten aan, zoals al eerder werd aangegeven.

KRACHTEN BINNEN HET JEUGDWERKAANBOD

Het vrijetijds- en jeugdwerkaanbod heeft alles in huis om alle kinderen en jongeren met een beperking te bereiken die in hun aanbod geïnteresseerd zijn:

- Vlaanderen heeft **een rijk, divers, gediversifieerd en goed omkaderd jeugdwerk- en vrijetijdsaanbod**, dat bestaat uit een algemeen wijd verspreid aanbod, in principe toegankelijk voor elke jongere, en een specifiek aanbod op maat van kinderen en jongeren met een beperking.
- Het vrijetijds- en jeugdwerkaanbod draait vooral op **jongeren en vrijwilligers die geëngageerd en boordevol creativiteit en enthousiasme zitten** en die het ook belangrijk vinden dat ook kinderen en jongeren met een beperking moeten kunnen participeren.
- Er zijn steeds **meer en meer werkingen die zich inclusief opstellen**, m.a.w. waar kinderen en jongeren met en zonder beperkingen samen spelen, relaties opbouwen, zich amuseren en ontwikkelen. Het voorbije decennium zijn er **goede voorbeelden** gegroeid van vrijetijdsbesteding of jeugdwerk waar kinderen en jongeren met en zonder beperking samen spelen (bv. speelpleinen, bepaalde lokale jeugdbewegingen, nieuwe werkingen, etc.).
- Er werden in het verleden al verschillende **initiatieven ondernomen die de deelname van kinderen en jongeren met een beperking aan het jeugdwerk en vrijetijdsaanbod hebben verhoogd**. Die initiatieven werden vooral ondersteund door de provincies, een ondersteuning die momenteel in een overgangsfase zit.
- Ook rond **samenwerking en netwerking tussen specifieke en algemene werkingen en ondersteunende diensten lopen er inspirerende en succesvolle voorbeelden** (bv. in West- en Oost-Vlaanderen en in Limburg).
- Vrijetijdswerkingen die georganiseerd worden onder de noemer **vrijetijdszorg, bieden voor heel wat kinderen en jongeren de enige weg naar vrijetijdsbesteding of jeugdwerk**. Voor veel van deze kinderen en jongeren is gewoon kunnen deelnemen aan een vrijetijdsactiviteit al een belangrijke stap in hun empowerment proces.
- **Specifieke werkingen hebben voldoende ervaring en knowhow** en evolueren in hun aanbod steeds meer naar een onderscheid tussen een meer geïndividualiseerde vrijetijds(traject)begeleiding (onder welzijn) en een meer groepsgericht vrijetijdsaanbod (jeugdwerk/sociaal-cultureel werk). Dat sluit ook aan bij de evolutie dat personen met een beperking via persoonsvolgende financiering steeds meer de gewenste diensten gaan kunnen inkopen. Specifieke werkingen doen ook een beroep op een ruim netwerk en verregaande samenwerking.
- Ten slotte valt op dat **met een minimum aan middelen voortdurend creatieve oplossingen worden gevonden** om drempels weg te werken en participatie te bevorderen.

KNELPUNTEN BINNEN HET JEUGDWERKAANBOD

Wanneer kinderen en jongeren geweigerd worden binnen het algemene én specifieke jeugdwerkaanbod, dan is dat omwille van volgende argumenten:

- * **Organisatorische argumenten** (organisatorische kenmerken, procedures, regels, te weinig begeleiders, ...).
- * **Toegankelijkheidsargumenten** (ontoegankelijkheid, omwille van fysieke drempels of drempels informatie en communicatie, mobiliteit, ...).
- * **Functionele argumenten** (het betreft de activiteiten zelf, het gebrek aan aanpassingen, de combinatie activiteiten en beperking wordt ingeschat als niet haalbaar; ...).
- * **Competentie argumenten** (het zijn argumenten m.b.t. draagkracht, niet opgeleid zijn, niet weten hoe, kennis, gebrek aan vorming; ...).
- * **Interpersoonlijke argumenten** (het samenspelen lukt niet, de ene is overlast voor de andere, het in relatie gaan wordt als moeilijk gezien, de anderen hebben schrik, de veiligheid van de anderen, niet passen in de groep).
- * **Normatieve argumenten** (het gaat om beeldvorming, beperking bekijken als een medisch probleem, als een last voor de werking, wat niet mogelijk is primeert op wat mogelijk zou kunnen, betutteling en bescherming van de deelnemer met zijn beperking, omdat het beter voor hem/haar is, vooroordelen, ...).

Om voorbij deze argumenten te geraken, zou **ondersteuning, vorming en samenwerking** een verschil kunnen maken, maar :

- Er is **weinig of geen ondersteuning voor werkingen die daadwerkelijk inzetten** op meer participatie van kinderen en jongeren met een beperking.
- Er is **weinig aandacht in de vorming van jeugdwerkers en vrijetijdsbegeleiders** voor de participatie van kinderen en jongeren met een beperking (bv. aangepaste materialen of spelen, ondersteuning, samenwerking, redelijke aanpassingen, etc.).
- Vrijetijds- en jeugdwerkbegeleiders ervaren **een tekort aan directe ondersteuning** wanneer ze geconfronteerd worden met de noden en behoeften van kinderen en jongeren met een beperking.
- Er is **te weinig samenwerking tussen algemene en specifieke werkingen**, specifieke werkingen zijn meer vragende partij, en zetten meer in op samenwerking dan organisaties die een algemeen aanbod voorzien. Vanuit het algemene vrijetijdsaanbod is er weinig animo of behoefte om samen te werken of ondersteuning te zoeken bij het specifieke aanbod.

Het aanbod om samen te werken is er, de vraag veel minder. Het is tekenend voor de kloof tussen het algemene, drempelrijke, lokale aanbod en het bruikbare, weinig verspreide specifieke aanbod. Daardoor is er **te weinig transfer van knowhow en ondersteuningsmogelijkheden** vanuit het specifieke naar het algemene aanbod. Dit heeft onder meer als gevolg dat:

- jeugd- en vrijetijdswerkingen de nodige ondersteuning missen om onvoorwaardelijk kinderen en jongeren met een beperking te laten participeren aan hun aanbod;
- ouders het vertrouwen missen om hun zoon/dochter te laten participeren aan het lokale aanbod;
- kinderen en jongeren met een beperking op een vrij geïsoleerde manier aan vrijetijdsbesteding blijven doen, weg van hun leeftijdsgenoten zonder beperkingen;
- de stereotype beeldvorming dat kinderen en jongeren met een beperking 'thuishoren' in een apart specifiek aanbod, gehandhaafd blijft;
- kinderen en jongeren met een beperking kansen missen om duurzame en ondersteunende relaties en netwerken uit te bouwen voor later.

BELEIDSAANBEVELINGEN

Om een volwaardige en rechtmatige vrijetijdsparticipatie te garanderen, is een **bruikbaar, beschikbaar, betrouwbaar, toegankelijk en lokaal vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod (algemeen en/of specifiek) noodzakelijk**.

Vrijetijdsbesteding is in de eerste plaats een lokaal en sociaal gebeuren en hoewel er een wijd verspreid en goed uitgebouwd algemeen vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod bestaat, vinden kinderen en jongeren zelden hun weg ernaartoe. De nadruk ligt momenteel vooral op deelname aan een specifiek maar ontoereikend en gesegregeerd vrijetijdsaanbod, waarbinnen ook niet voor elke specifieke beperking een specifiek aanbod mogelijk is. Ondanks dit goed onderbouwde en kwaliteitsvolle specifieke aanbod blijven in het algemeen kinderen en jongeren met een beperking in hun vrijetijdsbesteding en (kinder)rechten bedreigd. Het beleid kan op verschillende fronten direct en indirect bijdragen tot het wegwerken van bovenstaande knelpunten.

Onderstaande beleidsaanbevelingen hebben tot doel:

- de krachten binnen het jeugdwerk te mobiliseren i.f.v. de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking en zoveel mogelijk drempels en knelpunten weg te werken die een volwaardige deelname aan georganiseerde vrijetijdscircuit in de weg staan;
- zoveel mogelijk kinderen en jongeren met een beperking te laten genieten en profiteren van het lokale algemene vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod;
- kinderen en jongeren met een beperking meer zichtbaar te maken, niet alleen op het niveau van de activiteiten, maar ook binnen diverse inspraakorganen en beleidsniveaus;
- zoveel mogelijk gerichte en directe ondersteuning te genereren voor organisaties, ouders en kinderen en jongeren met een beperking, zodat voor deze laatste georganiseerde vrije tijd morgen minder een handicapsituatie is dan vandaag.

Onze lijst is ongetwijfeld onvolledig. We zijn ervan overtuigd dat, in overleg met verschillende actoren binnen de vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod, men ongetwijfeld komt tot meer creatieve en effectieve aanbevelingen of oplossingen.

■ Aan het algemene jeugdbeleid

Kinderen en jongeren met een beperking vallen in de eerste plaats onder de categorie jeugd en niet onder de categorie handicap.

- Een inclusief jeugdbeleid richt zich op vrijetijds- en jeugdwerkparticipatie van alle kinderen en jongeren. **Een inclusief beleid betekent dat de vrijetijdsparticipatie voor alle kinderen en jongeren onder het jeugdbeleid valt.** Een specifiek beleid voor kinderen en jongeren met een beperking binnen een

specifieke subsidiestroom naast het jeugdbeleid, blijft de segregatie van deze kinderen en jongeren in de hand werken en dat is niet conform de richtlijnen van het VN-Verdrag voor gelijke rechten van personen met een handicap en het Kinderrechtenverdrag. Een jeugdbeleid dat gericht is op alle kinderen en jongeren, heeft zo zelf de hefboomen in handen, of kan die creëren, om de participatie van kinderen en jongeren met een beperking aan de verschillende jeugdwerkingen en het ruime vrijetijdsaanbod te stimuleren en te garanderen.

- Een inclusief jeugdbeleid faciliteert niet alleen de deelname aan een specifiek jeugdwerk- en vrijetijdsaanbod, maar **zet vooral in op maximale participatie met leeftijdsgenoten** binnen het algemene vrijetijds- en jeugdwerkeraanbod.
- **Diversiteit als beleidsconcept mag niet opgesplitst worden** in maatschappelijk kwetsbaar, armoede, handicap etc. Ondanks het feit dat veel kinderen en jongeren met een beperking voldoen aan de definitie van maatschappelijke kwetsbaarheid, worden ze niet als dusdanig erkend door het beleid en kunnen ze zelden terecht bij de werkingen voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Zij worden te weinig als een maatschappelijk kwetsbare groep gezien binnen jeugd, omdat ze terecht kunnen bij welzijn en het VAPH.
- Dit betekent niet dat ze onzichtbaar moeten zijn als groep. **De onzichtbaarheid als 'doelgroep' voor het jeugdbeleid werkt momenteel tegen hen:** ze zijn niet vertegenwoordigd en vaak afhankelijk van vertegenwoordigers die het niet voor hen opnemen, in tegenstelling tot bv. maatschappelijke kwetsbaarheid, armoede, buitenlandse herkomst, holebi, etc.
- Initiatieven die de participatie van kinderen en jongeren met een beperking bevorderen, zouden niet afhankelijk mogen zijn van projectmatige subsidiestromen, maar dienen structureel ingebed te zijn in de subsidiëring van het jeugdwerk. **Participatie van kinderen en jongeren met een beperking is een aandachtspunt voor alle gesubsidieerde werkingen.** Wanneer financiering en evaluatie vanzelfsprekend deel uitmaken van de algemene beleidsplannen, verhoogt de kans dat de gesubsidieerde werkingen ook uitgaan van een vanzelfsprekende deelname.
- Een door het jeugdbeleid aangestuurd vrijetijdsaanbod voor alle jongeren is divers en gediversifieerd, herkenbaar en betrouwbaar. **Het zet prioritair in op de natuurlijke vrijetijdsomgevingen die zo dicht mogelijk aansluiten bij de interesses en leefwereld van diverse kinderen en jongeren.** Bestaande participatiedrempels moeten zo veel mogelijk worden weggewerkt door recht te doen aan de redelijke aanpassingen die kinderen en jongeren met een beperking soms nodig hebben om volwaardig te participeren. Vrijetijds- en jeugdwerkingen hebben daarin ondersteuning en aanmoediging nodig.
- Om voldoende en nodige ondersteuning te genereren en bestaande knowhow te verspreiden, **dient het jeugdbeleid maximaal in te zetten op samenwerking en netwerken** tussen:
 - * algemene en specifieke werkingen;
 - * vrijetijds- en jeugdwerkingen en lokale zorgverstrekkers;
 - * ouderverenigingen en vrijetijds- en jeugdwerkingen.
- Een **bovenlokale ondersteuning (bv. ondersteuningscentra handicap)** voor algemene werkingen, gelijkaardig aan wat 'Uit de Marge' betekent voor werkingen gericht op jongeren in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zou een meerwaarde kunnen betekenen. Deze kunnen specifieke ondersteuning bieden, samenwerking faciliteren, kennis en knowhow verspreiden of disseminatie van ervaringsdeskundigheid.

- Specifieke organisaties wenden zich voor hun sociaal-culturele activiteiten soms tot (aanvullende) middelen uit welzijn, omdat **zij vrezende niet te kunnen voldoen aan de minimumnormen** wat het aantal activiteiten of het aantal deelnemers per activiteit betreft en aan de maximumnormen voor het aantal begeleiders per kind.
- De **samenwerking tussen professionals en vrijwilligers** zou meer verduidelijkt kunnen worden tussen het departement welzijn en het jeugdbeleid. Vrijwilligers zijn verbonden/versmolten met 'vrije tijd' en spelen. Het ongedwongen, speelse karakter moet in het jeugdwerk blijven primeren, maar professionele ondersteuning is soms nodig. Wie voorziet wat? Waar kan welke ondersteuning gevraagd worden?
- Een jeugdbeleid gericht op alle kinderen en jongeren, **zet ook in op een specifiek aanbod met aangepaste activiteiten die de vrijetijdsparticipatie en –mogelijkheden verruimen**. Een specifiek aanbod, dat voorbij de opvang- of animatiefunctie, ook inzet op zelfontplooiing, volwaardige maatschappelijke participatie, en mogelijkheden tot het opnemen van burgerschap (zie ook verder).
- **Kinderen en jongeren met een beperking dienen actief betrokken te worden bij het jeugdbeleid**, zodat ze daadwerkelijk zelf hun stem kunnen laten horen in diverse adviesraden. Dus niet enkel via vervangende vertegenwoordigers uit het specifieke circuit, maar door zelf actief deel te nemen aan inspraakmogelijkheden. Indien nodig dienen hier de nodige redelijke aanpassingen te worden voorzien (bv. coaching).
- Kan er eventueel gewerkt worden **met proeftuinen waar geëxperimenteerd wordt binnen het algemene aanbod met zorg en ondersteuning** vanuit het specifieke aanbod of vrijetijdzorg of zorgverstrekkers, of die samenwerking tussen verschillende partijen en actoren optimaliseert.

MET BETREKKING TOT HET ALGEMENE VRIJETIJD- EN JEUGDWERKAANBOD

- Het algemene vrijetijds- en jeugdwerkaanbod **heeft alles in huis** om een bruikbaar en vooral beschikbaar aanbod te zijn voor kinderen en jongeren met een beperking: wijd verspreid, ruim en gediversifieerd, creatief en begaan met jongeren, met bovenlokale georganiseerde vorming en ondersteuning, een pool aan creativiteit en sociale intenties. **Het is wenselijk en noodzakelijk dat het ook geschikt is en herkenbaar wordt voor kinderen en jongeren met een beperking**. De evolutie van verschillende speelpleinwerkingen en bepaalde jeugdwerkafdelingen kan hier als voorbeeld dienen.
- Er is **nood aan ondersteuning van vrijetijds- en jeugdwerkorganisaties om de verschillende participatiedrempels te kunnen wegwerken**. Het gaat dan niet enkel om financiële ondersteuning, maar om bijvoorbeeld het ontdekken van de drempels binnen de werking, het doorbreken van de stereotype beeldvorming rond deze doelgroep, aanpassing aan accommodatie en infrastructuur, ondersteuning bij het vinden of zoeken naar extra begeleiders, het samenwerken met ouders, specifieke werkingen of zorgvoorzieningen etc.
- Het **concept zorgzaam omgaan** zou een belangrijke plek moeten krijgen in de vormingen en opleidingen van jeugdwerk- en vrijetijdsbegeleiders.
- Het feit dat werkingen ook **kinderen en jongeren met een beperking bereiken met hun aanbod, zou geen nadelen mogen opleveren** (bv. extra administratieve last voor die werkingen of het past niet binnen de categoriale financiering). Er is hierrond een positief en stimulerend beleid nodig, dat de beschikbare middelen in functie hiervan inzet.
- **De participatie van alle kinderen en jongeren, ook die met een beperking, zou deel moeten uitmaken van de kadervorming**. Redelijke aanpassingen, samen spelen, ondersteuningsaanbod verkennen, goede voorbeelden,... kunnen bijdragen om de stereotype beeldvorming te doorbreken. Wat werkt voor kinderen en jongeren met een beperking, werkt ongetwijfeld ook voor andere kinderen.

- Een grote groep kinderen en jongeren met een beperking heeft niet echt een specifiek aanbod nodig. Ten gevolge van het M-decreet ontstaan er op lokaal vlak heel wat kansen om vanuit het onderwijs bruggen te leggen naar het lokale vrijetijdsaanbod. In globlo is de jeugdsector hier niet klaar voor. Nog te vaak gaat men er impliciet vanuit dat het bestaande specifieke aanbod volstaat en er voor het algemene jeugdwerkaanbod geen opdrachten liggen.

MET BETREKKING TOT HET SPECIFIEKE VRIJETIJDS- EN JEUGDWERKAANBOD

- **Zorg is een noodzakelijk middel, vrijetijdsbesteding of jeugdwerk het doel.** Ook in een specifiek vrijetijds- of jeugdwerkaanbod dient de geboden zorg en ondersteuning ten dienste te staan van volwaardige vrijetijdsparticipatie, de activiteit of de jeugdwerkmethodiek.
- Een specifieke aanbod voor kinderen en jongeren met een beperking zou enkel mogen bestaan indien het **niet geïsoleerd plaatsvindt en niet leidt tot segregatie van kinderen en jongeren** en er dus voldoende aansluiting is bij het aanbod in de samenleving of algemene werkingen.
- Ook in het specifieke aanbod moet er voldoende aandacht zijn voor de diverse jeugdwerkmethodieken. Ook al is de animerende opvangfunctie voor bepaalde kinderen een eerste stap in hun emancipatorisch proces, zij hebben ook het recht dat er meer wordt **bijgedragen tot hun emancipatorische potentieel**, door bv. werk te maken van self-advocacy, inspraak, ...
- Samenwerking op verschillende niveaus tussen het specifieke aanbod en het algemene aanbod zou vanuit het beleid moeten worden beloond en gestimuleerd.
- Er is nood aan **een ontschotting tussen algemeen en specifiek aanbod: continue samenwerking**, complementair aanbod ontwikkelen, afwisselende combinaties voorzien (wekelijks versus vakantie), uitwisselen van activiteiten, ruimtes en begeleiders. Dat kan gaan van gemeenschappelijke activiteiten organiseren, over ondersteuning, materiaal, plaats en middelen uitwisselen tot een ver doorgedreven samenwerking, waarbij het specifieke aanbod opgaat in een aanbod voor alle jongeren.
- Het is belangrijk dat ook **kinderen en jongeren met een beperking hun burgerschap kunnen opnemen**. Er bestaan geen organisaties die kinderen en jongeren met een beperking verenigen, ondersteunen en wegwijs maken in hun inspraakmogelijkheden en leren opkomen voor hun rechten. Zij kunnen op hun beurt een directe gesprekspartner vormen, die drempels en obstakels die hen in hun participatie belemmeren, kunnen melden en helpen weg te werken.

■ Aan het lokale jeugdbeleid

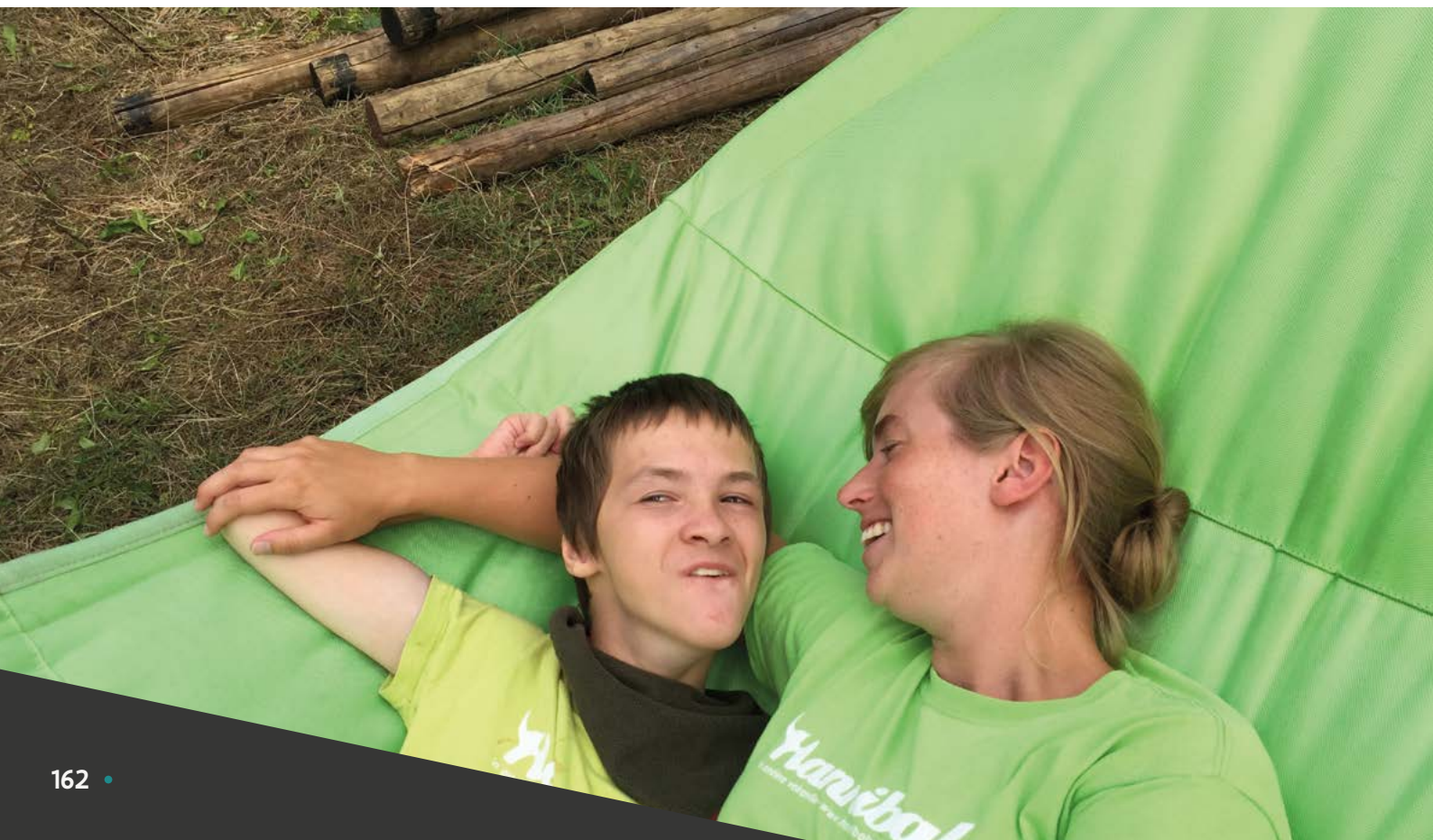
////////////////////////////////////

Elk kind of elke jongere heeft het recht om samen te spelen en leven met andere kinderen en jongeren.

Elk gezin, elk kind of elke jongere is stakeholder in de buurt of gemeente waar hij of zij woont en heeft het recht op vrijetijdsparticipatie in de buurt. De inclusieve speelpleinwerkingen zijn daarvan het beste voorbeeld.

Het lokale jeugdbeleid is de motor van een jeugdwerk- en vrijetijdsaanbod voor alle kinderen en jongeren in de gemeente. Het lokale beleid dient daarom maximaal in te zetten op een vrijetijdsaanbod waaraan alle kinderen en jongeren kunnen deelnemen. Dat betekent in de eerste plaats een algemeen aanbod, waar alle kinderen en jongeren met een beperking actief welkom zijn.

- Het lokale beleid dient in te zetten op **sensibilisering van de lokale vrijetijds- en jeugdwerkingen m.b.t. het recht op vrijetijdsparticipatie** van kinderen en jongeren met een beperking in het lokale vrijetijds-aanbod. De stereotype beeldvorming rond deze doelgroep moet worden doorbroken en conform het VN-Verdrag en Kinderrechtenverdrag dient gesegregeerde vrijetijdsbesteding te worden vermeden.
- De lokale vrijetijds- en jeugdwerkingen dienen in **hun communicatie zichtbaar** te maken dat alle **kinderen en jongeren met een beperking welkom** zijn en kunnen deelnemen aan hun aanbod. De deelname van kinderen en jongeren met een beperking zou als een **vanzelfsprekendheid** moeten worden gezien.
- Daartoe zou het lokale beleid er moeten op toezien dat de **informatie en acties worden verspreid, gedeeld of bekend gemaakt bij ouders, scholen, zorgvoorzieningen**, die belangrijke tussenpersonen zijn in de volwaardige vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking. Hoe directer de informatie of actie de jongere bereikt, hoe groter de kans op participatie.
- Lokale werkingen missen **directe en gerichte ondersteuning op maat** op het moment dat het nodig is. Om lokale werkingen **maximaal te ondersteunen**, dienen **lokale samenwerkingen en netwerken** worden uitgebouwd tussen specifieke werkingen, algemene werkingen en eventuele welzijnsvoorzieningen en zorgverstrekkers in de gemeente.
- **Samenwerking tussen het specifieke aanbod en het algemene aanbod zou vanuit het beleid beloond en gestimuleerd kunnen worden.** Samenwerking kan gaan van samen activiteiten organiseren, over ondersteuning, materiaal, plaats en middelen uitwisselen, tot een ver doorgedreven samenwerking, waarbij het specifieke aanbod opgaat in een aanbod voor alle jongeren.

- Waar het lokale beleid vanuit zijn schaalniveau soms te klein is, zouden er ook op **intergemeentelijk vlak initiatieven ontwikkeld kunnen worden** op aspecten als informatiedoorstroming, netwerking met bovenlokale ondersteuning, belangenbehartiging, sensibilisatie, e.d. en wellicht ook betoelaging. Door het sluiten van de taakstelling van de provincies op het vlak van jeugdbeleid zal intergemeentelijke afstemming en samenwerking nog belangrijker worden.
- **Kinderen en jongeren met een beperking dienen actief betrokken te worden bij het lokale jeugd-beleid**, zodat ze daadwerkelijk zelf hun stem kunnen laten horen in de jeugdraad. Dus niet enkel via vervangende vertegenwoordigers uit het specifieke circuit, maar door zelf actief deel te nemen aan inspraakmogelijkheden. Indien nodig, dienen hier de nodige redelijke aanpassingen te worden voorzien (bv. coaching).

■ Aan het welzijnsbeleid en het Vlaams Agentschap voor Personen met een handicap

Vrije tijd is levenskwaliteit.

Het VAPH heeft een belangrijke ondersteunende functie in de vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking. Vrijetijdsparticipatie is in die zin even belangrijk als de andere domeinen (inkomen, wonen, zorg, tewerkstelling ...).

- Er is een **tendens tot meegroeiende segregatie die tegen het VN-Verdrag voor gelijke rechten van personen met een handicap ingaat**. Segregatie van kinderen en jongeren met een beperking begint al vroeg en snel via diverse zorginstellingen, gespecialiseerde zorg en onderwijs, maar **ook via de organisaties binnen de vrijetijdzorg**.
- Gelet op de beleidskeuze om in te zetten op vermaatschappelijking van zorg, dient ook de **vrijetijdzorg te vermaatschappelijken**, en dient de vrijetijdsfunctie meer en meer opgenomen te worden in en door de samenleving. Het aanbod voor kinderen en jongeren met een beperking is in die logica beter geplaatst binnen een jeugdbeleid voor alle kinderen en jongeren. Kinderen en jongeren behoren in de eerste plaats tot de categorie jeugd en hebben het recht om samen te spelen en op te groeien met andere kinderen en jongeren zonder beperking.
- Het **belang van vrijetijdsparticipatie is nog te weinig zichtbaar in het beleid** en komt niet evenwaardig aan bod als wonen, onderwijs, werk. Het is belangrijk dat op alle niveaus en alle zorgverstrekkers die kinderen en jongeren met een beperking en hun gezin ondersteunen, **volwaardige vrijetijdsparticipatie meenemen in hun begeleiding of ondersteuning**.
- Vrije tijd is een even belangrijk levensdomein als wonen, onderwijs, tewerkstelling. Dat **binnen de vrijetijdsparticipatie evengoed ondersteuning en redelijke aanpassingen nodig zijn**, spreekt voor zich.
- Het welzijnsbeleid en het VAPH kunnen meer inzetten **op de ondersteuning van vrijetijdsparticipatie van kinderen, jongeren en hun gezin in het algemene aanbod**. Het welzijnsbeleid dient via de zorgverstrekkers en -voorzieningen de ouders vertrouwd te maken met vrijetijdsparticipatie van kinderen en jongeren met een beperking aan het algemene aanbod. Ondersteuning kan via hulpmiddelen, aanpassingen van materialen, assistentie, e.d.

- Daarnaast is er ondersteuning nodig voor het algemene en een specifieke vrijetijds- en jeugdwerk-aanbod. Het moet voor alle organisaties duidelijk zijn hoe en waar ze terecht kunnen voor ondersteuning, aanpassingen aan de omgeving, materialen, knowhow, samenwerking, etc.
- Ook vanuit Welzijn en het VAPH dient de stereotype beeldvorming van kinderen en jongeren met een beperking doorbroken te worden.

MET BETREKKING TOT DE VRIJETIJDSZORG EN HET SPECIFIEKE AANBOD

- De focus binnen de vrijetijdszorg moeten liggen op **deelname aan een georganiseerd vrijetijds- of jeugdwerk-aanbod met ondersteunende zorg en minder vanuit zorg**. Het is belangrijk dat vrijetijdsbesteding voorbij de opvangfunctie geraakt en ook gericht is op verdere emancipatie van kinderen en jongeren met een beperking en participatie aan het brede maatschappelijke leven.
- Een **ondersteunend vrijetijdsaanbod is multifunctioneel** en kan bestaan uit:
 - * een ondersteunende functie van kinderen en jongeren met een beperking in hun participatie binnen het algemene aanbod;
 - * een ondersteunende functie van ouders, voorzieningen, begeleiders in functie van vrijetijdsparticipatie, etc.;
 - * een ondersteunende functie van begeleiders binnen het algemene aanbod;
 - * een ondersteunende functie vanuit een specifiek aanbod.
- Deze **vrijetijdsondersteuning mag geen eiland zijn** binnen de handicaparchipel, maar er moet altijd verbinding gezocht worden met het ruimere vrijetijdsaanbod of de samenleving.

MET BETREKKING TOT ONDERSTEUNING VAN OUDERS VAN KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

- Ook **ouders moeten worden meegenomen in de paradigmashift** van het medische zorgmodel naar een sociaal-cultureel burgerschapsmodel. Voor vrijetijdsbesteding betekent dat onder meer vanuit zorg ouders meenemen en ondersteunen in de vermaatschappelijking van de vrijetijdszorg, in het vertrouwd maken met het lokaal algemeen aanbod als mogelijkheid tot vrijetijdsbesteding, zonder daarom in te boeten op de kwaliteit van zorg.
- Ouders hebben nood aan een **vertrouwenswaardig vrijetijdsaanbod en missen een lokaal ondersteunend netwerk** dat mee de vrijetijdsparticipatie van hun kinderen of jongeren mogelijk maakt.
- Ouders en kinderen en jongeren met een beperking gaan meer en meer zelf op zoek naar geschikte activiteiten. Ze hebben hiertoe een **overzicht nodig van de lokale vrijetijds mogelijkheden** (specifiek én algemeen) voor hun kind.
- **Er is nood aan het 'ontgrenzen' van de rol van intermediaire schakels/personen**. Verzorgers, therapeuten, leerkrachten buitengewoon onderwijs, e.d. trachten ouders nog te veel vanuit medisch of zorgperspectief te laten denken. Als vertrouwenspersonen hebben ze een grote invloed op ouders en kind. Deelname aan georganiseerde vrije tijd en jeugdwerk zou meer gestimuleerd kunnen worden vanuit hun rol van vertrouwenspersoon.

■ Aan het onderwijs en het vrijetijdsaanbod binnen de scholen buitengewoon onderwijs

- Scholen kunnen een **belangrijke intermediaire rol** spelen in de vrijetijdsparticipatie. Zij kunnen een spilfiguur zijn in de vrijetijdsparticipatie van hun leerlingen. Voor scholen die hierop willen inzetten, is samenwerking met het algemene én specifieke aanbod noodzakelijk.
- Scholen kunnen nog meer de rol van begeleider, gids in het vrijetijdslandschap opnemen, en hun **leerlingen vertrouwd maken** met de diversiteit binnen het algemene en specifieke vrijetijdsaanbod. Nu richten scholen eigen vrijetijdsactiviteiten in, waar kinderen en jongeren kennismaken met diverse activiteiten en domeinen. Doorstroming volgt echter zelden en is afhankelijk van de goodwill, kennis en inzet van de individuele begeleiders.
- Scholen buitengewoon onderwijs hebben een fundamentele verantwoordelijkheid m.b.t. **het doorbreken van de stereotype beeldvorming** over hun leerlingen. Leerlingen begeleiden en ondersteunen naar een volwaardige vrijetijdsparticipatie buiten de school kan hiertoe bijdragen, alsook samenwerking met reguliere scholen bv. binnen de context van 'brede school' (bv. samen een vrijetijdsaanbod organiseren).
- Hetzelfde geldt voor de geïnternaliseerde afhankelijkheid en het zelfbeeld van leerlingen met een beperking. Leerlingen dienen **via hun onderwijs bekend te worden met hun rechten en mogelijkheden**, met de participatiedrempels die er voor hen kunnen bestaan en met hoe ze die kunnen overbruggen, met hoe ze zich kunnen verenigen en hun stem laten horen en met hoe georganiseerde vrijetijdsbesteding daartoe kan bijdragen.

REFERENTIES

- Aitchison, C.** (2003). From leisure and disability to disability leisure: developing data, definitions and discourses. *Disability & Society*, 18(7), 955-969.
- Aitchison, C.** (2009). Exclusive discourses: leisure studies and disability. *Leisure Studies*, 28(4), 375-386.
- Baert, S., Hawkins, D., Kroese, B. S., Smithson, P., & Tolosa, I.** (2001). Barriers to accessing leisure opportunities for people with learning disabilities. *British Journal of Learning Disabilities*, 29(4), 133-138.
- Beelen, E., & De Visscher, K.** (2011). *Vrije tijd in en uit zorg: exploratief onderzoek naar de vrijetijdsparticipatie van personen met een beperking*. Brussel: Demos.
- Beresford, B., Clarke, S., & Borthwick, R.** (2010). Improving the wellbeing of disabled children and young people through improving access to positive and inclusive activities. London: Centre for Excellence and Outcomes in Children and Young People's Services.
- Bobbink, L., Degen-Nijenboer, H., Geurts, E., Pelzer, M., & Woudenberg, J.** (2012). Narratief! Wablief?: Ieder zijn eigen verhaal. Nijmegen: Lokale Dienstverlening vanuit Klanperspectief.
- Bombaerts, G., Hillaert, W., & Coussée, F.** (2010). *Curieuzeneuzepastapot: Diversiteit en toegankelijkheid in het jeugdwerk*. Gent: Academia Press.
- Boumans, J., & Baart, I.** (2013). Het gewone en het bijzondere. Een onderzoek naar ervaringskennis van succesvolle zorgmijders. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Bouverne-De Bie, M., Coussée, F., & Claey, A.** (2002). *Die kinderen hebben hier alles wat ze nodig hebben. Profileren en taakstelling van het jeugdwerk (ook) vanuit het perspectief van jeugdigen*. Onderzoek "Vrijetijdsbesteding bij Genkse jeugd" in opdracht van Stadsbestuur Genk. Tussentijds verslag (15/07/02 – 31/10/02).
- Bracke, G.** (2006). *Kinderen en jongeren met een handicap en hun vrijetijdsbesteding*. Onderzoek Jeugdwerk met kinderen en jongeren met een handicap: aanbod versus doelpubliek. Gent: Universiteit Gent/Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.
- Brasile, F. M.** (1992). Inclusion: a developmental perspective. A rejoinder to 'examining the concept of reverse integration'. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 9, 293-304.
- Braun, V., & Clarke, V.** (2013). An Introduction to the Vignette method. Geraadpleegd via <http://www.uk.sagepub.com>.
- Cans, E., Maes, B., van Dael, K., & De Smet, J.** (2014). *Vraag en aanbod op vlak van sport bij mensen met een beperking*. KU Leuven, Leuven.
- Corrigan, P. W., & Watson, A. C.** (2002). The paradox of self-stigma and mental illness. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 9(1), 35-53.
- Coussée, F.** (2006). Jeugdwerk als sociaalpedagogische interventie. Pleidooi voor een verruim(en)de jeugdwerkdefinitie. *Sociale Interventie*, 3, 28-36.

- Coussée, F.** (2011). Wat is het jeugdwerk? Gedeelde identiteit in een verkaveld werkveld. *Alert*, 37(1), 35-43.
- Cross, K. P.** (1981). *Adults as Learners. Increasing Participation and Facilitating Learning*. San Francisco: Jossey-Bass.
- CRPH.** (2014). Slotopmerkingen betreffende het initiële verslag van België. Geraadpleegd via <http://www.diversiteit.be/de-evaluatie-door-het-vn-comite-voor-de-rechten-van-personen-met-een-handicap-eeen-chronologie>.
- DECREET van 27 juni 2012** houdende de ondersteuning en stimulering van het lokaal jeugdbeleid en de bepaling van het provinciaal jeugdbeleid, Belgisch Staatsblad, 23-01-2013.
- DECREET van 20 januari 2012** houdende een vernieuwd jeugd- en kinderrechtenbeleid, Belgisch Staatsblad, 07-03-2012.
- DECREET van 18 januari 2008** houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport, Belgisch Staatsblad, 04-04-2008.
- DECREET van 21 maart 2014** houdende wijziging van diverse bepalingen van het decreet van 18 januari 2008 houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport, Belgisch Staatsblad, 16-06-2014.
- DECREET van 22 maart 2013** houdende wijziging van het decreet van 7 mei 2004 houdende aanvullende subsidies voor tewerkstelling in de culturele sector, wat de verdeling betreft van de middelen voor de aanvullende subsidie voor tewerkstelling binnen de sector gemeentelijk jeugdwerkbeleid (1) 16-04-2013.
- De Knop, P., & Elling, A.** (2000). *Gelijkheid van kansen en sport*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel/Faculteit Lichamelijke Opvoeding en Kinesitherapie, in opdracht van de Koning Boudewijnstichting.
- De Pauw, P., Vermeersch, H., Coussée, F., Vettenburg, N., & Van Houtte, M.** (2010). *Jeugdbewegingen in Vlaanderen: een onderzoek bij groepen, leiding en leden*. Brussel: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.
- De Pauw, P., Vermeersch, H., Cox, N., Verhaeghe, M., & Stevens, P.** (2013). *Jeugdwerk voor maatschappelijk kwetsbare jongeren*. Een onderzoek bij werkingen, begeleiding en deelnemende jongeren. Brussel: HUB.
- De Visscher, K.** (2003). Samen of apart? Doelgroepspecifiek of inclusief jeugdwerk voor kinderen en jongeren met een beperking? *Welwijs*, 14(2), 14-16.
- De Visscher, K.** (2011). Willen is kunnen? Participatiedrempels voor personen met een beperking. *Willen is kunnen. Momenten #9*, 48-54.
- De Visscher, K.** (2015). *Een situatieschets van het provinciaal jeugdbeleid naar kinderen en jongeren met een beperking*. Brussel: Demos.
- Devlieger, P.** (2009). Ervaringsdeskundigheid binnen de recentste visies op handicap *GRIP, Verslagenbundel. Ervaringsdeskundigheid van personen met een handicap: Niets over ons en zonder ons! Hoe participatie 'waar'maken*. (pp. 11-19). Brussel: GRIP vzw.

Devlieger, P., Rusch, F., & Pfeiffer, D. (2003). Rethinking disability as the same and different! Towards a cultural model of disability *Rethinking Disability. The Emergence of new definitions, concepts and communities* (pp. 9-16). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.

Dhuyvetter, L. (2008). *De Inclusie van Moeilijk Bereikbare Groepen in het Jeugdwerk: de Visie van Jeugdwerkdeelnemers*. Gent: Universiteit Gent/Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

Dries, M., & Hoffman, E. (2008). *Diversiteit en Aandacht. Een handelingskader voor sociale activering*. Nijmegen: HAN.

Elchardus, M., Put, J., Pleysier, S., & Vettenburg, N. (2013). *Jong in Antwerpen en Gent: Bevindingen uit de JOP-monitor Antwerpen-Gent*. Leuven: Acco.

FOD Sociale Zekerheid. (2011). *Jaaroverzicht in cijfers 2011*. Brussel: FOD.

FOD Sociale Zekerheid (2013). *Jaaroverzicht in cijfers 2011*. Brussel : FOD.

Fort, K., Cools, H., & Verbanck, P. (2011). Experten in samen spelen. Het verhaal van de inclusieve speelpleinwerkingen. *Willen is kunnen. Momenten #9*, 96-105.

Gatz, S. (2014). *Beleidsnota 2014-2019. Jeugd*. Geraadpleegd via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-jeugd>.

Ghesquière, P., Maes, B., Vangoidsenhoven, S., & Vastmans, K. (2001). *Knelpunten van de huidige typologie van het buitengewoon onderwijs in Vlaanderen in het licht van de internationale discussie over categoriaal versus non-categoriaal onderwijs aan kinderen met specifieke onderwijsbehoeften*. Leuven: KU Leuven.

Giangreco, M. F. (1997). Key Lessons Learned About Inclusive Education. Summary of the 1996 Schonell Memorial Lecture. *International Journal of Disability. Development and Education*, 44(3), 193-206.

Holvoet, I. (2011). *Cijferboek Jeugd. Lokaal jeugdbeleid 2011-2013*. Brussel: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Homans, L. (2014). *Beleidsnota 2014-2019. Gelijke Kansen*. Geraadpleegd via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-gelijke-kansen>.

Huyge, E., Dehertogh, B., Mortemans, D., Van Assche, V., & Maelstaf, H. (2009). *Vrije tijd door Antwerpse tienerogen. Een onderzoek naar de spanning tussen leefwereld, commercie en jeugdbeleid*. Antwerpen: Artesis Hogeschool/CELLO, Universiteit Antwerpen/Plantijn Hogeschool.

Janssen, R., Van Puyenbroeck, J., & Smits, D. (2010). *Onderzoek naar behoeften op het gebied van vrijetijdsbesteding van de Brusselse jeugd met een handicap*. Brussel: HUB, onderzoek in opdracht van de Vlaamse Gemeenschapscommissie.

Jessup, G. M., Cornell, E., & Bundy, A. C. (2010). The Treasure in Leisure Activities: Fostering Resilience in Young People who are Blind. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 104, 410-430.

Kieckens, L. (2007). *Jeugdwerk vanuit het perspectief van ouders die in armoede leven*. Gent: Universiteit Gent.

King, G., Law, M., Hurley, P., Petrenchik, P., & Schwellnus, H. (2010). A developmental comparison of the out-of-school recreation and leisure activity participation of boys and girls with and without physical disabilities. *International Journal of Disabilities, Development and Education*, 57(1), 77-107.

King, G., Law, M., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M. K., & Young, N. L. (2003). A Conceptual Model of the Factors Affecting the Recreation and Leisure Participation of Children with Disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 23(1), 63-90.

King, G., Petrenchik, T., Dewit, D., McDougall, J., Hurley, P., & Law, M. (2010). Out-of-school time activity participation profiles of children with physical disabilities: a cluster analysis. *Child: care, health and development*, 36(5), 726-741.

Kitzinger, J. (1994). The methodology of focus groups: The importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness*, 16(1), 103-121.

Klotz, J. (2004). Sociocultural study of intellectual disability: moving beyond labelling and social constructivist perspectives. *British Journal of Learning Disabilities*, 32, 93-104.

Kwaliteitsinstituut voor de gezondheidszorg CBO. (2004). Handleiding focusgroepen. Geraadpleegd via <http://www.communicatiemetarmen.be>.

Lattré, P. (2004). *Exploratief onderzoek naar inclusief jeugdwerk binnen de regio Brugge, in het bijzonder voor kinderen en jongeren met een handicap*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling: Universiteit Gent/Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Gent.

Mannell, R. C., & Kleiber, D. A. (1997). *A Social Psychology of Leisure*. State College, PA, USA: Venture Publishing, Inc.

Meulenkamp, T., van der Hoek, L., & Cardol, M. (2013). *Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking, ouderen en de algemene bevolking. Rapportage participatiemonitor 2013*. Utrecht: Nivel.

Michils, C. (2011). Inclusieve voorstellingen. Goede praktijken bij de stadstheaters in Antwerpen, Brussel en Gent. *Willen is kunnen. Momenten #9*, 188-192.

Mighelbrink, F. G. H. M. (2007). *Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn*. Amsterdam: SWP.

Ministerie van Onderwijs. (2012). Aantal leerlingen in het Nederlandstalig buitengewoon onderwijs naar fusiegemeente (hoofdzetel), onderwijsniveau, type en geslacht. Geraadpleegd via http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistiek/2011-2012/rapporten/gemeenterapporten/Buitengewoon_Inschrijvingen_Geografie_HZ_Geslacht_Niveau_Type_11.pdf.

Mokos, Y., & Van Meerbeeck, A. (2004). *Tijd voor inclusie? Aangepaste vrijetijdsbesteding voor personen met een handicap*. Leuven: Lucas.

Muyters, P. (2014). *Beleidsnota 2014-2019. Sport*. Geraadpleegd via <https://www.ond.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/beleidsnota-2014-2019-sport-1>.

Pelleriaux, K., & Philips, V. (2005). *Beter samen? Denk- en doepistes voor een toegankelijk jeugdwerk in Vlaanderen, Brussel en Wallonië*. Leuven: Acco.

- Pheterson, G.** (1982). Bondgenootschap tussen vrouwen. *Psychologie & Maatschappij*, 20.
- Piessens, A., Sinnaeve, I., & Suijs, S.** (2004). *Interculturalisering van het (algemeen) welzijnswerk: het paard van Troje?* Mechelen: Welzijnsgids.
- Pols, J.** (2006). Washing the citizen: Washing, cleanliness and citizenship in mental health care. *Culture, Medicine and Psychiatry: an International Journal of Comparative Cross-Cultural Research*, 30(1), 77-104.
- Reeve, D.** (2006). Towards a psychology of disability: The emotional effects of living in a disabling society. In D. Goodley & R. Lawthom (Eds.), *Disability and Psychology: Critical Introductions and Reflections* (pp. 94-107). London: Palgrave.
- Schalock, R. L.** (2008). Maak werk van de toekomst. Een hoofdstuk gewijd aan Piet van den Beemt en het Arduin-gedachtengoed. In J. Van Loon & G. Van Hove (Eds.), *Arduin. Persoonsgerichte Ondersteuning en Kwaliteit van Bestaan* (pp. 23-41). Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Schraepen, B.** (2010). Inclusie in het jeugdwerk. Elke jongere hoort er (nog niet) bij. *Alert*, 2010(5), 31-38.
- Schraepen, B., Lebeer, J., Vanpeperstraete, L., & Hancké, T.** (2010). *Draagkracht ten aanzien van diversiteit & inclusief onderwijs voor lagere scholen in de provincie Antwerpen*. Antwerpen: Plantijn Hogeschool.
- Schryvers, E.** (2015). *Cijferboek lokaal jeugdbeleid 2014*. Brussel: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.
- Schryvers, E., Van de Mosselaer, K. & Dehertogh, B.** (2015). *20 jaar lokaal jeugdbeleid. Eindrapport*. Brussel: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.
- Sinnaeve, I., Van Nuffel, K., & Schillemans, L.** (2004). Jeugd en vrije tijd. Thuis tv-kijken, voetballen of naar de jeugdbeweging? In D. Burssens, S. Groof, & H. Huysmans (Eds.), *Jeugdonderzoek belicht: Voorlopig synthesrapport van wetenschappelijk onderzoek naar Vlaamse kinderen en jongeren (2000-2004)*. Brussel: VUB Tempus Omnia Revelat.
- Smits, W., & Elchardus, M.** (2009). Vlaanderen sociaal bekabeld. In L. Vanderleyden, M. Callens, & J. Noppe (Eds.), *De sociale staat van Vlaanderen 2009* (pp. 235-278). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Stad Antwerpen.** (2008). Op weg naar een meer diverse cultuurparticipatie in Antwerpen: stand van zaken en aanbevelingen. Geraadpleegd via http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Cultuur_sport_recreatie/CS_Staf/64378_Cultuurparticipatie_web.pdf.
- Steenssens, K., & Vermeire, K.** (1999). Functioneel Analfabetisme en Basiseducatie. In J. Vranken, D. Geldof, & G. Van Menxel (Eds.), *Armoede en Sociale uitsluiting. Jaarboek 1999* (pp. 133-144). Leuven: Acco.
- Steenssens, K., & Vermeire, K.** (2000). *Algemeen Verkennend en Kwalitatief Onderzoek naar de Leefwereld vna de Trekkende Beroepsbevolking in het kader van het Vlaamse Minderhedenbeleid*. Onderzoeksgroep Armoede, Sociale Uitsluiting en Stad, Vakgroep Sociologie en Sociaal Beleid, UFSIA-Universiteit Antwerpen.
- Studiedienst Vlaamse Regering.** (2014). VRIND 2014. *Vlaamse Regionale Indicatoren*. Brussel: Vlaamse Overheid.
- Tasseé, M. J., Schalock, R., Thompson, J. R., & Wehmeyer, M.** (2005). Supports Intensity Scale. Guidelines for

Interviewing People with Disabilities. Washington DC: American Association on Intellectual and Development Disabilities.

Taylor, S., & Field, D. (2007). *Sociology of health and health care*. Oxford: Blackwell Pub.

Timmer, J. T., Dekker, K. A., & Voortman, H. (2003). *Eigen Initiatief Model: Theorie en toepassing*. Utrecht: LKNG.

Unicef (2007). Wij zijn jongeren in de eerste plaats. Rapport van jongeren met een handicap over het respect van hun rechten in België. http://www.unicef.be/wp-content/uploads/2014/06/wdyt_jongeren-met-een-handicap.pdf.

Van den Broeck, E. (2013). *Inclusie van kinderen en jongeren met een beperking in het jeugdwerk. Ouders van kinderen en jongeren met ASS aan het woord*. Ongepubliceerde licentiaatsverhandeling. Universiteit Gent/Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen.

van Dijken, K. S., & Tavecchio, L. W. C. (1998). Vaders en de opvoeding en ontwikkeling van kinderen. De pedagogische betekenis van vaders. *Kind en Adolescent*, 19, 68-77.

van Genneep, A. (2000). *Emancipatie van de zwaksten in de samenleving: Over paradigma's van verstandelijke handicap*. Amsterdam: Boom.

Van Hove, G. (2005). Kinderen en jongeren met een beperking en hun vrije tijd. In L. De Rycke, L. Ackaert, M. Labre, G. Van Hove, E. Kastermans, G. Kaesemans, & F. Rogiers (Eds.), *De kliksons voorbijgeklikt: reflecties van op de zijlijn* (pp. 119-131). Antwerpen: Garant.

van Lindert, C., de Jong, M., & van den Dool, R. (2008). *(On)beperkt sportief: Monitor sportdeelname van mensen met een handicap*. Utrecht: Mulier-instituut.

van Mens-Verhulst, J. (z.j.). Het vals plat van het diversiteitsdenken. Hogeschool Utrecht.

Vandeurzen, J. (2014). Beleidsnota 2014-2019. *Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*. Geraadpleegd via <https://www.vlaanderen.be/nl/publisaties/detail/beleidsnota-2014-2019-welzijn-volksgezondheid-en-gezin>.

Vanroye, J., & Mokos, Y. (2011). Een nieuw decreet buitenschoolse kinderopvang: nieuwe kansen voor het inclusief beleid? *Willen is kunnen. Momenten #9*, 107-112.

VAPH. (2007). Organisaties voor vrijetijdszorg. Geraadpleegd via <http://www.vaph.be/vlafo/view/nl/252839-Organisaties+voor+vrijetijdszorg.html>.

VAPH. (2013). Jaarverslag 2013. Brussel: VAPH.

VAPH. (2014). Adressen vrijetijdsorganisaties. Geraadpleegd via <http://www.vaph.be/adressen/vrijetijdsorganisaties.php>.

Verbeelen, E., & De Visscher, K. (2011). *Vrije tijd, in en uit zorg. Exploratief onderzoek naar de vrijetijdsparticipatie van personen met een beperking*. Brussel: Demos.

Verbelen, J., Samoy, E., & Van Geel, H. (2005). *Vlamingen met een handicap of langdurige gezondheidsproblemen. Een verkennende schets van hun sociale positie aan de hand van concrete onderzoekscijfers*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Administratie Planning en Statistiek.

Verbruggen, A., Desnerck, G., & Vanderstraeten, A. (2008). *Sociologische verbeelding. Visie en vizier*. Gent: Academia Press.

Verenigde Naties. (2006). VN verdrag voor de rechten van personen met een handicap. Geraadpleegd via <http://www.ond.vlaanderen.be/specifieke-onderwijsbehoeften/leerzorg/VN/verdrag.pdf>.

Vlaamse Overheid. (2014). Meest voorkomende leefvorm in Vlaanderen. Geraadpleegd via <http://www.vlaanderen.be/sites/svr/publicaties/webpublicaties/2014-11-27-svr-stats-2014-3-gezin-leefvorm.pdf>.

VVP. (2015). Provinciaal Jeugdbeleid. Geraadpleegd via <http://www.vlaamseprovincies.be/public/uploads/files/paginas/publicaties/praktisch-handboek/documents/Provinciaaljeugdbeleid.pdf>.

Westerkamp, K., & Van veen, M. (2008). *Deskresearch. Informatie selecteren, beoordelen en verwerken*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Winnick, J. P. (1987). An integration continuüm for sport participation. *Adopted Physical Activity Quarterly*, 4, 157-161.

WIV-ISP. (2014). Gezondheidsenquête 2013. Rapport 1: Gezondheid en Welzijn. Geraadpleegd via https://his.wiv-isp.be/nl/Gedeelde%20%20documenten/summ_HS_NL_2013.pdf.

World Health Organization. (2001). *International classification of functioning, disability and health: ICF*. Geneva: World Health Organization.

Zijlstra, H.P., Vlaskamp, C. (2005). Leisure provision for persons with profound intellectual and multiple disabilities: quality time or killing time? *Journal of Intellectual Disability Research*, 49 (6), 434-448.

BIJLAGEN

Zie bijlagenbundel

BIJLAGE 1: INFORMED CONSENT FORMULIER

BIJLAGE 2: VRAGENLIJST OUDERS VAN KINDEREN EN JONGEREN MET EEN BEPERKING

BIJLAGE 3: VRAGENLIJST VRIJETIJD- EN JEUGDWERKBEGELEIDERS

BIJLAGE 4: GESPREKSLEIDRAAD

BIJLAGE 5: VISUEEL MATERIAAL

LIJST TABELLEN

Tabel 1 Overzicht gemeentelijke initiatieven (Cijferboek Jeugd 2010, p 61)	25
Tabel 2 Evolutie doelgroepspecifieke werkingen per gemeente (Schryvers, E., 2015)	25
Tabel 3 Regulier t.o.v. specifiek jeugdwerk, sterktes en zwaktes (Schraepen, 2010)	28
Tabel 4 Deelnemers focusgroepen per organisatie en functie	46
Tabel 5 Overzicht van onderzoeksmethoden	47
Tabel 6 Overzichtstabel effectgroottes (Bron: Zaiontz, (2014) Real Statistics Using Excel)	52
Tabel 7 Overzicht profiel kinderen en jongeren met een beperking (groepsgesprekken)	54
Tabel 8 Aantal kinderen en jongeren uit de individuele interviews (per leeftijdsgroep)	54
Tabel 9 Spreiding kinderen en jongeren uit de oudervragenlijst (per leeftijdsgroep)(n=145)	55
Tabel 10 Overzicht aantal respondenten per organisatie (n=213)	58
Tabel 11 Soort organisatie (algemeen/specifiek, soort activiteit) (n=213)	58
Tabel 12 Onafhankelijke variabelen jeugdwerk (n=213)	61
Tabel 13 Functie en hoogst behaalde attest respondenten jeugdwerk	61
Tabel 14 Vergelijking respondenten algemene en specifieke vrijetijdsbesteding (n=213)	62
Tabel 15 Hoe kijk ik naar mijn vrijetijdscontext? (n=39)	63
Tabel 16 Hoe word je geïnformeerd over activiteiten? (n=39)	64
Tabel 17 Aan welke vorm van georganiseerde vrijetijdsbesteding neem ik deel? (n=39)	65
Tabel 18 Welke drempels ervaart u in de vrijetijdsbesteding van je kind? (n=39)	67
Tabel 19 Wat zou je graag doen? (n=39)	70
Tabel 20 Welke activiteiten doe je? (Groepsgesprekken, n=88)	71
Tabel 21 Wat zou je graag doen? (n=88)	72
Tabel 22 Activiteiten waar kinderen en jongeren met een beperking de afgelopen twee jaar aan deelnamen, per soort werking/activiteit (n=109)	98

Tabel 23 Ouders over de vrijetijdscontext van mijn kind (n=145)	99
Tabel 24 Huidige versus gewenste informatiekkanalen (%) (n=145)	100
Tabel 25 Welke drempels ervaart u in de vrijetijdsbesteding van je kind? (n=101)	101
Tabel 26 Verdeling respondentengroep volgens onafhankelijke variabelen (n=213)	107
Tabel 27 Beïnvloedende factoren begeleiders specifiek versus algemeen aanbod volgens (n=213)	108
Tabel 28 Beïnvloeding variabelen onderling volgens phi (n=213, $p < 0,05$)	109
Tabel 29 Overzichtstabel visie, missie en werking (n=213)	110
Tabel 30 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking - item 1 (n=203, $*p < 0,05$)	112
Tabel 31 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking – item 2 (n=203, $*p < 0,05$)	113
Tabel 32 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking – item 3 (n=192, $*p < 0,05$)	114
Tabel 33 Effect onafhankelijke variabelen op visie, missie, werking – item 9 (n=203, $*p < 0,05$)	115
Tabel 34 Overzichtstabel beeldvorming (n=180)	118
Tabel 35 Effect onafhankelijke variabelen op 'ik voel me onzeker' (n=179, $*p < 0,05$)	119
Tabel 36 Effect onafhankelijke variabelen op 'ik ben onvoldoende voorbereid' (n=179, $*p < 0,05$)	120
Tabel 37 Effect onafhankelijke variabelen op 'de meerderheid binnen onze werking is niet voorbereid' (n=170, $*p < 0,05$)	120
Tabel 38 Overzichtstabel hulpbronnen (n=171)	122
Tabel 39 Overzichtstabel ondersteuning (n=165)	123
Tabel 40 Effect onafhankelijke variabelen op ondersteuning – item 2 (n=165, $*p < 0,05$)	125
Tabel 41 Overzichtstabel 'Wie kan er mee doen?' Algemene versus specifieke werkingen (n=213)	127

LIJST FIGUREN

Figuur 1 Participatie en non-participatie (Mannell & Kleiber, 1997)	36
Figuur 2 De vicieuze cirkel van stigmatisering en sociale participatie, bewerkt van Taylor & Field (2007)	36
Figuur 3 Beïnvloedende factoren in de participatie van kinderen met een beperking (King et al., 2003)	38
Figuur 4 Hoogst behaalde diploma (vader/moeder)	56
Figuur 5 Geografische spreiding woonplaats ouders van kinderen en jongeren met een beperking (per provincie)	57
Figuur 6 Schatting aantal kinderen met een beperking	59
Figuur 7 Schatting aantal kinderen en jongeren met een beperking (algemene/specifieke werking) (Df=6; Phi=0,757; p<0,095)	59
Figuur 8 Regionale spreiding organisaties (n=213)	60
Figuur 9 Vrijtijds- en jeugdwerkbegeleiders (per leeftijdsgroep)	60
Figuur 10 Grafiek Wie bepaalt aan welke georganiseerde activiteit wordt deelgenomen? (volgens leeftijd)	67
Figuur 11 Grafiek Ik zou het liefst activiteiten doen met ... (n=39)	68
Figuur 12 Grafiek obv kruistabel Ouders van kinderen en jongeren met een beperking meedelen dat ze niet kunnen meedoen * algemeen/ specifiek (n=163)	131
Figuur 13 Rationalisaties om kinderen en jongeren met een beperking te weigeren	132
Figuur 14 Doorverwijzen indien geweigerd volgens algemene en specifieke werkingen (n=65)	138
Figuur 15 Diagram Samenwerking met andere vrijetijdswerkingen volgens algemene en specifieke werkingen (n=162)	138
Figuur 16 Diagram Samenwerking met professionelen of andere organisaties volgens algemene en specifieke werkingen (n=161)	139
Figuur 17 Diagram Zelfscore op participatie kinderen en jongeren met een beperking volgens algemene en specifieke werkingen (n=155)	140

Colofon

Het onderzoeksrapport “Vrije tijd als handicapsituatie” is een uitgave van de afdeling Jeugd van het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media.

OPDRACHTNEMER

Artesis Plantijn Hogeschool Antwerpen (AP)

AUTEURS

Beno Schraepen, Hilde Maelstaf, Marjan Halsberghe (AP)

ONDERZOEKSTEAM

Beno Schraepen, Hilde Maelstaf, Marjan Halsberghe, Lien Vanbrabant, Stijn Van den Broucke (AP)

KLANKBORDGROEP

Trees De Bruycker (Vlaamse overheid, Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media), Lieve Van Cutsem (Vlaamse overheid, afdeling Jeugd), Erik Tjampens (jeugddienst provincie Oost-Vlaanderen), Kris De Visscher (Demos), Jitske Verwimp (VVJ), Katrien Moons (VAPH), Sofie Willems (Ouders voor Inclusie), Reinhart Niesten (VFG), Hanne Vandenreyken (CM, Kazou)

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Johan Van Gaens (afdeling Jeugd)

EINDREDACTIE

Krista Van Santen (afdeling Jeugd)

VORMGEVING

Femke Vanbelle

www.femkevanbelle.be

FOTO'S

De regenbOog, Hannibal, Sporta

DRUK

Digitale drukkerij Vlaamse overheid

OPLAGE

300 exemplaren

WETTELIJK DEPOTNUMMER

D/2015/3241/332

